

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 07561

UNTER DI FLIGL FUN TOYT

Avraham Zak

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַברחם זאַק

אונטער די פליגל פון טויט

*

„פאַניע גנב“

פארטרעט פון מחבר :
איילבילד פון מאַלער **בען**, פאַריז

צייכענונגען פון **יעקב אַדלער**

אַרויסגעגעבן מיט דער הילף פון
פאַני זאַק און קינדער

אַברעם זאַק

אונטער די פליגל
פון טויט

„פאַניע גנב“

באַערונג-קאָמיטעט ביים ייִדישן קולטור-קאָנגרעס
בוענאַס איירעס, אַרגענטינע

תל-אביב תשמ"ב 1982

ABRAHAM ZAK

Bajo las Alas de la Muerte

“Fonic Ganey”

Copyright 1982 by

Fany Zak

Fgta. Pte. Sarmiento 1640, 5º/21

1416 Buenos Aires, Argentina

Printed in Israel 1982

נדפס בישראל תשמ"ב

סידור והדפסה: משה חמיאל

יצחק שדה 34, תל-אביב, טל. 330555, 338443

אברהם זאק

אברהם זאק ז"ל

דער דיכטער אברהם זאק, ז"ל, וואָס זײַן שעפּערישער סטאַזש האָט געדעקט פּמעט דרײַ פּערטל פּון אונדזער נײַער ליטעראַטור-געשיכטע, האָט אָנגעהויבן ווי אַ ראַמאַנטיקער און אַזאַ איז ער געבליבן ביז צום סוף פון זײַן לעבן. ווי אַ ראַמאַנטיקער איז ער געגאַנגען מיט שטילע טריט און האָט זעלטן ווען אויפּגעהויבן צו הויך זײַן לירישע שטים און ווי אַ ראַמאַנטיקער האָט ער אין זײַן ליד געבראַכט צום אויסדרוק די אינערלעכע נשמה-וועלט פון פּאַעט מיט אַלע אירע אינדיווידועלע באַזונדערקייטן און אייגנשאַפטן. ווי די דיכטער לייב נײַדוס און זוסמאַן סעגאַלאַוויטש האָט ער אין זײַן פּאַעזיע געשטעלט דעם טראַפּ אויף די געפילן, שטימונגען און געמיט-צושטאַנדן פון דעם יחיד וועלכן דער ראַמאַנטיזם האָט געגעבן בירגער-רעכט אין דער ליטעראַטור און אין דער קונסט און האָט אים פּראַקלאַמירט ווי דעם צענטראַלן אַביעקט פון דער דיכטערישער דערקענ-טעניש און דער קינסטלערישער אַנטפּלעקונג.

אברהם זאק האָט געשטעלט זײַנע ערשטע ליטעראַרישע שריט נאָך דעמאָלט ווען איבער דער ייִדישער ליטעראַטור האָט געפלאַטערט דער הייסער פּליגלפּאַך פון פּרצעס גײַסט. דער ראַמאַנטיזם פון זאַקן איז שוין אַבער געווען ווייט פון פּרצעס ראַמאַנטיק און אַפילו פון דער ראַמאַנטיק פון דוד איינהאַרץ, הגם ביידע — דער ראַמאַנטיזם פון פּרצן און דער ראַמאַנטיזם פון איינהאַרצען — זענען געווען די טרעפּ אויף וועלכע עס איז אויפּגעשטיגן דער נײַער דיכטער-דור וואָס אַברהם זאק איז געווען איינער פון זײַנע צוזאַגנדיקסטע נעמען.

וואָס האָט כאַראַקטעריזירט דעם ראַמאַנטיזם פון דעם פּאָעטישן דור מיט וועלכן זאָק איז געקומען אין אונדזער ליריק? עס האָט אים בעיקר כאַראַקטעריזירט די שטרעבונג פון דעם שאַפּערישן יחיד זיך צו באַפּרייען פון די קאָלעקטיווע שליחותן, אָדער שליחותן פאַרן קאָלעקטיוו מיט וועלכן עס האָט געאַטעמט דאָס געזאַנג פון די פּריערדיקע דיכטער. דער דאָזיקער דור האָט פּונקט ווי די „יונגע“ אין אַמעריקע מיט עטלעכע יאָר שפּעטער, פּראַקלאַמירט דאָס רעכט פּונעם פּאָעט צו זינגען נאָר וועגן זיך אַליין און נאָר וועגן זײַנע דורכויס אייגענע נשמה-איבערלעבונגען. ניין, דאָס איז נישט געווען קיין קונסט לשם קונסט, קיין זינגען בלויז צוליבן געזאַנג. דאָס איז געווען די איינשטעלונג אַז אויב די קונסט האָט אַ מיסיע און די מיסיע איז צו אַנטפלעקן דעם מענטש מיט אַלע זײַנע פאַרוויקלטקייטן און קאַמפּליצירטקייטן, דאָרף דער דיכטער קודם-פּל אַנטפלעקן זיך אַליין, קודם-פּל ברענגען צום אויסדרוק דאָס פאַרהוילענע אין זיך גופא און אַט אַזוי, אַרויסגייענדיק פון פּרט דערגרייכן צום פּלל, דאָס הייסט: אַרויס-גייענדיק פון מענטש דערגרייכן צו דער מענטשהייט.

אַריינברענגענדיק אין דער דיכטונג נייע פאַרמען און אַ נייע טעמאַ-טיק זענען אָבער די דיכטער פון דעם דאָזיקן דור נישט אַנטלאָפּן, ווי די ראַמאַנטיקערס בײַ אַנדערע פעלקער, פון דער ווירקלעכקייט און דאָס מיינט קאַנקרעט: פון דער ייִדישער ווירקלעכקייט. זיי זענען אויך נישט אַנטלאָפּן פון ייִדישן פּלל און פון זײַנע פּראַבלעמען. זיי, די ייִדיש-ראַמאַנטישע דיכטערס, האָבן געלעבט מיטן פּלל און האָבן טיף איבערגעלעבט זײַנע ווייטיקן. זיי האָבן אָבער זייער שייכות צו דער ווירקלעכקייט און צום פּלל אַרויסגעבראַכט אויף אַן אייגענעם אופּן, דורך דער פּריזמע פון זייער „איך“ וואָס איז פאַר זיי געווען דער שפּיגל אין וועלכן עס האָט זיך אַפּגעשפּיגלט די וועלט אַרום זיך; די וועלט אויף וועלכער זיי האָבן זיך באַקלאַגט, די וועלט קעגן וועלכער זיי האָבן רעוואָלטירט און פּראָטעסטירט, אָבער אויך די וועלט וועלכע זיי האָבן געבענטשט פאַר אירע שיינקייטן, פאַר אירע

דערהויבנקייטן פון וועלכע זיי האבן זיך נישט אָפּגעזאָגט צו געניסן. אַברעם זאָק איז זײַן גאַנץ פּרוכטיק און שעפּעריש לעבן געבליבן געטריי דער דאָזיקער שיטה. ער איז תמיד און אומעטום געווען און גע- בליבן דער דיכטער וואָס זינגט וועגן שטימונגען, געפילן און געדאַנקען אויף וויפל זיי האָבן געהאַט אַ שייכות צו אים דירעקט. ער האָט רעאַגירט אויף דערשיינונגען אויף וויפל זיי האָבן באַרירט זײַנע יחידישע האַרץ- סטרונגעס. זײַן ליד איז תמיד געווען דער פּראָדוקט פון אַן אינדיוידועלער איבערלעבונג. בײַ דעם אַלעס איז ער אָבער נישט געווען קיין ווירקלעכ- קייטס אַנטלויפער און ער איז קיין מאָל נישט אַוועק צו דעם אינדיוידואַ- ליסטישן עקסטרעם וואָס שאַפט אַ תּהום צווישן דעם זינגער און די צוהערערס פון זײַן געזאַנג. אַדרבה, לויט זײַן איבערצייגונג איז אָט דער אופן פון פּאַרטיפּן זיך אין זיך, פון אַנטפלעקן לעיני פּל עס וועדה זײַנע געפילן, זײַנע געמיט-צושטאַנדן און אַפילו זײַנע קאַפּריזע שטימונגען געווען דער בעסטער אופן צו דערפילן די מיסיע וואָס די קונסט דאַרף דערפילן. דער פּאַעט איז לויט זאַקן געווען דער וואָס לעבט איבער און אַנטפלעקט זײַן איבערלעבונג, אָבער דערמיט העלפט ער צו דעם אַז אַ סך אַנדערע זאַלן דערקענען זייערע אייגענע איבערלעבונגען, במילא אויך זייער אייגענעם „איך“. לויט דער דאָזיקער שיטה איז דאָס געווען דער זין פון מיצקעוויטשעס לייַדן פאַר אַ מיליאָן און דאָס איז געווען דער גלויבן פון די ראַמאַנטיקערס אַז וואָס מער דער פּאַעט גראַבט אין זיך, וואָס מער ער זינגט וועגן זיך און וועגן די זאַכן וואָס געהערן פּלומרשט צו דער ספּערע פון זײַן פּריוואַטקייט, אַלץ מער דערזעען מיר זיך אין אים, אַלץ מער דערפילן מיר זיך אין אים און אַלץ מער שפּיגלען מיר זיך אָפּ אין אים. דאָס ליד זײַנס ווערט דעמאָלט אַלץ מער און מער דאָס געזאַנג פון אַנדערע מענטשן. ווי האָט געזאָגט דער פּראַנצויזישער פּאַעט לאַמאַר- טען? „איך זינג וועגן זיך. קום נענטער וועסטו דערקענען זיך.“

אַ ראיה דערצו אַז אַברעם זאָק איז קיין מאָל נישט געווען קיין ווירק-

לעכקייטס-אנטלויפער ווי געוויסע ראמאנטיקערס ביי אנדערע פעלקער, איז דער פאקט וואס ער איז בארימט געווארן מיט זיין ראמאן „אונטער די פליגל פון טויט“ וואס איז געווען ממש דער ערשטער אַנטי-מלחמה-ראמאן אין דער וועלט-ליטעראטור פון יענער צייט. אין דער פארעם און לויט דעם ווי ער שילדערט זיינע אינדיווידועלע איבערלעבענישן, איז דאס דאזיקע ווערק דורכויס אַ ווערק פון אַ ראמאנטיקער וואס ווייכט פון געשריי, פון רעטאָריק, פון מוסר-השכלס און פון סאציאל-פאליטישע לאַזונגען. אָבער אין סאַמע תוך איז דאָס אַ ווערק וואָס פאַראורטיילט די מלחמה-שחיתות, די אַכזריות פון מענטש לגבי זיינע מיטמענטשן, די טעמפע גע-האַרצואַמקייט פון די מאַסן וואָס לאָזן זיך אָפּנאַרן און זענען מקריב אויפן מזבח פון מלחמה-מולך דאָס שענסטע און דאָס וויכטיקסטע וואָס זיי פאַר-מאַגן — דאָס לעבן.

נאָך דעם גרויסן חורבן וואָס אונדזער פּאָלק האָט איבערגעלעבט איז זאָק געוואָרן דער מקונן פון דעם פאַרשניטענעם און פאַרברענטן נעכטן. אין ליד און אין פּראָזע האָט ער געשילדערט דעם ביטערן וויי פון פליטים וואָס האָבן זיך געראַטעוועט פון פּייער, דעם פּיין פון די שרידי-החרב וואָס זענען געבליבן לעבן, אָבער וואָס לעבן מיט קברים אין זייערע הערצער און דער צעשטויבטער אַש פון די מיליאָנען קדושים לייגט זיך מיט אַ פּיינפולער שווערקייט אויף זייער נשמה. גאַנץ באַזונדערס האָט זאָק פאַראייביקט אין זיינע ווערק וואָס ער האָט געשריבן נאָך דער צווייטער וועלט-מלחמה דאָס רשעות און די געמיינקייטן קעגן מענטש בכלל און קעגן די יידן בפרט, דאָרט וווּ מיר אַלע האָבן אַ מאָל געהאַפּט און געגלויבט צו געפּינען גערעכטיקייט און אַ לייזונג פון די סאָציאַלע פּראָבלעמען; זיין צוויי-בענדיק-ווערק „קנעכט זענען מיר געווען“ געהערט צו די בעסטע קינסטלערישע דאָקומענטן וואָס זאָגן עדות וועגן דעם גרויל וואָס עס האָבן איבערגעלעבט די פּוילישע יידן וועלכע זענען געלאָפּן אין סאָויעט-רוס-לאַנד פּדי צו זוכן שוין קעגן דײַטש.

די דאזיקע צוויי טעמעס, דער חורבן-גרויל וואָס היטלער האָט גורם געווען און די אַכזריות לגבי אונדז פון דער סאָויעטישער פּערפּידיע, האָט אַברהם זאָק געשענקט דעם גרעסטן טייל פון זײַן שאַפּערישער ענערגיע זײַט דער צווייטער וועלט־מלחמה. אַ געוויסע צײַט איז ער אַפילו געווען ווי אַבסצעסיאָנירט פון דער דאָזיקער ײִדישער פּאָלקס־טראַגיק און זי האָט דאָמינירט אין זײַן שאַפּן, סײַ אין דער פּאָעזיע, סײַ אין דער פּראָזע. ער איז אָבער נישט געבליבן בלויז בײַם באַוויינען דעם חורבן, אָדער בײַם דעמאָסקירן די סאָויעטישע שקרים וועגן דעם גליק וואָס זיי ברענגען דעם מענטש, נאָר ער האָט זיך אויך אָפּגעגעבן מיטן רעסטאָורירן אין אַ ליטע־ראַריש־מעמואַריסטישער פּאַרעם דאָס אַמאָליקע ײִדישע לעבן און איבער־הויפּט — דאָס ײִדיש־ליטעראַרישע לעבן אין אַמאָליקן פּוילן. זײַנע זכּרונות וועגן דעם געוועזענעם ײִדיש־ליטעראַרישן צענטער אין פּוילן צווישן די צוויי וועלט־מלחמות, ווײַזן אונדז אין וואָס עס איז באַשטאַנען די גרויס־קײט פון ״טלאַמאַצקע 13״ וועלכע האָט מיט זיך סימבאָליזירט און אָפּגע־שפּיגלט בזעיר־אנפּין דאָס פּוילישע ײִדנטום וואָס איז דעמאָלט אַן ספּק געווען דער אַוואַנגאַרד פון דעם וועלט־ײִדנטום אויף אַלע געביטן פון גײַסטיקן לעבן.

די דאָזיקע זכּרונות־דאָקומענטאַציע האָט זאָק גענומען אויף זיך ווײַל ער האָט געוואָלט, ווי ער האָט מיר אַ מאָל געזאָגט, דערגרייכן צוויי צילן: ערשטנס האָט ער געוואָלט מאַניפּעסטירן און דערמאַנען וואָס מיר האָבן פאַרלוירן און צווייטנס האָט ער געגלויבט אַז די דורות נאָך אונדז דאַרפן וויסן וואָס זײ זאָלן ירשענען, פּדי צו בלײַבן אַ רינג אין דער קײט פון דער ײִדישער גײַסטיקײט און פון ײִדישן שאַפּן. לײַדער האָט ער נישט איין מאָל זיך געפּילט אַנטוישט ווען ער האָט געזען אַז נאָך דעם ווי ער האָט אַזוי גרונטיק באַוווּזן די רײַכקײט פון דער ירושה האָבן זיך אָבער נישט אָפּגעזוכט די דאָזיקע וואָס זאָלן וועלן זײַן יורשים.

ווי דער רוב ײִדישע דיכטערס אין זײַן צײַט האָט אויך זאָק מיטגעזונג-

גען דאָס געזאַנג צו מדינת ישראל וואָס האָט זיך געוועבט אין דער ייִדיִ-
שער פּאַעזיע איבער דער גאַרער וועלט. זאָק האָט אין אַ סך פּון זײַנע
פּאַעטישע שאַפּונגען אַרויסגעבראַכט זײַן באַגײַסטערונג מיט דעם נס פּון
דער מדינה־אַנטשטייונג וואָס איז פּאַרגעקומען אין אַ שווערן, קריטישן
מאַמענט פּון אונדזער פּאַלקס־לעבן און האָט געהאַט אַ דעציִדירנדיקע
ווירקונג אויף אונדזער לעבנס־ווילן און קאַמף פאַר דעם ווײַטערדיקן קיום.
ווי אַ סך אַנדערע ייִדישע דיכטערס האָט אָבער אויך אַברהם זאָק אונטער־
געשטראַכן די געמײַנזאַמקייט צווישן דעם דאָרט און דעם דאָ, צווישן דעם
איצט און דעם אַמאַל. „פּון וואַרשעווער געטאָ ביז מלכות ישראל, עס ציט
זיך איין ייִדישער פּראָנט“ — האָט ער געזונגען אין איינעם פּון זײַנע
לידער און דערמיט איז ער אויסן געווען צו באַטאַגען די המשכִּדיקייט
פּון דער ייִדישער געשיכטע און דערבײַ זיך אַנטקעגן־שטעלן די כּנענישע
טענדענצן וואָס האָבן זיך דאַן באַווײַזן אין דער מדינה; טענדענצן וועלכע
האַבן געוואָלט איבעררײַסן דעם געשיכטלעכן פּאַדעם וואָס בינדט דאָס
יונגע ישראל מיט די צוויי טויזנט יאָר גלות און איר קולטור.

ווי געזאַגט איז אַברהם זאָק געווען אַ זײַער ווערסאַטילער שרײַבער
און הגם ער איז אַנגענומען געווען דער עיקר ווי אַ פּאַעט, האָט ער אָבער
נישט קיין קלענערע קינסטלערישע דערגרייכונגען געהאַט אויך אויף
אַנדערע פעלדער פּון זײַן שעפּערישקייט. ער האָט, ווי דערמאַנט, געשריבן
לידער און דערציילונגען, מעמואַרן און מאַמרים, סײַ וועגן שרײַבערס,
סײַ וועגן ביכער און סײַ וועגן סתם ליטעראַריש־געזעלשאַפטלעכע ענינים.
ער האָט זיך אַפּילו יאָרן־לאַנג פּאַרנומען מיט רעדאַגירן די פּעריאָדישע
שריפט פּון דער גראַדנער לאַנדסמאַנשאַפט צו וועלכער ער האָט געהערט
ווי אַ געבוירענער און דערצוגענער אין דעם שטעטל אַמדור, נעבן גראַדנע
און ער האָט אויך צוזאַמענגעשטעלט עטלעכע אַנטאַלאָגישע געווינדמעט דער
טעמע פּון חורבן פּון מזרח־אייראָפּעיִשן ייִדנטום.

זאָק האָט דעבײַטירט אין יאָר 1908 מיט אַ ליד וואָס האָט שוין גע-

טראָגן אין זיך אַלע סימנים פון דעם שפעטערדיקן ראַמאַנטיקער. בכלל איז דאָ פדאי צו באַמערקן אז ווען מען לייענט דעם אָפּקלייב פון זיינע לידער אונטערן נאָמען „פון אַלע מיינע יאָרן“ וואָס דער דיכטער גופא האָט אַרויסגעגעבן אין יאָר 1975, מוז מען קומען צו דעם איבעראַשנדיקן אויספיר און מיר האָבן פאַר זיך אַ דיכטער וואָס איז ביו זיין סאַמע סוף געבליבן דער זעלביקער וואָס ער איז געווען אין זיין אָנהייב. אפשר זענען זיינע שפעטערדיקע לידער רייפער געוואָרן אין טעכנישער הינזיכט, אָבער אין פרט פון זייער פּאָעטישער דיקציע, אין פרט פון זייער לעקסיק און בילדערישקייט איז זייער דיכטער געבליבן אין זיין זקנה דער אייגענער וואָס אין זיין יוגנט. זאָק האָט זיך פּמעט נישט געביטן. אין זיין יוגנט האָט ער נאָך עקספּערמענטירט מיט פאַרשידענע פּאָעטישע פּאַרמען און ריטמען. אויף די עלטערע יאָרן האָט ער אָפּילו דאָס אויך שוין נישט געטאָן. ער איז, דאַרף מען זאָגן, ערנסטער און טרויעריקער געוואָרן און עס קען זיין אַז דערפאַר האָט ער מער קיין געדולד נישט געהאַט צו די פּאָעטישע שפּילערייען מיט וועלכע ער האָט זיך, פּונקט ווי זיין חבר ניידוס, אָפּגע-געבן אין דער יוגנט.

ווי אין דעם לעבן פון אַלע פּאַעטן פון זיין דור האָט די צווייטע וועלט-מלחמה און דער חורבן פון אייראָפּעישן ייִדנטום געבראַכט אַן איבערברוך אין זיין שאַפּן. דער ראַמאַנטיקער איז געוואָרן אַ טראַגיקער, דער זינגער פון צאַרטע עלעגישע געפילן און שטימונגען איז געוואָרן דער באַזיינער און באַקלאַגער פון אַ דריטל פון זיין פּאָלק וואָס איז אומגע-קומען אין די גאַז-קאַמערן און קרעמאַטאָריעס פון דעם נאַצישן רשע. זאָקס לידער וואָס ער האָט געשריבן זייט זיין בוך „מיטן אַש אויפן קאַפּ“ וואָס איז דערשינען באַלד נאָך דער מלחמה אין פּוילן, זענען געווען די קינות פון דעם היינטיגטיקן ייִד אויף דעם גרעסטן חורבן אין זיין געשיכטע. דערפאַר קען מען זאָגן אַז דער דיכטער האָט זיין קלאַג און געוויין אַריינגעוועבט אין דער אַלגעמיינער פּאָלקס-קינה וואָס די ייִדישע

דיכטונג האט געשאפן פדי דורות זאלן געדענקען דאס וואס ס'איז אונדז געשען. ער האט זיך איינגעשלאסן אין דער חברותא פון די יידישע דיכטערס מיט זיין פערמאנענטקייט, מיט זיין טריישאפט צו דער חורבן-טעמע. אויף אים קען מען זאגן אז אלץ, אלץ וואס ער האט געשריבן נאך דעם חורבן איז געווען, אויב נישט דירעקט געווידמעט דעם חורבן, איז געזען דורך דער פריזמע פון חורבן און אונטער זיין מוראדיקן איינדרוק. ווי א באזונדערן פארדינסט פאר דער יידישער ליטעראטור דארף דערמאנט ווערן אברהם זאקס זארג פאר דעם ליטערארישן עזבון פון זיין יוגנט-חבר דעם דיכטער לייב נידוס. דער דיכטער לייב נידוס וואס האט געשטאמט פון א יידיש-פריציש דארף נעבן גראדנע און האט זיך פארחברט מיט זאקן בעת דער ערשטער וועלט-מלחמה אין גראדנע, איז, ווי מיר ווייסן, זייער יונג געשטארבן און אברהם זאק האט זיין חברס טויט זייער שווער איבערגעלעבט און כאטש נידוס איז שוין דעמאלט געווען גענוג באקאנט ווי א פאעט, וואלט ער אבער קיין מאל נישט פארנומען די פאזיציע וואס ער פארנעמט היינט צו טאג אין אונדזער ליטעראטור ווען זאק זארגט נישט צו פארעפנטלעכן די פאעטישע שריפטן וואס נידוס האט איבערגעלאזט און וועלכע זענען נאך נישט געווען אין ערגעץ פארעפנטלעכט. זאק אליין דערציילט אין זיין אויטא-ביאגראפיע ווי אזוי ער האט אויפן בית-עולם אין גראדנע, ביים קבר פון זיין יונג-פארשטארבענעם פריינד געגעבן זיך א נדר צו זארגן דערפאר אז אלע שריפטן פון נידוס זאלן באקומען א תיקון צווישן די טאוולען פון ביכער. דעם דאזיקן נדר האט ער מקיים געווען און שוין אין עטלעכע יאר ארום, אין די צוואנציג-קער יארן, זענען דערשינען אלע ווערק פון דעם דיכטער לייב נידוס און זאק האט אויך אנגעשריבן א ביאגראפיע פון זיין פריינד וועלכע האט געהאלפן באנעמען די באזונדערקייט פון זיין פאעטיש געשטאלט. מען קען און מען מעג אברהם זאקן נאכזאגן דעם שבח אז ער האט זיין יוגנט-חברס ליטערארישע פאזיציע באפעסטיקט אין אונדזער ליטעראטור און ער האט

אויך דאָס גאַנצע לעבן געזאָרגט דערפאַר אַז מען זאָל אים נישט פאַרגעסן. ער פלעגט זייער אָפּט אַליין שרײַבן וועגן אים און פלעגט אויך אַכטונג געבן אַז עס זאָל וועגן אים געשריבן ווערן. די זעלביקע געטריישאַפּט האָט מען געקענט מערקן אויך שפּעטער ווען עס איז פּלוצים געשטאַרבן דער דיכטער ישראל אַשענדאָרף וואָס איז געווען זאַקס אַ פּיל ייִנגערער חבר. אויך נאָך אַשענדאָרפּס טויט האָט זאַק אַלץ געטאַן פּדי זײַנע פאַר־בליבענע שריפטן זאָלן דערשיינען און דורך דעם זאָל זײַן פּאַזיציע אין דער ייִדישער ליטעראַטור נישט פאַרמינערט ווערן. זאַק האָט דאָס אַלץ געטאַן אי מחמת פּרײַנדשאַפּט צו די פאַרשטאַרבּענע און אי צוליב זײַן אַחריות־געפּיל פאַר דער ייִדישער ליטעראַטור. ער האָט געהאַלטן אַז אַלץ וואָס איז געשאַפּן געוואָרן אין ייִדיש דאַרף אָפּגעהיטן ווערן לדורות. זאַק איז געווען אַ געטרייער זון פון דער מאַמע ייִדיש. און דער גורל פון ייִדיש איז אים נאַטירלעך שטאַרק אָנגעגאַנגען. דער ראַמאַנטישער, אָפּט מאָל פעסימיסטישער אַברהם זאַק פלעגט ווערן קעמפּעריש ווען עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן עוולות וואָס זענען באַגאַנגען געוואָרן קעגן ייִדיש און קעגן דער ייִדישער ליטעראַטור. אין קאַמף פאַר דער חשיבות פון ייִדיש און פאַר דער פּאַזיציע פון ייִדיש פלעגט ער צו מאָל אַ ביסל מגזום זײַן, ווי דאָס טוען אָפּט מענטשן וועלכע פאַרטיידיקן אַן ענין וואָס איז זיי שטאַרק צום האַרצן און האַלטן אים פאַר לעבנס־וויכטיק.

מיט דעם טויט פון אַברהם זאַק האָט די ייִדישע ליטעראַטור פאַר־לירן אַן עדות פון איר ראַשיקער אַנטוויקלונג און אַ מיטבויער פון איר גרויסקייט. ער איז געשטאַרבן זאַט אין יאָרן און אין ליטעראַרישער אָנער־קענונג. ער האָט אַן ספּק פאַרדינט אַז מיר זאָלן אים געדענקען און בײַ פאַרשיידענע געלעגנהייטן — דערמאָנען.

1981

יצחק יאַנאַסאָוויטש

מיטן אַרויסגעבן דאָס דאָזיקע בוך ווערט דערפילט די צוואַה פון דעם נפטר. זי ווערט דערפילט דורך זײַן טרײַער לעבנס-באַגלייטערין פאַני רעמס-זאַק, וועלכע האָט אויך אײַנגעשטעלט אַ פּרעמיע אויף זײַן נאַמען און זאָרגט פאַר דער אויפהיטונג פון זײַן עזבון און אַרכיוו.

דאָס בוך נעמט אַרײַן אין זיך אַברהם זאַקס באַרימטן ראָמאַן „אונטער די פליגל פון טויט“ (דער ראָמאַן האָט געהערט צו די ערשטע אַנטי-מלחמה-ווערק אין דער וועלט נאָך דעם ערשטן וועלטקריג און איז איבערגעזעצט געוואָרן אין פאַרשידענע שפּראַכן). ווי אויך די דערציילונג „פאַניע גנב“. די אַרויסגעבערס האָבן זיך דערלויבט צו ענדערן בלויז די אַרטאָגראַפיע און דער אַרגענטינער אַפטייל פון אַלעוועלטלעכן ייִדישן קולטור-קאָנגרעס וואָס אין זײַן פאַרלאַג דערשיינט דאָס דאָזיקע פאַסט-מאַרטעם-בוך, דאַנקט אַלעמען וואָס האָבן געהאַלפן אַז די דאָזיקע אויס-גאַבע זאָל קענען דערשיינען. אַ באַזונדערן דאַנק דעם פּרײַנד יצחק יאַנאַ-סאָוויטש פאַר זײַן השגחה ביים דרוקן דאָס בוך.

בוטנאָס אײִרעס 1981

פון די אַרויסגעבערס

הקדמה צו דער ערשטער אויפלאגע „אונטער די פליגל פון טויט“

דאָס דאָזיקע ווערק איז נישט קיין געפלאַנטע שאַפונג, איז נישט באַזירט אויף אַ פאַנטאַסטישן פונדאַמענט, איז נישט קיין פּראָדוקט פון פּוּח־הַדְּמיוֹן — אַ שטיק ווירקלעכקייט פונעם וועלט־פּסיכאָז איז עס, אַגב, די ערשטע פּאָזע זיינע, אָנהייבנדיק גלייך פונעם אַנפאַנג — פון די ערשטע צעפלאַמטע טעג — יולי־טעג פון יאָר 1914 — ווען אַ באַדייטנ־דיקער טייל פון אונדזער ערדבאַל איז אין אַ ריזיקע, העלישע שרפה פאַר־וואַנדלט געוואָרן... אויף דער גרענעץ פון צוויי עראָס אין דער געשיכטע פון דער מענטשהייט איז עס געווען, בעת אונדזערע אַלע גייסטיקע חושים זענען נאָך געווען גאַנץ, נישט גערירט, נישט פאַרשטאַרט; ווען פון איין טראָפּן מענטשלעך בלוט איז אַ פּלעק אויפן געוויסן פון דער וועלט געפאַלן; ווען איין וואַרעמע אומשולדיקע טרער האָט נאָך אַ האַרץ געקאַנט דערצינדן; ווען ביימער זענען נאָך קיין תּליות נישט געווען; ווען פּעלדער זענען נאָך אין ברידער־קברים נישט צעאַקערט געווען און טייַכן זענען נישט פאַר־פאַרבט געוואָרן אין רויט; ווען מיר זענען נאָך פּעיק געווען צו עמפינדן יעדן שאַטנדל פון די אומדערוואַרטע לעבנס־קאַנטראַסטן און קאַשמאַרן — די קאַנסטרוקציע פונעם דאָזיקן ווערק, פּדי איבערצוגעבן דאָס ווירקלעכע אין רעאַלער פאַרב, האָט געמוזט פּסדר גיין טריט ביי טריט נאָכן פּראָצעס פון די סטיכישע, זיך טוישנדיקע דערשיינונגען, פּלוצלינג־דיקע פאַרוואַנדלונגען און איבערלעבענישן — נישט אָפהענגיק פון זייער מאַס שטאַרקייט אָדער טראַגישקייט — איבערלעבענישן פון אַ מענטשן אין אַ גרויען שינעל צווישן מחנות, מחנות גרויע שינעלן אויף די פּעלדער

אברהם זאק

פון מירזח-גאליציע. פריי מוז דא דעריבער גיין דער פראצעס פון די שיל-
דערונגען, פדי דער צושטאנד פון א שפענדל אויף א ברויזנדיקן אקעאן
זאל נישט פארשאטנט ווערן צוליב, אזוי צו זאגן, קינסטלערישער פלאג-
מעסיקייט.

„אונטער די פליגל פון טויט“ איז געשריבן געווארן אונטערן
פרישן רושם פון די איבערלעבענישן (16-1915) און איז אינטוויטיוו פאר-
ענדיקט געווארן מיט א קאשמאר. די צווייטע שילדערונג „מיטן מאַרלע-
בינט“ (אייגנטלעך אַ המשך פונעם ערשטן ווערק) איז שוין געשריבן גע-
וואָרן מיט עטלעכע יאָר שפעטער און הייבט זיך אָן מיט אַ וואַריאַנט אינעם
פינאַל פון „אונטער די פליגל פון טויט“.

מיין האַרציקן דאַנק דעם חבר יעקב אַדלער !
מיט אַ טיפּן בליק האָט ער אַרײַנגעדורנגען אין דער נשמה פונעם ווערק
און עס באַרײַכערט מיט זײַן קינסטלער-פענדזל.
הגם וואָס איז נוגע דער פאַרעם געהערן מיר אפשר אין דער קונסט
צו אַנדערע שולן, אָבער דער עצם — דער אינערלעכער פראָטעסט, דער
פאַרשטיקטער איוב־געשריי — איז בײַ אים געקומען צום אויסדרוק.
מיין דאַנק דריק איך אויך אויס דעם פאַרלאַג „די צײַט“, וועלכער האָט
זיך נישט אָפּגעשטעלט פאַר קיין פינאַנציעלע שוועריקייטן אין דער זאַרג
פאַר דער אויסערלעכער עסטעטיש-קינסטלערישער זײַט פונעם בוך, און
אזוי אַרום געוויזן אַן ערשטן ערנסטן בײַשפּיל אויף דעם דאָזיקן געביט.

דער מחבר

וואַרשע, 1920

אָנגעהויבן האָט עס זיך גאַנץ אומגעריכט. און ווי פון אַלע אומגעריכטע זאַכן, איז דער איינדרוק געווען אַ פּילזיטיקער. פון איין זייט האָט עס דערשלאָגן און דערשיטערט און פון דער אַנדערער זייט ווידער האָט זיך עס עפּעס נישט געגלייבט. דאָס זעלבע פּילט מען, ווען מ'הערט די בשורה וועגן פּלוז-לינג טויט פון אַ נאַנטן, וועמען מען האָט ערשט נעכטן געזען און גערעדט מיט אים, און יענער איז גראַד געווען אַזוי גוט אויפגעלייגט און מונטער, און די אויגן זיינע האָבן אַזוי געגלאַנצט, מיט אַזוי פּיל יונגע און ראַזע האָפּענונגען! —

אין לאַגער פון דער וואַלינער רעזידענץ איז די ידיעה אָנגעקומען אין מיטן נאַכט. פּלוזלינג האָבן די פאַרשלאָפּענע „דניעוואַלנעס“ אויף דער פּראַנטליניע פון לאַגער גענומען אויסשרייען:

— דעזשורנעס, אויף דער מיט פון פּאַלק!

און אין דער פּרי האָט זיך שוין געטראָגן פון מויל צו מויל:

— מאַביליזאַציע!...

און באַלד האָט מען זיך אין לאַגער גענומען צו די צוגרייטונגען. אַלע צעכהייזער זענען גאַנצענע טעג געווען אָפּן. מענטשן האָבן געפּאַקט, געשלעפּט פון איין אָרט צום אַנדערן; פון די פּולווער-קעלערן האָט מען פּאַטראַנעס געפירט, די פּולעמיאַטן-לענטעס מיט קוילן אָנגעפּילט, און ענד-לעך האָט מען אויך גענומען אַרויסגעבן אַמוניציע. נייע, שפּאַגל נייע זאַכן פון דאָס מינדסטע ביז דאָס גרעסטע. ס'האָט זיך געשמייכלט: מען פּוצט זיך צו באַגעגענען דעם טויט...

ס'איז אַנגעקומען דער זאַפּאַס. גאַנצע פּאַרטיעס. איינע נאָך די אַנדערע זענען זיי געקומען אין די ראַטעס. מענטשן בערדיקע, מיט פּאַרזאָרגטע בליקן און ערנסטע פּאַרטראַכטע פּנימער. הינטער אַנדערע זענען נאַכגע- גאַנגען פּרויען און קינדער און האָבן זיך די אויגן געווישט. אַלע זענען געקומען אין אַלטע אָפּגעטראַגענע זאַכן און שפּעטער אַ ביסל זענען זיי שוין געווען איבערגעטאַן אין די נייַע פּאַרמעס. פון שטאַט האָבן זיך געצויגן גאַנצע כּוואַליעס מענטשן און אַלע האָבן מיט אַ באַזונדער נייַגע- ריקייט זיך צוגעקוקט פון דער ווייטנס צו דער באַוועגונג אין לאַגער. די גרינגשעצונג, מיט וועלכער מען באַציט זיך שטענדיק צו אַ מענטשן אין אַ גרויען שינעל, איז לחלוטין פּאַרשוונדן געוואָרן. איטלעכער האָט איצט געקוקט אויף אַ סאַלדאַט ווי אויף אַ זאַך, וואָס פּאַרדינט די גרעסטע אויפ- מערקזאַמקייט: היינט לעבט ער, און אין וואָכן אַרום — ווער ווייסט וווּ זיינע ביינער וועלן זיך וואַלגען... פּאַרקערט, איצט האָבן די מענטשן אין די נייַע קריגסאַסטימען אויף די ציווילע געקוקט „פון אויבן אַראָפּ“, מיט אַן איבערלעכער, נישט-אַרויסגעזאַגטער פּאַראַכטונג...

ס'איז אַנגעקומען דער טאַג, ווען מ'האַט באַדאַרפט אַרויסגיין. — געווען איז דאָן אַ שיינער, ליכטיקער יולי-פּרימאַרגן. דער גאַנצער פּאַלק איז געשטאַנען „אויסגעסטראַיעט“ אויף אַ פעלד, נעבן לאַגער. ס'האַט גע- אַרבעט אַ פּאַטאַגראַפּן-אַפּאַראַט. שטימען פון תּפּילות... פּיכטע טרערנ- פּולע אויגן ביים פּאַפּ און ביי די אַלע זינגער... די אַנטבליזוטע קעפּ אַרום און אַרום לאָזן זיך ביסלעכווייז אַראָפּ אונטער דער לאַסט פון שווערע, שווערע געדאַנקען... אַ פּאַרשטיקטע פּיינלעכע כּליפּעריי... מען שטיקט זיך מיט טרערן אין אַלע זייטן... סיי צווישן די אויסגעשטעלטע קאַלאַנעס, סיי הינטן, צווישן טאַטעס, מאַמעס, פּרויען און קינדער... דאָרט דערגייט עס אַפּילו ביז פּאַלן אין חלשות... און די אַלע, וואָס שטייען דאָ אין די קאַלאַ- נעס, פּרעמדע, פון ווייטע מקומות, שטעלן זיך בעת-מעשה פּאַר ווי ערגעץ, אין דער אייגענער געגנט, שטייט איצט, אויך אויף אַ פעלד, אַן אויסגע-

סטרײַעטער פּאָלק גרייט צום אַוועקגיין, און זײַנע נאַנטע שטייען אויך אַזוי, ווי דאָ, בײַ דער זײַט, הינטער די אויסגעשטעלטע קאַלאַגעס מיט די אַנטבלויזטע פּאַרזונקענע קעפּ, און וויינען אויך און יאַמערן, פּונקט אַזוי רירנדיק און האַרצרייסנדיק, ווי דאָ הינטן די פרעמדע, אומבאַקאַנטע מאַמעס...

מיט אַנדערע געזעגנט מען זיך. ווי טיף, ווי טיף, דוכט זיך, דאַרפן באַנג טאָן אַזעלכע אוימיניקע קושן פון אומבאַגרענעצטן צער און ליבע!... די צערעמאַניע האָט זיך געענדיקט און די ערשטע ראָטע האָט זיך גענומען ציען. פּאַרויס זענען געגאַנגען די מוזיקאַנטן און האָבן געשפּילט אַ געזעגן-מאַרש. מ'איז דורכגעגאַנגען די שטאַט. דער פּאָלק האָט זיך געצויגן איבער די גאַסן און פון אַ העכערן אָרט האָט מען נאָר געזען העלע, העלע היטלען, געדיכט געפאַקט איינע צו די אַנדערע און די גלאַנציקע שטיקעס פון ביקסן. די טראַטואַרן זענען געווען שוואַרץ פון ציווילע, אומעטום — טרויעריקע פּנימער פון מענער און פּאַרוויינטע אויגן פון פּרויען...

עס פּאַכען זיך ווייסע טיכלעך און קאַפעליושן:

— אַדיע! אַדיע!...!

אַ לאַנגער, טרוקענער, גרויער שאַסיי. די זון באַקט אומברחמנותדיק, דער פּאַטראַנטאַש דריקט די ברוסט; די פּלערליי רימענס שניידן די אַקסלען, און די „סקאַטקע“ (אויפגעוויקלטער שינעל) שטיקט און שטיקט און רופט אַרויס אַ שווייס פון לײַב. פון אונטערן היטל גיסן זיך גאַנצע שנירלעך איבערן פנים און רינען אַראָפּ אונטן פון מאַרדע... שפעטער זענען שוין געווען אַ סך אָפּגעשטאַנענע, עלטערע מיט בערד, און די סאַניטאַרן מיט די מעדיצינישע טשעמאַדאַנטשיקלעך זענען געשטאַנען איבער זיי און זיי געמונטערט מיט „וואַלעריאַנקע“. די אַלע בײַדלעך פון דער

„לינייקע“ זענען געווען איבערפולט. איינער פון די אָפּגעשטאַנענע האָט עפּעס אומגעלומפּערט אַ פּאַל געטאַן און די אויגן צוגעמאַכט. אַ סאַניטאַר פּרוּווט דעם פּולס — שטום. אַ האַרצשלאַג!...

געגאַנגען איז מען אַזוי ביז פאַר נאַכט. דאָן האָבן מיר זיך אָפּגע־שטעלט אין אַ דאָרף (טאַטאַרינאָוו) אויף נעכטיקן. דער ערשטער „ביוואַק“ און ליגנדיק אויסגעצויגן אין שנייער, דעם קאַפּ אויף דער אמוניציע, די פאַרמאַטערטע פּיס מיט די געל־פאַרשטויבטע שטיוויל — אויף גאַסס באַראַט, האָט זיך געקלערט, אַז דאָס וועט פון איצט אָן זיין אונדזער היים, ווער ווייסט אויף ווי לאַנג... דער שזוייס אויפן לייב האָט זיך אָפּגעקילט, און מיטן אַנקומען פון דער נאַכט האָט אַ שוידער דורכגענומען די גלידער. דער צווייטער טאַג איז געווען ענלעך צום ערשטן — אַ לאַנגער, פּיינלעכער וועג אָן אַ סוף, אָן אַ ברעג... אין אַוונט זענען מיר שוין געלעגן אין צונויפגעשטעלטע פּאַלאַטקעס אויף אַ פּרייען פּלאַץ נעבן דער באַך־סטאַנציע ביי בערדיטשעוו. ס'האַט געהאַלטן אין איין רעגענען און אויפן האַרצן איז געווען באַזונדערס אומהיימלעך, און קאַלט אויף דער נשמה... געווען איז עס גראַד פּרייטיק צו נאַכט און ס'האַט מיך געצויגן אין דער ייִדישער שטאַט. איך קום אַרויס אויף די גאַסן — פּוסט און אומעטיק, די פענצטער באַלויכטן פון די שבתדיקע בענטשליכט; אין אַנדערע ערטער זיצט מען נאָך ביי די עסטישן און ס'קלינגען טעלער־און־לעפל... וואַרעם. ליכטיק, רייך, זויבער... אַ, שבתדיקע מנוחה! אַ, רויקע ווינקעלעך! — זייער שפּעט בין איך איבער די שטילע גאַסן אומגעגאַנגען. נע זנד און אַליין. צי האָב איך עפּעס פאַרלוירן, געזוכט? אַדער רייצט זיך נישט מיט מיר מיין פאַרשוונדענע רוי? — פּויל און נאַכלעסיק האָט דער דראַבנער רעגנדל אין דער טונקלקייט געשפּריצט.

געפּאַקט זענען שוין די פּראַכטוואַגאַנעס מיט מענטשן. אַ טומל, אַ

גערודער. אויף דער פלאַטפארעם — אַ געדיכטער געמישטער עולם. עס דערהערט זיך אַ סיגנאַל — און דער צוג הייבט זיך אָן צו רירן. מען ווייעט מיט ווייסע טיכלעך און עס דערגרייכן נאָך קולות, געוויינען... עס שווינדן די מענטשן, עס קייקלט זיך פון אַנטקעגן עפעס אַן אַרומגעצוימט אַרט — אַ בית-עולם. בערדיטשעווער בית-עולם. ווייסע מויערלעך. בערגלעך. מצבות מיט בלאַנקענדיקע אותיות. ביימלעך. אין מוח בליצט פאַרביי: „ווער ווייסט, צי ס'וועט אויסקומען צו ליגן אונטער אַ מצבה?...“ דער צוג לאַזט זיך שנעלער, שניידט זיך דורך בערג און פאַרדעקט אַלץ הינטער זיך מיט וואַלקנס שוואַרצן רויך און דער פּיכטער בליק שטרענגט זיך אָן און קוקט אויף די זיך קייקלענדיקע לאַנקעס און פעלדער, וואָס איילן זיך און פאַר-שווינדן, וואָס איילן זיך און פאַרשווינדן...

וועהין? וועהין? —

אויסגעגרוועעט האָט מען זיך אין אַוונט אויף דער סטאַנציע סלאָווי-טאָ. אין גאַנצן איז מען אָפּגעפאַרן אַ שעה זיבן-אַכט. איבערגענעכטיקט אין אַ דערבייך דערפל און ווייטער געגאַנגען. און אַלץ אויף די פּיס. פון דאָרף צו דאָרף, פון יישוב צו יישוב, פון וואַלד צו וואַלד. טיפע זאַמדיקע וועגן. טאָל און באָרג. אַ גליַענדיקע זון. הייסע ברענענדיקע שטראַלן. גע-דיכטע, לאַנגע וועלדער — וואַלינער וועלדער. אַ שווערע משא אויף די פלייצעס — אויפן גוף, אַ שווערע דריקנדיקע משא אויף דער נשמה... געדאַנקען פינצטערע, פּינלעכע און נאַגנדיקע ווי שלאַנגען, ווי גיפטיקע שלאַנגען. ביי נאַכט — אין שייַערן אַדער אויף פעלדער, אונטער טונקעלע אומעטיקע הימלען...

ביי טאָג פלעגן אַ מאָל שפּילן די מוזיקאַנטן, איבער הויפט בעת מען פלעגט דורכגיין אַ דאָרף — ראַשע אומעטיקע טענער, אומרויקע ווי די געדאַנקען. אַלע לויפן אַרויס פון די כאַטעס און קוקן נאָך מיט טרויעריקע פנימער. פּויערטעס ווישן זיך מיט די פאַרטעכער די אויגן... זייערע זין,

אַברהם זאַק

מענער און נאַנטע שלעפּן זיך אויך אַזוי ערגעץ אויף די וועגן, פאַר-
שטויבטע, פאַרמאַטערטע, פאַרשוויצטע און פאַרחוּשכטע, מיט דער שווערער
משאַ אויף די פליצעס — זענען זיי גאַנץ לייכט געווען אויף טרערן.
אַנדערע זענען מכבד פון די פאַרטעכער מיט עפל, באָרן, פלוימען, ברויט
און דערביי ווינטשעווען זיי צו, אַז „גאַט זאַל געבן, מיר זאַלן גאַר אין
גיכן זיך צוריק אומקערן אַהין, פון וואַנען מיר קומען“. מהיכאַתית...!

אין איין דאָרף (ראַדאָשעווקאַ) זענען מיר געשטאַנען כמעט אַ גאַנצע וואָך. ס'איז שוין געווען נישט ווייט פון דער גאַליצישער גרענעץ. יעדן טאָג פלעגט מען זיך אַוועקלאָזן אַ וויאַרסט פיר הינטערן דאָרף גראָבן אַקאַפּעס. געאַרבעט האָט מען זייער אינטענסיוו. פון פינצטער ביז פינצטער. געגראָבן לויטן „אוסטאַוו“ מיט אַלע „באַקוועמלעכקייטן“. מיט אַלע קליפּערלעך. דעמאָלט איז שוין ביי קיינעם קיין ספק נישט געבליבן, אַז דאָס, צו וואָס מען גייט, וועט און מוז געשען. ס'איז טאַקע נישט „אויף אַ געלעכטער“... די אויסשפּירערס פלעגן אַרויספאַרן אויף די פּאָדערשטע געגנטן און איין טאָג האָבן זיי אַפילו געבראַכט צו פירן צוויי געפאַנגענע פונעם שונאס אויסשפּירערס. איינעם, ווי זיי האָבן דערציילט, האָבן זיי איבערגעלאָזט אַ טויטן אויפן פעלד. דאָן האָט שוין איטלעכער געגלייבט. אויף דעם סמך האָט פּאַסירט אין פּאַלק אַזאַ מין זאַך: צוויי גרוזינער האָבן זיך אין אַ וואַלד געשטעלט איינער אַנטקעגן אַנדערן און לויט זייער שרעקלעכן אויס-רייד האָבן ביידע געדאַרפט גלייכצייטיק אויסשיסן, אָבער איינער האָט פאַרשפּעטיקט און בלויז ער אַליין, דער פאַרשפּעטיקטער, האָט דערגרייכט זיין אומגליקלעכן ציל...

איין טאָג איז מען געגאַנגען שיסן מיט אַ „פאַרבאַרייטונגס-צוועק“. איבער הויפט איז עס געווען פאַר די זאַפּאַסנע, וואָס זענען שוין אָפּגעוויינט פון ביקס. איך בין געווען באַשטימט אין „אַצעפּלעניע“. מיין פּאַסט איז געווען אויף אַ קרייצוועג, אין אַ פּאַלוואַרק, ביי דעם שטעטל יאַמפּאַל. איך

בין געזעסן אויף אַ שטיין, און מיט אַ בלייפּעֶדער געשריבן אַ בריוו אויפן „פּריקלאַד“ פון ביקס. ס'איז פאַרבייגעגאַנגען עפעס אַ יונג מיידל, שטאַטיש לויטן אויסזען. איך האָב זי געפרעגט וועגן טינט און פּעדער דעם אַדרעס אַנצושרייבן. זי האָט מיך גערופן מיט זיך. ביי זיי אין שטוב — ס'איז געווען דעם עקאַנאַמס טאַכטער — האָט מען מיך זייער פּריינדלעך אויפֿגענומען. דאָס מיידל האָט מיר אַגב דערציילט, אַז די צייטונגען גיבן שוין באַריכטן וועגן צוואַמענשטויסן... און דערביי קוקט זי אויף מיר מיט אַזוי פיל באַדויערונג, מיט אַזעלכע מיטלֿייֿדנדיקע בליקן, אַז לענגער דאַרט בלייבן איז מיר געוואָרן אוממעגלעך.

— זיצט אַ ביסל, זיצט — האָט זי געבעטן, גלייך ווי זי וואָלט בעסער געוואָלט אַנקוקן אַ מענטשן, וואָס גייט זיכער צום טויט...

מיטלייֿד, רחמנות — ווי אַפט פּייניקט עס נאָך מער ווי אַכזריות!... „עס האָט זיך שוין אַנגעהויבן“ — האָט מיך געעגברעט דעם מיידלס ווערטער. און זיצנדיק אויפן זעלבן שטיין האָב איך זיך אין געדאַנק אַפּגע־זעגנט מיט אַלץ און מיט אַלעמען!...

פון ראַטע צו ראַטע איז דער פאַפּ געגאַנגען, אויפגערופן אַ רעדל און

גערעדט :

— נאַנט איז דער טאַג! נאַנט איז דער טאַג, ווען איר וועט באַווייזן אייער גבורה, אייער העלדישקייט. מיט פּרייֿד דאַרפט איר אייער ברוסט אויסשטרעקן קעגן פּיינטס קוילן. מיט באַגייסטערונג דאַרפט איר אייער לעבן מקריב זיין, אייער בלוט פאַרגיסן. דאָס איז אייער חוב, אייער הייליקער חוב. אַזוי וויל גאָט! אַזוי איז דער ווילן פון דעם געקרייציקטן!... רוֹק האָט זיך זיין קאַפּ באַוועגט און זיינע גרויע לאַקן האָט אַ ווינטל געווייעט... צי איז עס טאַקע די תּמימותדיקע שטים פון אמת, פון יושר,

פון ברידערלעכקייט? ... צי זענען טאקע זיינע לאַקן אמתדיק ווייס? אומ-
שולדיק ווייס? ...
חוב? ... גאט? ...

ג'אָאָט

איין פאַרנאכט גיי איך אום איבערן דאָרף און באַמערק אויף אַ פּרייַען
פּלאַץ אַ גאַנצע באַוועגונג.

איך דערנענטער זיך — אַ באַרבאַרישע סצענע:

אַ גאַנצע ראַטע שטייט „אויסגעסטראַיעט“ אין קאָלאָנעס, פירעקיק ווי
אַ חית. אין מיטן שטייט דער ראַטנער, האַלב-ראַטנער און פעלדפעבל, אַ
ביסל אָן אַ זייט — דער באַראַבאַנשטשיק, דער ראַטנער — אַן עלטערער
אַפיציר מיט אַ לאַנגער געלבלעכער באַרד — לייענט מיט אַ הייזעריקער
שטים דעם „פּריקאָז“ פון קאָמאַנדיר פון פּאַלק, אַז יענער און יענער „ריאַ-
דאָוואַי“ ווערט פאַר אַרוויסקריכן אויף צוויי וויאַרסט פון „סטראַי“ אין מיטן
גאַנג פאַרמישפט צו פיר שמיץ.

דער פאַרמישפּטער האַט געמוזט אַרויס פון מיטן „סטראַי“, האַט די
ביקס איבערגעגעבן אַ שכן זיינעם און זיך געשטעלט אין מיטן חית. מ'האַט
באַלד נאָך פיר סאַלדאַטן פון „סטראַי“ אַרויסגענומען: איינער האַט גע-
נומען דעם שמיסרימען אין האַנט און די איבעריקע דריי האָבן געהאַלפּן
דעם פאַרמישפּטן זיך לייגן. געהאַלפּן — דער אומגליקלעכער צעשראַקע-
נער פויער האַט גאָר אין זינען נישט געהאַט זיך צו ווערן; אַדרבה, ער
האַט אַליין דעם רימען אַראַפּגענומען און זיך די הויזן אַפּגעקנעפּלט, אַפילו
לייגן האַט ער זיך אויך אַליין געלייגט. דאָס בלוט איז אים אין פנים
געקומען און פאַר גרויס חרפה האַט ער די אויגן אויפהויבן נישט געקענט.
בעת ער איז שוין אויף דער ערד געלעגן, האָבן אים די דריי סאַלדאַטן
דאָס העמד פאַרשאַרצט און פאַרן קאַפּ און פיס אים צוגעהאַלטן.

... דערביי האט זיך אויפגעקליבן ארום א היפשער עולם: סאלדאטן זייטי-
קע זענען געקומען און זיך אפגעשטעלט, אינווייניערס פון דארף, פויערים
און פויערטעס, מיידלעך און קינדער — יעדער, ווער ס'איז נאָר פארביי,
האט זיך אפגעשטעלט און זיך צוגעקוקט. ביי אנדערע האבן זיך טרערן
אין די אויגן געשטעלט, און אנדערע האבן פאָר אויפגעגונג און צאָרן מיט
די ציין געקריצט...

... אַן אלטישקער האט זיך אויף זיינע ציטערנדיקע פיס געטרייסלט און
געמורמלט:

— מיליטערישע דיסציפלין... אזוי איז שוין די וועלט...

א סאלדאט, א טיף־רוסישער, האט די פויסטן געדריקט און מיט זידל-
ווערטער געשאַטן.

— יא, יא — האט ער סאָרקאָסטיש אַלץ גערעדט — ער גייט עס דעם
קאָפּ לייגן פאַרן פאַטערלאַנד...

אַז די גאַנצע פּראָצעדור איז שוין גרייט געווען, האט זיך ווידער
דערהערט די הייזעריקע שטים פון ראַטנעם:

— באַראַבאַנשטשיק, שפּיל! איינס!

אַבער — שטיל. דער באַראַבאַנשטשיק, עפעס אַ ידל מיט אַ קרענק-
לעכן פנים, האט ווי נישט דערהערט, און מיט די באַראַבאַן־העלצלעך קיין
ריר נישט געטאָן!

— באַראַבאַנשטשיק שפּיל — האט נאָך העכער אַ הילך געטאָן דעם
ראַטנעמס שטים!

דאָן האט שוין דער באַראַבאַן אַ שאַט געטאָן עפעס אַ צוזאַמענגע-
קאַמבינירטן הויפּן שנעלע, דראַבנע קלאַנגען, וואָס האט דערמאַנט אַ פּלו-
צלינגן שטאַרקן האַגל אויף די שוויבן — דאָס איז אַ ספּעציעלער „שמיץ-
מאַרש“...

דער ראַטנער האט געציילט:

— איינס! צוויי! דריי! פּיר!

און דער סאלדאט מיטן שמייסרימען האָט זיך אָנגעבויגן איבערן ליגנ-
דיקן קערפּער און, נאָכן טאַקט פון ראַטנעם און באַראַבאַן, געשמיסן...
אַ פאַרשטיקט כליפען האָט זיך פון צווישן די דראַבנע אומאַנגענעמע
באַראַבאַן-קלאַנגען אַדורכגעריסן, ווי אַ ווילדער שטראַם... און ס'איז זיכער
נישט פון ווייטאָג געווען; דער אומגליקלעכער וואַלט מרוצה געווען צו לייזן
גרעסערע פיזישע יסורים, איידער צו פילן די שווערע לאַסט פון הונדער-
טער, הונדערטער אויגן, וואָס האָבן זײַן האַרץ און נשמה ווי מיט גיפטיקע
שפּיזן געלעכערט...

אַ סך פון די צושויערס האָבן דעם סאַמע אַפּאַגיי פון פאַרביטערונג
פאַרטראָגן נישט געקענט און זענען מיט פאַרביסענע ליפּן אַוועקגעאַנגען
אַן אַ זײַט...

געענדיקט — האָט זיך דער באַליידיקטער אויפגעהויבן, זיך צו רעכט
געמאַכט און ווידער זיך אין „סטראַי“ אויף זײַן אַרט געשטעלט און זײַן
ביקס פון שכן צוגענומען.

...וואָס אַ פאַלק איז, האָט זי געטראַכט: עס קען זיך אַ מאַל אַ גאַלדעז
נעם עתיד שמידן, און עס קען זיך אַליין ריטער צו זײַן אייגענער שאַנד
און חרפה באַשטימען...

— — — — —

— — — — —

ס'איז אָנגעקומען אַ פאַראַרדענונג צו גיין ווײַטער. איבערגעלאַזט די
כמעט געענדיקטע אַקאַפּעס מיט די גוט איינגעאַרדנטע בלינדאָזשן — און
פאַרווערטס. דער פרימאַרגן איז געווען אַ קאַלטער, אַ רעגנדיקער. פון די
שווערע גינדעריקע כמאַרעס האָט פסדר געגאַסן. פאַרן רירן זיך האָט מען
געהייסן זאָגן די תפילה: „אַסעני מעניאַ“... דער עולם האָט זיך געצלמט
און אומעטיק שטיל געמורמלט... ייִדן האָבן פּיכטע אויגן צו דער ערד
אַראַפּגעלאַזט...

טיפע, פייכטע, קלעפיקע בלאַטעס. רעגן און רעגן — אָן אַ סוף. טראָפּנס פון רעגן האָבן זיך אויסגעמישט מיט טראָפּנס פון שווייס... מענטשן פאַרמוטשעטע, פאַרמאַטערטע, פאַרשמוציקטע און פאַרבלאַטיקטע. ווי קליין, ווי שוואַך זענען די מענטשלעכע כוחות!...

פון גרויס אַנשטרענגונג האָט זיך דער וויטאַג פאַרקליבן נישט אַזוי אין די פיס, ווי אין דעם לינקן ברוסטקעסטל. איך מאַך לויז די פלערליי רימענס אַרום קאַרפּוס, בייט די ביקס פון איין פלייצע אויף דער אַנדערער. אָבער אינעווייניק האָט געריסן און געזויגן... איך פאַל צו אַ קופּע שטיי-נער. ליג אויסגעצויגן ווי אַ טויטער, אָן באַוועגונג. אַטעם דורשטיק איין אין די לונגען די פייכטע לופט און דער רעגן קאַפּעט איבערן אויסגע-מוטשעטן פנים... אָבער לאַנג ליגן קען מען נישט. דער פאַלק פאַרשווינדט פון אויג און בלויז עטלעכע אָפּגעשטאַנענע שלעפּן זיך נאָך פאַמעלעך, מיט אַנגערירבענע פיס, מיט איינגעבויענע, איינגעהויקערטע רוקנס. דו הייבסט זיך אויף און שלעפּסט זיך ווייטער איבער דעם בלאַטיקן וועג. אין ברוסט דריקט, דריקט, און די אויגן שפּאַרן זיך אַלץ טיפּער אין שאַרבן...

פאַר נאַכט. דער פאַלק איז אין אַ דאַרף און אונדזער ראַטע איז ביי אַ וואַלד אין פעלדוואַך*. קיין רעגן גייט שוין נישט, נאָר אַ פייכטע קעלט נעמט דורך די ביינער. פאַרבייגייערס דערציילן, אַז ביי זיי אין דאַרף זענען מיט אַ פאַר טעג צוריק געווען עסטרייכישע אויסשפירערס אויף פּערד. עס דערנענטערט זיך...

אַ קאַלטע נאַכט. איך ליג מיט נאָך עטלעכע ביי אַ ברענענדיקן שייטער אין וואַלד. שטיל און מרה־שחורהדיק. די פינצטערע ביימער רוישן איינגעהאַלטן און זייען פון אויבן מיט איינציקע אָפּגעפאַלענע בלעטלעך.

* סטאַראַזשעוואַיע אַכראַניעניע."

א וואכנאכט אין וואלד

אברהם זאק

ווי רויק און פארטראכט ברענען די נידעריקע פלאמען! די שטילע גליענ-
דיקע קוילן ווינקען און רעדן עפעס שטום, שטום, אן ווערטער, און דער-
מאנען אזוי פיל, אזוי פיל... ווארעם, ווארעם. די פלאמען נעמען דורך
דעם פנים מיט אן אנגענעמער ליבער ווארעמקייט. עס שליסן זיך ביסלעכ-
ווייז די ברעמען...

קאלט. ס'האט מיך אויפגעוועקט א קעלט. דער שייטער שוין פארלאשן.
בלויז א קליינע קופקעלע מיט איינציקע גליענדיקע קוילן. ארום ליגן
עטלעכע מענטשן, ווער דעם קאפ אויף דער אייגענער האנט, ווער אויף
א שטאם פון א בויס. ס'הערט זיך פון זיי א שווער אטעמען, זיי פון פינג-
לעכע חלומות... ס'איז נאך געווען נאכט. א געדיכטע פינצטערניש. איך
בין ארויס פון וואלד און דער בליק האט נישט געקענט אונטערשיידן דעם
שווארצן הימל פון דער נאכט-פינצטערניש.

איך מיט נאך צוויי זענען באשטימט צו גיין אין „דאזארעס“, פדי נאכ-
צווען די אויסגעשטעלטע פאסטנס. שווייגנדיק און שטיל זענען מיר פאר-
קראכן פון הינטערן וואלד און זיך געלאזט גיין אין יענער ריכטונג, פון
וואנען מ'האט דעם שונא דערווארט.

— אט דא דארף זיין דער ערשטער פאסטן — זאגט דער יעפרייטאר
— פאר וואס רופט זיך קיינער נישט אן?
מיר האבן געזוכט ארום דעם פלאץ, א רוף געטאן איינעמס נאמען,
נאר קיין ענטפער.

— דער פאדפארוטשיק האט פארט געזאגט, אז דא דארף דאס זיין.
ענדלעך האבן מיר געפונען. ביי א ברעג וואלד אין א קאנאווע זענען
זיי ביידע געלעגן, דער „טשאסאָוואַי“ מיטן „פאדמטשאַסעק“.
— א סקאנדאל, זיי שלאָפן.

— שאַ, מיר וועלן זיי אַנלערנען. צונעמען די ביקסן אין זאסטאווע —
האט פארגעלייגט דער יעפרייטאר.

נאָר באַלד חרטה געהאַט :

— גלאַט, ווי שלאָפּט מען עס אין אַזאַ אַרט! מ'קען זיי ביידן דער-
שטעכן און — שאַ-שטיל. קיין האָן וואַלט נישט אַ קריי געטאָן.

אַ ווילע שטייען מיר און קלערן וואָס צו טאָן מיט זיי.

— מען דאַרף זיי אויפּוועקן.

— העי, שטייט אויף!

קיין ענטפער.

— וואָס פאַר אַ שלאָפּן, „פאַד-סוד“ זיך פאַרוואַלט! — איז שוין אין
פעס געוואָרן דער יעפרייטאַר, און איינעם אַ וועק געטאָן מיטן פּוס. דאָס
זעלבע האָב איך געטאָן, צוגייענדיק צום צווייטן.

קיין באַוועגונג.

מיר בייגן זיך אָן — וואָס איז דאָס? קיין אַטעמען, קיין ריר.

— צינד אָן אַ שוועבעלע, נאָר פאַרשטעל מיטן שינעל.

און דאָס ציטערדיקע פּייער האָט באַלויכטן — בלוט, בלוט...

ווי שוידערלעך!

ביידע דערשטאַכענע, דער „טשאַסאַוואַי“ און דער „פאַדטשאַסעק“. איי-
נער ליגט איינגענורעט מיטן פנים אין גראָז. די ביקסן געבן זיי זענען
נישטאָ.

— אַהא, וואָס האָב איך אייך געזאָגט? — האָט זיך אָנגעכאַפּט דער
יעפרייטאַר — פינצטער, חושך, דער וואַלד איז גענוג טיף, די אויסשפּי-
רערס האָבן פאַמעלעך דערשמעקט אַ שלאָפּנדיקן פאַסטן, צוגעקראַכן —
און פאַרטיק!

באַלד האָבן מיר די צוויי טויטע אומבאַוועגלעכע קערפערס איבער-
געלאָזט מיט דער פינצטערניש און מיר זענען אַוועק איבערגעבן.

איך גיי און עס שוידערט מיד... כ'קען נישט פאַרגעסן... כ'פיל נאָך
אַלץ, ווי מײַן רעכטער פּוס רירט זיך אָן אַן דעם פּוס פּון אַ טויטן...

אברהם זאק

— דער ערשטער טויטער... — באַמערקט מיר ביטער מיין שכן —
מען דאַרף אַ ברכה מאַכן...
און ווען איך בין שוין שפעטער געווען צוריק אין זאַסטאַווע נעבן
זעלבן אויסגעברענגטן שייטער, האָב איך נאָך אַלץ געפילט, ווי איך וועק
אַ טויטן מענטשן מיט אַ דורכגעשטאַכענער ברוסט...
דעם רעכטן פוס האָב איך עפעס אַנדערש געשפירט...

ווידער טאָג. קיין גרויסן איבערגאַנג מאַכן מיר נישט היינט. מיר
שטעלן זיך אָפּ נעכטיקן אין אַ דאַרף נעבן שטעטל ווישנעוועץ.
דאָ האָבן מיר אַ „דניאַווקע“. ס'איז גראַד דאָן אַ זון־פינצטערניש.
אַנדערע רייכערן אָן גלאַז און פאַרנעמען זיך מיט „אַסטראָנאָמישע באַאָב־
אַכטונגען“...

איין סאָלדאַט קומט צו גיין מיט אַ ניס, אַז אין שטעטל איז פאַראַן
אַ גאַלערקע — אַ מיידל... זי ראַזירט — זאָגט ער הנאהדיק — פרימאָ —
אַ, סאַראַ הענטל ביי איר אַ מחיהדיקס!...

עס געפינען זיך בעלנים, וואָס כאַפּן זיך צופּן די מאַרדעס, קלערן,
און לאָזן זיך אַוועק אין שטעטל ראַזירן...

צו מאַרגנס זענען מיר דורכגעגאַנגען דורכן שטעטל. ס'איז געווען אַ
שבתדיקער טאָג. די קראַמען זענען געווען געשלאָסן, און ייִדן — קליין און
גרויס — זענען געשטאַנען ביי די זייטן גאַסן. פון איין טיר איז אַרויס־
געלאָפּן אַן עלטערער ייִד מיט אַ שבת־קיכל אין האַנט, און באַמערקנדיק,
וויינט אויס, מיין ייִדיש פנים, איז ער צו מיר שנעל אַ לויף געטאָן און
אויסגעשטרעקט זיין דאַרע בייניקע האַנט:

— איר זענט אַ ייִד? נאָט, נעמט!

ווידער זע איך די באַזונדערע מיטלייִד, וואָס מ'פילט צו איינעם, וואָס
מוז באַלד שטאַרבן!...

אויפן וועג האָט אַ רייטער געפירט צוויי געפאַנגענע הונדערן.

— עסטרייכער! עסטרייכער!

אלע האָבן דורכגעדרונגען מיט די בליקן די צוויי הוואָרן אין די רויטע הויזן, גראַנאַט־מונדירן און קלינגענדיקע שפּאַרן. די געפּאַנגענע האָבן אַ פנים גוט דערשפּירט די בליקן פון שוואַס אַ גאַנצן פּאַלק און זיי האָבן מאַדנע געשמייכלט איינע צו די אַנדערע.

דאָס מאָל מאַכן מיר אויך נישט קיין גרויסן איבערגאַנג און באַזעצן זיך אין אַ דאָרף, אַ וואַרסט פּיר פון דער גרענעץ. דאָרט איז שוין אויס־געקומען צו זען דעם שוואַס אַ גאַנצע ראַטע פּוסגייערס, וואָס מ'האַט פּאַר־נומען אין אַ זאַסטאַווע. דער גאַנצער פּאַלק איז אַרויס פון די שייַערן קוקן. די געפּאַנגענע האָבן זיך צעצויגן אויף אַ היפשער שטרעקע און זייערע הימל־קאָלירטע קריגסקליידער האָבן אַ לאַנגע צייַט פּאַר די אויגן גע־בלאַנקט. אַנדערע רוסישע סאָלדאַטן רוקן זיך אַרײַן צווישן די געפּאַנגענע, פרווון כאַפּן אַ שמועס אויף שטום־לשון און מ'איז זיי דערבײַ מכבד מיט „מאַכאַרקע“ און מיטן אויפדרייען אויך... צום לעצטן איז נאַכגעגאַנגען אַ סאַניטאַר — דאַכט זיך, אַ ייִד, אַן אמת ייִדישע נאָז. באַלד ווייזט זיך עס אַרויס פּאַר ריכטיק: ער שטעלט אויך אָפּ זײַנע בליקן אויף מיר מיט אַ באַזונדער אויפּמערקזאַמקייט און זאָגט מיר אַ גאַנץ ייִדישלעכן „גוט־מאַרגן.“

— גוט־מאַרגן! גוט־מאַרגן! — האָב איך אים צופּרידן געענטפּערט.

צו מאַרגנס פאַרן אַרויסגיין האָט מען איבערגעגעבן :
 — היינט גייען מיר איבער די גרענעץ, מ'זאל זיין אויפמערקזאם אויף
 אַלץ: אויפן עסק, אויפן טרינקען, וואָס די איינזוינער וועלן געבן, ווייל
 ווער ווייסט יענעמס גאַסטפּרינדלעכקייט... פאַרט אויפן שוואַס באַדן. מ'זאל
 זיך האַלטן אַרטיק, נישט רויבן, נישט באַליידיקן.
 היינט, הייסט עס, געזעגענען מיר זיך אָפּ מיט דער הימישער ערד.
 אַנדערע האָבן זיך אויף דעם סמך גענומען ווערטלען:
 — מיר גייען גאַר אָן אַ גובערנאַטאַר־פּאַסט... — באַמערקט איינער;
 און אַ צווייטער האַלט אים אונטער:
 — און אָן „טאַמאַזשנע“ און אָן „פּאַליציי־שע מניעות“... פּראַנק און
 פּריי...

איבעריקנס, ווער ווייסט וויפל שעה עס קען שוין איצט געדויערן אונ-
 דזער „פּרינקייט“, „וויפל שעה“. — מ'האַט אַלץ געמיינט, אָז דאָס איז אַ
 פּראַגע נישט פון וואַכן און חדשים, נאָר פון געציילטע טעג און שעהען.
 אַט, דאַכט זיך, ברעכט עס אויס, דאָס דערוואַרטעטע פּייער, אָט וועלן אַ
 קראַך טאָן די האַרמאַטן — און דער טויט... ווייזט זיך אַבער אַרויס, אָז
 דער שווערער פּינלעכער קאַשמאַר ציט זיך ווי אָן אייביקייט און וועקט
 אַלץ פינצטערערע געדאַנקען... אַלץ שוידערלעכע פּאַרגעפּילן...
 אַז מיר זענען אַפּגעגאַנגען אַ שעה צייט, האָבן מיר זיך געפונען נאַנט
 פון אַ שמאַלן וועג; פון יענער זייט — וואַלד, און פון אונדזער זייט —
 אַפּגעשניטענע פעלדער.

אונטער די פליגל פון טויט

— איר זעט?

— סלופעס, סלופטשיקעס!

— סלופטשיקעס און א צלם!

דער פאלק האט זיך צוגעזעצט אפרוען. אנדערע זענען צוגעלאפן ליע-
נען די אויפשריפט אויף א שטיינערנעם מאָנומענט: רו ס לאַ נד - גאַ ליי -
ציען.

איבערגעגאַנגען איז מען דאָס שמאַלע וועגעלע — די גרענעץ — אונ-
טער די טענער פון צערעמאָניאַל-מאַרש.

נאָך דעם האָבן די מוזיקאַנטן באַהאַלטן זייערע אינסטרומענטן אין די
פוטליאַרן און פון דעמאַלט אָן, דאַכט זיך, האָבן זיי שוין מער נישט גע-
גלאַנצט אַנטקעגן דער זון.

מ'האַט גענומען גיין לאַנגזאַמער און אַיטלעכער האָט זיך מיט נייַגע-
ריקע בליקן גענומען אַרומקוקן אין אַלע זייַטן: קיין אונטערשייד וואַרפט
זיך נאָך נישט אין די אויגן... דער זעלבער הימל, די זעלבע פעלדער און
לאַנקעס, די זעלבע ביימער. נאָר דאָס וואָס אויפן שמאַלן וועגל שטייט אַן
אויסגעהאַקטער פירקאַנטיקער שטיין — „רוסלאַנד-גאַליציען“. נאָר געפילט
האַט אַיטלעכער, אַז מ'איז שוין נישט אין דער היים. עפעס טרעטן די פיס
אויף פרעמדן זאַמד, אויף פרעמדער ערד. די אַפיצירן קוקן אין די קאַרטעס
און מ'גייט לויט אַ באַשטימטן וועג, אָבער ביז וואַנען?... ביז וואַנען וועט
מען אַזוי גיין? אַט דאָרט מיט אַ וויאַרסט אַכט פאַרויס שוואַרצט זיך אַ
וואַלד — ווער ווייסט, וואָס אין דעם דאָזיקן וואַלד טוט זיך. געוויס וועלן
מיר זיך דאָ ערגעץ אַנשטויסן אָן אַן אַנדער „גרענעץ“...

אויף די תבואה-פעלדער האָט מען נישט אַנגעזען קיין לעבעדיק וועזן.
ערטערווייז זענען געלעגן שוין פאַרטיקע אויפגעלייגטע סנאַפעס און ערטער-
ווייז איז, קענטיק, די אַרבעט אין מיטן אַוועקגעוואָרפן געוואָרן. שטיקלעך
בייטן זענען שוין געווען נאַקעט, און שטיקלעך — מיט ווייסע טרוקענע
זאַנגען.

מיר זענען, הייסט עס, אין גאליציע!...

פון אנטקעגן ווייזט זיך א דאָרף. פון איין זייט אַ הויכער קוימען פון אַ בראַנפן-פאַבריק, פון דער אַנדערער זייט — אַ שפיץ פון אַן איינפאַכער הילצערנער קירכע. אַז מיר זענען אַריין אין דאָרף, האָט מען לכתחילה קיין איין מענטשן נישט געזען. נאָך דעם, זעענדיק, אַז מיר גייען זיך דורך רויק, געלאָסן, האָבן זיך פון אַנדערע הייזער גענומען אַרויסרוקן פון די טירן האַלב-צעשראַקענע איינװײנער און שטיל אַן װערטער האָבן זיי נײַגע-ריק געקוקט אויף אונדז.

און ס'האָט זיך שוין געװאַרפן אין די אױגן דער אונטערשייד: װײַסע פּידזשאַקעס, העלע, רונדע קאַפּעליושן, קאַמאַשן — גאַר שטאַטיש. די פּרויען פּמעט אַלע אין קליין-רוסישע קאַסטיומען. אמת, עס האָבן זיך אױך באַמערקט אַרעמערע, אין אַלטע „סערמיגעס“ און „קאַזשוכן“.

אויף אַ גאַניק פון אַ שיינעם הויז איז געשטאַנען אַ ייִדישע פּרוי מיט צװײ יונגע מיידלעך. זיי האָבן נאַכגעקוקט נײַגעריק און ערנסט און איינע האָט מיטן פּינגער אַ װײַז געטאַן:

— זעסט, דאָרט גייט אַ ייִד.

— אַט נאָך איינער. אַן אמת ייִדיש פנים!

אין מיטן דאָרף האָט זיך דער פּאַלק צוגעזעצט. סאַלדאַטן האָבן זיך ביסלעכװײַז גענומען רוקן אין די הייזער, װוּ מען האָט „מכּבּד“ געװען מיט אַ ביסל קאַלט װאַסער. די איינװײנער זענען אױס מורא זייער קאַרג אויף װערטער. סאַלדאַטן פּרעגן נאָך נײַגעריק, װען דאָ איז געװען „זייער“ מיליטער און זיי ענטפּערן קורץ, אַז נעכטן איז דאָ געװען זייער קאַװאַלע-ריע, און װײַטער װײסן זיי גאַרנישט, זיי מישן זיך נישט... זיי איז אַלץ איינס...

— מיר זענען דאָ אַלע רוטענער — האָבן זיי דערקלערט ליתר תּוקף

— קיין איין פּאַליאַק און קיין איין דײַטש. די קירכע איז אױך אַ פּראַװאַס-לאַװנע.

מען דארף, קומט אויס, נאך זייערע רייד, אויף זיי קוקן ווי אויף
„אייגענע“...

אויף די ווענט פון א סך הייזער זענען געווען ארויסגעהאנגען „איקאָ-
נעס“, וואָס האָבן אויך ווי עדות געזאָגט: „מיר זענען אייגענע“.
אַפּגעשטעלט אויף נאַכטלעגער האָט מען זיך אין אַן אַנדער דאַרף.
דאַרט שניידט זיך שוין דורך אַ שאַסיי צו דעם שטעטל זלאַטשעוו.
נעבן דאַרף געפינט זיך אַן עקאָנאָמיע פון אַ ייִדישן גוט-באַזיצער, וואָס
איז אַליין אַנטלאָפּן טיף אין לאַנד און אין דעם גאַנצן גוט, צווישן אַזוי פיל
האַב-און-גוטס, האָט זיך געבאַמבלט עפעס אַן אַלטיטשקער אויפזעער. אין
דער עקאָנאָמיע איז אויך געווען אַ בריוו. סאַלדאַטן האָבן זיך דאַרט גע-
נומען אַרומדרייען און דערשמעקט, אַז מען קאַן דאַרטן מאַכן „שהכל“...
מ'האַט אַבער באַלד באַפוילן אַרויסצולאָזן די פולע פעסער אין טייַך.
אין די געביידעס פון דער עקאָנאָמיע האָבן זיך סאַלדאַטן געפאַרעט צווישן
די הפּקר-גוטס... די וויינגען — באַפּוצטע אין אַלטמאַדישן סטיל. אַלערליי
אַנטיקן און באַצירונגען. מעטאַלן און זילבער. פאַרטרעטן, בילדער, טער-
קישע טעפּעכער. נייע און אַלטע ביכער. אַ מאַסע ייִדישע ספרים, אַ סך
פאַרציטיקע, פון אַמשטערדאַמער דרוק. און אַלץ ווערט איבערגעדרייט.
פון אַלץ ווערט אַש און שטויב...

נאַכט. מ'ליגט ביי די הייזער אונטער פאלאַטקעס. קאַלטלעך. עס נעמט נישט קיין שלאָף. ערגעץ הינטערן דאָרף געפינען זיך אַרויסגעשטעלטע „זאַסטאַוועס“, אָבער נישטאָ שוין די רויקייט. יעדער העכערער קלאַנג רופט אַרויס אַ פאַרדאַכט.

די אויגן זענען פאַרמאַכט, אָבער קיין שלאָף קומט נישט. עס קלערט זיך וועגן דאָס אומפאַרמיַדלעכע, וואָס וועט סוף־כל־סוף געשען. אין מאַדנע אומגעלומפערטע בילדער שטעלט זיך עס פאַר. אַזוי שרעקלעך, אַזוי שוידערלעך! איבעריקנס, די ווירקלעכקייט קאַן זיך גאַרנישט אַרויסווייזן לייכטער פון די פאַרשטעלונגען...

אַט וואַרפן זיך אַרויס אויף אַ פעלד, ווי פון אַ שטורעמדיקן ווילדן ים אויסגעשפיגן, ווילדע, צערייצטע ברואים מיט שאַרפע גלאַנציקע שטיקעס און אַנטבלויזטע שווערדן. מ'פליט אויף צעווילדעוועטע פערד, וואָס טופען מיט די פיס און רייסן דעם באַדן אונטער זיך, און עס וואַרפן זיך פון אונטער זייערע קאַפיטעס שטיקלעך גלידער פון מענטשלעכע קערפערס מיט געדיכטע הויפנס ערד אויסגעמישט, און שטיקעס שטעכן זיך אין ברוסטן און בייכער, און שווערדן שפאַלטן זיך איבער העלדזער און שאַרבנס...
 — — — — —
 — — — — —

און איך? ...

עס מאַלט זיך מיר נישט אויס קלאַר. וויפל איך האָב זיך נישט באַמיט צונויפצונעמען מיַנע געדאַנקען און דערמאָנען זיך געוויסע שטורמישע מאַמענטן און איבערראַשנדיקע צופאַלן אין מיַן לעבן, אָבער פון דעם אַלעם האָב איך נישט געקענט אַראָפּנעמען אַ וועלכן עס איז בייַשפּיל, ווי אַזוי איך וועל זיך קענען האַלטן דערבייַ; אין וואָס פאַר אַ פּאָזע וועט מיך שטעלן די אַנקומענדיקע בלוטיקע מינוט, וואָס איז דאָך אַזוי אומפאַרמיַד-לעך, ווי נאָכן עשאַפּאַט — דער טויט...

איך ווייס אַסור נישט.

און אפשר וועט עס פאַרגליווערן מיַן האַרץ? נאָר... כאַ-כאַ! אַ מאַל, אַ מאַל, אין די קינדער-יאָרן, אַז איך האָב אַ יַנגל געמאַכט בלוט פון נאָז, האָט מיר דאָס געוויסן מיַן רו גערויבט, און איך האָב זיך בעת-מעשה צעוויינט מער פון אים... און ווען איך פלעג נאָך דעם זען דאָס יַנגל, פלעגט זיך בייַ מיר אויפוועקן אַ פּייַנלעכער געפּיל פון שולד, ווי בייַ אַ רוצח. ס'האַט זיך מיר אַלץ פאַרגעשטעלט זיַן דעמאָלטיק וויינענדיק פנים און די שנירלעך בלוט, וואָס האָבן זיך געצויגן, דורכשניַדנדיק די ליפּן, איבערן מאָרדע... און וויפל מאַל ווערט מען עס נישט אין לעבן אָפּגענאַרט און באַטראַגן דורך אַנדערע?... און וויפל מאַל ברענגט מען אייַך פון געדולד אַרויס און איר קומט צו צייַנקראַמפּן און פאַרבן-ענדערונג אויפן געזיכט?... וויפל מאַל וועקט מען נישט אויף די באַהאַלטענע חיה, וואָס ליגט טיף באַגראָבן אין מענטשן?... אָבער ניין! דאָס פּייַנגעפּיל, דערציונג, טאַקט, זעלבסטקריטיק קומען אַנטקעגן און מיר שטעלן זיך העכער פון אונדזער צאָרן, און מיר באַזיגן דעם חיהשן אינסטינקט פון פּויסט — כאַטש פאַר די אויגן שטייט אין זיַן גאַנצער וווקס דער פּערזענלעכער שוואַ מיט זיַן איראַנישן, גיפטיקן שמייכלע...

יאַ, איך האָב אייַן מאַל פּייַנט געהאַט אַ מענטשן (ער האָט עס פּשר פאַרדינט); האָב אים טאַקע ממש פּייַנט געהאַט ווי אַ שפּין. און ווען איך פלעג אַ מאַל קוקן אין זיַנע קליינע פאַלשע פאַררעטערישע אייגלעך, פלעגט

זיך מיר דאכטן, אז אַ מױז קריכט מיר איבערן לײב און די שײנאה אין מיר פּלעגט זיך נאך מער צעװאַקסן, פּונקט װי אײך װאַלט אין זײער מוטנעם שײן דערזען זײן שמוציקע נשמה אין איר גאַנצער עקלהאַפטער נאַקעט־קײט... און בעת־מעשה פּלעגט דורכשוועבן אין קאָפּ: װי װאַלט, אַ שטײ־גער, געװוען, װען אײך נעם פּלוצלונג אַרױס פּון טאַש אַ רעװאַלװער און לאָז אים אַרײַן אַ קױל גלײַך אין זײן קופּערנעם שטערן און אַ רױך פּון פּולװער װאַלט פּאַרגאַסן זײנע פּאַלשע אײגלעך? ... פּוּי! װי הײלפּלאָז, װי שװאַך, װי רחמנותדיק פּלעגט ער דאָן אױסזען אין מײנע אױגן! כאַטאַ, אַט ליגט ער, דער שװאַ מײנער... בלוט רינט פּון זײן געעפּנטן שאַרבן. און זײן גראַב־בײכיקער קערפּער גײט זיך נישט קײן רײר. זײנע אײגלעך זעען זיך שױן נישט; אַרום אים — װײַב און קלײנע קינדער... הײסטעריק, חלשות, טרערן...

און מאַדנע! װיפּל רחמנות קריג אײך דאָן אױף דעם שװאַ מײנעם, װעגן װעלכן אײך האָב געקאַנט אַזױ טראַכטן, בלױז טראַכטן... אײך טרײסל זיך אָפּ פּון אַזעלכע רעיונות און װער בעת־מעשה װי אונטערטעניק זײן שלעכטן װײלן, װאַס אײז געװענדט קעגן מיר...

אױב אַפּילו אײך זאַל טױזנט מאָל זאַגן: „פּליכט“ — בין אײך דאָך אַבער אַלץ דער אײגענער, װאַס קלערנדיק װעגן נקמה פּון זײן פּערוזענלעכן שװאַ, קריגט גאַר דעמאַלט רחמנות אױף אים! בפרט נאָך —

— — — — —
פאַר װאַס? ... — — — — —
— — — — —

...כװײס עס נישט... כװײס אַסור נישט אין װעלכער פּאַזע אײך װעל שטײן בײם אַנקומען פּון די אומפּאַרמײדלעכע גרױזאַמע מינוטן... אײך עפּן די שלאָפּלאַזע אױגן, קוק אױף דעם אױסגעשטערנטן הײמל,

בנים גאליציאנער ייד

אַברהם זאַק

זוך צווישן די מיליאָנען שטערן אָן ענטפער, און דער קאַפּ שווינדלט,
שווינדלט...

גאַנץ פרי איז מען אַרויסגעגאַנגען. ווער ס'האַט געהאַט אַ שטיקל
ברויט, האָט צוגעביסן, ווער נישט — האָט פּרוּכט געגריזשעט. דעם טאַג
איז מען אויך אַריבער אָן אַ באַגעגעניש און מ'האַט צעלייגט זיך אין אַ
דאַרף אויף נעכטיקן.

איך קום אַרײַן אין אַ ייִדיש הויז — פּול ייִדישע סאַלדאַטן! ווער עס
קײַט אַ שטיקל לחם, ווער אָן עפל, אַ באַר און מען כאַפּט אַ שמועס מיט
די הויזיקע. דער בעל־הבית פּרעגט אומרוק, צי מען וועט אים גאַרנישט
טאָן. די ייִדישע סאַלדאַטן באַרויקן אים. אַגב דערציילט דער ייִד, אַז ער
האַט אַ שטיקל פעלד — צי מען וועט עס בײַ אים איצט נישט צונעמען
און צי מ'זועט אים לאָזן ווײַנען אין דאַרף?... ווײַל ער ווייסט, אַז אין
רוסלאַנד טאָרן ייִדן נישט קויפּן קײַן ערד און נישט ווײַנען אויפּן ייִשובּ...
פון דאַרטן בין איך אַוועק צו אַ צווייטן ייִדן. אויך פּול סאַלדאַטן. די
אײַנציקע, וואָס האָט מיט אײַטלעכן גערעדט, איז געווען אַ סימפּאַטישע פּרײַ-
לין. גערעדט האָט זי רוסיש. אַז איך האָב זי באַגריסט מיט אַ ייִדישן
„גוט־נאָונט“, האָט זי מיר אויך געענטפּערט: „דאַברי וועטשער“... מילאַ!
דאָס מײַדל האָט זיך פאַרשוויצט און פאַררויטיקט, טענהנדיק מיט אײַטלעכן
באַזונדער, אַז ס'איז קײַן זאַך נישטאַ בײַ זיי צו פאַרקויפּן.
אַז זי איז אַרײַן אין אַ פּרײַערן צימער, האָב איך זי געפּרעגט, צי
געפּינט זיך נישט בײַ זיי צום פאַרקויפּן פּשוט אַ שטיקל לחם, מאַכט נישט
אויס פאַרשימלטע...

— איך וועל אײַך געבן פון אונדזערע — ענטפּערט זי גוטמוטיק.

— טאָ וואָס וועט אײַך בלייבן?...

— נײַן, נײַן, ביטע. מיר זיצן אויף אָן אַרט!

און זי נעמט אַרויס פון שענקל אַן אַנגעהויבענעם ברויט, שניידט אַפּ אַ שטיקל און דערלאַנגט מיר. איך נעם אַרויס קליינגעלט און פרעג: „וויפל?“

— אַ, ניין, ניין — שמייכלט זי.

— נישט פאַר געלט וויל איך נישט.

— איר באַליידיקט מיך מיט געלט — זאָגט זי דרייַסט און רוקט אַפּ

מיין אויסגעשטרעקטע האַנט מיטן געלט.

געזיגט האַט זי, נאַטירלעך: איך בין דאָך דער הונגעריקער...

כ׳באַדאַנק זי און גיי אַרויס מיט אַן אומבאַקוועם געפיל...

נאָך דעם גיי איך פאַרביי עפעס אַ כאַטקע, געבן וועלכער עס שטייט

אַ יונג מיידל אין אַ קליין־רוסישן קאַסטיום. דערזענדיק מיך, רוקט זי

זיך אַפּ אַ ביסל אָן אַ זייט... איך נעם מיך אַבער אָן מיט העפלעכקייט

און פרעג גאַנץ ווייך:

— אפשר ווייסט איר, פרייליך, וווּ מ׳קען קויפן עטלעכע אַפּגעקאַכטע

אייער?

מיין העפלעכער טאָן האַט טאַקע געווירקט און דאָס מיידל האַט זיך

דערנענטערט צו מיר, האַט איבערגעפרעגט און געענטפערט שמייכלענדיק:

— איך קאָן אייך געבן, אַבער נישט קיין סך.

— בלויז צוויי־דריי וויל איך.

— גוט, גוט.

און זי איז אַוועק צום הייזל.

איך בין לכתחילה נאָכגעגאַנגען נאָך איר, אַבער קומענדיק צו דער טיר,

האַט זי זיך אַפּגעשטעלט ווי אין פאַרלעגנהייט און בעטנדיק געזאָגט:

— איר וואַרט בעסער. כ׳וועל שוין אַרויסטראַגן...

כ׳האַב דײַטלעך פאַרשטאַנען איר שרעק...

— נו, גוט, איך וועל נישט אַרײַן... — האַב איך זי פאַרזיכערט.

איך אַ וויילע אַרום איז זי צוריק אַרויסגעקומען מיטן צוגעזאַגטן.

— אין שטוב איז דען קיינער נישטאָ?
— ניין, קיינער נישט. דער מאָן איז ערגעץ אַוועק.
— איר האָט שוין דען אַ מאָן? !
— יאָ, יאָ, מיר האָבן זייער פרי חתונה געהאַט... אויס ליבע... אַט גייט
ער טאַקע.

עס קומט צו אַ יונגער-מאַן — כמעט נאָך אַ ייִנגל.
איך קוק זיי ביידן אָן. זי שמייכלט, רויטלט זיך און די שוואַרצע
נאַזע אויגן בלאַנדזשען דאָ אויף מיר, דאָ אויפן מאָן, און דער מאָן קוקט
זי אָן, דאַכט זיך, מיט מאַדנע פאַרשנדיקע אויגן, וואָס קענען באַליידיקן...
משמעות, אַז ער האָט זיך נישט פאַרגעשטעלט, אַז בײַם אַרײַנגיין איז
שטוב, האָט זײַן סימפּאַטיש נאַזע חבּרטע איר טרײַהייט געוויזן...
קיין געלט איז מיר דאָ אויך נישט געלונגען צו געבן. איך ווער, הייסט
עס, זיידער באַזיגט... דאָס יונגינקע ווייבל האָט נאָר געבעטן, איך זאָל איר
ווייזן דאָס אויסזען פון רוסישע מטבעות. זי האָט נאָך קיין מאָל נישט
געזען.

בײַם אַוועקגיין פּרעגט זי מיך האַלב־שעמעוודיק:
— איר זענט נישט קיין איזראַעליט?
— יאָ, יאָ.
— אָבער געטראַפן! — באַמערקט זי דעם מאָן.
איך געזעגן זיך פּרײַנדלעך מיט זיי, און זיי ווינטשן מיר — לעבן...

ס'איז שוין גוט פינצטערלעך. דער עולם האָט זיך שוין גענומען אײַנ-
לייגן אין די פּאַלאַטקעס בײַ די שײַערן.
פלוצלינג...
— רוזשיאַ!!
די דאָזיקע קאַמאַנדע איז געגעבן געוואָרן דורכן פעלדפּעבל, וואָס איז
פון ערגעץ שנעל אַנגעקומען.

— בלויז די ביקסן און פאטרענעס!

און באַלד דערויף:

— שנעל זיך אויססטראַיען!

די נאָך איז געווען זייער אומדערוואַרט, כאַטש מען האָט געוואוסט, אַז סוף־פּל־סוף מוז עס דאָך קומען דערצו; אָבער איצט אין דאָרף, וווּ מ'האַט אָפּגעגעסן און געפילט זיך גאַנץ רוניק און שלאָפן זיך געקליבן — האָט עס איבערראַשט. דאָס „באַגעגעניש“ האָט מען זיך גאַר פאַרגעשטעלט אויף אַ פעלד, אין מיטן גיין. — —

— שנעל! שנעל!

די באַוועגונגען זענען קאָנוולסיוו, דאָס האַרץ שלאָגט אומרויקער און די טריט אַיילן זיך, אַיילן זיך. באַגעגנט מען אַ פאַרקאָן, וואַרפט מען אים אום און מ'גייט גלייך פאַרויס. און נישט קיין ווילן האָט עס געהערשט מיט די מענטשן, גאַר די בלויזע אַינבילדונג פון דער אומפאַרמידלעכקייט. אין פּינא מינוט איז מען שוין געווען אין מיטן דאָרף, אויף אַ פּרייען פּלאַץ. פון אַלע זייטן האָבן זיך שנעל געצויגן די ראַטעס און זיך צעשאַטן אין קייט הינטער די הייזער אויף די פעלדער. אונדזער ראַטע איז דאָן געווען ביי דער פּאַן און מיר זענען געבליבן מיט איר אין דאָרף. אומבאַמערקט, נעבן אַ פאַרקאָן, איז מען געלעגן צעלייגט אויף דער ערד און דאָס געהער האָט זיך אומרויק צוגעהערט צו יעדער באַוועגונג. נישט ווייט פון אונדז האָט מען אויסגעשטעלט עטלעכע האַרמאַטן און געוואַרט אויף אַ באַפעל צום שיסן.

וואָס טוט זיך איצט אויפן פעלד, הינטערן דאָרף? ...

מאָדנע בילדער מאַלן זיך פאַר די אויגן...

— אָבער פאַר וואָס הערט מען נישט שיסן? פּריער, זאָגט מען, האָט זיך יאָ געהערט.

ס'האַט געדויערט אַ שעה צייט און די ראַטעס האָבן נאָך דעם צוריק גענומען אַנקומען אין דאָרף: ס'ווייזט זיך אַרויס, אַז ס'איז געווען נישט

אברהם זאק

מער ווי אַ פּינדלעכע מחנה פון אויסשפּירערס, און בלויז אַ קליינע שיסערייַ
איז ערגעץ פאַרגעקומען.

אונדזערע אויסשפּירערס האָבן מיט זיך געבראַכט צו פירן צוויי פאַר-
וונדעטע חברים, איינעם שווער.

— סאַניטאַרן !

באַלד האָבן זיך אַ לאַז געטאַן פון אַלע זייטן סאַניטאַרן מיט זייערע
מעדיקאַמענטן. ס'איז צוגעקומען כמעט דער גאַנצער פּערסאָנאַל פון אַקאַ-
לאַדאַק, און אַפילו דער פעלד-דאַקטער איז אויך צוגעגאַנגען. אַזאַ אויפ-
מערקזאַמקייט האָבן געקאַנט פאַרדינען נאָר די ערשטע פאַרווונדעטע.

גליקלעכע פאַרווונדעטע !

— צוריק, צוריק אין די פּאַלאַטקעס !

— אַ סברא, אַז מאַרגנדיקער טאַג וועט זיכער געבן ניס — באַמערקט

מיין שכן אין דער ריי, אַ ייד.

ער שמייכלט אומעטיק און ציט אויס אַ לאַנגן זיפּץ :

— אַכ-כאַ-כאַ...

— וואָס זיפּצט איר ? — פרעג איך.

איך זע, אַז ער וואַלט געוואַלט עפעס רעדן, זאַגן : ער האָט אָבער
קיין ווערטער נישט. בכלל איז ער זייער אַ טעמפּער פאַרשוין. קליינע, גרויע,
גאַרנישט זאָגנדיקע אייגעלעך. אַ דאַר צעפּאַקט פנים. אַ שמאַלע אויסגע-
קיילעכטע שאַרפע נאַז, אויך פול מיט פּאַקן-גריבעלעך. אין דער היים איז
ער געווען אַ פנים אַ פּערדהענדלער. שרייבן האָט ער נישט געקאַנט. אין
זיינע אַלע פּאַפירן איז ער געשטאַנען „ניעגראַמאַטני“. אין ראַטע און אין
„פּאַכאַד“ בין איך תמיד געווען זיין בריוו-שרייבער. ביים שרייבן פּלעגט
ער מיר כּסדר דיקטירן שקרים, אַז מיט אים זענען פּלומרשט געשען משונה-
דיקע זאַכן.

— צו וואָס דאַרפט איר עס ? — פּלעג איך פרעגן.

— וואָס אַרט אייך, שרייבט, איך בעט אייך, כּי דאַרף עס האָבן...

מילא, פלעג איך שרייבן מעשיות נישט-געשטויגן נישט-געפלויגן...
אין ראַטע האָט ער אָבער געשמט פאַר אַ גוטן סאַלדאַט, פאַר אַ גע-
האַרכזאַמען און פינקטלעכן. אַלס „נאַוואַבראַניעץ“ איז ער געקומען פון דער
היים אין גלאַנציקע שטיוועלעך און האָט מיטגעבראַכט אין קעסטל אַ גאַנצן
זאַפּאַס פון שוואַקס און אַפילו געלע פאַמאַדע צו די קנעפּ פון שינעל און
מונדיר...

— מאַלאַדיעץ! — פלעגט ער הערן אויף שרייט און טריט. און שטענ-
דיק, בעת כ'פלעג הערן מוסר פון מיניע „נאַטשאַלסטוואַ“, פלעגט מען מיר
אים שטעלן אַלס מוסטער. — אַן אמתער סאַלדאַט מיט אַלע „פיטשעווקעס“...
אין „פּאַכאַד“ איז ער פּסדר געווען מיין שכן אין דער ריי. און רעדנ-
דיק מיט אים, פלעגט מען זיך מוזן גייסטיק אַראַפּבייגן, באַנוצן די עלע-
מענטאַרסטע וואַרטמיטלען, ווי בעת מען רעדט מיט אַ קינד...

געוועקט האָט מען זייער פרי.

די זון האָט נאָך נישט באַוויזן אויפצוגיין און אין מיזרח־זייט אין האַריזאָנט האָט זיך בלויו אָן אומבאַשטימטע ליכטיקייט געריסן. מ'האַט זיך שנעל אָנגעטאָן און באַלד געהייסן זיך „סטראַיען“, כאַטש אין קעסל איז נאָך דער טיי נישט פאַרטיק געוואָרן.

לכתחילה איז מען געגאַנגען געוויינלעך, נאָך יעדער שעה אַ ביסל אָפֿ־ גערוט, אָבער שפּעטער איז איבערגעגעבן געוואָרן, מ'זאַל גיין ווי ווייט מעגלעך שנעלער.

די זון איז אויפגעגאַנגען אַ גרויסע, אַ גליענדיקע און ווי צו להכעיס האָט זי זיך שנעל גערוקט העכער אויפן הימל, איבער אונזערע קעפּ און ממש געשטאַכן מיט אירע הייסע ברענענדיקע שטראַלן. דער וועג איז געווען אַ שווערער, אַ טיף־זאַמדיקער, און איבער דער גאַנצער שטרעקע, וואָס דער פּאַלק האָט פּאַרנומען, האָט זיך אויפגעהויבן אַ געדיכטער שטיקנדיקער וואַלקן שטויב. און דער דאַזיקער שטויב האָט אַריינגעדורנגען אומעטום. אין האַלדז איז געווען טרוקן און שאַראַכעוואַטע; צווישן די ציין האָט גע־טרעשטשעט און דאָס שפּייַעכץ, וואָס מען פלעגט אַלע וויילע מיט מאַטער־ניש אַרויסשפּייַען, איז געווען ברוין און שוואַרץ ווי שיטערע בלאַטע... איבערן פנים האָבן זיך געצויגן שנירלעך פון שמוציקן וואַסער און עס האָט געקאַפּט פון אונטערן מאַרדע. אין די אויגן האָט געשטאַכן ווי מיט נאָד־לען, און אַז מ'פלעגט זיי אויסרייבן מיט די שמוציקע הענט, איז נאָך פיל ערגער געווען. ס'איז ממש שווער געווען זיי צו האַלטן סיי אָפּן, סיי פאַר־

מאכט. קיין אויגן האָט מען, אייגנטלעך, בײַ קיינעם נישט געזען, נאָר טונ-
קעלע פלעקן פון זאַמד. די ברעמען זענען געווען צונויפגעגאַסן פון שטויב,
און זיי האָבן אויסגעזען ווי אַ געדיכטע דיקע שפינוועבס... די אויבער-
העמדלעך (גימנאַסטיאַרקעס) זענען געווען נאָס און שוואַרץ און צוגעקלעפט
צום לײַב. און כאָטש מ'האַט פאַרן אַרויסגיין גאַרנישט געגעסן, פון דעסט-
וועגן האָט זיך נאָר געפילט אַ שטאַרקער ברענענדיקער דורשט. וווּ נאָר
אַ ברונעם, אַ טײַכל, צי עפעס אַ שמוציקע לוזשע, פלעגט מען עס באַפאַלן
ווי די בינען. אָבער דער דורשט איז געווען אַן אומברחמנותדיקער און די
אַנגענומענע באַקלאַזשקע פלעגט באַלד שוין זײַן אַ ליידיקע, און די צוויי
געדיכטע שפינוועבספלעקן — די אויגן — האָבן ווידער געזוכט אין דער
זײַט פון וועג, אין קאַנאַווע, און געגאַרט כאָטש אַ שיטערע בלאַטע... וואַרעם
וואָס פאַר אַ באַדײַטונג האָט דאָן געקאַנט האָבן די גאַנצע היגיענע קעגן
אַזאַ געפערלעכן דורשט!... אַפילו מ'זאָל וויסן, אַז נאָך אַזאַ מין „משקה“
איז בויכטיפוס מיט אַלע זײַנע פאַלגן אומפאַרמײַדלעך — וואַלט אויך,
דאַכט זיך, קיינער נישט געקאַנט בײַשטיין אַזאַ נסיון!... די פונקציע פון
מאַרד איז ווי אין גאַנצן אָפגעשטאַרבן. דער קאַפּ האָט זיך געהאַלטן אויף
די אַקסלען ווי אַ שווערע בליַענע משאַ, און דער איינציקער געדאַנק, וואָס
האַט זיך ערגעץ וווּ געגראָבן אין מוח, איז געווען — אַ פאַל טאַן אויף
דער ערד!“... און ווי מחיהדיק גוט וואַלט עס געווען! די ביקס, וואָס
שניידט אַזוי דעם אַקסל, אַ וואַרף טאַן אין אַ זײַט; די „סקאַטקע“, וואָס
ציט אַרויס און זויגט אַ פייכטקייט פון לײַב — אַראָפּ! דעם פאַטראַנטאַש
— אַראָפּ! דעם פאַס מיט די קוילנטעשלעך — אַראָפּ! אַלץ אַראָפּ! און זיך
אויסציען! אויסציען!... אָבער אַן „אַרדינאַרעץ“, וואָס איז פון אַנטקעגן
אַנגעלאָפן אויף אַ פערד, האָט איבערגעגעבן, מ'זאָל זיך נאָך מער צואַילן...
און ס'האַט זיך נישט אַזוי געפילט דאָס פאַטאַלע, וואָס עס וואַרט ערגעץ
מיט וויאַרטן פאַרויס, ווי די גרויזאַמע פייַנלעכע מינוטן פון פייַערדיקע
שטראַלן, שווייס, דורשט, שטויב און שרעקלעכע מידיקייט...

מענטשן האָבן אָנגעהויבן פּאַלן.

אַט איינער, אַ צווייטער.

און דאָרטן? — נאָך איינער.

זונענשלאַק!

עס ברענט מיר אויך אין קאַפּ. כ'ווייס נישט, צי מיר וועט עס מייַדן.
איך פיל אָבער אויך אַ שטאַרקן בייסנדיקן ווייטאָג אין דעם לינקן ברוסט-
קעסטל און איך ווייס נישט, וואָס צו דערוואַרטן: זונענשלאַק אָדער האַרצ-
שלאַק?... די בייַדלעך פון רויטן קרייץ זענען שוין אַלע איבערפּולט.
מ'הענגט זיך שוין פשוט אָן די רעדער.

אויף אַ העכערן אַרט האָט זיך דער פּאַלק אַ וויילע אָפּגעשטעלט. אין
דער ווייטנס נעבן אַ דאָרף האָט זיך געזען אַ געדיכטער שטויבעפל, און
די אָפּצירן האָבן געקוקט דורך בינאָקלען: איז עס נישט דער שוואַ?
אָבער באַלד האָט מען געהייסן גיין ווייטער.

מיינע טריט ווערן לאַנגזאַמער און צוזאַמען מיט פיל, פיל אַנדערע גיי
איך שוין אויף אַ קליינע שטרעקע פון הינטן.

איינער דערציילט, אַז נעכטן האָט דעם שוואַס אַ מחנה באַפּאַלן
אונדער אַבאָ, אָבער די „אַכראַנע“ האָט „זיי“ אָפּגעשלאָגן.

יענער דערציילט און איך ווּנדער זיך: פון וואָנען האָט ער כּוח צו
רעדן אין דער צייט וואָס ס'איז אַפילו שווער זיך אַנצושטרענגען אויס-
הערן...

פון אַנטקעגן איז אָנגעקומען אַ בייַדל מיט פאַרווּנדעטע פון קאַוואַלע-
ריע. די הויכע רעדער פון בייַדל האָבן זיך פאַמעלעך און שווער געגראָבן
אין טיפּן זאַמד.

מען פאַרשיט זיי מיט פּראַגעס.

— וווּ זענען „זיי“?

— די פּאַזיציע איז אַ וויאַרסט 4-5 פון דאַנען.

אַ ביסל ווייטער איז געלעגן אויסגעשפּרייט דער קאַוואַלעריע-פּאַלק.

— שוין באַלד, שוין באַלד — האָט מען אונדז נאָכגעשרייען.

מיר זענען אַרויפגעקומען אויף אַ בערגיק אַרט, וואָס האָט זיך געצויגן אין דער ווייטקייט ווי אַ פּיראַמיד. דער זאַמד איז געווען טיף און די פּיס האָבן זיך לחלוטין אָפּגעזאָגט צו דינען. אין דער גאַנצער קאַנאַווע, לענג-אויס, ליגן שוין אויסגעלייגט אָפּגעשטאַנענע, די קעפּ מאַכטלאָז פאַרוואַרפּן, פּיס און הענט אויסגעצויגן, און די ברוסט הייבט זיך פאַרמאַטערט אַרויף-אַראָפּ. סוף-פּל-סוף טו איד אַ פאַל צווישן זיי אויפן שיפּוע פון דער קאַנאַווע. און ליגנדיק דאַכט מיר, אַז מינע פּיס זענען שווער ווי קלעצער און אַז איד זאָל זיי וועלן אַ ריר טאָן, ווייס איד נישט צי איד וואַלט געקענט. דאָס בלוט איבערווייניק זידט און קאַכט און קריכט פון איין אַרט אין אַנדערן. דער ווייטאָג אין ברוסט ווערט שטילער. — אַך, ליגן, אַט אַזוי ליגן מיט די הענט אונטערן קאַפּ!

— אָפּגערוט אַ ביסל און ווייטער!

דאָס האָט געשרייען דער באַטאַליאַנער, וואָס איז פאַרבּייגעריטן אויף

אַ פּערד.

לאַנג בין איד אַזוי נישט געלעגן, כאַטש ווען אַ דאַקטער באַטראַכט מיך איצט, וואַלט ער מיר זיכער פאַרבאַטן זיך אויפצוהייבן... כ'האַב אַנגע-שטרענגט דאָס לעצטע ביסל קרעפטן און זיך אויפגעשטעלט. געגאַנגען בין איד שוין איצט ווי אַ שיפור, מיט וואַקלענדיקע טריט. און דאָס האָט גאָר-נישט אויסגעוויזן אומגעוויינלעך, פאַרקערט, פון די אַלע, וואָס זענען אַזוי צעשפּרייט געווען איבערן וועג, איז קיינער אַנדערש נישט געגאַנגען...

ענדלעך בין איד צוגעקומען צו אַ פּלאַץ, וווּ די ראַטע איז געלעגן צעלייגט בײַ דער זײַט וועג אויף אַ גראַז. כ'בין צופרידן, וואָס כ'האַב זיך לענגער נישט פאַרהאַלטן. גראַד האָט מען געהאַלטן אין אויסרופן איטלעכן לויטן צעטל און ווער ס'איז נישט געווען, איז פאַרבאַטירט געוואָרן. די ײִדישע נעמען האָט דער ״וואַונדער״ אונטערגעשטראַכן מיט אַ באַזונדער אינטאַנאַציע...

— פאַרויס!...

דאָס האָט אויסגערופֿן דער פאַרבײַפאַרנדיקער דיװיזיע־נאַטשאַלניק.

מיר רוקן זיך װײַטער.

פון דער װײַטנס האָבן זיך דערהערט עטלעכע קנאַלן פון האַרמאַטן.

דער ערשטער דונער...

מיר זענען צוגעגאַנגען צו אַ פּלאַץ, װאָס האָט געהייסן „פּאַזיציע“.

מ'האַט זיך געהייסן צעלייגן אויף דער ערד. און ליגנדיק האָבן די אַנגע־

שטרענגטע בליקן געקוקט פאַרויס. — צעאַקערטע און אָפּגעשניטענע פעל־

דער. לינקס — שטרויכן און שיטערע ביימעלעך. װאָס װײַטער פאַרויס הייבן

זיך די פעלדער אַלץ העכער און העכער. לערך אין אַ װיאַרסט פון אונדז

זעען זיך דעכער און ביימער פון דאָרף זשוקאַוו, װאָס דערהייבט זיך פון

אַ טאַל, און דאָרט װײַטער, הינטערן דאָרף, זעען זיך אויך בערגיקע פעל־

דער. פונקט אַנטקעגן אונדז האַלטן זיך אין איינגראָבן אונדזערע האַרמאַטן,

און איינציקע גיבן שוין אַרויס פון צײַט צו צײַט אַ גוואַלדיקן קנאַל מיט

אַ ברייטן פּלאַם און דיקן רויך איבער זיך.

פּלוצלינג רופט איינער אויס, װײַזנדיק מיטן פינגער :

— איר זעט ?

און אַ צווייטער האַלט אונטער :

— דאָרטן, דאָרטן !

אַלע פאַררײַסן די קעפּ און נאָך שטאַרקער שטרענגען זיך אָן די בליקן

פול שטויב.

און װירקלעך ! אין דער װײַטנס, אויף יענער זײַט דאָרף, האָט זיך

באַװיזן אַ גאַנצע ברייטע שורה פון קליינע, גאַר קלייניקע מענטשעלעך.

די שורה רוקט זיך, רוקט זיך און טוט אַ פּאַל. אין אַ װײַלע אַרום הייבט

זי זיך װידער אויף, רוקט זיך, רוקט זיך נענטער צום דאָרף און טוט

װידער אַ פּאַל.

— אַט דאָס זענען „זיי“.

אין די יארצסלויער קאזארמעס

אַנדערע ראַטעס פון אונדזער פּאַלק צעשיטן זיך אין קייט און שורות-
ווייזן לאָזן זיי זיך אַליץ העכער און ווייטער צום דאַרף. — דאָס האַרץ האָט
עס אָבער נאָך נישט אין גאַנצן דערשפּירט. מעגלעך דערפאַר, ווייל ס'איז
נאָך איצט איינס בײַ טאָג און די זון באַקט נאָך אומברחמנותדיק, און דער
שווייס קאַפעט נאָך אַליץ, און דער דורשט מאַטערט — אַזוי, אַז מ'איז גאָר
אין שטאַנד נישט צו קלערן וואָס שפּעטער וועט זײַן, כאַטש דאָס „שפּע-
טער“ איז נישט קיין וואָך, און נישט אַפילו קיין טאָג, נאָר בלויז פּערטל
שעהען אָדער מינוטן...

באַלד אָבער איז שוין די היץ פון דער זון, דער שווייס, די פאַרמאַ-
טערטקייט באַזיגט געוואָרן, און טריומפּירט האָט דער טויט, וועלכן קיינער
האָט נישט געזען, נאָר געפילט מיט דעם גאַנצן לײב און זעל. לכתחילה
איז אונדז אויסגעקומען צו גיין דורך די שיטערע ביימלעך, לינקס; און
ווייל דער פּלאַץ איז אַ גידעריקער, זענען מיר געגאַנגען גלייך, נישט
אײַנגעבויגענערהייט. מיר זענען אָבער גלייך אַרויסגעקומען העכער, און
טיף טיף אין מוח האָט פּלוצלינג אַ מיש געטאָן:

— טר-ר-ראַ, טאַ, טאַ, טאַ, טאַ! ...

מען שיסט פון אַנטקעגן.

בלויז עטלעכע קוילן האָבן אַ פּינף געטאָן מיט אַ לאַנג ציענדיקער
זשומעריי.

— לייג זיך! —

איבעריקנס, כמעט אַלע האָבן אַ פּאַל געטאָן אַן דער קאַמאַנדע.

— טר-ר-ראַ, טאַ, טאַ, טאַ, טאַ!

מיט וואָס פאַר אַ פּוח יעדע קויל שניידט דורך די לופט... ס'וועט גע-

זויס טרעפן... אַן צווייפל... אַן צווייפל...

ס'ווערט שטיל אַ מינוט.

— אויף פּופציק טריט פאַרויס!

אַ פרישער קוואַל פּוחות האָט זיך געעפנט. ווי הייבן זיך עס די טריט

אזוי שנעל, אזוי פלינק? דאָס יאָגט די קויל, וואָס לויפט אָן פון אַנטקעגן, און איטלעכער וואָלט וועלן וואָס פּרײַער צוריק אויף דער ערד ליגן. די טראַסקערייַ איז געוואָרן אַן אָפּטע, אַ מוראדיקע. ס'איז אוממעגלעך געווען צו אונטערשיידן איין שאַס פון אַנדערן. אַלע קנאַלן האָבן זיך צונויפגעגאַסן אין אַ משונהדיק ווילדן רוישן איבער אַ גאַנצער ברייטער ליניע. וווּ איינער איז געווען דאָרט איז ער אַ פאַל געטאָן. איבערן קאַפּ האָט זיך געטראָגן אַ שרעקלעכע הוושערײַ פון קוילן — סאַמע איבערן קאַפּ! עטוואָס אַ הייב טאָן זיך — איז גענוג. עס האָבן אויך אַנגעהויבן האַרמאַטן צו דונערן און שראַפּנעלן זיך צו רײַסן... אַך ווי ס'מישט אין קאַפּ, ווי ס'טומלט!... עס וועט טרעפּן...

— אויף פּופּציק טריט פאַרויס! —

אַך איצט?!...

קיינער האָט זיך קיין ריר נישט געטאָן. אַלע זענען געלעגן אויסגע- צויגן און זיך געטויליעט מיט די קעפּ צו דער ערד.

— פאַרויס! —

אַבער קיין ריר, קיין באַוועגונג פון קיינעם. טאַמער האָט איינער אַ הייב געטאָן דעם קאַפּ, האָט ער אים גלייך צוריק אַראַפּגעלאָזט, ווייל ער האָט געזען, אַז אַלע ליגן.

דער פעלדפעבל איז ערגעץ פון הינטן אומגעקראַכן און מיט גוטן גע- בעטן: „נו, ברידער, ברידער!“ נאָר אַז דאָס האָט אויך נישט געהאַלפּן, האָט ער די „ברידער“ אויף „הינט“ פאַרביטן און האָט זיך צום שווערד געפרוּווט נעמען... אייניקע האָט ער איבער די פּיס מכבד געווען...

זיך אויפגעהויבן ווי עס איז און נישט מיט קיין מענטשלעכער קראַפט ווייטער געלאָפּן. אזוי עטלעכע מאָל. אויפן וועג זענען שוין אַנדערע גע- בליבן. ווער ס'איז אומגעפאַלן אַן לשון און גלייך די ביקס איינגעלאָזן און ווער ס'האָט פּלוצלינג זיך אַפּגעהאַלטן פון לויפּן און אַ געשריי אַרויסגע- לאָזט:

וויילדן קאַשמאַר פון קנוילן פּייער, שטיקנדיקן רויך. טראַסקערײַ פון ביקסן, פּולעמיאַטן, קנאַלן פון האַרמאַטן, הילך פון גראַנאַטן און געשריייען פון פאַרבלוטיקטע...

— בום! בײַבום-ים! בום!

— טר-ר-ר-ר-ר-ר-ר-ר.

דער סוף! דער סוף! די וועלט קומט אום! הימל, ערד, פּייער, וואַסער — אַלץ וועט זיך אויסמישן אין איין גרויסן פּייערדיקן גיהנום! — — — — —

...פאַר וואָס שטייט דער טאַג אויף אַן אַרט? פאַר וואָס רוקט זיך גאַר אויבן די זון נישט? פאַר וואָס ווערט שוין נישט פינצטער? צי האָט זיך גאַר די צײַט אָפּגעשטעלט?...

נעבן מיר ליגט איינער מיט אַ צעלעכערטן שאַרבן. דער מאַרדן שפאַרט אַרויס פון אינעווייניק, און דער גאַנצער קערפּער וואַרפט זיך אין קאַנ-וואָלסיע און דער האַלדזו כאַרכלט און גיסט אַרויס דורכן אָפּענעם מויל אַ ווייטע פּליסיקייט... פאַר וואָס שטאַרבט ער נישט?...

דער גיהנום האָט זיך געצויגן ווי אַן אומענדלעכקייט. איבעריקנס, ווער האָט דאָן געקענט וויסן גענוי דעם טעמפּ פון דער צײַט? עס האָט אַבער געמוזט דויערן. וויפל פאַרוואַנדעטע זענען שוין פאַראַן! וויפל טויטע! די הונדערט און צוואַנציק פאַטראַנעס שוין אויסגעגאַנגען. מ'האַט שוין גענוצט פּריש צוגעטראַגענע. דאָס האַרץ איז שוין געוואָרן רויקער, דאָס אויער — צוגעוויינט צום וויילדן ליאַרעם. דער קערפּער מיטן צעלעכערטן שאַרבן נעבן מיר האָט זיך שוין אויך נישט געוואָרפן. רויק איז ער זיך געלעגן; די פּיס אויסגעצויגן, די הענט אין אַ זײַט; דער שטערן מיט די האַלב-

עמעצער וואָלט געשטאַנען פּונקט אַנטקעגן, גאַר נאָנט און זיך געצילט אין אים, און ס'איז קיין צווייפל נישטאָ, אַז אַט-אַט וועט אַ קנאַק טאָן... אין די אויגן איז פינצטער געוואָרן און ס'האַט געשווינדלט, געמישט אַ בלענדניקער כאַאַס...

...ווי וועט עס זיין? ... וועט עס בלויז אַ פּיק טאָן און אַלץ וועט מיט אַ מאָל פאַרשווינדן? ... קיין באַוווסטזיין? ... גאַרנישט? ... גאַרנישט? ... אָדער עס וועט דויערן? ... עס וועט זיך ציען אַ שניידניקער ווייטאָג? ... דער מאַרד וועט נאָך אין שטאַנד זיין עטוואָס צו טראַכטן און די אויגן וועלן נאָך קאָנען זען אויבן דעם הימל? — — — ווי וועט עס זיין? ... בלויז אויף עטלעכע סענטימעטער נידעריקער...

...איך צי אַרויס דאָס רידעלע פון ציכאַל און גראַב פאַרויס, נישט אויפהייבנדיק דעם קאַפּ. איך שיט אַזוי אַרויס עטלעכע רידלען ערד, און אין דעם אויסגעגראַבענעם גריבל לאָז איך דעם קאַפּ אַרונטער. אַזוי טוען אַ סך, ווער ס'האַט אַ וויילע נישט געשאָסן... קיל איז די ערד און פּייכט. עס דריקט זיך צו איר אין דער פינצטער דער הייסער גליענדיקער שטערן, און גראַבט זיך ווי אַ חיה, וואָס זוכט אין געפאַר אַ באַהעלטעניש...

פון הינטן האָט מען ווידער אויסגעשריען:

— אויף פּופציק טריט פאַרויס!

קיין סך האָט מען שוין איצט נישט באַדאַרפט איבערחזרן — אַלע האָבן זיך ווי עלעקטריזירטע אַ הייב געטאָן פון אַרט און זיך געלאָזן מיט די גאַנצע פּוחות. אין האַרצן און אין די שלייפּן האָט דאָס בלוט געזעצט ווי מיט האַמערס און פאַר די אויערן האָט שנעל-שנעל געזשומעט:

— זשיק! זשיק! זשיק! זשיק!

אינסטינקטיוו בייגט זיך אָפּ דער קאַפּ רעכטס און לינקס, גלייך ווי דערמיט וואָלט מען קענען אויסמיידן דאָס שטיקל בליי, וואָס טראָגט מיט זיך דעם טויט... די לינקע האַנט האַלט פעסט אָנגעשטעלט דאָס רידעלע קעגן שטערן און דאָס פינלעכע קיצלען שפּירט זיך שטאַרק אין ברוסט: אַט-אַט וועט עס דורכלעכערן אַ קויל מיט אַ גלאַטן און גליטשיקן „זש-ש-זשיק“ דורך פלייש און בלוט —

— זשיק! זשיק! זשיק!...

ווי ס'רעגנט!... ווי געדיכט!...

אַט — אַט פאַל איך —

טויט — טויט —

— זשיק! זשיק! זשיק!

— סאַניטאַ-אַר!...

— אַ, ג-אַ-אַט!...

מיר ליגן ווידער אויף אַן אַרט. דאָ איז נאָך געפערלעכער ווי דאָרט. עס זשומעט האַרט איבערן קאַפּ. איך וואַרף אַ בליק אין דער זייט — שיטער געוואָרן!... עס פעלן שוין אַ סך... איך ווונדער מיך ווי אַזוי בין איך פריער דורכגעלאָפן גאַנץ?... סאַראַ האַגל!...

פון הינטן האָט מען אויסגערופן:

— „זיי“ לויפן צו אונדז!

דער קאַפּ האָט זיך דערשראָקן אַ הייב געטאַן און די אויגן האָבן

דערזען: איבער דער גאַנצער לענג פון דאָרף וויקלען זיך געדיכטע וואַלקנס רויך און פלאַמען, און אונטן, פון איין זײַט דאָרף, רוקן זיך גאַנצע שורות מענטשן, געדיכט, איינע נעבן די אַנדערע. שנעל־שנעל רוקן זיי זיך נענטער, צו אונדז, און איינגעבויגענערהייט און וואַקלענדיקע, מיט די ראַנצן אויף די פלייצעס זעען זיי אויס ווי אַנגעלאָדענע קעמלען.

— פֿייער! פֿייער!

געגרייצט האָבן די פולעמיאָטן און גערוישט די ביקסן. פון ערגעץ וווּ פון הינטן האָבן די האַרמאַטן געדונערט. אַטאָט זעט זיך, ווי אַ שראַפֿ־נעל האָט זיך פונקט איבער זייער קאַלאַנע אויפגעריסן און אַ גאַנצער הויפן מענטשן האָט אַ פאַל געטאָן אויף דער ערד...

„זיי“ זענען שוין נאָנט צו אונדז. אַט גאַר נישט ווייט האָבן זיי זיך אַ לייג געטאָן. זיי רײסן זיך פון אַנטקעגן און פון לינקס, פון פליגל, און פון ביידע זײַטן שיט זיך אויף אונדז דער האַגל.

וואָס וועט דאָ באַלד פאַרקומען? —

זיי לויפן נענטער, נענטער —

— פֿייער; פֿייער; פֿייער!...

— סאַני־טאַַר!...

— גאַ־אַ־ט!...

פון הינטן זענען אונדז אַנגעקומען צו הילף גאַנצע פרישע קאַלאַנעס און „זיי“ זענען שפעטער אַ ביסל געלאָפן נישט צו אונדז, נאָר צוריק. מ'האַט דײַטלעך געזען, ווי אַנדערע האָבן פון זיך די ראַנצן אַראַפגעוואָרפן, פדי זיי זאָל גרינגער זײַן צו לויפן, און זייערע לײכטע „טשערעוויקעס“ (שיך) האָבן זיך שנעל געהויבן. אַנדערע זענען לויפנדיק אומגעפאַלן — ווייזט אויס, דורך אַ קויל געטראָפן. פון אונדזער זײַט האָט מען פסדר

אַברהם זאָק

געשאַסן, נאַכגעלאָפֿן און געשאַסן, און „זיי“, די אַנטלויפֿנדיקע, זענען באַלד צוריק באַהאַלטן געוואָרן הינטערן פּלאַמענדיקן דאַרף. פֿון אַנטקעגן האָט מען כּמעט ווי אויפֿגעהערט צו שיסן.

...מיר טרעטן שוין אויף פּעלדער, וווּ עס ליגן זייערע הרוגים. אַלע טויטע ליגן אין דער גאַנצער אַמוניציע, אַנדערע מיט אַראַפּגעפּאַלענע היט־לען, אַט איינער, אַ צווייטער, אַ דריטער. פּריש דערהרגעטע. דאַכט זיך, זיי לעבן נאָך.

יעדער קוקט זיך צו צו די טויטע מיט נייגעריקע בליקן. אַן אַנדערער בייגט זיך אַריבער איבער אַ טויטן, הייבט אויף זיין ביקס און באַטראַכט זי. איבערן פּעלד וואַלגערן זיך אומעטום צעוואַרפּענע ראַנצן, ביקסן, געלע שיך, בלויזע שינעלן און נאָך פּיל אַנדערע זאַכן.

פאַר מיר לויפט איינער פֿון אונדזערע. דערזעענדיק פאַר זיך אַ טויטן, הייבט ער אויף די ביקס אין דער הייך און מיט אַ רוסיש זידלואַרט לאַזט ער אים אַריין מיט די גאַנצע כּוחות דעם שטיק אין ברוסט... די ביינער ביים טויטן האָבן בעת־מעשה אַ טרעשטשע געטאַן: בר־ר־ר! ... אָבער דער דערהרגעטער האָט זיך דערפֿון קיין ריר נישט געטאַן. ווי פּריער איז ער זיך רויק און גלייכגילטיק געלעגן, דעם ראַניעץ אונטער זיך; דאָס פּנים פאַרריסן אַרויף צום הימל, די פּיס אויסגעצויגן און אַ ביסל פּונאַנדער־געפּירט; די ברעמען פֿון די טויטע אָפּענע אויגן האָבן קיין ציטער נישט געטאַן...

ווי שוידערלעך האָט מיך דורכגענומען די דאָזיקע גלייכגילטיקייט פֿון

טויט!...

— איי־די־אַט! —

צו מיר האָט זיך אויסגעדרייט אַ פאַרשמוצטער בלאַטיקער פּנים און ווילדע אומזיניקע אויגן:

— ער לעבט!

בר-רר!... א טרעשטש פון די ביינער — און שטיל, קיין ריר...
א, גרויזאמע רוֹקייט! —

איך קום אין א קליינעם וועלדל, אויף א באַרג. עס דרייען זיך אום
היין און הער מענטשן פון פאַרשיידענע פּאַלקן. אין אַ ווינקל, האָט מען פון
דאָרט דערזען רוקט זיך אַן אָפּטיילונג פון שונא, און אַלע וויילע פּלעגט
פון דאָרט אַ פּיף טאָן אַ קויל.
— אַהער אַ פּולעמיאַט!

דער קליינער עולם האָט זיך אין דער גידער אין אַ קאַנאָוע אַראָפּ-
געלאָזט, עטלעכע זאַלפּן אַרויסגעלאָזט, און אין דער ווייטנס האָט זיך שוין
באַלד קיינער נישט געזען. בלויז איין איינציקער קנױל האָט זיך לאַנגזאַם
געקייקלט אויף אַרויף באַרג, וואַרשיינלעך אַ פאַרווונדעטער.
אין דער זעלבער קאַנאָוע זענען געלעגן עטלעכע שווער פאַרווונדעטע
פון שונא און איינער פון אונדזערע. צו איינעם פון זיי איז פּלוצלינג צוגע-
לאָפּן אַ סאַלדאַט און פון דער הויך אין אים אויסגעשאָסן...
אַלעמען אין קאַנאָוע האָט עס אויפּגערעגט.

— וואָס טוסטו, באַלואַן!

— אַן אָפּיציר! ער לעבט נאָך!

מ'האַט אים באַלד באַשטראָפּט: אין „באַקלאָזשקע“ האָט ער נאָך
געהאַט אַ ביסל וואַסער, האָט מען אים געצווונגען ער זאָל זיך אָנבייגן
איבער אַ פאַרווונדעטן עסטרייכער און עס אים געבן אויסטרינקען. נאָך
דעם האָט ער זיך שווייגנדיק צוגעקוקט צו זײַן קרבן און אַליין זײַן
שולד דערפּילט...
— כ'האַב נישט געווסט — האָט ער געשטאַמלט — כ'האַב געמיינט...
נאָר מיט וואָס צו ענדיקן האָט ער נישט געהאַט. ער האָט זיך דער-

נענטערט צום אַפּיציר, האָט אים טיפּער אָנגעקוקט, אָבער יענער האָט זיך מאַדנע אויפגעקאַרטשעט מיט די קני צום בויד, דאָס געזיכט צוגע-
דריקט צו דער ערד, און ווער ווייסט מיט וואָס פאַר אַ קללה איז ער
פאַרגליווערט געוואָרן —

נעבן מיר איז געלעגן איינער אויפן פלייצע, דעם קאַפּ פאַרריסן און
האָט שווער געאַטעמט. איך בין צוגעגאַנגען צו אים און אויפגעהויבן זײַן
היטל, וואָס האָט זיך בײַ זײַן קאַפּ געוואָלגערט, און געזוכט אינעווייניק
אַן אַנשריפט. דער פאַרווונדעטער האָט אַוודאי געמיינט, אַז איך קלײַב זיך
אויך אים שלעכטס טאָן, און פאַרײַסנדיק דעם קאַפּ נאָך העכער, האָט ער
אויסגעשטעלט אויף מיר אַ פאַר גרויסע בעטנדיקע אויגן, וואָס כ׳וועל קיין
מאַל, קיין מאַל נישט פאַרגעסן... כ׳האַב זיך בעת־מעשה דערפילט אַזוי
אַפהענטיק! אין וואָס איז ער מיך חושד, אַט דער האַלב־טויטער, וואָס נאָר
די אויגן זײַנע, די שטומע בלויע אויגן, האָבן זיך לאַנגזאַם צו מיר
אויסגעדרייט און אַזוי שטיין געבליבן ווי פאַרגליווערטע!... כ׳האַב אַראַפּ־
געלאָזט זײַן היטל, אַ לײַג געטאַן אין אַ זײַט די ביקס און, זיך אַנבייגנדיק
איבער אים, גענומען אים באַרויִקן מערער מיט האַנט־באַוועגונגען און
מימיק, און געוואָלט האָט זיך אים זאַגן פּרײַנדלעך, גאָר פּרײַנדלעך: „צי
דען דערקענסטו נישט, אַז איך וועל דיר קיין זאַך נישט טאָן? האָסט
אַוודאי געמיינט, אַז איך גיי אין דיר אויסשיסן, ווי יענער, אַדער גאָר
מיטן שטיק... כאַ־כאַ...“

אַזוי האָב איך צו אים אין געדאַנק גערעדט און ער איז געלעגן שטום
אַן ווערטער און, ווייזט אויס, יאָ פאַרשטאַנען אַ ביסל, אַז זײַן חשד איז
אַן אומזיסטער.

איך פּרוּוו אים שטעלן אַ פּראַגע — ער ענטפּערט נישט. ער באַוועגט
נאָר לײַכט מיטן קאַפּ און מיט אַ האַנט גיט ער אַ וואָרף צום בויד, וואָס

אונטער די פליגל פון טויט

איז געווען פונאנדערגעשפיליעט און אַרומגעוויקלט מיט אַ באַנדאַזש שוין
דורכגענעצט און רויט פון בלוט... איך ווײַז אים מיט האַנט-באַוועגונגען:
באַלד... באַלד... סאַניטאַרן... אַוועקפירן... דאַרט... דאַרט... רוסלאַנד...
היילן... היילן...

זײַנע אויגן זענען געוואָרן גלאַנציקער, גלייך ווי אַ טרייסט וואַלט
אין זיי אויפגעשײַנט.

איך לאָז אים איבער און גיי צו צום רוסישן, וואָס ליגט אָן סימנים
פון לעבן.

— לאַמיר אים אַראָפּציען די זאַכן און איבערבינדן — זאַגט איינער
— דאַכט זיך, ער לעבט.

מען הייבט אים אויף צוזאַמען פון קאַנאווע אין דער הייד, און ער
גיט טאַקע אַ כאַרכל מיטן האַלדז: לעבט. מען נעמט אים אַראָפּציען די
זאַכן — בלוט און בלוט. אין סאַמע בויך. מען באַווייזט אים אַבער נישט
איבערבינדן: נאָך אַ פּאַר גסיסה-כאַרכלען מיטן האַלדז, אַ קראַמפהאַפטן
וואָרף מיט די פיס — און אייביקע רו!...

איך שפּאַר זיך אָן אינעווייניק אין קאַנאווע אָן ביקס און פאַררייס
דעם קאַפּ אין דער הייד. — הייסט עס געענדיקט — און איך לעב?...
ס'איז שוין פאַר נאַכט. די זון איז שוין נישטאַ. ווען איז זי פאַרגאַנג-
גען? — טונקל, קיל.

וואָס איז דאָ פאַרגעקומען?...

עך — מאַ, איך לעב...

ס'איז שוין כּמעט שטיל. זעלטן נאָר דערהערט זיך אָן איינציקער קנאַל
פון אַ ביקס און אין דער לופט גיט אַ פּיף אַ פאַרשפּעטיקטע קויל.
אַנטקעגן וויקלען זיך גרויסע פּייערדיקע צונגען איבערן ברענענדיקן דאָרף.
און אַזוי שטיל גייט עס דאַרט צו. קיינער וויינט נישט, קיינער שרייט נישט.

אַז עס ברענט — ברענט עס, גלייך ווי נישט קיין מענטשן וואָלטן דאָרט
פריער געווינט, נאָר דאָס פלאַקערן עס גרויסע אומגעלומפערטע נאָרעס
פון חיות אין דער וויסטעניש...

די לופט איז פריש, קיל. עס אַטעמט זיך ליכט. די לונגען ציען,
זויגן אין זיך מיט דורשט.

ווי שוואַרץ זענען מינע הענט, ווי בלאַטיק! ווי שמוציק און איינ-
געמאַכט זענען מינע זאָכן! וויפל שטויב אין די האַר, אין מויל. עס
טרעשטשעט דער זאָמד אין די ציין — טפו! און מיין פנים? — איך פיר
דורך מיין טאַשן-טיכל איבער אים, און דאָס טאַשן-טיכל ווערט אין גאַנצן
בלאַטיק... געגעסן האָב איך דאָך אויך אַ גאַנצן טאַג גאַרנישט — פאַר
וואָס הונגערט מיך נישט? נאָר טרינקען, טרינקען, טרינקען.

וואָס איז דאָ, אייגנטלעך, פאַרגעקומען? —

— ווער איז דאָ פון אַרכאַנגעלאָגאַראַדסקי פּאַלק? — האָט געפרעגט
אַ צוקומענדיקער אָפּיציר. — לאַמיר גיין אַהין, אויף יענער זייט דאָרף.
דאָרט מוז מען זיך אַוודאי אויפקלייבן.

מיר לאָזן זיך גיין. אויפן וועג וואָלגערן זיך טויטע און פאַרווונדעטע.
די פאַרווונדעטע קרעכצן, בעטן זיך און ציען הילפלאַז מיט די הענט...
מיר גייען דורך דאָס ברענענדיקע דאָרף.

אַ שוידערלעך בילד!

פון אַנדערע הייזער איז שוין קיין זכר נישט געבליבן. בלויז בערגלעך
מיט גליענדיקע קוילן און ערטערווייז נאָך אויפּוואַכנדיקע פּלאַמען. אַנדערע
גרעסערע געביידעס האַלטן נאָך אין סאַמע ברענען און דער גאַנצער טונקע-
לער הימל איבערן דאָרף איז פאַרצויגן מיט אַ דיקן פּייערדיקן נעפל.
עס טרעשטשען און קנאַקן די פונקען און וויקלען זיך אין דער לופטן ווי
גליענדיקע שלאַנגען. קיין מענטשן איז פּמעט נישט צו זען, בלויז ווי נישט
ווי ווייזט זיך אַ שאַטן פון אַ לעבעדיקן. אַט שטייט אַן אַלטיטשקע נעבן
אַ דערהרגעטע בהמה און וויינט אין דער שטיל. אַ ביסל ווייטער נעבן

א ציגלהויז זעט זיך א פרוי מיט צעפלאַסענע האַר, נעבן איר עטלעכע קליינע קינדער. אַ גאַנצן טאַג, ווייזט אויס, געלעגן באַהאַלטן ערגעץ אין אַ קעלער און איצט שטייט מען און מען קוקט זיך צו ווי עס ברענען די אייגענע פיר ווינקעלעך... און מערקווערדיק! אַלע שטיקן זיך און כליפען אין זיך, גלייך ווי זיי וואַלטן מורא האָבן אַרויסצוווייזן זייער פאַרביטערט האַרץ...

מיר גייען דורך אַ רויט-באַלויכטענע לאַנגע ברוקירטע גאַס און קומען אַרויס אין עק דאָרף. אין אַ קאַנאַווע פליסט אַ שמאַל קלאָר וואַסער — מיר פאַלן צו און קוויקן זיך.

מיר קומען נאָך דעם אַרויס אויף יענער זייט אויף אַ באַרג. — אַט זענען זייערע „שאַנצן“: אַ לאַנגע אויסגעגראַבענע קאַנאַווע. פון דאַנען האָבן זיי עס גערעגנט און געהאַלט מיט פּייער. איבערווייניק וואַלגערן זיך גילזן פון פאַטראַנעס, רידעלעך, קוילן-טעשלעך, ראַנצן, צעשאַטענע שטיקלעך צוקער.

מיר געפינען אַ קליינע גרופע „אונדזערע“, צווישן זיי אַ געפאַנגענער מיט אַ ווונד אין האַנט. קיינער קען זיך מיט אים נישט אויפּרעדן, נאָר איינער אַ ייד פרוווט צו אים „שפרעכן דיִיטש“ און יענער גיט טאַקע לשון...

— נו, וואָס, וואָס רעדט ער? — פּרעגן אַלע נייַגעריק דעם יידן, גלייך ווי זיי וואַלטן פון אים עפעס אַ ישועה געוואָרט...

עס קומט צו דער פעלדפעבל פון אונדזער ראַטע. — ער פאַרטאַרצט דעם אַרבל און ווייזט אַ מאַרלע-בינד: איז ליכט פאַרווונדעט און פון „סטראַי“ נישט אַוועק. ער רעכנט אויס אַ גאַנצע ריי פון דערהרגעטע און פאַרווונדעטע פון אונדזער ראַטע.

— נו, וואָס איז דער פּועל־יוצא? — פּרעגט איינער גאַנץ תּמימותדיק.
— פּועל־יוצא? — ענטפּערט דער פּאַדפּראַפּאַרשטיק — וואָס וויל־סטו? אַט ליגן מיר אויף זייער „פּאַזיציע“.

— נו, איז וואָס?
— איז גאַרנישט.
— כ'מיינ, וואָס וועט מאַרגן זײַן? ...
— מאַרגן? נאָך פאַראַן גענוג לעבעדיקע...
איינער פאַרעט זיך בײַ אַ געפונענעם ראַניעץ און נעמט אַרויס פון
דאָרט אַ גאַנצן זעקעלע מיט צוויבאַק און צוקער און דער קליינער עולם
נעמט זיך קײַען.
— הע, סאָראַ זיסע סוכאַרעס בײַ זיי. איר זעט, ווייסינקע, פירקאַנ-
טיקע, מיט קליינינקע לעכעלעך — גאַר פריזיש!
— פרוווט עס עסן מיט וואַסער — לייגט איינער פאַר — ס'איז נאָך
בעסער פון ווייץ!
אַ ביסל שפעטער לייגט פאַר דער פראַפאַרשטטיק:
— לאַמיר גיין זוכן דעם פאַלק.
מיר לאָזן זיך גיין צוריק דורכן דאָרף. דאָס פײַער ווילדעוועט נאָך
אַלץ און וואַרפט גרויסע רויטע צונגען. אונטן וויקלט זיך אַ רויך. עס
שטיקט אין האַלדן.
אויף די פעלדער איז פינצטער, קוים וואָס מען זעט אַ טראַט פאַרויס.
סאָראַ אומעטיקע און שטילע נאַכט. ווער ווייסט וואָס אונטער אירע טייטע
אומבאַוועגלעכע שוואַרצע פליגל לייגט פאַרבאַרגן? ... מיר בלאַנדזשען איבער
פעלדער. גייען רעכטס, לינקס, פאַרויס און אַפילו צוריק אויך. פינצטער,
חושך. זעלטן דערהערט זיך פון ערגעץ אַ טויבער קנאַל פון אַ ביקס.
— דאָס שיסן אַוודאי פאַרווונדעטע, מ'זאַל זיי קומען צונעמען.

ערטערווייזן שלאָגן מיר זיך פשוט אָן מיט די טריט אָן טייטע קער-
פערס און אינעווייניק גיט עפעס אַ שוידער, וווּ נישט וווּ געפינען מיר
שווער פאַרווונדעטע. איינזאַם און אַליין לייגן זיי איבערגעדעקט מיט די

שינעלן, ציטערן פון קעלט און קרעכצן. אנדערע דעקן מיר איין בעסער
און זאגן זיי צו צו שיקן נאך זיי סאניטארן.
פארמאטערטע זעצן מיר זיך אפרוען. אין דער ווייטנס זעט זיך א
פיער פון א שייטער. נאר אפשר איז עס א מאל „זייערער“.
עס דעהערן זיך שטימען.

איין שטים רופט אויס דעם נאמען פון פאלק און די צווייטע ענט-
פערט: „אהער! אהער!“ און מאדנע שווער דריקט די שטילקייט נאך יעדער
ווייטן אויסגעשריי. נאך אימהדיקער ווייזט אויס דאס פינצטערניש, וואס
איז אנגעזאפט מיט זיפן, גסיסה און טויט...
אייער פון אונדז הייבט זיך אויף און שרייט אויס אויף א מסופנעם
קול:

— אראנגעלאגראדסקי פאלק!!

און פון דער ווייטנס ענטפערט עמעצער:

— אהער! אהער!

מיר לאזן זיך גיין נאך דער ריכטונג פון קול. אבער צוגעקומען זענען
מיר גאר צו עטלעכע פארווונדעטע...

ערשט שפעט אין דער נאכט האבן מיר געטראפן אויף א פעלד אונ-
דערע סאניטארן מיט ביידלעך און „נאסילקעס“. מיט לאמטערנעס זענען
זיי אומגעגאנגען און געזוכט די צעזייטע פארווונדעטע. דא זענען מיר
געווייר געווארן, אז נישט ווייט ביי א קליין דערפל קלייבט מען זיך צונויף.
ענדלעך געקומען. צווישן שייטערע ביימלעך, הינטער די הייזער —
דארט זענען שוין געלעגן מענטשן פארמאטערטע, אויפגעדרייטע און אויפ-
געקארטשעטע אונטער די שינעלן און געשלאפן. ווער ווייסט, וואס זיי האט
זיך איצט געקאנט חלומען?...

איך האב שוין געהאט געזוכט אן ארט צו לייגן זיך, נאר עמעץ האט
מיין נאמען אויסגערופן. איך גיי צו — א באקאנטער סאניטאר.

— אַך, איר זענט עס! — שרײַט ער אויס מיט אַנגענעמער איבער־
ראַשונג.

ווייזט זיך אַרויס, אַז מ'האַט אים איבערגעגעבן, אַז מ'האַט מיך דער־
הרגעט... און ער זוכט מיך שוין אום אַ היפשע צײַט, פּדי זיך צו איבער־
צײַגן אין דעם.

מיר שטייען אַזוי אַ היפשע ווײַלע אין דער פינצטערניש און הערן זיך
צו צו די קרעכצן פון די פאַרווונדעטע, וואָס מ'טראַגט פאַרבײַ. אַלס סאַג־
טאַר רעכנט ער מיר אויס, וויפל איבערבינדונגען ער האָט שוין הייַנט
געמאַכט. ווער ס'איז דערהרגעט, ווער פאַרווונדעט. וועמען ס'האַט געטראַפֿן
אין האַרצן, וועמען אין ברוסט, אין קאַפּ; וועמען איין קויל, וועמען צוויי,
דריי...

ער רעכנט און רעכנט — אַ גאַנצער רייסטער, אַ שרעקלעכער, אַ
בלוטיקער! אַ פנים, ס'האַט זיך אים גוט אין זכרון איינגעשניטן...
— נו, גאַט צו דאַנקען, וואָס עס האָט זיך אַרויסגעוויזן פאַר אַ ליגן...
דאָס זאָגט מיר מיין באַקאַנטער בײַם געזעגענען אַנשטאַט „אַ גוטע־
נאַכט“...

איך זוך אויס עפעס אַן אַרט אונטער אַ בוים און פאַל אַנידער. די
ברעמען קלעפּן זיך צו און עס פלאַנטערט מיך איין אין עפעס אַ ווילדן
קאַשמאַר... איך ווייס נישט וויפל כ'בין אַזוי געשלאָפֿן; אפשר מינוטן און
אפשר שעהען. — פּלוצלינג רײַסט מיך עמעץ אויף:

— שטיי אויף!

איך דערקען דעם קאַשעוואַר.

— אַביעד! — זאָגט ער.

— צו אַל די רוחות!

ס'איז נאָך פינצטער, חושך. פון דער זײַט הערט זיך אַ בהמהדיק וזפּן
פון די, וואָס זענען אַפּילו אין מיטן נאַכט נישט פּויל אויף דער אַכילה...

אונטער די פליגל פון טויט

ווי ווילד, ווי אומגעלומפערט זעט עס אלץ אויס. ווי פּינלעך! איך
נורע זיך איין אין שינעל און ווארט ווידער אויפן שלאָף, וואָס זאל מיך
פון דאַנען אַוועקטראַגן...

אין דער פרי האבן די האַרמאַטן באַגריסט דעם ניי־געבוירענעם טאַג.
 אונדז אָבער לאַזט מען ליגן שפּעט אויפן פּרימאַרגן. די פּאָדערשטע ליניעס
 פאַרנעמען איצט אַנדערע און מיר רעכענען זיך אין רעזערוו.
 די ציפּער פון די אַרויסגעשלאָגענע מענטשן פון אונדזער ראַטע דער־
 גרייכט ביז פּופּציק: דערהרגעטע און פאַרווונדעטע — בלויז פאַר זיבן
 שעה!

דער עולם ליגט צעלייגט פאַרווייז, גרופּנווייז און מען שמועסט וועגן
 פאַרגאַנגענעם טאַג. איינער ווייזט לעכלעך אין שינעל: דאָס האָט אַ קויל
 דורכגעלעכערט די „סקאַטקע“ אויף אים. ביי אַ צווייטן איז דער אַמוניציע־
 זאַק דורכגעלעכערט, ביי אַ דריטן דער שטיוול צעצופּט.

— סײַ ווי — באַמערקט איין פּויער — אַהיים וועלן מיר זיך שוין
 נישט אומקערן. היינט אין שינעל, אין שטיוול — מאַרגן...

— אייביקע רוי!... — כאַפּט אונטער אַ צווייטער מיט אַ ביטערן
 שמייכלע און גיט דערביי אַ ווייז מיט דער לאַדאַן איבער דער ערד.

— שאַט, איר וויסט? אין צעטל פון די דערהרגעטע איז אויך פאַראַן
 סטעפּאַנקאַ. ס'אַראַ שוין ווייבל ער האָט איבערגעלאַזט! די ערשטע אין
 דאַרף! ערשט אַ חודש נאָך זײַן חתונה...

אַזוי זיצט מען גרופּנווייז און מען רעדט.

צו מיר קומט צו אַ ייד:

— וואָס וועט זײַן?

— אַ קויל אָדער אַ גראַנאַט...

— אייך לאַכט זיך ?

— גאַנץ ערנסט. היינט האָט אָפּגעגליקט; מאַרגן, איבערמאָרגן ? אַז עס רעגנט, מ'ז דאָך טרעפן ווען נישט איז אַ טראָפּן...
יענער ענטפערט נישט. ער פאַרשטעלט נאָר מיטן האַנט די אויגן און זיפצט אָפּ שווער, און דער זיפץ זיינער זאָגט אויס, אַז ער האָט בעת-מעשה אַ טראַכט געטאָן: „הייסט עס, איך וועל שטאַרבן“... נאָר מיר רירט עס אַ האָר נישט; אַדראַ, איך פיל דערין אַ מין באַפרידיקונג. פאַר וואָס זאָל יענער יאָ האָפּן ?...

— איר האָט נישט דערין וואָס צו צווייפלען — גיב איך צו, גלייך ווי דער טייוול אליין וואָלט אין מיר גערעדט — אַט אַזוי ווי איר זעט, וועט פון אונדו אַלעמען ווערן „עליו־השלומס“...
יענער גייט אַזעק פון מיר. — גיי גלייב, אויב דו קענסט! זאָל דיר וויל באַקומען !...

אין אַ וויילע אַרום גייט ער ווידער פאַרביי.

— איר זענט אַ באַווייבטער ? — פרעג איך.

— יאָ, שוין אַ יאָר צייט.

— דעריבער האָט איר אַזוי שטאַרק מורא פאַרן טויט... — לאַך איך

— נו, און אַ תנאי־גט האָט איר איר געגעבן ?

ער קווענקלט אַ וויילע און שטאַמלט אַרויס:

— געגעבן...

— כאַ-כאַ-כאַ — לאַך איך, מער קינסטלעך ווי אמתדיק — איר האָט

געגעבן איינער יונג ווייבל אַ תנאי־גט ? ס'הייסט: טרויער נישט, וויין נישט,

טייערע, וועסט קענען אין די אַרעמס פון אַ צווייטן דערטרינקען

דיין צער...

ער לאָזט אַראָפּ דעם קאַפּ און שטומט.

— איר ווייסט — פרעג איך ווייטער — וואָס עס הייסט, אַז אַ פרוי

נעמט פון מאָן אַ תנאי־גט ?

ער האָט אויפגעהויבן זײַן טרויעריקן בליק.

— „שטאַרב געזונטערהייט!...“ — זאָג איך מיט אַ באַטאַנונג.

ער איז אַוועק אָן אַ זײַט. זײַן האַנט האָט זיך לאַנגזאַם צו די אויגן אויפגעהויבן: האָט ער נישט מיטן אַרבל פון גימנאַסטיאַרקע אַ טרער אַפגעווישט?... סוף־פּל־סוף קריג איך אויף אים רחמנות... ס'רירט מיך ביים געוויסן: איך בין דער גורם פון זײַן טרער...

איך ליג ווידער אַליין, אַפגעזונדערט, און הער זיך צו ווי עס דונערן ערגעץ נישט ווײַט די האַרמאַטן... כאַ־כאַ, איך האָב געקלערט וועגן גע־וויסנס־ביסן... וווּ זענען זיי? וואָס האָב איך נעכטן געפילט, טרעשטשענדיק מיטן „זאַטוואַר“ פון ביקס? דאַכט זיך, גאַרנישט, גלייך ווי די קוילן וואַלטן געפליגן אין וואַלקן, און אַז מיך וועט טרעפן אַ שטיקל בליי, וועט אויך זײַן דאָס אייגענע: יענער, וואָס וועט אַרויסלאָזן די קויל, ליגט איצט אפשר אויך ערגעץ אין אַ שײַער און קלערט וועגן געוויסנס־ביסן... נאַרישקייטן... און אפשר... אפשר קלערן טאַקע אַלע וועגן דעם, אַלע, אַלע — און די פעלדער ווערן צעזיט מיט הונדערטער־טויזנטער הרוגים... מיט אומצאָליקע צעריסענע יונגע לעבנס... און די ערד, די דורשטיקע ערד, טרינקט זיך אָן מיט פרישער, וואַרעמער פליסיקייט — — כאַ, כאַ, ס'אַראַ שפּאַס: אַלע שעלטן דעם רויטן טײוול און בוקן זיך צו אים... שעלטן — און בוקן זיך...

עס קומט צו צו מיר מײַן שכן, וואָס גייט שטענדיק בײַ מײַן זײַט, און זאָגט מיר מיט אַ געמאַכטן שמייכל:

— עס וואַלט געווען אַ יושר מיר זאָלן אַפמאַכן אַזאַ מין תנאי: איך וועל אײַך געבן דעם אַדרעס פון מײַן היים און איר מיר — פון אײַערער; אויב מיך פּרײַער...

— נו, הרגענען... — כאַפּ איך אונטער, וואָס אים איז שווער געווען אַרויסצוברענגען.

— יא, יא — שאַקלט ער מיטן קאָפּ — אויב מיך פּרִיעַר, זאָלט איר
מוֹדיע זײַן; אויב איך פּרִיעַר...
— הרגענען... — כאָפּ איך ווידער אונטער.
— יא, יא... וועל איך שוין צו וויסן געבן...
— אַ שיינעם דאַנק, אָפּגעמאַכט!
און יענער הייבט אָן:
— גאַראַד... איר האָט דאָך אַ קליין נאַטיצביכל, שרײַבט: גאַראַד...
שטיין־גאַס... נומער... גאַספּאַדינו...
— פּאַרטיק! אויסגעצייכנט!
— איז, הייסט עס, אָפּגעמאַכט — חזרט ער איבער נאָך אַ מאָל —
טאַמער וואָס, איז אַזוי און אַזוי...
— יא, יא, אָפּגעמאַכט — פּאַרזיכער איך און פּאַרשטאַרק אונדזער
אומגליקלעכן תּנאי: — „טאַמער וואָס, איז אַזוי און אַזוי“ —
מען הייסט רייניקן די ביקסן נאָכן נעכטיקן פּולווער און נאָך דעם
קלייבט מען זיך איבער אין אַן אַנדער אָרט, אין אַ קליין שיטער וועלדל.
מ'גייט פּונאַנדער צו — פּרישע הונדערט צוואַנציק פּאַטראָנעס...

זייער עלף לאַזט מען זיך אויף ס'נײַ אין וועג. מען גייט פּאַמעלעך
און געלאָסן אויף אַ זאַמדיקן וועג און מען קומט אַרויף אויף די זעלבע
פעלדער, וווּ מ'איז נעכטן אומגעלאָפּן אין ווילדן משוגעת... עס וואַלגערן
זיך הרוגים און אַמוניציע... אַט גראַבט מען אַ לאַנגן, לאַנגן ברידער־קבר.
דערביי ליגט שוין אויסגעלייגט אַ גאַנצע לאַנגע שורה פון טויטע, וואָס
מ'האַט פון פעלד אויפּגעקליבן. אויף נאַסילקעס ברענגט מען זיי אַהער
איינע נאָך די אַנדערע און די שורה ווערט אַלץ לענגער, לענגער...
אַן אַנדער ברייטער גלייכער פעלד. שורות פּירקאַנטיקע גריבער —
שאַנצן — „זייער“ פּאַזיציע. עס וואַלגערן זיך אומעטום גלעזער פון שראַפּ-

בעלן, צעריסענע שטיקלעך מעטאל. דאָ אַ טויטער, דאָרט אַ טויטער. אין דער זעלבער פאַרגליווערטער פּאָזע ליגן זיי שוין פון בעכטן אָן. טויט און שטיל. אַנדערע גייען צו צו טויטע און זוכן אין זייערע ראַנצעס. איינער אַ גרוזיגן האָט שוין אַ גאַנצן פּעקל קראַנען און אַ זילבערנעם טאַשן-זייגער: אַ טויטן די קעשענעס אויסגעקערט...

עמעץ שלעפט אַרויס פון אַ ראַניעץ אַ זעקעלע טאַבאַק — די גרעסטע תּאוּוה — און רוקט עס אַרײַן אין בוּזעס ווי אַ קמיע.
— מיר אַ ביסעלע.

— מיר אַ ביסעלע — בעט מען זיך בײַ אים רחמים. און צינענדיק דורשטיק דעם שטאַרקן ברענענדיקן רויך אין די לונגען, פילט מען בעת-מעשׂה אַ באַזונדער הנאה: „עסטרײַכישער טאַבאַק“... אַ קלייניקייט?... כאַטש דאָס זענען טרוקענע בלעטער אַזעלכע, און ס'איז שטאַרק און ביטער, ווי דאָס לעבן אַליין...

אַן אַנדערער ווידער האָט פון אַ ראַניעץ, צוזאַמען מיט אַנדערע זאַכן, אויך מיטגענומען אַ פּאַסטקאַרטל. איך נעם עס פון אים און לייען איבער: — דאָס שרײַבט, ווי עס זעט אויס, אַ „טייערסטע העלפט“. זי רעדט וועגן זייער אומדערוואַרטער צעשיידונג, וועגן איר שטאַרקן בענקען און וועגן איר האַרץ, וואָס „ער“ האָט מיט זיך מיטגענומען... צום סוף זאָגט זי אַז דער ווייל קושט זי אים אין געדאַנק... אַ פנים, אַז שרײַבנדיק דאָס דאָזיקע פּאַסטקאַרטל האָט איר נישט געפּיניקט קיין פּאַרגעפּיל, אַז גאָר אין קורצן וועט איר „אויסדערוויילטער“ ליגן ערגעץ אויף אַן אַפּגעשני-טענעם פעלד, מיט אַ ברויך-געלן פנים אונטער דער ברענענדיקער זון און עמעץ וועט פון זײַן הפּקרדיקן ראַניעץ אַרויסנעמען סוכאַרעס, טאַבאַק און אויך — איר פּאַסטקאַרטל...

שווינגנדיק רוקט מען זיך אַזוי איבער די פעלדער. אין קאַפּ טומלט עפעס. די זון באַקט פון אויבן און די גלידער זענען אויסגעמאַטערט, ווי נאָך אַ דויערנדיקער קרענק.

מיר באַגעגענען די „לינייקעס“ פון אַן אנדער פּאַלק. די בייַדלעך זענען שוין כּמעט פּול מיט פּאַרווונדעטע, וואָס סאַניטאַרן ברענגען אַקערשט פון פּייַער. מיר אָבער וועלן, ווייַזט אויס, הייַנט רוען. באַלד טאַקע לייַגט זיך אויס אונדזער פּאַלק נעבן אַ פּוסטן, וויסטן דאַרף אין אַ גאַרטן, און דער עולם געפינט אויך אַ צעשטרייַונג: האַלב־צייַטיקע קוקורודזע, וואָס פון איר זיסן טעם שלאַגט אָפּ אין מויל אַ נישט־גוטקייַט...

אַ גאַנצן טאַג איז מען געלעגן דאָרט אין גאַרטן און פון דער ווייַטנס האָט זיך אַלץ געהערט אַן אומאויפהערלעכער ביקסן־און האַרמאַטן־פּייַער. אויבן איבער אונדז זענען געפּלויגן דעם שוואַס עראַפּלאַנען און זייער זשומערנייַ האָט ווי עפעס שרעקלעכעס פּאַרויסגעזאָגט.

בייַ נאַכט זענען מיר געגאַנגען אין „זאַסטאַוועס“. אונדזער ראַטע האָט פּאַרנומען זייער אַ הויכן באַרג. פון דער ווייַטנס האָט זיך געזען אַן אומע־טיק בילד פון אַ ברענענדיקן ייִשוב; די פּלאַמען זענען געווען שטילע, גרויסע, אימהדיקע. און מאַדנע פּאַנטאַסטיש האָבן זיי זיך געוויקלט און געפּאַרבט אין ראַז דאָס פינצטערניש אַרום זיך... נידעריקער, צווישן די ברענענדיקע הייַזער, האָבן זיך באַוועגט ווי געשטאַלטן פון מענטשן. די אויגן האָבן שטום געקוקט אַהין און אין מוח האָבן געבלאַנדזשעט אומ־קלאַרע געדאַנקען...

— שלאַפט נישט! — וואָרן זיך מיין „פּאַדטשאַסעק“, דעם ייִדישן שכן מיַנעם — דאָרט מוזן זיך עס די עסטרייַכער אומדרייען.
— ס'נעמט סיני ווי קיין שלאַף נישט. קאַ־אַלט!
— טאָ וואָס שווייַגט איר?
— עס קלערט זיך אַלץ וועגן דער היים... ווען איך האָב איצט אַ וואַרעמע בעט! הו!...!

— פארגעסט!
— נו, איז כאָטש אַ שײַער מיט שטרוי — בעט ער זיך כמעט...
— דאָס איז נאָך מעגלעך.
— אויב מאָרגן וועט גאַרנישט זײַן — כאַפט אונטער מיין שכן.
— יאָ, יאָ, אויב מאָרגן וועט גאַרנישט זײַן, איז אַדער אַ שײַער, אַדער
אַ פעלד מיט אַ קאַלטער נאַכט. ווען אָבער... איז מעגלעך אַ ברידער־קבר
אויך...
שטיל. ביידע שווייגן מיר, און עס קלערט זיך וועגן דאָס שרעקלעכע,
וואָס עס זאָגט זיך אַרויס אַזוי לײַכט וועגן זיך אַליין, און וואָס עס טוט
נאָך דעם אַזוי באַנג, אַזוי באַנג...
און אַ ראיה האָב איך באַלד, אַז מיין „פּאָדטשאַסעק“ האָט אויך
געקלערט וועגן טויט, ווייל באַלד פרעגט ער:
— איר האָט זיך צוגעקוקט, ס'אַראַ קאַנאַווע מ'האַט געגראָבן פאַר
די טויטע? וויזט אויס, אַז מ'לייגט זיי איינע אויף די אַנדערע. —
— אַרט אייך עפעס?
— גאַרנישט, אַזוי... ס'איז עפעס מאַדנע... איך וואָלט...
ער דערענדיקט נישט די לעצטע אַנגעהויבענע פּראָצע, און ליגנדיק
גראָבט ער זיך ווידער איין מיטן קאַפּ אין אַרבל פון שינעל.
מאַדנע אומעטיק האָבן זיך אַלץ די שטילע פּלאַמען אַנטקעגן געוויקלט
און מאַדנע אומעטיק און סודותדיק איז געווען דאָס פינצטערניש און
שטילקייט אַרום אונדז...

אין דער פרי, אז מען איז שוין געווען אויסגעטראָיעט צום גיין, איז דער קאמאנדיר פון פאלק פארבייגעלאָפן אויף אַ פערד און באַגריסט מיטן פּאַלק-יום-טוב, וואָס איז פונקט אויסגעפאלן אין יענעם טאָג.

— כאַ! כאַ! גוט-יום-טוב! גוט-יום-טוב! — האָט מען איינער צום אַנדערן מיט „יאַשטשערקעס“ געלאַכט...

מען גייט ווייטער. פעלדער, בערג, טאָלן, וועלדלעך. ערגעץ דונערן האַרמאַטן און דערמאַנען אונדז, אַז דאָס איז נישט גלאַט אַ שפּאַצירגאַנג... מען גייט פון איין אָרט צום אַנדערן און אין איין קליין וועלדל ליגט מען אַ היפשע צייט.

פאַר נאַכט גיט מען איבער אַ פאַראַרדענונג, אַז בלויז איין באַטאַליאָן — אונדזערער — זאָל גיין צו הילף...

הייסט עס, ווידער — —

מעכאַניש באַוועגן זיך די פיס און אין האַרצן גראַכט זיך טיפער און גיפטיקער די שלאַנג... ביסלעכווייז דערנענטערן מיר זיך צו דער גרילצערין פון ביקסן און פולעמיאַטן. אין דער ווייטנס זעען זיך הויכע בערגיקע ערטער און אויבן וויקלט זיך אַ רויך. פון די טאָלן און וועלדלעך ווינקט עפעס געהימס, פינצטערס...

פלוצלינג...

— וווּ-ווּ-ווּ-וואַך!!!

פעלדגראַנאַטן.

איבער נאך די אנדערע זענען זיי געפליגן צו אונדז מיט א ווילדן וואַיען פון א שטורעמווינט און כמעט איבער אונדז זיך געריסן און געשאטן מיט שראַפנעלן און פיצלעך מעטאַל... דאָס האָט מען אונדז, ווייזט אויס, באַמערקט און גענומען שיקן צו אונדז „גרוסן“. מען האָט באַלד צעטיילט דעם באַטאַליאַן אויף ראַטעס און ווואַרדן און אזוי האָט מען זיך ווייטער געצויגן. די גראַנאַטן זענען אָפטער געוואָרן. אַט, דאַכט זיך, טרעפן זיי. אָדער זיי דערלויפן נישט, אָדער לויפן איבער אויף אַ צען מעטער. מיר גייען אַ ביסל צוריק און דאַן ווייטער דורך קאַנאַוועס און טאַלן, און אזוי אַרום אויסגעמיטן די שראַפנעלן. שפעטער אָבער זענען מיר צוגעקומען צו אַ פּלאַץ, וווּ עס האָבן שוין ביקסנקוילן דערגרייכט...

און ווידער דאָס אייגענע... האַרט פאַר די אויערן זשומעט עס; בייגסט זיך נידעריקער צו דער ערד, פאַלסט גאָר אַנידער און איבערלויפנדיק קלאַפט דאָס בלוט אין די שלייפן און אין די אויגן — שרעק און שיגעון... ווידער פאַרווונדעטע, צעלעכערטע, צעבלוטיקטע. די באַקאַנטע בעטנ-דיקע שטימען: „סאַ-נייטאַ-ר!“, „גאַ-אַט!“...

ס'איז שוין טונקל. דער פאַרנאַכט ווערט מיט יעדער רגע אַליץ פינצטע-רער. פון דער ווייטנס, אויף אַ באַרג, גיט אַלע מאָל אַ בליץ און באַלד דערויף אַ דונער: דאָרט שטייט אַ באַטאַרייע. לינקס פון טאַל זעען זיך קלויסטערשפיצן און ווייסע מויערן פון אַ שטעטל, וואָס ווערן באַלויכטן פון רויטע ריזיקע פּלאַמען.

מיר לויפן איבער אין יענער ריכטונג.

אין מיטן — אַ טייך.

מען שטעלט זיך אַ וויילע אָפּ; אָבער די קוילן לאָזן לאַנג נישט קלערן.

— אין וואַסער אַרײַן!

מען קריכט.

נישט זייער טיף; בלויז איבער די קני. אָבער קאַלט, קאַ-אַ-לט...

ארויס פון טייך און פון ס'ניי איבער אַ פעלד. די הויזן צוגעקלעפט

צום לינב, אין די שטיוול — פול וואַסער. אומבאַקוועם גליטשן זיך אינע-
וויניק די פיס.

מיר דערנענטערן זיך צום שטעטל. אַט זעען זיך רעלסן. אַן אייזערנער
צוים און דערביי אַ ווייסער לאַנגער מויער — דער וואַקזאַל.

ווי שוידערלעך! מיר קריכן צווישן טויטע קערפערס — און וויפל
ליגן זיי דאָ! איינע נעבן די אַנדערע... טייל קרעכצן נאָך און גיבן אַרויס
דעם לעצטן אַטעם — נעבן דער אייזנבאַן-ליניע איז עס נאָך געדיכטער.
דער אייזערנער צוים איז געדיכט אַרומגעוויקלט מיט שטעטיקן דראַט. און
דאָ האָבן זיי עס פלוצלינג זייער אייביקע רז געפונען...

קיין לעבעדיקע זענען דאָ מער נישטאַ. די ערשטע ליניע איז איבער-
געגאַנגען אויף יענער זייט שטעטל און דאַרטן גרילצן עס די ביקסן.

אונדז הייסט מען זיך אַפּשטעלן דאָ. מיר צעלייגן זיך לענג-אויס דער
אייזערנער באַן-ליניע אין גרייטע פלאַכע קליינע אַקאַפּעס, אין אַנדערע
וואַלגערן זיך טויטע און מען שלעפט זיי פשוט פאַר די פיס אַרויס...

ס'איז שוין גוט פינצטער. די שייסעריי זוערט זעלטענער און בלויז
איינציקע קוילן גיבן פון צייט צו צייט אַ זשום פאַרביי.

פון דער זייט האָט גענומען דורכגיין אַ פאַלק, וואָס האָט זיך אַ גאַנצן
טאַג געשלאָגן. מענטשן פאַרמאַטערטע, שווייגנדיקע שלעפּן זיך אין דער
פינצטער און קלאַפּן טויב מיט די טריט; איינגעהויקערטע אונטער דער
משא פון דער אַמוניציע שלעפּן זיי זיך, ווי די שאַטנס, און פאַרשווינדן
אין דער פינצטערניש פון דער נאַכט. אין דעם חושך האָבן זיך דאָך נאָך
געפילט זייערע באַוועגונגען און די טויבקייט פון זייערע טריט, וואָס איז
געבליבן הענגען נאָך זייער פאַרשווינדן. און ס'האַט אויסגעוויזן אזוי
איבער נאַטירלעך, גלייך ווי דאָס אַליץ וועבט זיך אין אַ שוואַרצן קאַשמאַר-
חלום, און מ'ווייס נישט וואָס אַזעלכס קאָן זיך אין כאַאָס יעדע רגע דער-
הערן, וואָס עס קאָן זיך יעדע רגע באַווייזן...

פון דער ווייטנס, פון יענער זייט וואַקזאַל, דערטראָגן זיך האַרצ-

ריינסנדיקע קולות. מען שיקט אהין אוועק „סעקרעטן“ און שפעטער גיבן זיי איבער, אז דאס שרייען דעם שונאס פארווינדעטע. אגב האבן זיי מיט זיך מיטגעבראכט א געפאנגענעם, וואס זיי האבן דארט נעבן די פארווינ- דעטע געפונען.

אונדזערע אקאפעס זענען געווען באזונדערע און פון ביידע זייטן פון מיין „ווינונג“ זענען געלעגן מענטשלעכע קערפערס, פון איין זייט א טויטער מיט א פארריסענעם קאפ, פון דער אנדער זייט א גוססער. דער קאפ ביים גוססן איז געווען איבערגעבונדן און גערעדט האט ער גארנישט; בלויז פון מינוט צו מינוט פלעגט ער זיך א ווארף טאן און שווער א כארכל טאן מיטן האלדן. איך האב אים געפרוווט עפעס פרעגן, נאר קיין ענטפער. לכתחילה האבן מיניע טויטע שכנים געהאט געשטערט מיין רו, באלד אבער האב איך אן זיי גאר פארגעסן. מיד בין איך געווען, האבן זיך די אויגן ביסלעכווייז גענומען צושליסן.

געשלאפן בין איך זייער הארט און געשמאק, כאטש מ'האט געהייסן וואכן. דער „דניעוואלני“ האט מיך א פאר מאל ביים אקסל גענומען, נאר באלד נאך זיין אוועקגיין בין איך שוין ווידער געשלאפן — דאס זעלבע איז אויך געווען פריער, ווען איך האב פארנומען זיין שטעל. — איך פלעג אדורכגיין די לענג פון די אקאפעס, זיך אנבייגן אן יעדער אקאפע בא- זונדער, אויפוועקן יעדן איינציקן; נאר אז איך פלעג נאך דעם צוריקגיין לענג-אויס די אקאפעס, פלעגן שוין אלע ווידער שלאפן... גיי קעמף מיט די מידע ברעמען, וואס קלעפן זיך מיט גוואלד!

אויפגעכאפט האב איך זיך ערשט אין מיטן נאכט פון קעלט און פיכטקייט. די פיס אין די נאסע שטייול זענען ווי אפגעפרוירן. איך עפן די אויגן — א גאנצע באוועגונג! סאלדאטן דרייען זיך אום היין און צוריק און רעדן עפעס אין דער שטיל. און איינע די אנדערע מאכט מען באמער- קונגען: „שטיילער! שטיילער!“ אלע פארען זיך מיט עפעס און מען קוקט זיך ארום. איך קריך ארויס פון אקאפ און גיי צו.

— שטילער! שטילער! — וואָרנט מען מיך אויך.
— וואָס איז? — פרעג איך.
— ווייַן, ווייַן — ענטפערט מען מיר אין דער שטיל — גאַנצע פעסער
דאָ אויפן וואָקזאַל. ווילסט אַ ביסל?
דערביי דערלאַנגט מען מיר אַ פול קעסעלע.
קאַלט איז נאָך געווען און איך האָב גענומען טרינקען. איבער די
גלידער האָט זיך צעגאַסן אַן אַנגענעמע וואַרעמקייט... שאַמפאַניער!... איך
האָב דערפון אַנגעגאַסן אַ פולע באַקלאַזשקע, און ס'איז נאָך אַלץ געבליבן.
ס'האַט אַ באַזונדער רייַך געהאַט און כ'האַב פסדר געטרונקען. ביסלעכווייַז
האַט אין קאַפּ אַנגעהויבן גאַנץ נישקשהדיק צו רוישן...
מ'האַט נישט אויפגעהערט צו טרינקען און דער גאַנצער עולם איז
געוואָרן בגילופינדיק...
אין וואָקזאַל גופא איז עס געווען נאָך אַנדערש. די ערשטע קלאַס איז
געווען פריילעך באַלויכטן און אַפיצירן האָבן דאָרט אַ גאַנצן בופעט אייַנ-
געאַרדנט. אויף די טישן זענען געשטאַנען פלעשלעך ווייַן און פל-ערליי
ביסקוויטן, שאַקאַלאַד און אַפילו אַ קאַכיקער סאַמאַוואַר האָט אויך געגלאַנצט
צווישן דעם אַלעם. מ'האַט זיך דאָרט געפילט גאַנץ נאַטירלעך.
דאָרט — די אַפיצירן און דאָ, ביי די אַקאַפּעס — די סאַלדאַטן. מ'האַט
שוין גאַנץ פריי גערעדט אויף העכערע טענער, געוויצלט זיך און ווייַטער
געטרונקען. די צונג האָט זיך שוין ביי אַלעמען שווער געדרייט.
און מאַדנע האָט עס אויסגעזען:
...מיטן נאַכט. פינצטער, אומעטיק. דער הימל שוואַרץ, חושך. פון דער
ווייַטנס — קרעכצן פון פאַרוונדעטע. און דאָ אונטן, נעבן אונדז, צוויי
טריט בלויז — טויטע פאַרגליווערטע קערפערס, וואָס שווינגן, ווי די
נאַכט... שטום און טויט... שטום און טויט ווי די נאַכט...
און... גאַרנישט! די לעבעדיקע דרייען זיך אום הין און הער, הין און
הער. מען טרינקט, מען וויצלט זיך, מען לאַכט...

— פאר אייער געזונט !

— לחיים ! לחיים !

און פון דער ווייטנס האָבן מאַדנע שרײַענדיק און העל געלויכטן
אין דער טרויעריקער פינצטערניש די פענצטער פון ערשטער קלאַס... די
בליקן האָבן געבלאַנדושעט אַרום און אַרום און גישט פאַרשטאַנען ווי אַזוי
אַלץ קומט דאָ פאַר... אין קאַפּ האָט גערוישט און געטומלט אַ קאַשמאַר
פון שאַמפּאַניער, שטאַרק ליכטיקע פענצטער, פאַרדעכטיקע געלעכטערס,
טרויעריקע פינצטערניש און שטומע, פאַרגליווערטע קערפערס...

— לחיים !

— לחיים !

פלוצלינג האָט זיך עמעץ פלינג אַ דריי אויס געטאַן אויפן שווערן
שטיוול, אַ הייב געטאַן די האַנט און מיט אַ שיכורן קול אַ רוף געטאַן :

— העי, אַ מאַזורקע...

אַ צווייטער האָט זיך מיט אים צונויפגעפלאַנטערט און ס'איז אַוועק
אַ טאַנץ אין דער פינצטערניש...

עס האָט מיך געשטיקט אַ היסטערישער געלעכטער. מיַינע אויגן האָבן
געקוקט דאָ אויף די שווייגנדיקע, פאַרשטומטע טויטע קערפערס אויף דער
ערד און דאָ אויף די טאַנצנדיקע... צוליב דער פינצטערניש האָב איך זיי
קלאָר נישט געזען. זייערע פיגורן האָבן זיך ווי די שאַטנס געשליידערט,
און זייערע טריט האָבן אַ מאַדנעם פרעמדן קלאַנג אַרויסגעבראַכט... געפילט
האָב איך, אַז צווישן זיי איז אַ דריטער פאַראַן — דער טויט — פּעסט
האַלט ער אַרומגענומען זייערע טונקעלע פיגורן און דרייט זיך מיט זיי
אין איינעם אין אַן אומנאַטירלעכן משוגענעם טאַנץ — — — — —
— — — — —

באַגינען. אַ גרויע ליכטיקייט שפּרייט זיך אויס אַרום אויף די פעלדער
און דעקט אויף די אומעטיקע ווירקלעכקייט... די באַלויכטענע פענצטער

ווערן בלאַסער און בלאַסער. קאַלט. עס ציטערן די גלידער. אויפן האַרצן דריקט עפעס אַ נישטגוטקייט. אַנדערע ליגן אין די אַקאַפּעס און שלאָפן גאַנץ געשמאַק און אַנדערע דרייען זיך אום היץ און הער און ציטערן פון קעלט. עס אַנטפלעקן זיך דיַטלעך די טויטע. און מאַדנע שרעקלעך זעען זיי אויס. די פּנימער געל און שוואַרצלעך; די הענט האַרט און אויסגע- צויגן און די בלוי געוואַרענע פינגער קראַמפהאַפט צונויפגעדרייט. ביי אַיינעם זענען די אויגן געבליבן אָפן. ווי שוידערלעך! די שוואַרצאַפּלעך זענען ערגעץ פאַרזונקען געוואָרן און בלויז די ווייסלעך קוקן שטאַר און פאַרגליווערט אַרויף צום הימל. ס'איז אַיינער באלד צוגעגאַנגען צו אים און אים מיט אַ פאַלאַטקע דאָס פנים איבערגעדעקט. דער גוססער, וואָס ליגט פון אַייז זייט פון מיין אַקאַפּ, איז שוין אויך רויק און פאַרגליווערט... דאָס פינצטערניש, וואָס איז אומבאַמערקט צעקראַכן געוואָרן, האָט אויך זיין לעצטן כאַרכל מיט זיך פאַרטראָגן...

די זון איז אויפגעגאַנגען און ס'איז געוואָרן וואַרעמער. דער עולם האָט דערטאַפט ערגעץ גאַנצע פעק מיט טאַביק-בלעטער און מ'איז אַרויפ- געפאַלן אויף דעם ווי בינען. מ'קריכט אום איבער די רעלסן, מען זוכט, מען נישטערט צווישן די אַנגעוואַרפענע זאַכן אין די וואַקזאַל-צימערן. פון דער זייט, פונעם שטעטל ווייעט עפעס מיט טרויער און וויסטעניש... קיין לעבעדיק וועזן... פּוסטע, אַיינזאַמע געבנידעס... בלויז גרויסע, שוואַרצע לאַטיינישע בוכשטאַבן אויפן וויסטן ווייסן וואַקזאַל זאַגן עדות, ווי אַ מצבה איבער אַ קבר, אַז דאָ איז אויך געווען אַ לעבעדיק שטעטל און געהייסן האָט עס: „פּזשעמיסלאַני“.

מען „סטראַיעט“ זיך און מען גייט אַרויס אויף אַ פעלד. דאָרט צעשיט מען זיך אין אַ קייט און מען הייסט זיך אַיַנגראַבן. אַנטקעגן איז אַ וואַלד און דאָרט זאַל דער שונא זיין. נאָך דעם הייסט מען איבערלויפן ווייטער. עס ווילט זיך שטאַרק נישט איבערלאָזן די שוין פאַרטיק געמאַכטע „ווינונג“, דערצו נאָך אַזאַ „קאַמ-“

פאַרט": אונטן אויסגעלייגט מיט קרויטבלעטער... אויפן נייעם אַרט פאַלט שוין אַפּ דער חשק צו גראַבן, נאָר ביי דעם געדאַנק, אַז יעדע מינוט קאָן אָנהייבן צו רעגענען מיט פֿייער, האָבן זיך די הענט נישט־ווילנדיק גענוג מען צום רידעלע. און בלויז פון פעס האָבן פיל ביים אַרויסשיטן יעדעס רידל ערד צוגעגעבן אַ גיפטיקן „צום טייוול!"...

אין דער ווייטנס האָט זיך געזען, ווי אַן אַנדער קייט האָט זיך אַרײַנגעריסן אין וואַלד, אַבער קיין שיסעריי האָט זיך אַלץ נישט געהערט. הייסט עס, אַז „זיי" זענען דאָ ערגעץ נישטאָ. און באַלד הייסט מען טאַקע אויפשטיין פון די פרישע אַקאַפּעס און מען „סטראַיעט" זיך.

מיר קומען אַרײַן אין אַן אַלייע, וואָס פירט צום שטעטל, און — וויי, וואָס די אויגן זעען!

פון ביידע זײַטן בײַ די ביימער — גאַנצע מאַסן, גאַנצע מאַסן טויטע קערפּערס, געדיכט איינער נעבן אַנדערן, און ערטערווייז אַזוי געדיכט, אַז איינער ליגט אַנגעלענט אויפן אַנדערן... אַזוי לענג־אויס דער גאַנצער אַלייע. און די פּאַזעס זייערע! די האַרוואַרצלען פּירן אין קאַפּ... פאַר־בלוטיקטע. צעקאַליעטשעטע, צעהרגעטע... צעלעכערטע שאַרבנס... פאַר־בלוטיקטע אַנטבלויזטע ברוסטן און בײַכער... טייל — אין אַ פאַרגליווער־טער זיצנדיקער פּאַזע, אַנגעשפּאַרט אין די ביימער... ווער מיטן פנים צום הימל, ווער אײַנגעגראָבן אין דער ערד... ווער מיט פאַרמאַכטע אויגן, ווער מיט אַפּענע... שרעקלעך אַפּענע, פאַרגלאַצטע... די שוואַרצאַפלען אונטער די ברעמען באַהאַלטן... אונטער די פיס אויפן וועג — ראַניעצן, בלויע שיינעלן, געשלאָגענע דעקעס, רידעלעך און נאָך אַנדערע אַמוניציע.

צווישן די אַלע פאַרגליווערטע, שווינגנדיקע קערפּערס זיצט איינער אַ לעבעדיקער פאַרווונדעטער. איין איינציקער צווישן אַזוי פיל טויטע! אַז מיר גייען פאַרביי, ווייזט ער מיטן האַנט איבערן מויל, אַז ער וויל טרינקען. עמעץ טראַגט אים צו זײַן באַקלאַזשקע און יענער באַדאַנקט מיט שאַקאַלאַדע...

ביי נאכט האבן זיך עס פון דאגען די קולות געהערט. וויפל זענען עס דורך דער נאכט צעשטארבן!...

מיר פארלאזן די אלייע פון טויט און קומען ארויף אויף אן אנדער פעלד.

און ווידער דאס אייגענע — —

פריער — „זייערע“, דא — אונדזערע.

פריער אן אלייע, איצט — א געוויינלעך קארטאפּל-פעלד. אבער נישט קיין גרינע קארטאפּל-בלעטער זענען זיך, נאָר געדיכטע פּלעקן פון „זאש-טשיטני צוועט“.

ברייט איז דאס פעלד און געדיכט זענען די פאָרגליזוערטע קערפערס אויף אים... דא און דאָרט... אַלץ בלויע שליפעס מיט אַ באַקאַנטער ציפּער... פון אונדזער דיוויזיע... עס דערמאָנען זיך באַקאַנטע — ווער ווייסט, צי זיי ליגן דאָ נישט אַ מאַל צווישן די קארטאפּל-בלעטער?... לויט די ברוינע און געלע פּנימער איז שווער צו דערקענען... קיין אויסזען פון קיין מענטשן...

אין מיטן פעלד שטייען עטלעכע בייַדלעך און סאַניטאַרן זוכן אַרום נאָך לעבעדיקע. אבער אַזעלכע לעבעדיקע, וואָס זענען מקנא זייערע טויטע שכנים, נעבן וועלכע זיי ליגן...

מיר שלאָגן זיך אַרויף אויף אַ וועג, אויך דאָ וואַלגערן זיך טויטע, ווער אין קאַנאַווע, ווער בייַ דעם זייַט וועג, ווער דערנעבן אויפן פעלד — אומעטום.

אַט ליגט איינער איבערן קאַנאַווע גאָר אין איין שטיוול: ווייַזט אויס, אַז אַ לעבעדיקער האָט זיך געוואַלט באַנוצן מיט זייַנע שטיוול און האָט אַראַפּגעצויגן פון אים איינעם צום אַנמעסטן; נאָר זעענדיק, אַז ס'איז צו קליין, האָט ער אים אַ וואַרף געטאַן. און אַזוי איז איין פּוס בייַם דער-הרגעטן אַן אויסגעטווענער, אַרומגעדרייט מיט אַ „פאַרטיאַנקע“ און סטאַר-

טשעט גלייך און פארגליווערט, און די געלע פיספינגער זעען זיך ארויס מאַדנע אומבאקוועם און עקלהאפט...

אַט שטייט אַ ווייסע קאָפּעלע, דערביי אַ הייליקע סטאַטוע אויף אַ פּעדעסטאַל — זייער אַפּט אויף די גאַליציאַנישע וועגן — און דערנעבן עטלעכע טויטע... די פיגור קוקט גאַנץ געוויינלעך אין דער הויך, ערנסט און שווינגנדיק... און דער בלויער הימל קוקט אויך אַראָפּ גלייכגילטיק און קאַלט און ענדערט נישט זיין פאַרב —

מיר נעכטיקן ערגעץ אויף אַ פעלד אַנטקעגן אַ ברענענדיקן דאָרף. באַגינען איז קאַלט. עס קלאָפּט אַ צאַן אָן אַ צאַן. מען צינדט קופּקעס היי, שטרוי און מען וואַרעמט זיך. ערגעץ דונערן האַרמאַטן, און אין דער ווייטנס, אין דער לופט, זעען זיך קנױלן רויך פון אויפרייסנדיקע שראַפּ-בעלן.

מיר גייען איבער עפעס אַ שמאַלן וועג. עס טרעפן זיך פאַרברענטע חרוב געוואַרענע פּאַלוואַרקעס. צערוינירטע געביידעס און שלעסער. אַ לעבעדיק וועזן איז אַ זעלטנהייט.

נעבן איין ברענענדיקן הויז רייכערן זיך אין דערביינאָן גערטל בינ-שטאַקן. קיין ביגען נישטאָ — צעלאָפּן... ווער עס וויל, לויפט צו און כאָפּט אַ פירקאַנטיקע שטיק „סוסע“. קיינער לעשט נישט. די מענטשן צעלאָפּן, ווי די ביגען פון די בינשטאַקן...

אַ ביסל ווייטער וואַלגערן זיך צעבראַכענע האַרמאַטן און גאַנצע קעסט-לעך מיט גראַנאַטן. דאָס האָט דער שוואַ, אַנטלויפנדיק, נישט באַוויזן צו פאַרכאַפּן. מען באַשטימט אונדזער ראַטע צו באַגראָבן די גראַנאַטן אין דער ערד, און פאַרזיכטיק פירן מיר אויס די „באַערדיקונג"... אומזיסט-אומנישט, נעבעך, פריציטיק פאַרגראָבן און פאַרשאַטן: זיי וואַלטן דאָך געקענט וויפל נוצן ברענגען און וויפל שאַרבנס צעשמעטערן! —

נעבן אַ דאָרף אויף אַ בערגל רוט מען אַ ביסל. פון אויבן גיסט אַ דראַבנער רענגדל. די קילע רעגן-טראָפּנס פרישן אָפּ אַ ביסל און מאַכן

אונטער די פליגל פון טויט

לייכטער דעם קאשמאר, וואָס פרעסט אין מוח... איבער איין כאַטקע פלאַ-
טערט אַ פאַן פון „רויטן קרייץ“. דאָס האָבן אויך די עסטרייכער איבער-
געלאָזן. נעבן שטוב, אין אַ גערטל, גראָבן „זייערע“ סאַניטאַרן קברים
פאַר געשטאַרבענע...

אַ טעות...

אַ שרעקלעכער טעות.

געשען איז עס אַפילו ביי טאַג. אונדזער באַטאַליאַן איז צוגעקומען
צו אַ וואַלד און זיך צעלייגט מיטאַגן. די פּאַזיציע איז געווען נישט ווייט
פון דאָרט. בלויז אַ וויאַרסט פיר אַדער פינף.
פּלוצלינג —

— דעם שוואַס קאוואַלעריע!

דאָס האָט עמעץ פון דער זייט אויסגעשריען און אַלע האָבן זיך איבער-
ראַשט גלייך פון גראַז אויפגעהויבן. פון דער ווייטנס האָט זיך ווירקלעך
אַ גאַנצע לאַנגע שורה רייטערס מיט אַ גאַלאַפּ געלאָזן. אַ כאַפּעריי פון
די ביקסן, אַ שטופעניש, אַ דריקעניש, צעוואַרפן, צעשליידערט די זאַכן,
וואָס אויף דער ערד, די נישט-דערעסענע קעסעלעך, ווער הינטן, ווער
פאַרנט, ווער אין אַ זייט — און מיט אַ מאַל האָט זיך אַ גרילצערני פון
די ביקסן אַנגעהויבן. איבערן קאַפּ האָבן קוילן געפיפט — ווער ווייסט,
צי פון אַנטקעגן, צי פון די, וואָס ליגן פון הינטן.

קיינ סך האָט עס נישט געדויערט. ס'האָבן זיך דערהערט קולות פון
אַפיצירן און אַ שפילעריי פון ליגנאַליסטן, מ'זאַל אויפהערן צו שיסן.
אַ טעות, אַ שרעקלעכער טעות... אונדזער קאוואַלעריע... מען האָט
זיך געבייזערט און פאַרווורפן געמאַכט!...
לערך צען מענטשן זענען צוליב די געציילטע מינוטן מיט מאַרלע-
באַנדאַזשן אַוועק פון דאָרט...

מען גייט ערגעץ אין אַ דאָרף אויף נעכטיקן. עס גייט ווידער אַ רעגן.

אין האַרצן זויגט עפעס אַ וואַרעם און גראַבט זיך אַלץ טיפּער, טיפּער...
וווּהין, אָן אַ ברעג, אָן אַ סוף?...

פאַר נאַכט האָבן מיר זיך ענדלעך אָפּגעשטעלט אויף אַ פּרייַען פעלד
אַנטקעגן אַ דאָרף. דער רעגן האָט אויפּגעהערט און פון אויבן האָט נאָך
די זון אויך אַ וואַרעם געטאָן.

מ'האַט פּרייַ אָפּגעזיפּצט. כאַטש אויפן וועג וואַקסט שטענדיק די פאַר-
ביטערונג ווי אַ שווערער באַרג, פון דעסטוועגן ענדערט זיך די שטימונג
ווען נאָר מען קומט אין אַ דאָרף אויף נעכטיקן: אַט נאָך אַ טאָג, נאָך
אַ נאַכט. מען ווערט נאָך על-פּל-פּנים נישט דערהרגעט... און צייַטנווייז
פאַרגעבט זיך נאָך אַ שטיקל האַפענונג אויך... כאַטש זי ווערט באַלד
פאַרשוונדן ווי רויך...

באַזאַרגט זיך מיט שטרוי אויף אונטערן זייַט, בין איך צוזאַמען מיט
מיין שכן, דעם ייִדן, אוועק אויף „געיעג“. דער פּוסטער מאַגן האָט שטאַרק
פאַראַיבל... און מיין שכן טויג טאַקע צום עסק. אין אַ שטוב, אין אַ שטאַל,
אין אַ גאַרטן — ער געפינט שוין וואָס עס איז צו דער אַכילה.

מיר קומען צו צו אַ פּוסטן שנייער. מיין שכן רוקט אַריין אַהין זיין
שאַרפע נאָז און די הונגעריקע אייגעלעך זיינע גיבן זיך אַ דריי אַהער,
אַהין. פּלוצלינג טוט ער אַ ווייז מיטן פינגער: „איר זעט?..." איך וואַרף
אַ בליק אין דער הויך און באַמערק, ווי אין סאַמע „שטשיט“, אין אַ נאַרע,
זיצן זיך אין דער שטיל צוויי הינער און האָבן מורא אַ קוואַקע צו טאָן...
זיי האָבן, אַ פנים, באַצייַטנס דערפילט, אַז מען וויל זיי דאָ שלעכטס טאָן...
מיין שכן קלעטערט פלינג אַרויף אין דער הויך און באַלד דערהערט
זיך אַ קוואַקערניי. איין הון איז שוין ביי אים אין די הענט.

— אַ געשמאַלצענע, אַ געלע הון! — זאַגט צו מיר מיין שכן, ווי דער
גרעסטער הינער-קענער — איר זעט?

דערביי האָט ער פּונאַנדערגעבלאָזן אירע פעדערן און מיר געוויזן
איר געלקייט.

— וווּ שעכט מען זי? ...

— דאגהט נישט, איר וועט באַלד זען — ענטפערט ער מיר — די צרה איז נאָר, וואָס קיין ברויט איז נישטאָ. מיר וועלן דארפן עסן ווי חולאים...

ער ציט אַרויס דאָס רידעלע פון ציכאַל, לייגט אַרויף די הונ מיטן קעפל אויף אַ שטיין.

— וואָס גייט איר טאָן? — פרעג איך, זיך אַפּדרייענדיק אָן אַ זייט. כ'פאַרשטיי זיין כוונה.

אנשטאַט אָן ענטפער דערהער איך איין טעמפן קלאַפּ און אַ צווייטן איבערן שטיין...

איך גיב אַ קוק — דאָס קעפל לייגט שוין אין אַ זייט און די הונ צאַפּלט זיך, צאַפּלט זיך און פאַטשט מיט די פליגל...

— און אַז מען וועט מיר אַראַפּהאַקן דעם קאַפּ? ... — האָט מיין שכן נאָך דעם ווי זיך פאַרענטפערט.

ער רעדט נישט קיין סך און נעמט זיך באַלד פליקן די פעדערן. ווייזט זיך אַרויס, אַז ער איז אַ גאַנצער מומחה, ווי אַן אמתע יידענע. זיין מאַמען, דערציילט ער, פלעגט ער אַ מאָל אויך העלפן „מאַכן“ עופות... אַפילו די אַדערן פון האַלדז ציט ער אַרויס. „דאָס איז טריפה“ — זאָגט ער... „און דער פופיק, מיינט איר אַוודאי, וועט גיין אין גיוועץ?“ — רעדט ער ווייטער: — „אַט קוקט און שווייגט“... איך, פון מיין זייט, זוך אויס אַ פליטע אין אַ פוסטער שטוב, אַ טשוהון, האַלץ; באַזאָרג זאָלן, קאַרטאַפּל, אַבי זיך נישט צו עוסקן מיט דעם קרבן, נעבעך, וואָס האָט זיך מיט אַ האַלבע שעה צוריק באַהאַלטן אין שפיץ דאָך...

שלאָפן שלאָפט מען אונטערן פרייען הימל, אויפן פעלד. די נאַכט איז אַ קאַלטע, ווי די אַלע סוף-אויגוסט-נעכט. לייגסט אויפן אונטערגעשפרייטן ביסל שטרוי, נורעסט זיך און ציטערסט. לכתחילה ווערט

מען אַ ביסל אַנטשלאָפֿן. אַבער באַלד וועקט אויף די קעלט צוריק. עס
עפענען זיך די אויגן און קוקן צום טונקעלן הימל. קוקסט, טראַכסט און
קאַנסט זיך נישט דערטראַכטן... דאָס לעבן איז מיאוס, עקלהאַפט... גלאַט
מען נעמט מענטשן און מ'רײַסט זיי אָפּ פֿון זייער היים, פֿון זייער רויקן
חדר, פֿון זייער וואַרעמען געלעגער און מ'טרייבט זיי אום טאָג און נאַכט,
טאָג און נאַכט בע ונד, איבער פעלדער און וועלדער, ווי די הינט, אָדער
נאָך ערגער: ווייל יעדער הונט האָט זיך זײַן נאָרע, און באַזינדיק אַ
הינטישע פעל, איז אַ נאָרע בײַ אים געגליכן צו אַ מענטשלעכן פּאַלאַץ
— און מיר — מענטשן געוויינלעכע, לעבעדיקע, מענטשן, אויף צוויי פּיס,
מיט אַ קאַפּ, האַרץ, געפילן, געדאַנקען, פּאַרלאַנגען — מיר האָבן אַפילו
קיין הינטישע נאָרע אויך נישט... פּוי, מיאוס, עקלהאַפט! —
מיין שכן וואַרפט זיך פֿון איין זײַט אויף דער אַנדערער.

— איר שלאָפט נישט?

— קאַ-אַ-אַלט!

און נאָך דעם גיט ער צו:

— ווען איך האָב איצט מיין בעט, מיין וואַרעמע בעט!...

ס'אַראַ נאָר דאָס איז: שטענדיק חלומט זיך אים זײַן בעט מיט די
בעטגעוואַנט... און ווי אַלע מאָל, ראַט איך אים איצט אויך, ער זאָל אָן
דעם בעסער פּאַרגעסן. ער קאָן עס אַבער נישט שענקען און האָט צו מיר
אַ גאַנצע טענה:

— וואָס מיינט איר, ס'זענען נישטאַ איצט קיין מענטשן, וואָס ליגן

אין די וואַרעמע צימערן און —

דאָ פּאַרענדיקט ער האַלב-פּאַרנאָגראַפּיש.

— נו איז וואָס? — פרעג איך אים סתם אין דער וועלט אַרײַן.

— „איז וואָס?“ ווען איך קאָן, וואָלט איך, דאַכט זיך, אַלעמען, אַלע-

מען פֿון די הייזער אַרויסגעטריבן: גייט, גייט, אַזוי ווי מיר, אויף די

פעלדער. נעכטיקט, ווי מיר אין קעלט און אין רעגן. אַלע. אַלע!...

אונטער די פליגל פון טויט

מיין שכנס לעצטע ווערטער זענען מיר געפעלן געוואָרן. פאַר אים
איז עס געווען אַ גרויסער פאַרשריט. בכלל באַמערק איך, אַ דאַנק דעם
נע ונדלעבן, אַז זיין טעמפער מוז האָט זיך אַ ביסל אַ ריר געטאַן...
זינע גרויע קליינע אייגלעך פלעגן זיך שוין אַ מאָל אויסשטאַרן און אַ
פייכטקייט פלעגט זיך אויף זיי באַווייזן...
אַ פנים, ער טראַכט שוין אַ ביסל און פאַרטראַכט זיך...

— מיר גייען צו לעמבערג!

אזוי רעדן די אפיצירן צווישן זיך. ווען מיר וועלן צוקומען הינטער יענע טויערן, ווייס מען נישט קלאר, נאָר אַז דאָרט וועט זײַן אַן אמתער גיהנום — דאָס איז מער ווי זיכער.

פון איין זײַט די שרעקלעכע דערוואַרטונג פון דער אַנדערער — נײַגעריקייט: לעמבערג... אַ גרויסע אייראָפּעיִשע שטאָט.

מיר גייען איבער אַ שאַסיי. דער טאָג איז אַ הייסער. די זון באַקט אומדערבאַרעמדיק. אזוי איז געווען גאַנץ אָפּט: בײַ טאָג הייס און בײַ נאַכט — שרעקלעך קאַלט.

הונגער, דערשלאַנגקייט, פאַרמאַטערטקייט, שטויב און שווייס... דאָס צײַט זיך ווי אַן אומענדלעכע קייט. די פאַרביטערטקייט וואַקסט. און עס פרעגט זיך: איז נישט בעסער דער טויט פון דאָס לעבעדיקע פּלאַנעניש? דער טויט איז אַ קויל — און פאַרטיק, אָבער דאָ...

אזוי גייען מיר איבער עטלעכע טעג אין דערוואַרטונג. איין טאָג מאַכן מיר גאָר אַ קליינעם איבערגאַנג, בלויז אַ וויאַרסט פיר-פינף. מיר קומען אין אַ דאָרף און פון ערגעץ גאָר נאָנט הערט זיך אַן אומאויפהערלעכע קאַנאַנאַדע. בײַ אַ וועג, וואָס גײט דורך דורכן דאָרף, צײַען זיך פיל אַקאַ-פעס. מען הייסט זיך צעלייגן האָרט בײַ די הײַזער און זיך נישט דרייען סתם אין דער וועלט אַרײַן. נאָך דעם קומט אַן אַ פאַראַרדענונג און מען פירט אונדז אַרויס הינטערן דאָרף אויף אַ פעלד. דאָרט נעמט מען זיך

גראַבן אַקאַפּעס. און כאַטש דער מאַגן איז געווען פּוסט און פּול מיט תּביעות, דער שווייס האָט געקאַפּעט, דער רוקן געבראַכן, פּון דעסטוועגן האָט מען געאַרבעט. מ'האַט גאַנצענע הייזער און שייַערן צעפּירט און פּון די באַלקנס און קלעצער בלינדאַזשן געמאַכט.

— וואָס גרעבערע באַלקנס! — האָבן געוואָרנט די אַפיצירן — איר

זעט דאָרט?

אין דער ווייַטנס האָבן זיך ווירקלעך געזען וואַלקנדלעך רויך פּון שראַפּנעלן. שרעקלעך און מעכטיק האָבן ערגעץ געדונערט די שווערע האַרמאַטן. און דאָס האָט ווי אונטערגעטריבן און פּלייסיקער געמאַכט די אַרבעט — כאַטש די פּוחות האָבן זיך אַפּגעזאָגט צו פּאַלגן.

פאַר נאַכט איז די שלאַכט אין דער ווייַטנס פאַרעקשנט געוואָרן. זי האָט זיך אויך דערנענטערט. אַט הערט זיך שוין אויך דאָס גרילצן פּון ביקסן און פּולעמיאַטן. מען הייסט זיך לייגן אין די אַקאַפּעס. אַ נס. ווי מיד, ווי פאַרמאַטערט!

אין באַטאַליאַן, וואָס האָט זיך פּריער געהאַט איינגעגראָבן הינטער אונדו, האָט זיך צעשאַטן אין קייט און גענומען איבערלויפּן פאַרויס. אַט גיט אַ פּאַל די גאַנצע שורה אַנטקעגן אונדזערע „פּאַלאַצן“, און, אַפּרוענ־דיק אַ ביסל, לויפּן זיי אַריבער איבער אונדו, פאַרויס, פאַרויס... ס'אַראַ דערשראָקענע פּנימער, ס'אַראַ פינצטערע!

אַ פּנים, עס הייבט זיך אָן...

אַבער מיטן אַנקומען פּון דער נאַכט איז די קאַנאַנאַדע איינגעשטילט געוואָרן און פּלוצלינג הייסט מען גאַר אַרויסגיין פּון די אַקאַפּעס. צום טייל! — עס ווילט זיך אַזוי גישט פאַרלאָזן דאָס אָרט. אַ גאַנצן טאַג דאָ די פּוחות אַוועקגעלייגט. וואַלט מען דאָ כאַטש איבערנעכטיקן אין דער וואַרעם אַ נאַכט!

מען „סטראַיעט“ זיך ווייַטער אין וועג. ס'איז שוין גוט פינצטער. די נאַכט איז אַ שטילע, אַן אומעטיקע. מיד און שווייגנדיק קריכט מען אַזוי

אין דער פינצטערניש איבער פעלדער און וועגלעך. די טריט קלאפן זיך
טויב אן דער ערד און גיבן אַרויס אַ מאַדנעם טעמפן קלאַנג.
עס אַנטפלעקן זיך פון דער ווייטנס העלע שטאַרקע שטראַלן: עלעק-
טרישע באַלייכטונג!
לעמבערג!

און מאַדנע האָט גערייצט די העלע ליכטיקייט, וואָס האָט זיך געריסן
פון דער ווייטנס און אַ גרוס געשיקט פון אַ פרעמדער וועלט. דאָרט רוט
אַ שטאַט, אַ פּרד און דאָ וואַגלען אום מענטשן אין דער פינצטערניש און
וואַרטן אויפן טויט... פון אַ לעבעדיקער וועלט האָבן זיי דערציילט, די
שטראַלן... און ס'דאַכט זיך, אַז שוין לאַנג, לאַנג איז מען אַזוי אַפגעריסן
פון מענטשן, פון פרייע לעבעדיקע מענטשן...
אַ שטאַט! אַ שטאַט.

דאָס פינצטערניש איז געוואָרן געדיכטער און שווערער. מ'האַט אונדז
אַרויפגעפירט אויף עפעס אַ פעלד און געהייסן זיך איינגראַבן. ווידער
גראַבן... און ווי אויף צו להכעיס האָט פון אויבן גענומען קאַפען. דער
רעגן איז געווען אַ דינער, אַבער אַ געדיכטער און אַן אַן אויפהער.
מען טאַפט אין דער פינצטערניש און מען גראַבט. אַפגעכאַפט דעם
אַטעם און ווייטער געגראַבן. דאָס רידעלע פאַלט פשוט פון די הענט אַרויס
און די אויגן קלעפן זיך. ווי עס איז גראַבט מען אויס פאַר זיך אַ פלאַכן
קבר און מ'לייגט זיך אַריין.

עס גייען אַבער נישט אַוועק קיין פינף מינוט —

— אויפשטיין!

אַ טעות...

צום טייוול מיט דער פינצטערניש: די אַקאַפעס, האָבן זיך די אַפיצירן
אַרומגעזען, זענען נישט מיטן פראַנט צום שוואַ, נאָר קאַפּויער. מיט אַ
פליגל...

אַ געלעכטער. מען דרייט איבער די קייט און מ'הייסט אויף ס'ניי

גראָבן. אָבער ווי אזוי? — די הענט הענגען שוין פשוט ווי פרעמדע, ווי צוגעטשעפעטע... און דער רעגן?... גיסט און גיסט... נישט אַנדערש, עמעצער פירט דאָ אַ ווילדן צו־להכעיס־שפּיל.

— גראָבט זיך איין! שלאָפט נישט! —

וואָס וויל די שטים?... וואָס רייסט זי ביי די ווונדן?... אָבער די איינז־האַרטע ווירקלעכקייט שטויסט אָפּ אַלע טענות: וואָס וועט זיין, אַז עס וועט טאָג ווערן און ס'וועט נעמען האַגלען מיט מעטאַל...?

און אויף ס'ניי פאַרען זיך די הענט מיטן רידעלע. אויסגעשאַטן אַ רידעלע ערד און אָפּגערוט אַ ביסל, אַ צווייטן און ווייטער אָפּגערוט. אזוי פסדר מיט לאַנגע פּויעס. אַט קלעפּן זיך גאָר צו די ברעמען און עס דרעמלט זיך איבערן נישט־פאַרטיקן קבר... אויפוועקן וועקט אויף אַ קופֿ־קעלע קאַלטע נאַסע ערד, צו וואָס דער שטערן פאַלט צו...

דער דאָזיקער אַקאַפּ איז שוין געווען פּלאַכער און קירצער — אזוי אַז די פּיס זענען געווען אין דער הויך און בלויז דער קאַפּ מיט אַ האַלבן קערפּער אונטן. איינגענורעט זיך אין שינעל, איבערגעוואָרפּן זיך מיט דער פּאַלאַטקע און דער רעגן פון אויבן האָט דראַבנע געקלאַפט און געקלאַפט און איינגעוויגט. די אויגן האָבן זיך פאַרשלאָסן שטייף, האַרט, ווי אויף אייביק, און אַליץ אין קאַפּ איז ווי צעגאַסן געוואָרן אין אַן אומבאַשטימטן כאַאַס...

פּלוצלינג האָט עפעס אין כאַאַס אַנגעהויבן צו ציטערן און טרייסלען זיך. עמעץ שרייט, דאַכט זיך, אַן ווערטער, און באלד דערהער איך אַ שטים:

— שטיי אויף!

מיט גרויס אַנשטרענגונג עפּן איך די אויגן און זע ווי איבער מיר שטייט עמעץ איבערגעבויגן און רייסט מיך פאַרן האַנט:

— מען „סטראַיעט“ זיך שוין! איך הייב זיך אויף — דער עולם שטייט שוין גרייט צום גיין. וואָס דער רעגן האָט פון מיר געמאַכט! דורך און

דורך דורכגעווייקט און נאַס. איך טו אָן די אַמוניציע. דער שינעל איז שווער, דיק און קאַלט, די פּאַלאַטקע — האַרט ווי אַ בלעד.

נו, אַ נאַכט! אַ משוגענע נאַכט — —

די אויגן ברענען און שטעכן פון איבערגעריסענעם האַרטן שלאָף, דער שטערן איז הייס. די פיס ברעכן זיך און אַלע גלידער מאַטערן, מאַטערן, חלשן אַ ביסעלע רו כאַטש ערגעץ אין אַ שטאַל, אין אַ פּערדשטאַל!...

דער עולם דעקט זיך איבער מיט די האַרטע אויסגעווייקטע פּאַלאַטקעס איבערן קאַפּ און מען לאָזט זיך אויף ס'ניי איבער די פעלדער. פינצטערניש, בלינדקייט. שטיקער ערד פון צעאַקערטע פעלדער פּלאַנטערן זיך אונטער די פיס און די ערד איז גליטשיק און ווייך פון רעגן. די פיס טאַפּטשען אַרויף-אַראָפּ, אַרויף-אַראָפּ... אַזוי פעלד-אויס, פעלד-איין, און די אַלע, וואָס קריכן דאָ אָן ציל, אָן זינען, זענען, דאַכט זיך, גאַר קיין מענטשן נישט, נאָר אומגעלומפּערטע גולמס, געטריבענע דורך עפּעס אַ שלעכטן ביזן שטן, וואָס מאַכט חזק איבער זיי און פירט זיי אום אָן אַ ברעג אין פינצטער-ניש, קעלט, רעגן... כאַ-כאַ, חזק! אַ בלוטיקער חזק! — —

טיף אין האַרצן רעגט זיך עפּעס און זויגט, זויגט. אין דער לינקער ברוסטקעסטל פּייניקט אַ שאַרפּער ווייטאַג, ווי פון טעמפּע מעסערס גע-שניטן.

אַנדערע ווערן אויפן גאַנג אַנטדרימלט, טוען אַ פּאַל און הייבן זיך אויף מיט אַ קללה סתם אין דער וועלט אַריין...

— וואָס וואָלט מיך געאַרט, ווען איך וואָלט געבוירן געוואָרן אַ הונט?...

— פּרעגט איינער זיך אַליין מיט גאַל.

קינער רופּט זיך נישט אַפּ.

פעלד-אויס, פעלד-איין, און פון אויבן, פון דער פינצטערניש גיסט אז

גיסט...

די סטרונעס אינעווייניק זענען שטייף אָנגעצויגן. ס'דערגרייכט, דאַכט

אונטער די פליגל פון טויט

זיך, די העכסטע מדרגה... אַט-אַט און עס פלאַצט דאָס האַרץ מיט אַ
פלוך-באַגלייטונג — — — — —

פעלד-אויס, פעלד-אַיַן. און פון דער ווייטנס ווינקען העלע גלאַנציקע
שטראַלן פון אַ שטאַט...

מיר שטייען נעבן אַ ברעג וואַלד. מען צענעמט אונדז אין דער לענג
און מען הייסט זיך פשוט לייגן. איטלעכער פאַלט ווי אַן אונטערגעזעגטער
בוים. מען פילט נישט די נאַסקייט, דעם רעגן. איינגענורעט זיך אין שינעל
— און טויט-שטיל... ווידער איז אין קאַפּ צעגאַסן געוואָרן אַן אומבאַשטימ-
טער תוהר-וּבוהו...

פאַר טאַג.

מען וועקט, נאָך איידער די זון איז אויפגעגאַנגען. גרוי און קאַלט איז
דער באַגינען. קיין רעגן גיסט שוין נישט. עס ציטערן די גלידער. נאַס,
אויסגעווייקט די זאַכן, ווי שמוציקע פייכטע שמאַטעס צום לייב. די פנימער
בלויע, ברוינע, צעקנייטשטע.

און הייבט מען אָן צו גיין, איז די משא אויף זיך אומגעהייער שווער
און די פיס פלאַנטערן זיך ווי פרעמדע. די שטייול שווערע; אינעווייניק
נאַס און גליטשיק.

מען גייט ווייטער אין קייט איבער אַלערליי פעלדער. באַלד, באַלד
זועלן מיר זיך, אַ פנים, אַנשלאַגן...

נעבן אַ דאַרף פרעגט עמעצער ביי אַ פויער, וויפל איז נאָך צו לעמ-
בערג?

— אַכט קילאָמעטער.

אַברהם זאַק

— בלויז אַכט? מען קאַן שוין, הייסט עס, זאַגן ווידוי...
דרויסן האָט זיך אויסגעלייטערט. די וואַלקנס אויפן הימל זענען צע-
זייט געוואָרן און ס'האָט זיך באַוויזן די זון. די שטראַלן וואַרעמען און די
צוגעקלעפטע זאַכן שטייען ביסלעכווייז אָפּ פון ליניב.
פאַמעלעך רוקן זיך אַזוי די פעלדער און בלייבן הינטער אונדז. פאַר
וואָס איז נאָך שטיל?...
אין אַ צווייטן האַלב־אַפגעברענטן דאָרף פרעגט מען ווידער ביי אַ
פּויער:

— וויפל איז נאָך צו לעמבערג?
— זעקס קילאָמעטער.
מען קוועטשט מיט די פלייצעס, גלייך ווי ס'וואַלט זיך פשוט פאַר-
בענקט נאָך אַ קנאַל פון אַ ביקס...
קעגן אַלעמענס דערוואַרטונג הייסט מען זיך פּלוצלינג „סטראַיען“
אויפן שאַסיי. און אַזוי גייט מען גאַנץ געלאַסן און פריי.
וואָס זאָל דאָס באַטייטן?
באַלד האָט זיך איבער דער גאַנצער לענג, וואָס דער פאַלק פאַרנעמט,
צעטראָגן:

— מ'גייט פריי אין שטאָט!
און איין אָפיציר, וואָס לויפט אָן פון אַנטקעגן אויף אַ פּערד, זאַגט
אַן אַ צווייטן:

— שוין איבערגעגעבן די שליסלען פון שטאָט!
אַ געמישטער געפיל האָט די הערצער דורכגענומען. לכתחילה האָט
מען אַנדערש נישט אויסגערעכנט, אַז דאָ ביי דער שטאָט וועט שלאָגן די
לעצטע שעה, און פּלוצלינג — אַזאַ איבערראַשונג! ס'האַבן אַנדערע אָפילו
געמיינט, אַז — ווער ווייסט? — אפשר וועט איצט צו אַלץ אַ סוף נעמען?...
מען האָט שוין נישט געפילט די צעבראַכנקייט, די פאַרמאַטערטקייט.
די זון האָט באַזונדערס געוואַרעמט, גלייך ווי זי וואַלט איטלעכן אָפּגע-

געבן אַ גרוס פון דער פאַרלאָזענער היים, וועלכע זי זעט און באַלייכט פון איר הויכקייט... ס'האַט זיך אַרײַנגעגנבעט אַ האַפענונג, אַז ס'קען זײַן, מען וועט זיך נאָך אומקערן, און — לעבן, לעבן... ס'האַבן זיך אַפילו אויך דערמאַנט באַקאַנטע נעמען פון טויטע, אַ שאַד, פאַר וואָס זענען זיי שוין טויט? זיי וואַלטן דאָך איצט אויך געקאַנט פילן וואָס אַלע...

אַזוי האָט זיך געטראַכט...

מיר גייען דורך אַ דאַרף, פון אַנטקעגן ציט זיך אַ גאַנצע מחנה פויע-רים, מאַן און ווײַב, קליין און גרויס, ווער עס פירט אַ בהמה פאַר אַ שטריקל, ווער אַ פערד, ווער אַ חזיר, אַנדערע זיצן אויף הויכע וואַגנס מיט „בעבעכעס“.

דאָס זענען אַלץ אַנטלאָפענע, נעכטן זענען זיי פון דאַנען אַנטלאָפן, אין שטאַט, מורא האַבנדיק פאַר אַ שלאַכט און היינט קערן זיי זיך שוין צוריק אום אויף זייערע ערטער.

אין עק דאַרף צום שטאַט צו זען זיך זייערע אײַנגעאַרדנטע „שאַנצן“ און גאַנצע, לאַנגע רייען פון דראַט-פאַרצוימונגען.

דער שאַסיי פירט אַרויף אַלץ העכער און העכער, אַט אַנטפלעקט זיך פאַרן אויג אַ קופאַל פון אַ קירכע, אַ רויטער דאָך פון אַ הויכער געביידע, און באַלד דערויף די גאַנצע פאַנאַראַמע פון דער שטאַט.

אַ פראַכטפול בילד!

עס בלאַנקט די ווײַסקייט פון מויערן, עס שפיגלען זיך די זונשטראַלן אין אומציייליקע פענצטער, און אַנדערע שויבן גלאַנצן פון דער ווײַטנס ווי רובינען, הויך און מאַיעסטעטיש דערהייבן זיך קירכן איבער דעכער, אין איין ווינקל ציט זי זיך ווײַט, די שטאַט, און ווערט פאַרפאַלן אין האַרזיאַנט.

— לעמבערג! — האָט מען איינע די אַנדערע איבערגעגעבן, קוקנדיק נײַגעריק אויף דער רייצנדיקער פאַנאַראַמע.

מען הייסט זיך לייגן דערווײַל אַפרוען, און עס ווערט אַוועקגעשיקט

אַ רײַטער-אַטריאַד אַרום שטאַט. אין דער ווייַטנס זעט מען נאָך דעם ווי די אַוועקגעשיקטע אויסשפירערס דרייען זיך אַרום בײַ די באַפעסטיונגען פון שטאַט, זוכן, נישטערן און שיסן אין דער לופט: אויב ס'איז „עמעץ“ פאַראַן, זאָל ער זיך אַפּרופּן.

ווען די רײַטערס קערן זיך אום, „סטראַיעט“ מען זיך און מען לאַזט זיך אין אַרדענונג צו דער שטאַט.

אַט איז אַ גאַס, אַ גאַנץ געוויינלעכע גאַס פון עק. פאַרויס פאַרלויפט אויף אַ פּערד אַ דיוויזיע-נאַטשאַלניק און אַרום אים אַ „סאַטניע“. פון דער ווייַטנס לויפן עפעס איבער אַ פאַר מענטשן איבער דער ברייט פון גאַס און פאַרשווינדן אין אַ טויער. פון אַנדערע טירן און פענצ-טער רוקן זיך אַרויס קעפּ און קוקן מיט נײַגעריקייט און פּחד. אַבער זעענדיק, אַז מיר גייען זיך גאַנץ געלאַסן, ווערט מען מוטיקער און ביסלעכ-ווייַז באַווייַזט מען זיך שוין אין דרויסן פאַר די הײַזער. מ'קוקט אונדז נאָך אויפּמערקזאַם און ערנסט און מען הערט זיך צו צום ריטעם פון אונדזערע טריט איבערן ברוק.

אין דער צווייטער גאַס איז מען שוין געווען דרייַסטער. דאָרט איז מען געשטאַנען רעדלעכווייַז און שווייַגנדיק געקוקט. אַ ייִדישער סאַלדאַט האָט אַפּגעגעבן אַ פאַרבײַגייענדיקן ייִדן אַ „גוט-מאַרגן“ און ביסלעכווייַז האָבן זיך פאַרבונדן שמועסן מיט די סאַלדאַטן. אויף אַ פּרייען פּלאַץ, נעבן אַ שוכפאַבריק, האָט זיך דער פּאַלק אַפּגעשטעלט.

אַרומגעוואַשן זיך מיטן ביסל וואַסער פון „באַקלאַגע“, לאַז איך זיך אין שטאַט אַוועק. די אַפיצירן האָבן פאַרזאַגט, אַז אַן ביקסן זאָל מען זיך נישט דערוועגן ערגעץ צו גיין און מען זאָל זיך באַגיין אַרנטלעך מיט די אייַנוווינער; אַן געלט קיין זאַך נישט נעמען, ווייל די שטאַט האָט אונדז אויך גאַנץ העפלעך אויפּגענומען.

אין קום אַרויס אויף אַ גאַס — ברייט, לאַנג, גראַציעז, עלעקטרישע

טראַמוויען ציען זיך שנעל און קלינגען. די הייזער עלעגאַנטע, שיינע און די טראַטואַרן שוואַרץ מיט מענטשן.
עס רינגלט מיך אַרום אַ גאַנצער רעדל. אַלץ אחינו בני-ישראל. מען קוקט מיר גלייך אין די אויגן אַרײַן. מען פאַרשיט מיך מיט פראַגן.

— אַ ייד, אַ ייד?

— פון וועלכער געגנט.

— מען וועט נישט טשעפען קיין יידן?...

— צי זענט איר געווען אין בראַד?

— צי קען מען איצט צוריקפאָרן קיין טאַרנאַפּאַל?

— צי איז זלאַטשעוו נישט פאַרברענט געוואָרן?

און נאָך און נאָך פראַגן פון אַלע זײַטן. איך ווער ווי צעמישט און ווייס נישט אויף וואָס פריער צו ענטפערן. דאָס רעדל אַרום מיר וואַקסט און איך בין שוין אַרומגענומען ווי מיט אַ פעסטונג; און אַלע שפּאַרן זיך און ווילן שטיין וואָס נענטער צו מיר. דער עולם איז אַ פאַרשיידנאַרטי-קער: עלעגאַנטע היט און שמאַלע חסידישע היטעלעך.

— אַך, אַנטשולדיקט — בעט איך זיך — זאָגט מיר בעסער, וווּ איז

דאָ אַ פאַריקמאַכער?

— ביטע, ביטע, דאָ נישט ווייט.

און דער גאַנצער עולם באַגלייט מיך צו דער רעזורע.

איך קום אַהין אַרײַן, דערזע זיך אין שפיגל — גאַט מינינער, ס'אַראַ

אויסזען בײַ מיר! בין איך נישט עלטער געוואָרן אויף אַ צענדליק יאָרן?...

איך שרעק מיך פאַר זיך אַליין...

דאָ זיצן שוין סאַלדאַטן און מען האַלט אין איין טענהן און אויס-

פרעגן.

איין סאַלדאַט קוועטשט מיט די פלייצעס:

— ס'אַראַ מאַדנע לאַנד בײַ אײַך! בײַ אונדז אין רוסלאַנד שמירט

מען די מידלינעס מיט אַ פענדזל און נישט מיט די הענט...

— און וואָס איז די מעשה — פּרעגט אָן אַנדערער — וואָס דאָ איך
עסטרייך פאַרט מען איין מאָל דורך מיטן ראַזיר-מעסער? בײַ אונדז איך
רוסלאַנד ראַזירט מען דאָך פאַר די זעלבע קליינגעלט צוויי מאָל!...
דער פאַריקמאַכער, אַ ייד מיט אַ „פּראָפעסאָרישן“ אויסזען מאַכט מיך
איך פינף מינוט יינגער, ווער ווייס, אויף וויפל יאָרן, און דאָן לאָז איך
זיך ווידער איבער די גאַסן.

אויף סײַ האַלט מען מיך אָפּ, מען רינגלט מיך אַרום, מען פאַרשיט
מיך מיט פּראַגן און קוים וואָס מיר געלינגט זיך צו באַפּרײַען פון די
נײַגעריקע.

איך קום אַרײַן אין אַ ייִדישער „קאַלאַבאָסנע“ צובײַסן. די פאַרקויפּערין
זאָגט מיר גלייך אין פּויליש, אַז זי איז גרייט מיט מיר צו רעדן אויף
וועלכער שפּראַך איך וויל: פּויליש, דײַטש און אַפילו רוסיש פאַרשטייט
זי אויך אַ ביסל.

— רעדט מיט מיר פּראַסט מאַמע-לשון... — לייג איך איר פאַר.
— אַך, זייער אָנגענעם, זייער אָנגענעם, וואָס פאַרלאַנגט איר צו קויפּן?
ביטע זיך זעצן.

איך זיך שוין בײַ אַ טישל. באַלד לאָזט זיך אַרײַן אַ גאַנצע גרופּע
יידן פון גאַס און מען רינגלט מיך ווידער אַרום פון אַלע זײַטן.
אויפּן טיש באַווײַזט זיך ביר, וואָס איך האָב גאַרנישט געבעטן.
— איך האָב עס דאָך נישט פאַרלאַנגט!
— אַבער נײַן. איר וועט מיט אונדז טרינקען — ענטפּערט אײַנער
אַ ייד.

מ'קוקט מיך נײַגעריק אָן, מ'טאַפט פשוט די אמוניציע אויף מיר
און די ביקס, וואָס שטייט בײַ דער זײַט. מ'שטעלט מיר פּלערליי פּראַגעס,
ווי עס לעבן עפעס די יידן אין רוסלאַנד, און אַנגב דערצײלן זיי מיר, ווי
זיי אַטעמט זיך דאָ פּרײַ!... ווי די לופט איז דאָ לײַכט...
פון דאָרט גיי איך אַרויס מיט אַ יונגן-מאַן, וועלכער נעמט זיך אונטער

מיר צו ווייזן די שטאָט. אויפן וועג קומט צו צו אונדז נאָך אַ יונגער-מאָן מיט אַ צייכן פון דער שטאָט-מיליציע אויפן אַרבל.

מיר גייען אזוי גאָס-אויס, גאָס-אין. מען פירט מיך אַלץ אין די מערקווערדיקסטע ערטער און איד באַקום אַן אילוזיע, אַז איך שפּאַציר גאַר איבער די גראַציעזע גאַסן פון דער געוועזענער פּוילישער רעזידענץ אין רוסלאַנד.

אַט איז דער קילינסקי-פּאַרק מיט זיינע פּראַכטפולע בלומען און שלאַנקע פּול-בלעטערדיקע ביימער. אַט ווייזט מען מיר די געביידע פון טעאַטער. שוין דער אויסערלעכער אויסזען אליין, די הויכע קאַלאַנעס און פיגורן דערמאָנען וועגן קונסט.

האַליצקי-פּלאַץ — אַ שליסל פון פּיל גאַסן. עס רוישט און עס קאַכט פון מענטשן. פּלאַץ מאַריאַצקי — שוין אַ שטילער, אַבער שוין הייבליך.

איך באַקוק אויך די לאַנגע, ריזיקע געביידע פון דעם „לאַנדטאָג“ מיט זיינע פיגורן אין דער הויך; די אוניווערסיטעט, דעם קינסטלערישן דענקמאַל פון יאַן סאַביעסקי און נאָך און נאָך.

איבער די גאַסן פליען שוין אום אויטאָמאָבילן מיט רוסישע אַפּיצירן. אומעטום דרייען זיך אום סאַלדאַטן אין דער באַגלייטונג פון שטאַטלייט. די באַוועגונג איז גרויס, דער עולם געדיכט. מען שטייט אויף באַלקאָנען, אין פענצטער. די געשעפטן זענען אָפּן. ס'איז טומלדיק, רוישיק און אין די מער באַלעבטע גאַסן איז ממש שווער דורכצוגיין. מיינע באַגלייטערס דערקלערן מיר, אַז לערך פּופּציק פּראַצענט פון דער באַפעלקערונג האָט די לעצטע צייט פּאַרלאָזט די שטאָט. וואָס פאַר אַ באַוועגונג וואַלט שוין געווען, ווען אַלע וואַלטן אויף די ערטער געזעסן?

די האַלטונג פון די סאַלדאַטן איז אַ פּרידלעכע, און די באַפעלקערונג איז גאַסטפּריינדלעך — אַן אויסדרוק פון דאַנקבאַריקייט, וואָס קעגן אַלע-מענס דערוואַרטונג איז נישט געקומען צו קרבנות און פאַרוויסטונג...

אומעטום איז מען מכבד די סאַלדאַטן: זוער מיט עסנוואַרג, ווער מיט
„ציגאַרעטן“ און ווער סתם מיט אויפמערקזאַמקייט...

צו מיר גייען צו אויף אַ הויפטגאַס צוויי עלעגאַנטע פּריילינס און
איינע נעמט אַרויס פון איר רידיקיל שאַקאַלאַד און דערלאַנגט מיר. מיין
אייגנליכע וואַלט אייגנטלעך דערפון געקאַנט ליידן: מען דאַנקט מיר עס
פאַר מיין אַנשטענדיק האַלטן זיך... אַבער איר ליבלעך שמיכעלע האַט מיך
ווי איבערגעבעטן, און איך באַדאַנק.

אַזוי בין איך אומגעגאַנגען אַ גאַנצן טאַג ביז רעכט פינצטער.
איך קום צום פּלאַץ, וווּ מ'האַט זיך אַפּגעשטעלט און געפּיין בלויז
עטלעכע פּורן פון אַבאַז „ערשטער ראַזריאַד“. איך דערווייט זיך, אַז דער
פּאַלק איז אַוועק אויף נעכטיקן הינטערן שטאַט און מיין ראַטע איז אַוועק
צום צענטראַלן באַנהויף אין קאַראָול. איך פאַר אַהין אין אַ טראַמוווי. קיין
בילעטן פּאַדערט מען נישט פון מיליטערי־לייט. פאַר פּראַנק און פּרייַ כאַטש
אַ גאַנצן טאַג. אַדרבה, דער קאַנדוקטאָר איז נאָך מכבד מיט אַ פּאַפּיראַס
אויך...

„דוואַרזשעץ“ — הייסט דער באַנהויף. איך קום אַהין אַרײַן און געפּיין
שוין כּמעט אַלעמען שלאַפּנדיק אין אַ גרויסן זאַל. ס'איז פינצטער און איך
זע בלויז ווי ס'גלאַנצן גלעזערנע טירן. דער פּעלדפּעבל קומט פון ערגעץ
אַרויס און הייסט זיך מיר שטעלן פאַר אַ „דניעוואַלני“. אַרומדרייענדיק זיך
אין דער פינצטער, דערהער איך שפּעטער פון אַ צימער עפּעס אַ באַווע-
גונג. איך גיי אַהין אַרײַן — עטלעכע סאַלדאַטן שטייען מיט אַנגעצונדענע
ליכט איבער קופּערטס מיט זאַכן און פאַרען זיך דאַרט. חברה האַט דער-
שנאַפט! טייערע אַנצוגן, שפּאַגל נייע וועש, אַלערליי חפּצים און באַצירונג-
גען ליגן אויסגעמישט און צעוואַרפּן און וואָס איינעם געפּעלט, נעמט ער,
וואָס נישט — אַ שמיץ אַוועק... אין איין קאַסטן ליגן אויסגעמישט אַלבאַ-
מען, בריוו, ביכער און ספּריים, ייִדישע ספּריים, סידורים, חומשים, מחזורים.
אַ פאַר תּפּילין...

אַט גיט איינער אַ שלידער אַ פאַר קליינע גראַציעזע דאַמענשיך מיט
הויכע קנאַפּל. און קוקנדיק דערויף, שטעלט זיך מיר פאַר אַן עלעגאַנטע
דאַמע, אין פּולן טואַלעט, מיט קליינע קליינע פּיסלעך, אין דורכזיכטיקע
זאַקן און לאַקירטע קליינע פּאַנטאַפּל מיט הויכע קנאַפּל — אין אַט די
דאָזיקע פּאַנטאַפּל, וואָס מ'וואַרפט זיך דערמיט איצט אַרום —

דער עולם ווערט גרעסער. איטלעכער קריכט אַרום איבער די אומ-
צאָליקע קאַבינעטן און קאַנצעלאַריעס, זוכט, נישטערט, וואַרפט איבער.
מ'האַט אַגב געפונען עטוואָס רייצנדיקס :

וויין... טייערער וויין. אויסער דעם — ביסקוויטן, שאַקאַלאַד, קאַני-
פּעקטן, פּוטער, קאַנסערוון און נאָך און נאָך...

דער חשק צעשפּילט זיך ביי איטלעכן און יעדער שטאַפט צו זיך אין
אַמוניציע-זאַק אַרײַן. מ'טרינקט, מ'קײַט און מ'הערט נישט אויף צו ניש-
טערן און זוכן. מען ברעכט אויף אַלץ נייע שענק און שופּלאַדן. ביי אַנדערע
צינדט זיך אַן אַ גוואַלדיקע תּאוּוה: זעסט מיט די אויגן אַזאַ גוטס און
קאַנסט עס נישט נעמען...

אַט האַלט איינער אַ פּויער אַ טייערן קאַסטיום אין די הענט, דרייט
אים אויף אַלע זײַטן, באַטראַכט און קוועטשט מיט די פּלייצעס :

— נו, פּאַני, פּאַני, איר האַט עס אַ ביסל געפּאַנעוועט...

און גיט עס אַ שמײַך אַן דער ערד.

אַזוי אַ גאַנצע נאַכט!

אַ גאַנצע נאַכט האַט מען געטרונקען, „מעלה-גרה“ געווען און קאַסטנס
געבראַכן...

אין דער פּרי דערוויסן מיר זיך, אַז דער פּאַלק איז אַוועק ווייטער
און אונדזער ראַטע מיט נאָך איינער בלייבן דאָ דערווייל אויף אַכראַנע
בײַם באַגהויף, אין שטאַט רעדט מען, אַז עס איז געשלאָסן געוואָרן וואַפּנ-

שטילשטאַנד אויף אַ פאַר טעג, און אַנדערע ליניקגלייביקע האָבן דערין געזען אַ גוטן סימן: ווער ווייסט, אפשר וועט טאַקע אַ סוף נעמען? ... אויפן דריטן טאָג אָבער האָט אויף סיני אָנגעהויבן צו דונערן ערגעץ וווּ וויאַרסטן פון שטאַט...

מיר פאַרנעמען „פּאַסטנס“ ביי עשאלאַנען, דורכגענג און טונעלן. דער באַנהויף איז אַ מערקווערדיקער, די איינריכטונגען זעלטענע, גרויסאַרטיקע. ליניעס, וואָגאַנעס, פּלעריי געביידעס — אָן אַ שיעור. אויסער אַלעם — אַ קאַלאַסאַלער דעפּאָ מיט אומצאָליקע מאַטאַרן און מאַשינען... אַ וויפל מיליאָנען! ס'אַראַ גוטס!

מיר האָבן זיך באַזעצט אין הפּקרדיקע וווינונגען פון באַן-באַאַמטע, וואָס זענען צעלאָפּן געוואָרן. שייך מעבלירטע סאַלאָנען און קאַנצעלאַריעס: גלענצנדיקע שרייבטישן און ווייכע פּלושענע דיוואַנען... און מאָדנע נישט האַרמאַניש איז עס געווען, בעת אַ פּויער פּלעגט זיך אַרײַנזעצן אין אַ ווייכן שטול ביים שרייבטיש, פּלעגט נעמען אין זיינע גראַבע, אומגעשיקטע פינגער די קינסטלערישע פּעדער, טונקען זי אין טושטינט און פירן אומ- געלומפּערטע היעראַגליפּן („קאַטשערעס“ מיט „פּאַמעלעס“...) אויף קליינע פאַרביקע בייגעלעך פּאַפּיר:

„אין די ערשטע שורות פון מיין בריוו...“

עס האָבן אָנגעהויבן צו קורסירן באַנען פון רוסלאַנד ביז לעמבערג, און שפּעטער נאָך ווייטער אויך, און דער באַנהויף איז געוואָרן דער הויפּט-פונקט פונעם מיליטער. אויפן גאַנצן פּלאַץ אַרום איז שטענדיק געווען פול מענטשן. מענער, פּרויען, קינדער. אַרעמע פּלעגן עפעס נאַשן אויך. דער דלות און מאַנגל זענען געווען אומגעהייער גרויס. פון איטלעכן ציווילן האָט מען נאָר געהערט איין קלאַג: נישטאָ נישט קיין ברויט, נישט קיין צוקער, נישט קיין זאַלץ... מ'האַט זיך רחמים געבעטן ביי סאַלדאַטן, מ'זאַל

זיי עפעס געבן אָדער פאַרקויפן. און אַז איין סאַלדאַט האָט זיך איין מאָל פאַרגלוסט צו וואַרפן שטיקער ברויט פון אַ הויכן אָרט בײַ דער אײַנזבאַן־ליניע, זענען אויף דעם אָנגעפאַלן מאַסן קינדער ווי די פליגן און בײַ יעדן אַראָפּגעפאַלענעם שטיקל ברויט פלעגן זיך די קינדער די נעז אַפּרײַסן און דער גליקלעכער, וואָס אים איז עס אָנגעקומען, האָט דאָס ברויט גלייך פון דער ערד צום מויל צוגעטראָגן און מיט אַ באַזונדער מין תאווה געקײט...

גאַנצע מאַסן האָבן זיי זיך אַרומגעדרײט, די הונגעריקע, די פאַר־שמאַכטע, אַלט און יונג, אַלט און יונג. דאָס רוב טראָגן נאָך אַנשטענדיקע קליידער, הוט הענטשקעס און שטאַק — אַ זכר פון פאַרשווונדענער שפע... אין קעשענע איז אָבער פוסט, און דער הונגער האָט שוין אויף די געזיכטער זײַן חתימה געלייגט...

אין אַוונט ווידער פלעגן באַזוכן דעם פּלאַץ אַ היפש ביסל אָנגעפאַרבטע און אָנגעפּוּדערטע „פּרײַלינס“ (אמת, פיל פון זיי זענען גיכער ענלעך געווען אויף באַבעס...). דערשמעקט סאַלדאַטן, זענען זיי געקומען פאַרלייגן זייער „דינסטפּערטיקייט“... און ס'האַט זיך טאַקע פאַר זיי געעפנט אַ פּרישער קוואַל פון „פּרנסה“.

אויסער דעם סאַרט מיט די „זינד־פאַטענטן“ פלעגן קומען סתם דאַמען: פאַרזעסענע, דינסטן, פאַרפּלאַגטע ווייבלעך פון רעזערוויסטן, דערשלאַגענע, וואָס הערן קיין מאָל קיין קאַמפּלימענט נישט אַפילו... און איטלעכער סאַל־דאַט האָט שוין געהאַט זײַן פאַר. אַלע אַוונט פלעגן די בענק אין דער טונקעלער באַנהויף־אַלייע פול זײַן מיט פאַרלעך. ווער ס'האַט די ציין גע־בראַכן אויף פּויליש, ווער אויף רוסיש. נאָר די טונקעלע ביימער פון דער אַלייע ווייסן, וואָס מ'פלעגט פון ווערטער מאַכן... נישט איינעם האָט עס געקאַסט אַ טײַערער פּרײַז פון יסורים און שרעקלעכן עקל...

וויפל אונדז איז באשערט צו זיין דאָ איז אומבאשטימט; נאָר דערווייל האָבן זיך די ביינער אויסגעגלייכט אויף די ווייכע סאָפעס, און די אייגן געפאלענע פאַרפינצטערטע באַקן זענען ביסלעכווייז פולער און לעבעדיקער געוואָרן. גאַנצענע טעג איז מען געשטאַנען ביי די פליטעס, געבראַטן, געקאַכט, געפרעגלט. די עשאַלאַנגען זענען אויפן באַנהויף געווען פול און ס'האַט קיין זאָך נישט געפעלט: רייז, קאַרטאָפּל, קאַנסערוון, שפּעק, פוטער, ברויט און אַנדערע פּראָדוקטן. ס'האַבן אויך נישט געפעלט קיין וויינען, קיין ביר און קיין שוואַפּס. אויף די פּאַסטנס איז אויסגעקומען נישט קיין סך צו שטיין און גרופעסווייז פלעגט מען זיצן אַרום טישן. קאַרטן האָבן זיך געוואָרפן פון האַנט צו האַנט; גלעזער גערויטלט און גראַבע שטימען האָבן די לופט געריסן.

אַזוי אַלע טאָג, אַלע טאָג.

צי זענען עס נישט קיין גענדז, וואָס מ'שטאַפט זיי ווינטערציט פאַרן שעכטן?... איבעריקנס, דאָס האָט יעדער געפילט. כמעט אַלע טאָג פלעגט מען דורכן סטאַנציע דורכפירן גאַנצע פאַרטייעס פאַרווונדעטע, צווישן זיי אויך מענטשן פון אונדזער פּאַלק — און דאָס האַרץ האָט זיך אַלץ גע-שראַקן: אַט-אַט קומט אָן אַ פאַראַרדענונג מיר זאָלן זיך אויך רירן... אויף דעם סמך האָט מען געטרונקען נאָך אַ גלאָז און נאָך אַ גלאָז... אויסגע-ליידיקט איין פעסל ביר — געבראַכט אַ צווייטע, אַ דריטע. אין די וואַגאַ-נעס האָט געקלעקט. פיל האָבן אַגב אַ ביסל צוגעהאַנדלט אויך מיט די הפּקריקע זאַכן פון די געביידעס... קיין געלט האָט נישט געפעלט און דאָס מויל האָט זיך גאַרנישט פאַרמאַכט...

מיין פּאַסטן איז אַ טונעל. איך דאַרף נישט דורכלאָזן קיין ציווילע אָן אַ „פּראָפּוסק" פון קאַמענדאַנט. שטענדיק דרייען זיך דאָרט דורך אַלערליי מענטשן. איך דערווערב זיך באַקאַנטע.

נישט איין קוריאָז איז דאָרט פאַרגעקומען אויף מיין פּאַסטן. אַנדערע.

נישט האַבנדיק קיין דורכגאַנגס-צעטל, פלעגן מיך וועלן אונטערקויפן יעדער נאָך זײַן ערד.

אַ פּוילישע פּרוי, למשל, מײנענדיק אַז איך בין אַ רוסי, האָט מיך געוואָלט אונטערקויפן מיט... אַנטיסעמיטיזם.

— נישטאַ, נישטאַ קיין שוויענטאַ! — האָט זי גלייך אַנגעהויבן, צו-גייענדיק צו מיר מיט אַ שמייכעלע — אויס יום-טוב פאַר זיי, פאַר די שידעס. פּרײַער האָבן זיי געפאַנעוועט, איצט אַבער...

אַזעלכע העצערייד קעגן יידן האָב איך דאָ שוין פיל מאל געהערט פון די פּאָליאַקן. רעדלעכווייז פלעגן זיי שטיין און האַלטן אין מיטן אַ רוסישן סאַלדאַט און אים דערציילן גיפּט-מעשיות וועגן יידן... און איצט, הערנדיק דאָס זעלבע אַלס „שוחד“, האָט עס מיך פון געדולד אַרויסגעבראַכט. איך האָב פון דעסטוועגן יוצא געווען בלויז מיט אויפהייבן דעם „פּריקלאַד“ און מיט אַ „פּאַשלאַ וואָן“ — כאַטש ס'וואָלט אפשר אַ מיצווה-גדולה גע-ווען אַראַפּצולאָזן דעם „פּריקלאַד“... נאָר טו מאַך מיט „רחמנים בני רחמנים“...

אַן אַנדער, בײַוועזנדיקער האָט איר אין דער שטיל באַמערקט וועגן מיר, אַז דאָס איז אַן „איזראַעליט“ און זי האָט גענומען כאַפּן צוריק:

— אַלע זענען גלייך: רוסי, פּאָליאַק, איזראַעליט... אַלע זענען מענטשן... און זי האָט געוואָלט איך זאָל זי דורכלאָזן; זי האָט אַבער צום צווייטן מאל געהערט אַ „פּאַשלאַ וואָן“!...

אַ געפאַלענע ווידער — אַ מיידל מיט גאַלדענע ציין — האָט מיר פשוט פאַרגעלייגט פאַרן דורכלאָזן דאָס, וואָס זי פאַרקויפט פאַר געלט...

איינער ווידער האָט מיר געבראַכט אַ פלעשל שנאַפּס.

— ניין! — זאָג איך פעסט.

— אַט האַרעלקאַ, ערן וואָרט!

— ניין!

— ערן וואָרט! — שווערט ער נאָך אַ מאָל — קומט, איך וועל אייך
זווייזן, אַט דאָ אונטערן פּאַלע.
— נאָך אַ מאָל ניין!
— סטייטש, האַרעלקאַ? האַרעלקאַ?
ער האָט געקוועטשט מיט די פלייצעס און האָט גאַרנישט געקאַנט
פאַרשטיין, אַז אַ רוסישער סאַלדאַט זאָל קאַנען ביישטיין אַזאַ שווערן נסיון...
— כיבאַ פאַן-איזראַעליט... — פאַלט אים נאָך דעם איין.
מיט מיין „סמיענאַ“ (פאַרטרעטער) אָבער אויפן פאַסט — אַ פּויער —
זענען אַלע דריי דורכגעקומען: סיי די יודאַפּאַבין, סיי די געפּאַלענע מיט
די גאַלדענע ציין און סיי דער, וואָס מיט דער „האַרעלקאַ“...

אין גאַס גיי איך אַלע טאַג. איך קום אַריין אין יידישע הייזער, פאַר-
ברענג, שפּאַציר, נאָר צייטנווייז איז אויפן האַרצן אַזוי פּינלעך, אַזוי
שווער... טרעפסט זיך מיט פּרייע מענטשן, וואָס גייען, רעדן, זיצן, שטייען
ווען און וווּ זיי ווילן, און דו? ... שוין זיבן-אַכט חדשים ווי דיין „איך“ איז
ווי דערשטיקט, דיין ווילן שפּילט קיין ראַלע נישט. הייסט מען גיין —
גייסט, זאַגט מען „זיצן“ — זיצסטו, שרייט מען „לויף“ — לויפסטו, דו
ערנסטער, דערוואַקסענער מענטש מיט דייע „אַנשויונגען“ און גאַנצן
„קולטור-באַגאַזש“ אין קאַפּ... און די פיס מיט די גרויסע שטייזל הייבן זיך
אויף און אָפּ, אויף און אָפּ... ווער מיר „טאַקט“, וואָס מיר „פּינער טאַן“...
און דערצו נאָך — עינדיים, וואַנזין, אימת-מוות...

שוין אַכט חדשים באַלד, ווי די זאַכן טיילן מיך אָפּ פון דער גאַנצער
לעבעדיקער וועלט, און איצט, טרעפנדיק זיך מיט פּרייע זעלבשטענדיקע
מענטשן, פּילסטו זיך אַזוי הילפּלאָ, אַזוי אונטערטעניק, און עס טראַכט זיך
דערביי מיט ווייטאַג, אַז ערגעץ וווּ אין אַ שראַנק הענגט דאָך אויך דיין
קאַסטיום „אַ לאַ אייראַפּאַ“...

איך גיי דאָ אום אַ פרעמדער, איינזאַמער איבער די טראַטואַרן פון
פּינע גראַציעזע גאַסן, צווישן מחנות מענטשן, און דער באַרג וואַקסט,
וואַקסט...

עס ווילט זיך מיר זען, וווּ עס קומען זיך צונויף אונדזערע יידן, און
איך גיי אין „טעמפל“. ס'איז שבת פאַר ראש-השנה. אַז איך גיי אַרײַן קומט
מיר אַנטקעגן דער שמש און פירט מיך העפלעך אויבן אָן אויף אַ פּרייען
פּלאַץ.

איך באַקוק די שול — זי מאַכט דעם איַנדרוק פון אַ טעאַטער. צוויי
באַלקאָנען רינגלען אַרום די ווענט, און דאָרט איז פאַר דאַמען. דער אַרונ-
קודש איז אַ שיינער, קינסטלערישער. דער הויפט-חזן איז אַוועקגעפאַרן
קיין ווין, און געבליבן איז זײַן געהילף. ס'איז אויך פאַראַן אַן אַרגל. אָבער
נישט דער חזן דאַוונט און נישט דער אַרגל שפּילט, ווײַל... „עס ליגן טויטע
אויף די פעלדער...“ אַזוי האָט זיך אויסגעדריקט אַ ייד, וואָס איז נעבן
מיר געזעסן.

ביים אַנידערזעצן זיך האָט מיר דער דאָזיקער ייד אַ זאָג געטאָן:

— ווען איך קאָן, וואָלט איך אייך אַ קוש געטאָן.

— פאַר וועלכע מעשים-טובים? — פרעג איך.

— סתם אַזוי — ענטפערט ער — צי איר זענט פרום אָדער נישט —

דאָס אַרט מיך נישט, נאָר איר מוזט אַוודאי האָבן אַ יידיש האַרץ.

דער ייד איז מיר עפעס געפעלן געוואָרן און איך האָב מיט אים אַ
שמועס פאַרפירט. ווײַזט זיך אַרויס, אַז דאָס איז אַן אַנטלאָפּענער פון
זלאַטשעוו. מ'האַט אים חרוב געמאַכט אַ שטוב מיט אַ געשעפט פון שיינע
טויזנטער און איצט מוז ער מיט זײַן גאַנצן הויזגעזינד זיצן בײַ פרעמדע
טישן... אַגב דערציילט ער מיר, אַז ער איז דאָרט אין שטעטל געווען אַ

אברהם זאק

גאַנצער טוער בײַ די ציונים; איז אויסער דעם גוט באַקאַנט מיט היינען,
געטען, שילערן.

— אייַך איז, גלייב איך, נישט פרעמד היינעס „פרינצעסין שבת“? —
וויל ער מיך, משמעות, עקזאַמינירן...

— יאָ, יאָ — ענטפער איך מיט אַ שמייכל, און ליתר תוקף גיב איך
צו:

— איצט זענען מיר אַפילו שבת אויך קנאַפע „פרינצין“...

איך האָב טאַקע געטראָפן אין ציל...

— איך זע דאָך, אַז איר ווייסט... — זאָגט ער מיט התפעלות און גיסט

נאָך דעם אויס פאַר מיר בײַ „קריאת־התורה“ זײַן גאַנץ ביטער האַרץ.

און אַ מאַדנעם ווייטיק האָט ער אַרויסגערופן בײַ מיר, אַט דער עלטער־
רער ייִד, וואָס איז פּרײַער געווען אַן אַנגעזעענער מענטש, אַ ייִד — אַ
משפּיל, און איצט אַן אַ דאָך, אַן אַ ווינקעלע... נאָר וויפּל דערגרייכט זייער
צאָל? —

אין דעם טראַגט מיר צו דער שמש אַ טלית, וואָס איז גיכער ענלעך

צו אַ האַלדזטוך, און זאָגט, אַז מ'איז מיך מכבד מיט עליה.

— דאָס קומט אייַך! — באַמערקט מיר מיין ייִד, קענטיק זייער

צופרידן.

— נו, נו, אַ שיינעם דאַנק!

ראש־השנה בין איך ווידער געגאַנגען אין טעמפל. איצט איז די שול

געפאַקט פון מענטשן. עס זענען געקומען אַ סך ייִדישע סאַלדאַטן, אַ פאַר

מיליטער־דאַקטוירים און פאַרווונדעטע פון די אַרטיקע לאַזאַרעטן. ס'האַט

געדאַוונט דער געהילפס־חזן מיט אַ גרויסן כאָר „הינטער די קוליסן“, פון

וואָנען עס האָבן זיך אויך געטראָגן ווייכע קלינגענדיקע פרויענשטימען...

דער אַרגל אָבער האָט אַלץ נישט געשפּילט.

די דאוונערס זענען דא אלץ קאלטע, אן התלהבות, ווי געוויינלעך אין א רעפארמירטער שול, ווו עס גלאנצן הויכע צילינדערס... דעם גאנצן רעש האבן אנגעמאכט די יידישע סאלדאטן, וואס האבן טאקע מיטן גאנצן הארצן געבעטן און געוויינט ביים „ונתנה-תוקף“.

מי יחיה ומי ימות...

די ווערטער האבן זייער געפאסט צו זייערע הערצער...

נאך דעם האט זיך מיר פארגלוסט צו זען ווי עס דאוונען די אמת פרומע יידן, די ארטאדאקסן, און איך בין אוועק נישט ווייט פון דארט אין א חסידישע שול.

דער אריינגאנג איז דורך טרעפ אין דער נידער.

א מיסטיש בילד האט זיך פאר מיניע אויגן געוויזן: טונקעלע ווענט, גרויסע אומעטיקע שויבן מיטן אפשיין פונעם כמארנעם הימל. הויכע דיקע פיר קאלאנעס אין מיטן ארום א בימה. אלטע פארציטיקע לאמפן און הענגלייכטערס מיט ברענענדיקע ליכט. אויף די טונקעלע ווענט אויסגע-פתיבהטע קאפיטלען און פסוקים. אויף דער מיזרח-וואנט דער פותל-מערבי אין טונקעלע פארבן. די גרויסע פירעקיקע שטיינער פון דער אלטער-אור-אלטער וואנט קוקן געהיימענישפול...

איך בין אהינגעקומען פונקט צו ונתנה-תוקף. די שול איז געפאקט. און נישט קיין צילינדערס זענען זיך דא, נאר גרויסע ברייטע שטריימלעך, לאנגע גלאנציקע פיאות; קיטלען; זילבערנע עטרות. די התלהבות, די קולות זענען אן א גרענעץ. נישט קיין חזן, נאר א פשוטער בעל-תפילה שטייט אויף דער בימה. ער שרייט אויס א פסוק און דער גאנצער עולם נאך אים. עס רייסן זיך קולות, עס הייבן זיך הענט אין דער הייד. עס גיסן זיך טרערן... און עס דאכט זיך, אז די שכינה אליין שוועבט דא אין דער טונקליקייט פון דער אלטער שול...

ותשובה ותפילה וצדקה...

עס דונערט און עס שטורעמט, און דאכט זיך, אט באַלד וועט טויט-

שמיל ווערן און פון אַרונ-קודש וועט זיך אַ בת-קול דערהערן...

צווישן ראש-השנה און יום-כיפור האָט מען אונדו סוף-פל-סוף איבער-געגעבן, אַז עס זענען שוין געקומען „צלמימלעך“ (לאַנדשטורעם) צו בייטן אונדו... אויפן האַרצן ווערט אומעטיק-שווער און שרעקלעך אומהיימלעך... די וועטערן זענען שוין האַרבסטיקע, קאַלטע, רעגנדיקע... הייסט עס, אַז מען וועט זיך ווידער מוזן לאָזן אין וועג אַרײַן?...

איין טאָג וויזט זיך עס אַרויס פאַר ריכטיק: מ'האַט שוין אונדזערע פאַסטנס איבערגענומען און מיר זענען שוין „פּרײַע“ מענטשן. דער עולם נעמט זיך שרײַבן בריוו אַהיים און מען געזעגנט זיך ווידער מיט גאַנטע און ליבע... אַנדערע גייען זיך פאַטאַגראַפירן און שיקן די בילדער אַהיים: טאַמער „וואָס“ — זאַלן זיי כאַטש האָבן אַ זכר...

— אויס יום-טוב! — רעדט מען אומעטיק צווישן זיך — ווידער — טאַ, טאַ, טאַ, טאַ... באַם! באַם! באַם!

פאַרנאַכטלעך גיי איך אַרויס אין גאַס — ס'איז געווען אַ טאָג פאַר יום-כיפור — ווער איך געוויר אַ טרויעריקע געשיכטע: מ'האַט געשאַסן ייִדן...

סאַלדאַטן גייען פון אַנטקעגן, פון גאַס, און דערציילן:

אַ סאַלדאַט האָט געוואָלט עפעס קויפן בײַ אַ ייִד. דער ייִד האָט פאַר-שטייט זיך, געפאַדערט געלט פאַר די סחורות; דער סאַלדאַט ווידער נעמט זיך צום קעשענע און מאַכט אַ גוואַלד, אַז מ'האַט בײַ אים דאַס געלט-בײַטעלע צוגעצויגן. ווערט אַ טומל, אַן אַנגעלויף און איינער פון המון שיסט גאַר אויס פון אַ רעוואָלווער אין סאַלדאַט... צי איז עס אַ פּראַוואַקאַ-ציע, צי דער אונטערשלאַק איז אַן אַנדערער, אומגעלומפערטער — נאָר מער האָט מען נישט געדאַרפט. ווערט אַ געשריי: „די זשידעס שיסן!“

כאָטש דער פאַרברעכער איז, ווי מען דערציילט, נישט פאַרהאַלטן געוואָרן. באַלד איז אַרומגערינגלט געוואָרן דער גאַנצער קוואַרטאַל, און איז גראַד פאַרבייגעגאַנגען אַ ייד, האָט ער געמוזט שטאַרבן אָן ווידוי... אַ גאַנצע גאַס איז געוואָרן באַשאַסן. אומעטום האָבן זיך דאָרט נאָך דעם געזען געפלאַצטע שוויבן, צעקראַצטע ווענט און שטוקאַטורן. כמעט אין דער גאַנצער שטאָט זענען פאַרמאַכט געוואָרן טיר און טויער, און די גאַסן זענען ווי אויסגע- שטאַרבן געוואָרן. מער ווי סאַלדאַטן האָבן זיך נישט געזען. מ'האַט אויך דערציילט, אַז בעת דער שיסערייַ האָט מען פון איין פענצטער מיט אַ פולעמיאַט געענטפערט, אָבער דאָס פּרעהינדל זענען געווען — די יידן...

צו מאַרגנס, ערבֿיום־פיפור, איז נאָך אויך דאָס רוב געשעפטן געווען געשלאָסן און די באַוועגונג אין גאַס איז געווען אַ סך, אַ סך קלענער.

פאַר נאַכט בין איך געהאַט געגאַנגען אין טעמפל צו „פּל־נדריי“. די גאַסן טויטע, וויסטע, און אַ מאַדנער טרויער האָט זיך געלייגט אויף די מויערן, אין אַלע ווינקלעך. ס'האַט געזיפט אַ דראַבנער רענגדל, וואָס האָט נאָך שווערער און טיפּער געמאַכט דעם אומעט. איך קום צו צום טעמפל — געשלאָסן. „וואַרום?“ — פּרעג איך אַ ייִדישן יונגן־מאַן, וואָס איז געשטאַנען אין אַ טויער.

— פאַרבאַטן! — ענטפערט ער מיר — פאַרהאַקט אַלע שולן און בתי־ מדרשים.

ער דערציילט מיר פון נעכטיקן חורבן; וועגן צעהרגעטע און צעקאָ- ליעטשעטע... בלויז היינט פאַר נאַכט איז געווען אַ לוויה פון ניין יידן מיט אַ מאַל... דאָס איז געווען דער מישפט פון „אַרדענונג“ און „גערעכטיקייט“, דער בליי־שנעלער מישפט פון קוילן, וואָס אין איין אויגנבליק האָבן זיי לעבנס צעריסן און אַ גאַנצער ריי אבליים, יתומים, אלמנות געשאַפן... און אויסער די טויטע און צעניזוקטע, זענען נאָך הונדערטער אין תּפּיסה פאַר- שלאָסן.

לויט ווי דער יונגער-מאַן דערציילט, איז עס טאַקע אַ דאַנק דער געמיינער פראָוואַקאַציע פון ייִדן-פרעסערס.

דאָס איז דער ערשטער פּאַל! דער ערשטער טרויעריקער פּאַל אין דעם אַלטן ייִדיש לעכען חסידישן לעמבערג, ייִדן זאָלן יום-כיפור אין קיין שול נישט קאָנען דאוונען. ייִדן געפינען זיך שוין דאָ נײַן הונדערט יאָר און אין דעם אַלטן גאַלדענעם פינקס פון דער קהילה וועט צום ערשטן צוקומען אַזאַ טרויעריקע פאַרצייכעניש. —

ווי-נישט-ווי האָט מען זיך מנימווייז געקליבן, ווי באַהאַלטענערהייט, אין דער שטיל. און בין איך אַרײַן אין אַזאַ הויף, ווי עס האָט זיך פון ערגעץ אַ שטיבל געריסן דער טרויעריקער ניגון פון פּל-נדרי, בין איך שטיין געבליבן אָפהענטיק, מיט אָפענע אויגן צום הימל און אַ טיפער פּינלעכער צער האָט מיין נשמה דורכגענומען... זענען עס נישט די אַמאָ-ליקע מאַראַנען (אנוסים) פון שפּאַניע מיט זייערע קעלערס און בוידעמס, ווי דער ניגון פון פּל-נדרי איז באַשאַפן געוואָרן? — פּלאַקערן נישט ערגעץ קיין אויטאָ-דאָ-פעען מיט מאַרטירערס, וואָס הויכן אויס זייער נשמה אין פּלאַמען און ברענגען אַרויס זייער לעצטן „שמע-ישראל“? — — — — —

ענדלעך...

א פאָר טעג נאָך יום־כיפור, אין דער פרי, גיט מען איבער, מען זאָל זיך קלייבן, און זייגער צען־עלף רירט מען זיך שוין. מען גייט דורך פאַרשיידענע גאַסן — לאַנגזאַם און האַלב־פלעגמאַטיש. און באַזונדערס ניין־געריק קוקט מען אָן אַצינד די גאַסן, די מענטשן — אַדיע! אַדיע, לעמ־בערג! און ווי עס זאָל נישט זיין, וועט די דאָזיקע שטאַט בלייבן ווי אַ גוטע דערינערטאָג, אויב... אויב קיין קויל וועט דעם זכרון נישט צערייסן... פונקט פיר וואָכן, גאַנצע פיר וואָכן געיום־טובט און די ביינער אויס־גערוט. איז עס דען נישט געווען ווי אַן אַזויס פאַר דעם וואַנדערער אין דעם ברענענדיקן לאַנגן מידבר?...

איין סאָלדאַט, אַ „זאַפיעוואַלע“, ציט אויס פלוצלינג אויף אַ דין קווי־טשיק דיסקאַנטל עפעס אַ זמרל און אַ קליינער טייל כאַפט באַלד אונטער:

לוטשע בילאַ, לוטשע בילאַ נע כאַדיטי,

לוטשע בילאַ, לוטשע בילאַ נע ליוביטי — *

אַבער עס קלעפט זיך עפעס נישט און דאָס ליד זוערט באַלד אויפ־געהערט און נאָר די שטיוול קלאַפן טעמפּ איבערן גאַסנברוק.

* בעסער וואַלט געווען ווען דו גייסט נישט,
בעסער וואַלט געווען ווען דו ליבסט נישט...

עפעס נישט צום זינגען...

ביי דער זייט אויף די טראַטואַרן גייען נאָך עטלעכע דאַמען, איינגע-
וויקלט אין טיכער. זיי טראָגן עפעס קליינע מתנות־פעקעלעך און באַגלייטן
עס אונדז אַרויס: דאָס האָבן אַנדערע פון אונדזערע רייען, אַ פנים, שוין
באַוויזן דאָ הערצער צו צעברעכן...

מיר גייען שוין אויף דער לעצטער גאַס. ווינציקער ווערן די הייזער
און נענטער ווערט דאָס פעלד.

אַדיע און נאָך אַ מאָל אַדיע!

מיר קומען אַרויף אויף אַ שאַסייוועג, און עס ווערט נאָך אומעטיקער,
נאָך טרויעריקער. אַ האַרבסטיק וועטער. אַ גרויער כמאַרנער הימל. עס
זיפט אַ טריב, שיטער רעגנדל. פוסטע, ווימוטיקע פעלדער... קאַלטלעך,
אומהיימלעך...

— ווהי? —

די אַפיצירן גייען אין גוטע קורצע פוטערלעך און רעגן־באַלדאַכאַנען
— אַלץ אַ דאַנק דער שטאַט מיט אירע „טראַפּיען“... די סאַלדאַטן האָבן
נאָר פאַרכאַפט מיט זיך עסנוואַרג, וואָס ווערט אַבער קנאַפער מיט יעדער
שעה: ביני יעדן „פּריוואַל“ עסט זיך אַז ס'איז פאַראַן. ביי די אַפיצירן ווידער
רויטלעך זיך דאָן אויך קידוש־גלעזלעך...

קיין סך גייט מען היינט נישט. בלויז אַ פופצן קילאָמעטערס. עס רייסט
זיך פון ערגעץ אַ ווינט אָפּ און עס נעמט די ביינער דורך. מיר בלייבן
אויף נעכטיקן אין אַ קליין צערווינירט דערפל. דאָס רוב הייזלעך פוסטע,
צעבראַכענע, אָן פענצטער. אין דער חורבה, וואָס מיין „וווואַד“ פאַרנעמט,
האַט קענטיק, געווינט אַ ייד. דאָס דערציילן די מזווה אויף דער טיר און
די שמות פון צעפליקטע ספרים אויף דער פאַדלאַגע... מען פאַרשטעקט
די פענצטערלעכער מיט צעבראַכענע טישן און בענק, מען רוימט אָפּ די
פאַדלאַגע פון די אַנגעוואַרפענע צעשטויסענע „בעל־הבית־שקייטן“, מען
פאַרשפּרייט מיט שטרוי — און פאַרטיק אַ „היים“...

קעגן נאכט ווערט נאך קעלטער. ס'הערט זיך ווי עס שמייסט אין דרויסן דער רעגן. אין וויסטן קוימען וואיעט מאנאטאן דער ווינט און פארוויגט אין פיינלעכע חלומות...

צו מאַרגנס — דער זעלבער רעגנדיקער און טריבער טאג. מען שלעפט זיך ווייטער איבערן שאַסי. וווּ נישט וווּ וואַלגערן זיך אין די קאַנאַוועס צעשמעטערטע האַרמאַטן, וואַגנס, רעדער, קאַסטנס פון גראַנאַטן, קוילן — אַלץ שפורן פון שלאַכט.

קאַלט, אומהיימלעך אין דרויסן, קאַלט, אומהיימלעך אויפן האַרצן...

וואָס רעגנט עס אזוי? וואָס שמייסן די טראַפנס אין פנים?

און אין געדאַנק בליצט דורך: אַ טויטער קערפער (אפשר דער אייגענער?...) אויף אַ פעלד אונטערן כמאַרנעם הימל, און דער רעגן גיסט און גיסט, אויף דעם באַוועגלאָזן קערפער...

אַ מזל, מזל! —

מיר דערנענטערן זיך צו אַ יישוב, אַדער בעסער — צו אַ געווענליכע זענעם יישוב. מיזעט נישט קיין מענטשן, בלויז הויכע קוימענס סטאַר-טשען צום הימל, ווי עדות פון עפעס שרעקלעכס, ווילדס...

— יאַנאַוו?

אַ קליין שטעטל געווען, ברוקירטע גאַסן, חורבות און חורבות. גאַנצענע טעג זענען דאָ געפלויען קוילן און גראַנאַטן איבערן שטעטל. צעשאַסן, צעבראַכן און פאַרברענט. וווּ נישט וווּ שטייען נאָך ווענט פון מויערן מיט טיר- און פענצטער-לעכער. אין איין אַרט ציען זיך שאַנצן פון פעלד און שניידן דורך דאָס שטעטל... אויף איין חורבה נורעט זיך אין די צע-שטויסענע ציגל עפעס אַ הונט און בילט אזוי שרעקלעך, אזוי יאַמערלעך... אַ סאָלאַט גיט אים אַ ווייז דעם שפיז און דער הונט פאַרשווינט צווישן די חורבות.

אויף אַנדערע פאַרבליבענע ווענט זענען נאָך פאַראַן שילדן און אויפ-שריפטן פון יידישע געשעפטן... פון איין עק שטעטל זעט זיך אַ צעלעכער-

טער און פארשעמטער ווייסער קלויסטער מיט אן איבערגעבראכענעם קופאל. און דאס אלץ דערמאנט, אז דא איז אויך געווען א ישוב, אז דא האבן אויך מענטשן געווינט...

מיר פארלאזן דאס שטעטל. ארום אויף די פעלדער, אויף א גאנצער שטרעקע — שאנצן און שאנצן. גאנצע רייען, איינע הינטער די אנדערע. אומעטום זעען זיך שפורן פון טויט: דערהרגעטע פערד מיט אויסגערונענע אויגן, אמוניציע, באנקעס פון עסטרייכישע קאנסערוון און נאך און נאך סימנים...

ערטערווייזן ליגן ווילעס. אנדערע חרובע, אנדערע נאך גאנצע. ווייזט אויס, אז דא איז געווען א פראכטפולער דאטשעארט, און די לופט האט אודאי געשיפורט מיטן אראמאט פון בלומען און בייער... איצט אבער איז וויסט און לער. די מאלערישע לאנדשאפט האט דערפילט אויף איר שויס קאלטע טויטע קערפערס — און איר צויבער און רייך איז פאר-שוונדן געווארן... זי איז ווי גרוי און אלט געווארן...

אט ציט זיך א וואלד, א טיפער, טיפער וואלד, וואס האט פארהוילן אונטער זיינע פינצטערע פליגל גאנצע מחנות פון די קעמפנדיקע חיילות. אויך דא געפינען זיך שפורן.

אין איין ארט ביים זיים פון וואלד סטארטשעט אן איינגעבויגענער קרייץ: פשוטע צוויי שטעקנס טאקע פונעם זעלבן וואלד, שטעקנס פון צוויי דינע ווייסע בעריאזקעס, צוגעשלאגן איינע צו די אנדערע אין א קרייץ און עס שטעקט אזוי איבער א לאנגן אנגעשאטענעם בערגל... אונטן איז צום קרייץ צוגעשלאגן א ברעטעלע מיט א האלב-אפגעמעקטער ציפער און אויפשריפט פון א בלייפעדער...

וויפל מאמעס נעבעך זיפצן און ווינען נאך מיט א באהאלטענעם בטחון: אפשר... אפשר וועט «ער» זיך נאך אומקערן... און זיי ווייסן נישט, אז ערגעץ אונטער אן איינגעבויגענעם בעריאזעווען קרייץ איז שוין זייער האפענונג באגראבן...

נישט ווייט דערנעבן א צווייט שמאל אנגעשאטן בערגל. און שוין נישט קיין קרייץ סטארטשעט דא, נאָר אַ קליינער סלופטשיק מיט אַן אנגעשלאָגן ברעטל דערויף, איך בייג זיך אָן — ייִדישע, מיט אַ בליינשיפט אויסגע- פתיכהטע אותיות: „פֿ. נ. יצחק ב. זמשה ט. מעיר... ת.נ.צ.ב.ה.“

ווייזט אויס, אַז צווישן די גרעבערס זענען אויך ייִדן געווען און די צוויי ייִדישע קרבנות באַזונדער צו קבורה געבראַכט.

מיר קומען אויף נעכטיקן אין אַ דאָרף. דער ווינט און רעגן הערן נישט אויף. מיר צעלייגן זיך אין פוסטע שייַערן, און מ'נרעט זיך אינעם ביסל שטרוי אונטער זיך.

דעם מאָרגנדיקן טאָג האָבן מיר געהאַט רו: אַ „דניאַווקע“. דאָס וועטער איז נאָך אַלץ אַ שלעכטס.

איך זיך ביים בעל-הבית פון שייַער — אין אַ פאַררייכערטער כאַטע — און קוק זיך צו צום דלות.

דער פויער דערציילט מיר אויס זיין גאַנץ ביטער האַרץ. שוין אַ צייַט ווי מ'זעט ממש קיין שטיקל ברויט נישט פאַר די אויגן. אין גאַנצן דאָרף נערט מען זיך נאָר מיט קאַרטאָפֿל און קרויט. און ווירקלעך, די גאַנצע צייַט וואָס איך זיך דאָרט, זע איך ווי דאָס ווייב זייַנע, די פויערטע, פאַרעט זיך נאָר מיט קאַרטאָפֿל. שאַבט, רייַבט, באַקט און מאַכט מיט זיי „קאַמבייִ נאַציעס“. פון תבואה איז בייַ קיינעם קיין זכר נישט געבליבן. דאָס מילי-טער, פריער זייערס, נאָך דעם אונדזערס — האָט אַלץ, אַלץ צוגענומען. געבליבן איז אים בלויו אַ קליין קיעלע, וואָס מ'האַט עס אים איבערגעלאָזן מחמת קעלביקייט... אַגב דערציילט ער אויך, אַז ער אַליין איז שוין אויך געווען אַלס רעזערוויסט אויפן סערבישן פראַנט. נאָר מחמת קראַנקייט האָט מען אים אַהיים געלאָזט. צוליב זיין באַפרייַונג, ווייַזט אויס, איז ער געווען אין גוטער „לוינע“ און ער האָט מיר געוויזן מיט אַ שטעקן „נומערן“ פון פעכטקאַמף...

— רעכטס, לינקס! פארויס! — האָט ער מיטן שטעקן העוויות געמאַכט...

בײַ טאָג האָב איך צוגעזען זייער מיטאַג. דאָס ווײַב האָט עפּעס גע- מאַכט אַזעלכע מיני קרעפלעך, קרויטבלעטער געפילט מיט צעריבענע קאַר- טאַפּל — און די אָפּגעריסענע קינדער, מיט די גרויסע, פון קאַרטאַפּל אַנגעבלאַזענע, בײַכער און בלאַסע פּנימער, האָבן עס דאַרשטיק געשלונגען און זיך באַלעקט, און זייערע אייגעלעך האָבן געפּינקלט מיט אַ פּיכטן גלעזערנעם גלאַנץ...

— אַזוי לעבן מיר — האָט דאָס ווײַב זיך געקלאַגט — אין דער פּרי געשאַבענע, בײַ טאָג געריבענע, אין אַוונט מיט שאַלעכץ און אַ גאַנצן טאָג געבאַקטע...

בעת אונדזער קיך האָט מיטאַג געטיילט, האָט מען זיי אויך באַזאַרגט — און זיי האָבן דערפאַר מיט דאַנקען און ברכות פאַרשאַטן. ס'איז בײַ זיי ממש יום-טוב געווען. מיר האָבן דאָן אויך ברויט באַקומען, און איך האָב צוגעהערט, ווי דער פּויער האָט מיט שוים אויף די ליפּן דערציילט זײַן ווײַב, אַז ער האָט אַליין מיט זײַנע אויגן געזען, ווי מ'האַט געטיילט די סאַלדאַטן ברויט...

— שיינע, פּינע, קיילעכדיקע לעבעלעך ברויט — האָט ער איר מיט די הענט אָפּגעמאַלט.

פונקט ווי ברויט וואַלט בײַ זיי אַלעמען אַ ווייטע פּאַנטאַזיע, אַן איבער- באַטירלעכע דערשיינונג געווען...

און גייט מען ארויס אין דאַרף, לויפּן נאָך קליינע באַרוועסע קינדער מיט אויסגעבלייכטע פּנימלעך:

— דאָי כליב, דאָי כליב!

אַבער בײַ וועמען בעטן זיי? בײַ נאָך אומגליקלעכערע פון זיי?...

דלות, חורבן!

אך, וואָס וועט פון מענטשן ווערן? — —

איך ליג אין שנייער אויפן ביסל שטרוי, די הענט אונטערן קאפ און קוק שטום ארויס דורכן אפענעם טויער אין כמורנעם דרויסן. פונקט אנט-קעגן איז א בית-עולם. א רויקער דארפישער בית-עולם. שיטערע ביימלעך, שטיינער און צלמים. דא ליגן די ביינער פון מענטשן, וואס האבן אפגע-לעבט זייערע יארן און רויק געשטארבן מיט א גאטירלעכן טויט אין זייערע אייגענע ד' אמות, צווישן ליבע און גאנטע.

א היימישער בית-עולם. עס דערמאנט זיך דאס אייביקע בערגל ביים אייגענעם שטעטל, א מאדנעם געפיל רופט ער שטענדיק ארויס, א ווארע-מען אומעט וועקט ער אויף אין דער נשמה. דאכט זיך, אז נישט מיט אלעמען שטארבט מען דארט. אפט מאל ליגט עמעצער איבערן קבר: רעדט, גיסט אויס דאס הארץ, וויינט און באנעצט די ערד מיט טרערן, און דער וואס ליגט אינעווייניק דארף עס, דאכט זיך, פילן...

אבער... אלץ איז איצט א ספק. סיי דאס לעבן גופא און סיי דער היימישער אייביק רויקער בית-עולם, וואס האט פון דער קינדהייט אן יראת-הכבוד דערוועקט און סודות, פון די וואס רוען אונטער די מצבות, דערציילט...

וו-וו-וו-וו-או-או... פייפט דער ווינט דורך די לעכער פונעם שנייער און די געדאנקען טראגן נאך אוועק ווייטער, ווייטער... דאס טרויעריקע וואינען וועט, דאכט זיך, באלד דעם פינלעכן פלאנטער אין קאפ פונאנדער-נעמען, און דאס אומבאשטימטע, פארבארגענע פותר-זיין, פארויסזאגן...
וו-וו-וו-וו-או-או-או...

אוי ארעם ביסעלע שטרוי, א גרויזאמער מזל! — —

אויף מארגן אין דער פרי גייט מען ווייטער. דער שאסיי איז א צע-קאליעטשעטער. נאסקייט, בלאטע. מיר קומען אין א שטעטל.

— יאווראָוו !

מיר רוען זיך אַ ביסל אָפּ.

דאָס שטעטל איז האַלב־וויסט. טייל גאַסן פאַרברענט. טייל סתם פּוּסטע.

אַן מענטשן.

איך גיי אַרײַן אין אַ ייִדיש הויז. ס'איז דער ערשטער טאָג סוכות. אין שטוב איז אַ ביסל אויפגערוימט. דער בעל־הבית קומט אָן פון דאוונען און איז מיך מכבד מיט אַ „שלוֹם־עליכם“. ער דערציילט, וואָסערע שרעק זיי האָבן נישט לאַנג איבערגעלעבט. איבערן שטעטל האָבן זיך גראַנאַטן געריסן. ייִדן האָבן זיך בעת־מעשה אין שול פאַרקליבן און צו גאָט גערופן... און ווי אומעטום — הונגער, הונגער, הונגער !

מען פאַרלאָזט דאָס שטעטל.

אין האַרצן דריקט אַ שווערער, שווערער שטיין. יום־טוב! שלעפּ זיך אין בלאַטע און אין רעגן... זוהיין און צו וואָס?... פאַרשאַלטענער לעבן ! זועמענס קללה איז אויף דער וועלט געפאַלן?... נעכטיקן נעכטיקט מען ווידער אין אַ דאָרף, און מאַרגן קומט מען אָן אין אַן אַנדער שטעטל... — קראַקאוועץ.

מיר פאַרנעמען אַ פּוּסט הויז. אויף די טירן מזוזות. אויף דער פּאַדלאַגע אַ גאַנצער מיש־מאַש פון פּלערליי זאַכן, צעבראַכענע און צעריסענע קונסט־בילדער, פאַרטרעטן, ספרים, געזאַמלטע ווערק אין דיקע בענד ; אַ גרויסע, דיקע ענציקלאָפּעדיע, צעשאַטענע בריוו און פּאַטאַבילדער, צעבראַכענע טײַערע מעבל, פּעדערן פון אַ צעטרענטן קישן...

מ'פאַרמאַכט די פענצטער און מ'נעמט זיך הייצן דעם אויוון, מיט וואָס — האָט נישט געפּעלט : טײַערע ראַמען פון פאַרטרעטן, שטולן, שרענק — אַלץ אין אויוון !... איינער הייבט אויף פון דער ערד אַ באַנד פון דער ענציקלאָפּעדיע אין דײַטש, קוקט, קוקט דערין און גיט עס אַ וואָרף אַן דער ערד :

— ע, זשידאָוסקי!

אַ צווייטער ווידער הייבט עס אויף און לייגט עס גלייך אין ברענענ-
דיקן אויוון אַרײַן...

איינער לויפט אַרײַן פון אַן אַנדער צימער מיט אַ „שלאַראַש“ אויפן
קאַפּ און מיט אַ תּפּילין־זעקל אין האַנט: — זעט, זשידאָוסקי הערנער!
אַן אַנדערער גייט צו צו אַ טרומאַ־שפיגל, וואָס איז נאָך על־פי נס
ביז איצט גאַנץ געבליבן, קוקט אין אים אַרײַן, פאַרדרייט זיך די קורצע
געלע שטעכיקע וואַנסעלעך און גיט פּלוצלינג אַ זעץ מיט דער פּויסט אין
דער מיט פון שפיגל:

— זשידאָוסקי גוטס, צום טײוול!

ס'אַראַ טײַער צוגעפאַסט וואָרט פאַר אַרגיעס: „זשידאָוסקי“...

איך קוק מיך צו צו דעם צעשטויסענעם האַב־און־גוטס און קלער:
וויפל מי און אַרבעט האַבן מענטשן אין אַלץ אַרײַנגעלייגט, וויפל האַבן
זיי געשפּאַרט, געקליבן, דאָס איז דאָך די מי פון דורות — פון טאַטעס,
זיידעס און עלטער־זיידעס — און פּלוצלינג — פּײַער, חורבן, רויך.

איך גיי אַרויס אויפן גאַס: וואָס מאַכן עפעס אחינו בני־ישראל?

ס'איז דער צווייטער טאַג סופות. נעבן אַ שטוב שטייען אַ פאַר ייִדן.
איך גיב זיי אַפּ „גוט־יום־טובּ!“ און זיי דערציילן מיר גאַנצע געשיכטעס,
וואָס די האַר שטעלן זיך קאַפּויער. כּמעט אַלע אײַנוווינער זענען צעלאַפּן
און דאָס שטעטל איז פּוּסט, וויסט. די פאַרבליבענע הײַזער זעען אויך אויס
ווי חורבות, די קראַמען צעראַברטע, בלויז סאַלדאַטן דרייען זיך אום
היץ און הער.

אויפן גאַס לויפן נאָך נאָך מיר אַ פאַר קליינע באַרוועסע ייִדישע
מיידלעך און בעטן זיך מיט וויינענדיקע קולעכלעך:

— אַ שטיקל בראַזי! אַ שטיקל ציקאַר!...

פאַר נאַכט גיי איך אַרײַן אין שול. פינצטער, חושך, מרה־שחורה אין
די ווינקעלעך. בלויז איין איינציק חלבן ליכטל ברענט ערגעץ אין דער

הייך אין אַ הענגלייכטער. אין דער טונקליקייט דרייען זיך אַרום ווי טרויע-
ריקע סילוועטן ייִדן אין שוואַרצע לאַנגע קאַפּאַטעס, אין גרויסע שטרײַמ-
לעך, לאַנג פאַרדרייטע פּיאַות, און אַלע זענען ווי שטומע, אַלע שווייגן...
פון צײַט צו צײַט רײַסט זיך בלויז דורך אַ שווערער זיפן.

— טאַטע־פאַטער! —

דערזען אַז איך בין אַ ייִד, האָבן די אַלע שטומע און שווייגנדיקע
מיד אַרומגערינגלט. „וואָס קאָן זײַן דער סוף?“ — פּרעגט מען מײַך: —
מען הונגערט, מען טריקנט און מען ווערט פאַרשמאַכט פון טאָג צו טאָג.
מ'האַט שוין פאַרגעסן די מראָה פון ברויט. יום־טוב — נישטאָ איבער וואָס
„המוציא“ צו מאַכן. די איינציקע זאַך, מיט וואָס אַלע נערן זיך, איז, ווי
אומעטום, קאַרטאַפּל.

איינ ייִד פּרעגט מײַך, צי איך האָב אַ „שטיקל ציקאַר“. „די מוטער
— זאָגט ער — האָט נישט וואָס צו געבן דעם זויגקינד... כאַטש אַ ביסל
זיס וואָסער מאַכן“...

אַ צווייטער ייִד ווידער בעט בײַ מיר אַ פאַר שוועבעלעך, פּײַער צו
לייגן. דאָס איז אויך נישטאָ. ס'איז נישטאָ נישט קיין ליכט, נישט קיין
נאַפּט. מ'זיצט אין דער פינצטער גאַנצע אָונטן. אַט ברענט שוין איצט
אין שול דאָס לעצטע, לעצטע ליכטל —

נאָך דעם דערציילט מען מיר, אַז די ערשטע צײַט, בעת „אונדזערע“
זענען אַרײַנגעקומען, האָט מען דאָ אין שול פּערד אַרײַנגעפירט, שטענ-
דערס געבראַכן, ספרים געריסן און דערמיט „קיפּיאַטאַק“ געקאַכט...
מען שטעלט זיך דאָונען „מעריב“.

— והוא רחום...

דער ניגון פון בעל־תפילה איז אַ געבראַכענער, אַ שטילער, אַ הכנעה-
דיקער. עס רײַסט בײַ דער נשמה.

איך קער זיך צוריק „אהיים“ דורך די פינצטערע, אומעטיקע געסלעך.
איך קום אַרײַן אין דער חורבה — עס בלענדט אַ ווייסקייט.

וועש! נייקע וועש...

דער גאַנצער „וויזואַד“ טוט זיך איבער.

עס זענען פאַראַן באַזונדערע שנאַרערס, וואָס ווהיין זיי זאָלן נישט קומען, הייבן זיי באַלד אָן צו נישטערן און זוכן. און דאָ בײַ דער חורבה, אויפן הויף, האָבן זיי דערשמעקט אַ פאַרשאַטענע גרוב. מ'האַט פון דאָרט גאַנצע קאַסטנס אַרויסבאַקומען און אַלע זענען אויף דעם אַרויפגעפאַלן זוי די בינען. מען כאַפט וועש, טײַערע געהאַפטענע האַנטעכער, וואָס האָבן פריער זאָלן באַפּוצט, קליינע זינדענע טאַשנטיכלעך, וואָס זייער אַרט איז שטענדיק אין מיידלשע רידיקיוולן... פראַכטפולע סערוועטן צערייסט מען אויף „פאַרטיאַנקעס“...

איין פויער האַלט אַ פּליושענעם דאַמען־זשאַקעט און קלערט וואָס דערמיט צו טאָן. באַלד פאַלט אים אײַן אַ גליקלעכער געדאַנק: ער וועט פון דעם מאַכן אַ קאַלנער צום שינעל.

ער שניידט אויס פון פלייצע אַ שטיק פּליוש, פאַסט עס צו צום קאַלנער פון שינעל, קוקט עס אָן, און באַמערקנדיק, אַז עמעצער האָט פון אים אַ לאַך געטאָן, טוט ער עס אויף דער ערד אַ שלידער...

דער וויזואַדנער אַליין געפינט אַ וויסן באַלזשילעט. ער טוט עס אָן אויף זיך, טשעפעט אָן אַ זיגער מיט אַ קייט און פאַטשט זיך ברייטלעך מיט דער גראַבער האַנט אין ברוסט: אַכטונג... דרך־ארץ...

איין פויער האָט נעבעך פאַרשפּעטיקט און שוין גאַרנישט געפונען פאַר זיך. צווישן די שיריים האָט ער נאָר געפונען דאַמענוועש. אַ וויילע שטייט ער איבער דעם, קלערט, קלערט, קוקט זיך צו ווי אַנדערע „פראַגן־טעווען“ אין בלאַנקענדיקער וויסקייט, און לסוף גיט ער אַ מאַך מיט דער האַנט:

— צו אַל די רוחות, אַבי עס וועט נישט בײַסן...

און מאַדנע לעכערלעך און טרויעריק האָט ער נאָך דעם אויסגעזען.

אַברהם זאַק

דער מגושמדיקער בערדיקער פויער, אין די ווייסע דאַמען-פאַנטאַלאַנען
און דעקאַלטרטן העמד מיט שפיצן...

צו מאַרגנס — ווידער אין וועג.

דער רעגן הערט גאַרנישט אויף און דער ווינט ווערט אַלץ שניידן-
דיקער. דער וועג איז אַ בלאַטיקער, אַ זומפיקער. פון ביידע זייטן אין די
קאַנאַוועס וואַלגערן זיך צעפּגרטע און דערהרגעטע פּערד מיט געשוואַלענע
בייכער. אַזוי לענג-אויס דעם גאַנצן וועג, אויף צוואַנציק-דרייסיק טריט
איינער פון דעם אַנדערן. עס ליגן אויך צעוואַרפן אַמוניציע און צעשמע-
טערטע האַרמאַטן און נאָך אַנדערע זאַכן; און דאָס אַלץ זאַגט עדות וועגן
אַ פאַרגאַנגענער גרויסער שלאַכט.

די בלאַטע ציט אַרויס דאָס לעצטע ביסל פּוח און דער הונגער פּרעסט
צונויף דאָס האַרץ ווי מיט צוואַנגען...

פאַר די אויגן קומען מיר די ייִדן אין די גרויסע טיפּע שטרנימלעך,
וואָס האַבן ביי מיר אַ „שטיקאַל ציקאַר“ געבעטן... און כאַטש זיי זענען
גענוג אומגליקלעך, פון דעסטוועגן רופן זיי איצט אַרויס ביי מיר נישט
קיין מיטלייד, נאָר אַ געפיל פון קינאה (מישטיינס געזאַגט!...): ווי גליקלעך,
דאַכט זיך, דאַרפן זיי זיך פילן אין דעם קליינעם וואַרעמען, פינצטערן
שולכל!...

מיר דערשלעפּן זיך ענדלעך אויף נעכטיקן אין אַ דאָרף.

שאַ, גוט-מאַרגן! דאָ הערן זיך שוין די דונערן פון האַרמאַטן... פון
ערגעץ וווּ פון האַריוואַנט ציטערן עס און קייקלען זיך די קלעפּ: דאָס
באַמבאַרדירט מען פּשעמישל...

האַלב-פּוסטע שיערן — דאָס איז די „הייט“.

פאַר נאַכט האָט דער רעגן אויפּגעהערט, נאָר דער ווינט האָט זיך
פאַרשטאַרקט. דער הונגעריקער עולם דרייט זיך אַרום אין די שינעלן,

גראַבט קאַרטאַפּל און לייגט אויף שייַטערס. ס'איז שוין פינצטער און דער „אַביעד“ איז נאָך נישט פאַרטיק. די רייען שטייען שוין מיט די קעסעלעך ביי דער קיך, אַבער, מעשה שטן, שווימט די קרויט פון אויבן און איז נאָך גרין. דאָס פייער נעמט זי נישט! — מען קוקט דערויף מיט דאַרשטיי-קע אויגן: ווי וואָלט עס דערוואַרעמט אינעווייניק דעם פוסטן הונגעריקן מאַגן!...

— גיב אַזוי ווי דאָס איז! — שרייַט מען צום קאַשעוואַר.

— סטייַטש, ווי אַזוי!?

— גיב אַזוי ווי דאָס איז! — האָט מען געשריגן פון אַלע זייטן און דער קאַשעוואַר האָט געמוזט טיילן נאָך רויע קרויט. דורכגעקעלטערטע, הונגעריקע, פאַרחלשטע, האָט מען דאַרשטיק געזופּט דאָס הייסע מוטנע וואַסער און געקייַט די גראַבע, האַרטע, אַבער וואַרעמע קרויטבלעטער... — די קויל וועט פרייער דערהרגענען, איידער מ'וועט קראַנק ווערן... איך קום אַריין אין אַ דערבייַקער כאַטע זיך אַנוואַרעמען — פינצטער, מרה-שחורהדיק. פון ערגעץ אַ ווינקל רייסט זיך עפעס אַ שטיל אַנמאַכטיק קרעכצן. אַבער זען זעט מען קיינעם נישט. נעבן אַ פענצטערל טיילט זיך אויס פון דער פינצטערניש אַ שאַטן פון אַ מענטשן. איך דערנענטער זיך — אַ פויערטע מיט אַ שווייַנגנדיק קינד אויפן שוויס.

— ווער קרעכצט עס? — פרעג איך.

— קיינער נישט... דער אַלטער איז קראַנק...

— וואָס טוט איר אים?

— וואָס קען איך אים טאָן? אַן עלטערער מענטש... שטאַרבט אַוועק... איך לאָז זיך אַראָפּ אויף עפעס אַ בענקל און קוק זיך שטאַרק איין אין דער ריכטונג, פון וואַנען די קרעכצן טראָגן זיך פון צייַט צו צייַט. די אויגן ווערן ביסלעכווייז צוגעוויינט צו דער פינצטערניש, און די שוואַרצקייט ווערט אַ ביסל שיטערער. עס שניידט זיך אויס אַ בעט, אַ שוואַרצער צודעק און אַ טונקעלער פנים פון אַ מענטשן.

— וואָס איז אייך, זיידע? — שיק איך אַ פראַגע אין יענעם ווינקל.
קיין ענטפער. דער קאַפּ, וואָס ליגט דאָרט אויף עפעס, האָט זיך אָפּילו
קיין ריר נישט געטאָן. ס'האָבן זיך נאָר רעגלמעסיק די קרעכצן געטראָגן.
לאַנג האָב איך דאָרט נישט געקאָנט זיצן. דאָס אומעטיקע פינצטער-
ניש, די פויערטע מיטן שווינגנדיקן קינד אויפן שויס, דאָס טונקעלע ווינקל
מיטן שטאַרבנדיקן האָבן מאַדנע דאָס האַרץ געריסן...

אויף מאַרגן אין דער פרי בין איך ווידער אַהין אַרײַן. דער קאַפּ,
וואָס האָט זיך נעכטן קוים געזען פון דעם טונקעלן וונקל, איז שוין אין
גאַנצן איבערגעדעקט. אַנטקעגן זיצט די פויערטע מיטן קינד אויפן שויס
און אירע אויגן זענען אַראָפּגעלאָזט און ווי צוגעשמידט צו דער פּאָדלאָגע.
איך פּרעג שוין נישט. איך פאַרשטיי...

אַ גליקלעכער מענטש! — קלערט זיך — אויסגעלעבט זײַנע יאָרן
און געשטאַרבן אין אייגענע פיר ווינקעלעך, אויף אַ בעט — —
ווייטער געגאַנגען.

דער ווינט האָט זיך געריסן, געדרייט און ענדלעך אויף זײַנע פּליגל
אַ שניי געבראַכט. לײַכטע, פּוכיקע שנייעלעך. אַ גרוס פון ווינטער! אונטן
אַבער, אויף דער טיפּער בלאַטע, איז עס נישט קענטיק. קאַלט און כּמאַרנע.
וויסטע און פּוסטע שטרעקעס. ערגעץ קיין סימן פון קיין לעבעדיק וועזן.
אומעטום נאָר די שרעקלעכע שפורן...

אין איין אָרט באַגעגענען זיך יאָ לעבעדיקע, אַבער דאָס זענען סאַפּיאָרן,
וואָס רעסטאָוירירן עפעס אַ צעשטערטע בריק.

ס'אַראַ זומפיקע בלאַטע. די פּיס זאָגן זיך אָפּ צו פּאָלגן. אַלע זענען
דורכויס פאַרשפּריצט און פאַרשמוצט.

שפעטער גייען מיר איבער אַ לאַנגער בריק איבערן סאַן. די דאָזיקע
בריק האָבן „זיי“ אויך פאַרן אַפּטרעטן צעריסן; איצט איז זי ווידער
צונויפגעשטעלט און עטלעכע „צלמימלעך“ מיט „בערדאַנקעס“ דרייען זיך
אום היץ און צוריק.

ביסלעכווייז, ביסלעכווייז ווערן די ווייסע טויבע קלעפ פון האַרמאַטן אַלץ נענטער, נענטער... די אויגן קוקן ווייט אין האַריזאָנט, ווי זיי וואָלטן עפעס באַמערקן געוואָלט; אָבער די גרויע שווערע וואָלקנס באַהאַלטן. פאַרהוילן אַלץ הינטער זיך און ווייזן נאָר אַ רעטעניש...

מיר קומען ווידער אין אַ ייִדיש שטעטל —

ראַדימנאָ.

אונדזער היים אויף צו נעכטיקן — אַ ייִדיש צעראַבירט הויז. שיינע, רייכע צימערן און קאַבינעטן. גלעזערנע טירן, צעבראַכענע, צעשטויסענע מעבל. „סימנים“ — עקלאַפטע סימנים אויף דער פּאַדלאַגע — ווייזן, אַז דאָ זענען שוין סאַלדאַטן געווען. אויפגערוימט, מיט שטיקער מעבל אין אויוון אויסגעהיצט, איבערגעוואָרפן אַ גרויסע שראַנק קאַפּויער, שטרוי דערויף פאַרשפּרייט — און איבערגענעכטיקט. דעם מאַרגנדיקן טאָג האָבן מיר ווידער רן.

איך גיי אַרויס אין גאַס באַקוקן דאָס שטעטל.

די גאַסן זענען פאַרבלאַטיקט און פאַרשמוצט. צעבראַכענע טירן און פענצטער. קראַמען — צעראַבירטע, אַפענע, פּוסטע — קוקן אַרויס אין גאַס ווי פינצטערע מיילער פון קברים.

פון אַנטקעגן גייט מיר אָן עפעס אַן עלטערער ייד, אַן אינגעהויקער־טער, אַ הכנעדיקער, הייבט אויף אויף מיר אַ פאַר אומעטיקע אויגן און זאָגט מיר אין דער שטיל:

— גוט־מאָרגן!

ער דערקענט, ווייזט אויס, אַז איך בין אַ ייד.

אין האַרצן האָט עס מיר אָבער שטאַרק באַנג געטאָן. ער פילט זיך אַנטקעגן מיר אונטערטעניק... אַט דער אַלטיטשקער ייד מיטן איינגע־בויגענעם רוקן און גרויען קאַפּ... אינסטינקטיוו שטעל איך זיך אָפּ, דריי זיך אויס און קוק נאָך ווי דער זקן פּויוזשעט קוים, אַ טריט נאָך אַ טריט, ביז ער פאַרשווינדט ערגעץ אין אַ זייט. ס'האַט זיך מיר איינגטלעך געוואָלט

רעדן דאָ מיט עמעצן, אַבער דעם זקן האָב איך נישט געקאָנט אָפּשטעלן:
אפשר וואָלט מײַן דערנענטערונג צו אים לכתחילה אים גאָר איבערגע-
שראַקן? ...

פון אַ פענצטער דערהער איך גאַמען פון אַ קלאַוויר.
ווער איז דאָ איצט אַזוי מוזיקאַליש? ...

איך גיי אַהין אַרײַן דורך דער אָפּענער טיר און זע ווי אויף דער
פּאָדלאַגע ליגן אויסגעלייגט סאַלדאַטן. אין מיטן שטוב שטייט אַ קלאַוויר
און איין סאַלדאַט שטורכעט מיט די אומגעשיקטע פינגער די ווייסע קלאַ-
ווישן, און די קלאַווישן — אַ סך פעלן שוין, מחמת איינעם האָט זיך,
געוויס, פאַרוואָלט וויסן, וואָס אונטן טוט זיך עס אַזוינס... — און די
קלאַווישן גיבן דערביי אַרויס אַ מאַדנע קרעכצערײַ, גלייך ווי זיי וואָלטן
פילן אַז נישט קיין פאַרבענקט מיידל מיט פאַרחלומטע אויגן, אין אַ טונקעלן
בינ-השמעות, יצט עס איצט איבער זיי...

אויף דער ערד נעבן קלאַוויר וואָלגערן זיך נאָטן — גאַנצע העפטן:
וואַנגער, שומאַן, ליסט, בעטהאָווען... עס ליגן אויך מאַסן ביכער אין פּראַכט-
בונד. איך הייב אויף איינעם אַ דיקן, טו אַ בלעטער — אַ מעדיצינישער.
אַרויסגייענדיק פון דאָרט האָב איך באַמערקט אויף אַ טיר אַ מעשענעם
בלעכל מיט אַן אויפּשריפט פון אַ ייִדישן דאַקטאָר.

איך גיי ווייטער איבער די גאַסן. פון פאַרשיידענע וועגן ציען זיך
אַבאַזן און אויסער דעם גייען דורך עטלעכע פּאַלקן פּוסגייערס. מײַט און
מען פאַרט אינלנדיק, און די טיפע בלאַטע אויף די גאַסן ווערט אַלץ שיטע-
רער פון די רעדער און טריט. ס׳גייט אַ קלאַנג: „מען טרעט אָפּ“. די קלעפּ
הערן זיך פון גאָר נישט ווייט.

די סאַלדאַטן, וואָס גייען דורך — פאַרחוּשכטע, פאַרמוטשעטע פון רעגן,
בלאַטע און קעלט. די פּנימער אַזעלכע פאַריאושטע און ליידנדיקע. אַט
ליגט איינער, שוין פון מיטעלע יאָרן, ביי אַ טיר און ציטערט פון קעלט.

איז אין מיטן גיין קראנק געוואָרן און וואָרט מ'זאָל אים צונעמען. זײַנע אויגן קאַלט, אָן אַ גלאַנץ; די הענט קאַרטשען און טרייסלען זיך. נעבן אַ גערטל ווייעט אַ פּאַן פון אַ פעלדשפיטאַל. איך שטעל זיך אָפּ און זע: פון אַ טיר טראָגן סאַניטאַרן אַרויס דרײַ „נאַסילקעס“ איינע נאָך דער אַנדערער: געשטאַרבענע פון ווונדן. לאַנגע, אויסגעצויגענע קערפּערס, איבערגעדעקט מיט ווייסע ליילעכער. און דער פּוילער רעגן קאַפעט פון אויבן אויף די ליילעכער...

וורווו! קאַלט, קאַלט אויף דער נשמה... עס שוידערט אַ געדאַנק: „ווע- מען איז אַצינד שוין בעסער?...“

טיף, טיף אין האַרצן האָט ווי אַ שלאַנג גענאַגט און ווי עמעצער וואָלט עקשנותדיק געפרעגט די פּינגלעכע פּראַגע „פאַר וואָס?“ פאַר וואָס פּינגיקן זיך אַזוי „די שענסטע פון די ברואים?“ — —

פאַר נאַכט בין איך צוגעגאַנגען צו דער ייִדישער שול — כ'האַב זיך דערוווסט, אַז היינט איז פּרײַטיק — אַבער פּוסט, וויסט, חושך. אומעטיק, פינצטער אין די גאַסן. אין קיין פענצטער האָט זיך אין ערגעץ קיין שבתדיק ליכטל נישט געוויזן...

אין דער פּרי גייט מען אַרויס צו יאַראַס לוי. אין גאַנצן צען- צוועלף קילאָמעטער.

מען טרעט ווירקלעך אָפּ. איבערן גאַנצן וועג ציען זיך אַבאַזן, קאַוואַ- לעריע, אַרטילעריע און בײַ די זײַטן שלעפט זיך די אומגליקלעכע „פיע- כאַטע“: צעזיטע, צעוואָרפענע, מיט דער משא אויף די פלייצעס, פאַר- שלומפּערטע, פאַרשמוציקטע קריכן זיי, די פאַרפינצטערטע אויסגעמוטשעטע מענטשלעך און ראַנגלען זיך מיט די נאַסע, זומפיקע בלאַטעס. וווּ נישט וווּ ליגן פאַרחלשטע מענטשן און פּערד. אַט בלאַנדזשעט אַרום אַן אַוועקגע-

אברהם זאק

וואָרפן פּערד, קוקט תּמעוואַטע מיט די קראַנקע גלייכגילטיקע אויגן און האָט שוין אַפילו נישט קיין פּוח צו עסן דאָס גראַז פון לאַנקע...

מיר אָבער גייען אַלץ פאַרויס, צום פּאַלק.

פון אַנטקעגן לויפן גאַנצע שאַרעס פון קראַען: נישט אומזיסט... ערגעץ גאַנט מוזן גאַנצע פעלדער מיט הרוגים זיין...

עס ווייזן זיך שפּיצן פון קירכעס, און אַט זענען מיר שוין נישט ווייט פון דער שטאָט. ביי דער זייט ציען זיך פאַרפעסטיקונגען און אַלערליי קינסטלעכע שטערונגען, וואָלפן־גריבער און דראַט־פאַרצוימונגען. די שטאָט בלאַנקט פון דער ווייטנס. מיר קומען אַריין — גאַנץ, אַלץ איז גאַנץ. די שלאַכט איז פאַרגעקומען אַרום שטאָט און די גאַסן האָבן נישט געליטן. אין איין ווינקל געפינט זיך אַ גאַנצע נעץ פון גרויסע, לאַנגע געביידעס — דאָס זענען „זייערע“ קאָזערנען (קאָזאַרמעס), דאָרט טאַקע אַרדענען מיר זיך איין אויף איבערנעכטיקן.

ס'איז נאָך גאַנץ פרי. איך רו זיך אויס אַ ביסל און גיי אַרויס אין גאַס. איך באַקוק דעם „אַלטן שלאַס“, דעם ראַטהויז און נאָך אַנדערע מערקווערדיקייטן. איך מעסט אויס אַלע גאַסן. סלאַוואַצקיי־שטראַסע, גרונ־וואַלדסקאָ־שטראַסע, קראַשעווסקי־גאַסע, סאַביעצקי־שטראַסע — אַלץ פּיינע גאַסן. די הייזער זענען אַפילו נישט קיין הויכע, אָבער גאַנץ עלעגאַנטע. מענטשן — גאָר ווייניק. זעלטן ווייזט זיך פאַר די אויגן אַ ציוויל־געקליידטער.

די שטאָט האָט מען געהאַלטן אין אַפרייניקן.

מ'פירט אַרויס וואָס מען קאָן נאָר. אַט ציט זיך אַן אַבאַז. דאָרט — אַ פאַרטיע געפאַנגענע, און דאָרט, וווּ די קאַמענדאַטור איז, פאַקט מען זיך שוין אויך אויף וועגענער. די שיסעריי דערנענטערט זיך אַלץ צו דער שטאָט, און די קלעפּ ווערן שטאַרקער און אַפּטער. ביי נאַכט, ליגנדיק אויף דער פּאַדלאַגע אין די קאָזאַרמעס, האָט מען געשפּירט ווי די ווענט

אין פייער

— גענוג געהויליעט!

דאָס רופט אויס איינער פון אונדזער פולעמיאָטן־קאָמאַנדע, וואָס איז פון אַנטקעגן אָנגעקומען אויף אַ פּערד. איטלעכער פאַרשטייט גאַנץ גוט די באַדייטונג פונעם „גענוג געהויליעט!“ דאָס מיינט מען אונדזער פאַר־שוונדענעם לאַנגן יום־טובּ... אַלע הערן עס מיט קימער און גורען זיך אין שיינעל פון קאַלטן רעגן.

נאָך דעם לאַזט מען זיך גיין צוריק און דאָן רעכטס, איבער די פעל־דער. פון ערגעץ גאַר נאָנט הערט זיך שוין אַ טראַסקעריי פון ביקסן און אין דער לופטן וויקלען זיך וואַלקנדלעך רויך פון שראַפנעלן.

מיר בייטן ווידער די ריכטונג.

אין איין אָרט ליגן מיר ווידער אָפּ אַ שעה צוויי אונטערן רעגן.

עס ציטערן די גלידער פון קעלט.

אַך ווי עס קוועלט דער הונגער!...

פאַר נאַכט ערשט קומען מיר אָן אין אַ דאָרף, וווּ דער פּאַלק געפינט

זיך.

עס פּאַלן אַרויף באַקאַנטע. איינער בעט טאַביק, דער צווייטער ברויט,

דער דריטער צוקער: סטייטש, מען קומט דאָך עפעס פון אַ שטאַט. ביי

קיינעם פון אונדז איז אַבער פון קיין זאַך שוין קיין זכר נישט געבליבן

— דער זעלבער הונגער!

איינער רעכנט מיר אויס אַ גאַנצן צעטל פון באַקאַנטע, וואָס זענען פאַר דער לעצטער צייט דערהרגעט געוואָרן. עס האָבן זיך אויך באַוויזן גייַסטיק קראַנקע... דער קאַמאַנדיר פון איין ראַטע איז אויך פון זינען אַראָפּ. ס'אַראַ שרעקלעכן אויסזען, דערציילט ער, האָבן זיי געהאַט, די צעמישטע; ס'אַראַ משונהדיק ווילדער פּיער האָט געברענגט אין זייערע משוגענע אויגן...

מען דערציילט מיר פון הונגער, מאַטערניש און פּלאַגן. דער באַקאַנט-טער פיזמוץ. איצט רוט מען שוין אַ ביסל אין רעזערוו.

איך קוק אָן די פּנימער — אַלע אויסגעבלייכטע, פאַרפיניצטערטע. שפורן פון גאַנצע פינף וואָכן פּלאַגעניש! איך באַמערק, אַז קיינער קאָן אַ רגע רויק נישט שטיין: אַלע ווילע אַ דריי, אַ טשוכע, מיטן פנים אַ קרים... שוין וואָכן קיין וועש נישט געביטן... ביי אַ סך איז געבליבן נאָר די איינציקע העמד אויף זיך. מ'טוט זיך קיין מאָל נישט אויס.

אין דער פרי האָב איך צוגעזען אַ טרויעריק בילד: כאַטש ס'איז געווען קאַלט, נאַס, אַ האַרבסט־רעגנדל האָט געזיפט, פון דעסטוועגן זענען הינטער די הייזער געשטאַנען מענטשן מוטער־נאַקעט איבער אַ ברענענ־דיקן שייטער און די איינציקע העמד פון זיך גערייכערט... בר־ר!

אין דאָרף זענען געבליבן אַ ביסל איינזווינער און נעבן אַנדערע כאַטעס זענען אויסגעגראָבן געוואָרן קעלערן צום באַהאַלטן זיך, אין פאַל ווען אויבן וועט שפּאַצירן דער טויט. און ווירקלעך, ווען נישט ווען פּלעגט זיך פון דער פּאַזיציע, וואָס איז געווען אין גאַנצן עטלעכע קילאַמעטערס פון דאָרף, דורכרייסן אַ ביקסנקויל און זיך מיט אַ זשומערייַ דורכטראָגן. סאַלדאַטן האָט עס איבעריקנס שוין נישט געאַרט; אָבער די איינזווינערס פּלעגן זיך גאַנץ אָפט איבערשרעקן און פּלעגן לויפן מיט האַק און פּאַק אין די צוגעגרייטע גריבער.

אומגליקלעכע, נעבעך! אין יעדער כאַטע פּייפט דער דלות און ווי אומעטום הערט מען דאָ אויך פון יעדן איינציקן באַזונדער די אַלטע טענה:

אונטער די פליגל פון טויט

— גינעמא, פאניע, שאַ יעסטי אי פיטי...

אָדער:

— גי כליבא, גי צוקרו, גי סאַלי...

צוויי יידן פון מיין ראַטע, דערוויסנדיק זיך, אַז מיר איז געלונגען צו קויפן ביי אַן „אַבאַזנעם“ אַ שטיקל לחם, זענען צו מיר צוגעקומען מיט אַזאַ מין פאַרשלאַג: אויב איך וועל מפקיר זיין דאָס ברויט, וועלן זיי דערצו קויפן אַ הון און מען וועט צוזאַמען מאַכן אַ סעודה. סײַ ווי סײַ... ווער ווייס, וואָס מאַרגן וועט זײַן...

צי עס איז בעסער צוויי טעג ברויט צו עסן, אָדער איין טאָג ברויט מיט הון — דאָס גיב איך זיך קיין חשבון נישט אָפּ. מיר געפעלט זייער האַפענונגסלאָזער „פאַרנעם“ און איך ווער מרוצה.

אין אַוונט זיצן מיר שוין אין אַ כאַטע און די פויערטע פאַרעט זיך פאַר אונדזערט וועגן מיט אַ הון ביי דער פליטע. אין שטיבל איז האַלב-טונקל און הייס. סאַלדאַטן זיצן אַרום טיש און מאַכן גאַר אַן „אײן און צוואַנציק“...

נעבן אונדז זיצט דעם פויערס אַ טאַכטער און מיר „אַמוזירן“ זיך. די טעמע, נאַטירלעך, איז אַ גאַנץ אויבערפלעכלעכע, אַבער דאָך... מען ווײַלט זיך... דעם מײַדל, למשל, קומט אויס לעכערלעך, וואָס שוועבעלעך הייסן אין רוסיש „ספּיטשקי“.

— כאַ-כאַ-כאַ! — צעלאַכט זי זיך גאַווי — ספּיטשקי, ספּיטשקי!.

צינדעהאַלץ — זאַגט זי — איז אַ סך, אַ סך שענער.

איך קוק זיך צו צו איר לאַכנדיק פנים און לאַך אויך מיט, ווי אין אַ היימישער געזעלשאַפט. און אין זינען בעט איך בעת-מעשה מחילה ביי די באַקאַנטע ציוויליזירטע דאַמען: געוויס וואַלטן זיי זיך באַליידיקט, ווען זיי ווייסן, אַז אַן איינפאַך דאַרפּמײַדל פאַרבייט אַצינד זייער געזעל-שאַפט...

דערווייל קומט צו א סאלדאט און זעצט זיך שוין צו נאנט נעבן מיידל.
און מאדנע נישט אנגענעם איז געווען צו קוקן אויפן פויער, דעם מיידלס
פאטער, וואס האט נאך, נעבעך, געמוזט צושמייכלען, ווען דער נישט-
קארעקטער סאלדאט האט גענומען רעדן צו זיין טאכטער מער מיט די
הענט ווי מיט דער צונג...

דעם קומענדיקן טאג פרעגט מען פונאנדער, וועמען עס פעלן פאטרא-
נעס און מארלעבינטן... א סברא, אז נישט לאנג וועט מען אזוי רוען
אין דארף.

איך זיך אין א פויעריש הייל, פארשלאגן אין א ווינקל און דער קאפ
איז באלעסטיקט פון פינלעכע געדאנקען. און אלץ וויקלט זיך ארום איין
פונקט: טויט...

אך, ווי גרויס איז דער פארלאנג צום לעבן!... וועל איך נאך דאס
אלץ, וואס איך זע איצט אין זכרון, קאנען זען א מאל אויף דער וואך?...
פינלעך קנייטשט זיך דער שטערן, ווי אונטער דער משא פון א שווע-
רער רעטעניש.

— פאר וואס בין איך נישט געבוירן געווארן אן אקס?
אזוי פרעגט א פויער, ליגנדיק אויפגעדרייט אין שנייער אויף א בינטל
שטרוי און ציטערנדיק פון קעלט.

— איך וואלט דאך — זאגט ער — נישט געוואוסט און נישט געליטן
ביו מיין סאמע טויט!
צי איז ער נישט א מאל גערעכט, דער פויער?...

אויף „יענער זייט“ האט מען זיך א פנים דערוואוסט וועגן אונדז און
פלוצלינג — ווווווווווו-ב-ב-א-אך!

עס רייסט זיך אויף אין דער לופט אַ שראַפּנעל, נאָך איר אַ צווייטע. אַ דריטע און אַזוי כּסדר, אָן אַן אויפהער, איבערן גאַנצן דאָרף. עס ווערט אַ טומל, אַ בהלה. מ'הייסט זיך שנעל אַנטאָן און שורותווייז הייבן זיך אָן די ראַטעס צו רוקן. ווי גנבים קריכט מען האַלב אינגעבויגן האַרט ביי די הייזער און מען ציט זיך צום פעלד. אין עק דאָרף בלייבט מען שטיין און מען וואַרט אויף אַ באַפעל. די שראַפּנעלן וואַיען אַלץ איינער נאָך דער אַנדערער און רייסן זיך מיט אַ ווילדער קראַפט. אינסטינקטיוו בייגט מען זיך און מען טוליעט זיך צו עפעס אַ פאַרקנדל, כאַטש דאָס האַט אַזאָ ווערט ווי אַ שטרויעלע אויף די כּוואַליעס פון ים. און אַז מען דערפילט דאָס וואַיען שוין ווייטער איבער זיך, ווערט מען מונטערער און אויף די ליפן באַווייזט זיך אַ מאַל אַ טרויעריק שמייכעלע אויך, ווי איינער רעדט :
ברוך שפּטרגי... פלי צו אַל די רוחות...

אין איין ווינקל האָבן זיך אַבער אַ פאַר שאַרבנס צעלעכערט. הענט און רוקנס צעניזוקט, און עס האַט זיך דער באַקאַנטער ניגון דערהערט :
— סאַניטאַר !

מען ציט זיך דאָן שנעל איבער פעלדער, און בעת מען איז שוין לערד אַ קילאַמעטער ווייט געווען, האָבן זיך אינעם דאָרף, אין פאַרשיידענע זייטן, פלאַמען אויסגעמישטע מיט רויך אויפגעהויבן...

ווידער אַ גליקלעכער צופאַל ; ווידער אַפּגעגליקט... איך בין דאָך גאַנץ צופעליק נישט געשטאַנען דאָרט, וווּ אַ גראַנאַט האַט ביינער מיט פלייש אויסגעמישט ! —

וואָס טוען דאָרט איצט, נעבעך, די איינוווינערס ? וואָס מאַכט דאָרט איצט מיין „נישט קולטורעל“ פּריילין ?...

מיר באַזעצן זיך אין אַן אַנדער דאָרף, אַ פינף קילאַמעטער ווייטער פון יענעם.

דאַרט איז מען אַפּ אַ טאַג דרײַ. ס'איז שוין סוף סעפטעמבער. גראַד האָבן זיך געשטעלט שיינע, וואַרעמע טעג, און אויפן האַרצן ווערט אַ ביסעלע היימעלעכער, מונטערער. עס דערמאָנען זיך לאַנג פאַרגעסענע זאַכן; נאַנטע פּנימער שוועבן פאַר די אויגן; די היים גייט פון זינען נישט אַרויס... די אַוונטן זענען קילע און אומעטיקע. אין הימל ציטערן איינזאַמע שטערן. איין אַוונט ליג איך שפּעט אויף אַ בערגל און קוק זיך צו שטום צו די גלײַענדיקע קוילן פון אַן אויסגייענדיקן שײַטער. עס ווילט זיך גאַר אין שײַער נישט גיין. עס נעמט קיין שלאָף נישט. פון ערגעץ וווּ גיט זיך אַפּ אַ טעמפּ רוישן פון אַ ביקסן־פּײַער — און די שרעקבילדער קאַנען אויף אַ מינוט נישט פאַרגעסן ווערן... וועט זיך אַ מאָל צוריקקערן יענע זאַרג־לאַזיקייט, יענע פאַרשוונדענע רויקייט? אַ, ניין! אויב אַפּילו די טײַוולאַך־ניש־פּלײַענדיקע שטיקלעך מעטאַל וועלן מײַן שאַרבן אויסמײַדן און כײַוועל לעבן בלײַבן — וועט שוין אויך די אמתע רו צו מיר קיין מאָל נישט קומען. שטענדיק וועלן, דאַכט זיך, מײַנע איצטיקע טעג, ווי לעבעדיק פאַר־קערפּרטע ברואים, פאַר די אויגן שטיין... די גרויע ליכטיקייט פון טאַג וועט מיר דערמאָנען אין דער פאַרב פון פאַרגלאַצטע, אויסגעקערטע אויגן און די נעכט וועלן מיר אַלץ ווײַזן יענע נאַכט, ווען איך בין צוזאַמען מיט טויטע אין איין ריי געלעגן — — — — —

שיינע, וואַרעמע טעג, און דער עולם באַנוצט זיך מיט זיי. — מען קאַכט, מען באַקט און מען בראַט! די שײַטערס ווערן אַלץ געדיכטער און ווערן גאַרנישט פאַרלאָשן. דאָ און דאַרט רײַסט זיך אַ קוויטשערײַ פון חזירים; מ'האַלט אין איין שטעכן און סמאַליען. ייִדן זענען געוואָרן גאַנצע מבינים אוף דעם „טריפהנעם מיין"... עס גייט צו, למשל, צו מיר איין ייִד און לייגט מיר פאַר: — אפשר ווילט איר אַ חלק, קאַן איך אײַך אַפּלאָזן. מיר האָבן גע־

שטאָכן בשותפות אַ היפּשן קאַבאַנטשיק. איך זאָג אייך — אַ געשמאַל-
צענער!...

אַזעלכע טעג זענען אַבער נישט מער ווי אַן איבערגאַנג פון צרות צו
פּלאַגן...

ביי גאַכט, ווען מען האָט זיך שוין געהאַט אין שייַער פאַרקליבן, האָט
מען פּלוצלינג געהייסן זיך פאַרטיק מאַכן. נעמען זאָל מען בלויז די ביקס
און פאַטראַנעס. מען וועט נאָך, הייסט עס, צוריקקומען.

מיר גייען אַרויס אין דאָרף — ווייזט זיך אַרויס, אַז בלויז אונדזער
ראַטע איז באַשטימט צו באַשיצן די אַרטיילעריע.

מיר לאָזן זיך גיין אין דער פינצטער נאָך די שווערע טריט פון די
אַרטיילעריע־פּערד און שווערן רוישן פון די גרויסע דיקע האַרמאַטן־רעדער.
ענדלעך קומען מיר אַרויף אויף עפּעס אַ פּעלד און מען שטעלט זיך
אַפּ. דאָ איז די פּאָזיציע. דאָס ביקסן־פּייַער הערט זיך גאַנץ דייַטלעך, אַבער
קיין קוילן פון אַנטקעגן דערגרייכן נישט אַהער. די האַרמאַטן גראָבן זיך
אין און אונדז ווערט אויך אַפּגעגעבן אַ באַפּעל צו מאַכן פאַר זיך אַקאַפּעס.
אַ גאַנצע נאַכט האָט מען זיך אַזוי געגראָבן און ערשט פאַר טאַג איז
מען שוין געלעגן רויק אין דער לאַנגער קאַנאַווע און געקוקט מיט מידע,
נישט אויסגעשלאַפּענע אויגן אין דער הייך צום הימל.

„אונדזערע“ האָבן לסוף אַוועקגעשיקט „אַהיך“ אַ „גוט־מאַרגן“... און
פון די קלעפּ האָט פּשוט די ערד אונטער אונדז געציטערט, ווייל מיר זענען
געלעגן אין איין ליניע מיט דער באַטאַרייע. נאָך דעם איז עס אַלץ אַפּטער
געוואָרן, און פון „דאָרטן“ האָט מען אויך אַנגעהויבן צו ענטפּערן. איינע
נאָך דער אַנדערער האָבן די שראַפּנעלן געוואַיעט און אין דער לופט זיך
געריסן. אַט, אַט, דאַכט זיך, טרעפּן זיי. עטוואַס נענטער, עטוואַס ווייטער.
אַבער גיין... גאַנצע שעהען שיטן זיי זיך — אין אַלע וויסטע וועלדער!

און מערקווערדיק, ס'אַראַ קאַלטבלוטיקייט דאָ הערשט, בײַ דער באַטאַ-
רייע. קיין ביקסנקוילן דערגרייכן נישט אַהער, באַוועגט מען זיך גאַנץ
געמיטלעך. און טאַמער לויפט אַ פעלדגראַנאַט, צי אַ גרעסערער קאַליבער
— איז ער דען מחויב צו טרעפן? ... און אַז איין גראַנאַט האָט יאָ דער-
הרגעט אַן אַפיציר און פאַרווונדעט אַ סאַלדאַט — איז עס אויך אַנגענומען
געוואָרן פאַר אַ צופעליקייט: מישטיינס געזאַגט, אַ מענטש לעבט דאָך נישט
איביק, טרעפט אַ מאָל... אַז ס'איז אַנגעקומען מיטאַג-שעה, האָבן די באַטאַ-
רייע־לייט געמאַכט אַן איבעררייס און זיך גאַנץ בהרחהדיק צעוועצט עסן.
מיר אָבער זענען געלעגן אין דער ענגער קאַנאַווע אויפגעדרייט ווי די
ווערעם. די פיס איז געווען אוממעגלעך אויסצוציען; די קני און דער רוקן
האַבן געבראַכן און דער הונגער האָט אַ גאַנצן טאַג געמוטשעט. קיין סוכאַרל,
קיין ביסל וואַסער, קיין שטיקל צוקער די פאַרשמאַכטע ליפן אָפּצונאַרן. אויב
איז אַ תענית פאַרטרייבט מען דעם הונגער מיט רייכערן, איז דאָ קיין ביסל
טאַביק אויך נישט געווען. עס האָט נאָר אין דער לופט אומאויפהערלעך
געוואַיעט און נישט איין מאָל מיט ערד פאַרשאַטן. און מ'האַט זיך אַלץ
געפרעגט: „וועט טרעפן אָדער נישט?“ ... די אייגענע טענות אין אַקאַפּ
פלעגן זיך אָפט איבערחזון און זענען שוין באַנאַל געוואָרן; אָבער יעדע
שראַפּעל האָט דאָך פאַרט איין און דעם זעלבן טויט געטראָגן מיט זיך...
און דער טויט איז באַנאַל? ...

— פאַר וואָס עסטו גאַרנישט? ... — פרעגט אין שפּאַס ברייטליאַוו בײַ
טימאַפּיעוון — ביידע שלאַסערס פון אַ מאַסקווער פאַבריק.

טימאַפּיעוון מאַכט אַ פעסיקע באַוועגונג:

— אויף דער ערשטער ליניע וואָלט איך אַלע קאַשעוואָרן אַרויסגע-
פירט. לאַזן מענטשן הונגערן, די שקורעס. ליגן הינטער דער פּאַזיציע און
— „לאַדעראַ וואַליאַיוט“ ...

נישט ווייט אין קאַנאַווע ליגט אויפגעקאַרטשעט אַ בערדיקער ייִדל,
אַ „זאַפּאַסנער“. „ראַבין“ רופט מען אים דאָ. דאָס געזיכט זײַנס איז ענלעך

צום קאליר פון דער ערד אין קאנאווע... ער שווייגט און איז פארטיפט אין זיך.

דעם ווואָנדעם פאַרגלוסט זיך איבער אים שפּאַס צו מאַכן.
— העי, ראָוויק, יא אידו נאָ וואַינאַ... — לאַכט ער פון זײַן רוסיש.
סאַלאַמענקאַ, אַ פּויער פון ערגעץ אַ ייִדיש שטעטל, מיט לאַנגע פּיס, וואָס זענען אין קאנאווע צונויפגעדרייט אפשר אין דרײַען, מישט זיך אַרײַן:
— אוי וויי, גוואַלד, אַ טאַטאַלאַך, אַ מאַמאַלאַך...
דאָס ידל גיט קוים אַ באַוועג מיט די האַלב־פאַרגליווערטע אויגן און לאַזט ווידער אַראָפּ דעם קאַפּ, ווי איינער רעדט: „רעד, ווער צעזעצט“...
שפּעט אין אָונט, ווען דער אַרטילעריע־פּײַער פון ביידע זײַטן איז אַנטשטילט געוואָרן און מיר זענען שוין געלעגן צונויפגעדרייט און פאַר־חלשט מיט פאַרמאַכטע, אַבער שלאַפּלאַזע אויגן, איז די פעלדקיך שטילער־הייט אַנגעקומען.

מיטננאַכט, אַ דיקע פינצטערניש צווישן הימל און ערד. מ'שלעפט זיך איבער וועגן און פעלדער. פינצטערע ביימער רוישן אומעטיק און שטיל. מאַנאַטאַן און טויב קלאַפּן די טריט.
מ'קומט אין אַ וועלדל. דאָרט ליגט אונדזער באַטאַליאַן אין פעלדוואַך. איך פאַל אונטער אַ בוים, מיד און מאַט, צוקאַפּנס די פּוּיסט, און באַלד ווערט אין קאַפּ אַ פאַרגליווערטע מאַסע.

מיר זענען ווידער אינעם זעלבן דאָרף. אין דער פּרי קלייבט מען זיך אַרויס פון דאָרט. אַזוי גייט מען גאַנצע דרײַ טעג. אַלץ גרויסע, אומדער־באַרעמדיקע איבערגאַנגען. איין טאַג האָט מען דורכגעמאַכט גאַנצע פּערציק קילאָמעטער. מ'גייט אַהין, מ'גייט צוריק, אַן אויפהער, אַן סוף. פון באַגינען ביזן שפּעטן אָונט. און אַלץ — הונגער, הונגער! מ'גריזשעט רוע קרויט און רעטעך פון גערטנער. די פּיס שלעפּן זיך נאָר פון אינערציע... ס'האַט

זיך שוין פשוט פאַרגעסן, אַז עס איז נאָך פאַראַן ערגעץ רו אויף דער
ערד... איין מאָל — ס'איז שוין געווען שפעט אין אָונט — זענען מיר
דורכגעגאַנגען עפעס אַ דאַרף. אין אַ טונקל־באַלויכטענעם שטאַל האָט זיך
עפעס אַ קאַמאַנדע שלאָפן געקליבן און פון די קליינע שטאַל־פענצטערלעך
האַט זיך לאַנגזאַם געצויגן:

איִזשע יע־סי נאַ גע־בע־סי...

און אַ ביסל ווייטער דערנעבן — אַ געמויערט שיין הויז. העל־באַלויכ־
טענע פענצטער. אינעווייניק זענען געזעסן אָפיצירן ביי שרייבטישן און
גלעזער טיי האָבן זיך מיט רויטקייט געשפילט אַנטקעגן פייער.

אַך, רו, רו! אַט איז רו!...

ס'האַט זיך די אויגן נישט געגלייבט די גליקלעכע, דאַכט זיך, רויקייט...
אַז מיר זענען שוין געווען ווייט, אויף יענער זייט דאַרף, אין דער
אומעטיקער פינצטערניש פון דער נאַכט, האָט מיר נאָך אַלק, ווי פון די
טויבע טריט פון די שווינגדיקע שאַטנס, אין די אויערן געקלונגען:

איִזשע יע־סי נאַ גע־בע־סי...
— — — — —
— — — — —

שפעט ביי נאכט.

דער לאנגער וועג, וואָס ציט זיך אומאויפהערלעך פון באַגינען אָן, האָט פיל מענטשן איבערן וועג צעזיט. איינציקווייז, פאַרווייז שלעפּן זיך אָפּגע- שטאַנענע, פאַרשמאַכטע אין דער פינצטערניש און די אויסגעמאַטערטע גלידער חלשן אַ ביסעלע רוי... אַז איד מיט מיין שכן זענען אָנגעקומען אין דעם דאָרף, וווּ דער פּאָלק האָט זיך אָפּגעשטעלט, איז שוין דער מיטאג געווען פונאַנדערגעגעבן און די קליינע „קלוגיע“ (שינער), וואָס אונדזער ראַטע האָט פאַרנומען, איז געווען ענג און געדיכט, ממש די נאָז נישט אַרײַנצושטעקן.

— הונגעריק זענען מיר גענוג, לאַמיר כאַטש גיין אַ זוך טאָן, וווּ דעם מידן קאַפּ אַוועקצולייגן.

אַזוי זאָג איד צו מיין שכן און מיר לאָזן זיך טאַקע ביידע אַוועק זוכן. פון שטאַל צו שטאַל, פון בוידעם צו בוידעם — פול, אומעטום פול. ענדלעך געפונען אַ פוסט הויז. אַרעמע מעבל און איקאָנעס. די פענצטער גאַנצע, מיט אַלע שויבן. אַ חידוש, וואָס עס איז געבליבן אומבאַמערקט. אַן אמת גליק פאַר אונדז!

קיין האַלץ איז נישטאָ, צעהאַקט מען אַ בעט און מ'הייצט אײַן אין אויוון. דאָס פּייער פּלאַקערט אַזוי פּריילעך, אַזוי לעבעדיק, וואַלט אַבער אויך געווען עפעס פאַרן אומרויקן מאַגן!... בלויז צוקער פאַראַן. שטעלט מען אַרײַן פאַרן פּלאַקער אַ קעסעלע וואַסער און מ'זופּט טיי. און זופּנדיק דעם טיי, צעשפּילט זיך נאָך מער דער אָפעטיט...

— זאגט נאָר, בחור — זאָג איך צו מיין שכן — וואָס, אַ שטייגער, וואָלט איר איצט געגעסן?...

— וואָס? ראשית-חכמה מוז איך האָבן כאָטש אַ פונטל ברויט... אָן דעם וואָלט איך זיך צו קיין זאך נישט געקאָנט נעמען...

— נו, און אַ טונקל-ראָזן באַרשטש מיט אַ סמעטענע-פלעווע פון אויבן?...

— יאָ — ענטפערט מיר מיין שכן און באַלעקט זיך דערביי. — נו, און אַ שמעקעדיקן האַרטלעכן ביפשטעקס מיט געפרעגלטע ציבעלעס באַשאַטן, און ברוינעם סאַוס, מיט רויטע פעט-גלאַנציקע מערעלעך ביי דער זייט — וואָלט איר נאָך דעם פאַרדייעט?...

מיין שכן שמייכלט און שלינגט דעם טיי און קרימט זיך. דורך זיינע גלעזערנע אויגן קוקט אַרויס דער הונגער.

— נו, און בוליאָן מיט מאַנדעלעך, מיט פלייש געפילט?... און נאָך דעם אַ געמישטער פרוכטן-קאַמפאַט, וואָס קילט דאָס האַרץ?...

מיין שכן איז אַזש פון די פלים אַרויס. שבעל האָט ער זיך פון אַרט אַ הייב געטאַן און פון גרויס פעס אַ גאַס געטאַן איבער דער גאַנצער פאַדלאַגע דעם נישט-דערטרונקענעם קוביק טיי:

— צום טייוול! נאָר זופ און זופ, און שווענק די אינגעשרומפענע געדערעם!

— מה רעש? איר קאָנט דאָך עפעס נעמען אין מויל אַרײַן?... — נאַט, נעמט, נו! — שטרעקט ער מיר אויס ביידע פוסטע הענט —

ווען מען קאָן טאַקע די ווענט גריזשען, וואָלט איך עס איצט געטאַן. — אויב אַזוי — זאָג איך — לאַמיר גיין שלאָפן...

דערפאַר אָבער געשלאָפן ממש ווי די גראַפן. צום ערשטן מאל נאָך אַ פאַר וואָכן זיך אויסגעטאַן. אויך וועש געטוישט. די לעזשאַנקע איז געווען גענוג גערוים און וואַרעם. פאַרשפרייט אַ פאַלאַטקע, די אַמוניציע צוקאָפנס און — אין די אַרעמס פון מאַרפיי...

מידע, צעבראָכענע פון גאַנג און הונגער, אין דער וואַרעם, אין פרישע וועג — האָבן מיר זיך אויפגעכאַפט אויף דער זעלבער זייט, וואָס מיר האָבן זיך געלייגט...

ס'איז שוין געווען גוט ליכטיק און דורך די פענצטער פון כאַטע האָט זיך קיין איין סאַלדאַט נישט געזען.

דער פּאַלק איז שוין אַוועק גלייך ווי ס'האַט אָנגעהויבן שאַרען אויף טאַג.

הייסט עס, הײַנט אפילו קיין טיי אויך נישט...

דער טאַג איז אַ גאַנץ שיינער. וואַרעם, לויטער. די האַרבסטיקע זון הויכט איר לעצטע היץ אַרויס. אונטן אָבער מוטשעט אַ טיפער, טיפער זאַמד. מיר בלאַנדזשען איבער עפעס אַ וועג, וווּ פון דער זייט הערט זיך אַ ביקסן־פּײַער. אַן אַפיציר פון אונדזער דיוויזיע, וואָס קומט גראַד אַן פון אַ זייט, רופט אונדז מיט אים צוזאַמען צו גיין, און מיר גייען שוין לויט אַ לאַנדקאַרטע.

שפעטער קומט אַן פון אַנטקעגן אַ גאַנצע פּאַרטיע פּאַרווונדעטע. די ווייסע מאַרלעבינטן בלאַנקען און דערמאַנען אַן גרויזאַמעס...

קיין ספק נישט, ווהיין מיר גייען אַצינד...

אָבער — צום טײַוול! וואָס מאַטערט אַזוי דער הונגער? וואָס דריקט אַזוי די משא אויף די פלייצעס?

מיר שלעפן זיך שוין אַזוי אפשר אַ שעה פינף־זעקס. דער וועג איז

אי אומענדלעך, אי קורץ: אומענדלעך פאַר דעם מידן אויסגעהונגערטן גוף;

קורץ — פאַר דעם אויג, וואָס זעט די דערנענטערונג פון דעם פאַטאַל...

איך פאַל צו צו אַ פעלד — ריבן! קליינע, קיילעכדיקע ריבן. איך רײַס

און עס. ס'איז אָבער וואַסערדיק און נישט זעטיק. נאָר פאַרט אַן אילזויע

פון עסן.

פון אַ זייט שלעפט זיך עפעס אַ פור, איין איינציקע פור, געפירט דורך

אַ סאַלדאַט.

אַך יאָ, דאָס איז דאָס! ברויט! ברויט! אַ פולע פּור ברויט!

— שטיי, שטיי, ברודער!

דער סאַלדאַט שטעלט זיך אָפּ און איך דערקריך צו אים.

כ׳דערלאַנג אים גלייך אַ זילבערנעם רובל:

— אַט דאָס באַקומסטו.

— ניין, ניין — ענטפערט יענער, פאַרשטייענדיק מיין פּוּנה — איך

פיר עס צו דער פּאַזיציע.

— אָבער איך גיי אויך אַהין און וועל אין וועג פּאַלן.

— איך וועל פּאַלן — חזר איך איבער מיט פאַרביטערונג — דו גלייבסט

נישט?

— טאָ ווייז אַ מעסער.

איך טו עס און רוק אים אויך דעם רובל.

— ניין, ניין, נישט פאַר געלט. איך דאַרף עס דאָ נישט האָבן — זאָגט

ער זיך אָפּ.

אַ פענעץ ברויט! אַ פענעץ ברויט!

— אַ דאַנק! אַ דאַנק, ברודער!

מיר גייען דורך אַ געדיכטן וואַלד. אומעטום צווישן די ביימער —

פּערד און סאַלדאַטן. קאַוואַלעריע. אין איין אָרט פּלאַטערט אַ פּאַן פון

רויטן קרייץ. דאָ שטייט אויך דער אָבאַז פון ערשטן „ראַזריאַד“.

מיר גייען אַרויס פון וואַלד. סאַלדאַטן שטייען מיט פאַרריסענע קעפּ

און קוקן זיך איין, ווי אין דער ווייטנס רייסן זיך שראַפּנעלן.

איך טרעף דאָ מיין באַקאַנטן סאַניטאַר. ער דרייט זיך אַרום מיט זיין

טשעמאַדאַנטיק — גרייט צו זיין דינסט.

— קאָן זײַן — זאָג איך צו אים — אַז אײַך וועט אויסקומען מיר צו מאַכן אַן איבערבונד...

— ניין, ניין... — טרייסט ער מיך מעכאַניש.

— וואָס „ניין“? — שפּאַס איך טרויעריק — עס וועט שוין זײַן אומ-

זיסט?...

כ׳ווייס: איך האָב עס נישט באַדאַרפט זאָגן — אפשר האָט מיר דערביי

די געהעריקע רויקייט געפעלט אויפן געזיכט?...

— ניין, ניין, נישט דאָס האָב איך געמיינט — זאָגט ער ווייטער: כ׳מיין,

אַז איר וועט אַרויס טרוקן...

— איר הערט ווי עס האַגלט און קראַכט? — האָב איך אים אַ ווייז

געטאַן אין דער ריכטונג פון פּאַזיציע.

דאָס איז מיין תשובה געווען.

עס קומט מיר עפעס אויפן זינען — יאָ, איך טו עס!

— ווייסט איר וואָס — זאָג איך צו מיין באַקאַנטן סאַניטאַר — היות

ווי איר גייט דאָך נישט אויפן פּאַזיציע, וויל איך אײַך איבערגעבן אַ געלט-

פעקעלע, וואָס וואַלגערט זיך בײַ מיר אַן אַ שום נוי... עס ליגט בײַ מיר

מסתמא נאָר צוליב דעם, פּדי אַז „טאַמער וואָס“, זאָל מען עס געפינען

בײַם אויסקערן די טאַשן... נעמט עס צו פון מיר און „טאַמער וואָס“

(„טאַמער וואָס“ — אַ טײַער פּראַנאַמען האָט מיר יענץ ייִדל געגעבן!...)

— טוט דערמיט וואָס איר ווילט.

— עס קאָן ליגן בײַ מיר, כ׳וועל אײַך נאָך דעם צוריק אַוועקגעבן.

בײַם נעמען דאָס געלט פון מיר, האָב איך דערפילט, אַז ער גלייבט

אַליין נישט זײַנע ווערטער, מיט וועלכע ער האָט מיך געפרווט טרייסטן.

מיר האָבן זיך קורץ געזעגנט: איך בין אַוועק די ראַטע זוכן, ער —

צערײַענע אַברים...

אַפּגייענדיק אַ פּאַר טריט פון אים, האָב איך דערפילט די גאַנצע

אַברהם זאַק

לעכערלעכקייט פון מיין טאַט. איז עס נישט קיין נאַרישער סענטימענט
אַנטקעגן דער גרויזאַמער זוירקלעכקייט? ... און אַז מ'וועט אויסקערן די
קעשענעס און גאַרנישט געפינען, איז וואָס? ...
איז וואָס? — —
כע, כע, נאַרישע סענטימענטן! ...

איך דערשפיר די נאַנטקייט פון גראַנאַט און לויף גלייכער פאַרויס,
ער זאַל בעסער איבערפליען — —
ווייטער. ווען איך וואַלט פריער פאַרויס נישט געלאָפן!...
— בײַב־אַַך!!

איך פאַל צעמישט אַרײַן אין אַ דערבײַקן גראַבן. אויף מיר שיט זיך
פון אויבן אַ גאַנצער רעגן פון מעטאַלענעם שטויב... אָבער איך לעב! איך
לעב און פיל ערגעץ קיין ווייטיק נישט. איך הייב זיך אויף און לויף.
בײַ דער בריק שרײַט מיר אַרויס אַ סאַפּיאַר פון אַן אַקאַפּ:
— עך, זעמליאַק, ביסט אַ בעל־מזל!
אַ פנים, ער האָט מיין נאַנטקייט צום טויט געזען...

איך ליג שוין אויף יענער זײַט טײַך אין אַ גרייטן אַקאַפּ — אַ לאַנגע
אויסגעגראַבענע קאַנאַווע. ס'איז שוין טונקל. נישט ווייט שיסט אונדזערע
אַ באַטאַרייע, און פון אַנטקעגן „שלאַפט מען אויך נישט“. דאָך אַטעמט זיך
פריער: כאַטש אויף אַן אַרט.

איבערן אַקאַפּ הייבן אַן איינציקווייז צו פּיפּן ביקסנקוילן. איצט איז
שוין דעם קאַפּ נישט אַרויסצושטעקן.

עס ווייזן זיך פאַרווונדעטע. אַט שפּרינגט אַראָפּ פון איבערן אַקאַפּ אַ
סאַלדאַט מיט אַן אַקערשט דורכגעשאַסענער האַנט. איינער בינדט אים
איבער די ווונד און נאָך דעם גייט ער צו צו מיר איך זאַל אים מיט אַ
האַנטעך די האַנט אַן האַלדז אָנהענגען. ער קרעכצט מוראדיק. פון ווייטיק
קאָן ער פשוט די אויגן אָפּן נישט האַלטן.
פאַר מיין דינסט לייגט ער מיר פאַר:

— אפשר פעלט דיר, ברודער, פאטראָנעס, קאָן איך דיר מיניע אוועק-
געבן... —

— אַ שיינעם דאַנק פאַר דער טובה! פיס האַסטו נאָך — לויף שנעל
פון דאַנען!... —

מען הייסט ווייטער גיין. ס'איז שוין גוט פינצטערלעך. די אַרטילעריע
איז אַנטשווינגן געוואָרן. בלויז קוילן זשומען דורך מיט אַ פּוּזע איינע נאָך
דער אַנדערער.

עס ציט זיך אַ לאַנגע קאַנאווע — גייט מען אין דער נידער פון
קאַנאווע, כאַטש בלאַטע איבער די קני. די פיס גראָבן זיך אין דער טיפּ-
קייט און נישט איין מאָל ציט זיך אַרויס דער פּוס אַ באַרוועסער, אָן דעם
שטייול... אָבער אַלץ בעסער איידער אויבן איבערן גראָז און קוילן זאָלן
זשומען פאַרן אויער.

אַזוי שלעפט מען זיך אפשר אַ וויאַרסט. פון שטערן קאַפען שוין גרויסע
קאַלטע טראַפּנס.

ענדלעך אַרויסגעקראַכן. מיר צעלייגן זיך פאַר אַ פּאַלוואַרק. פינצטער.
חושך. מ'נעמט זיך איינגראַבן, אָבער באַלד הייסט מען ווייטער גיין.
מ'קריכט אין דער פינצטערניש פאַרביי געביידעס, שטיל אָן ווערטער,
ווי שטומע שאַטנס, און דאָס קלאַפּן פון די טריט איז עפעס אויך באַזונדער
איינגעהאַלטן, טויב און פאַרזיכטיק.
און פּלוצלינג...

— טר-ר-ר-ר-ר-ר...

— טאַ-טאַ-טאַ! טאַ-טאַ-טאַ!

אַ גאַנצער האַגל, אַ געדיכטער רעגן! ביקסן און פּולעמיאַטן. פאַר די
אויערן האָבן געפּיפּט איינע נאָך די אַנדערע שנעל, שנעל:
— זשיק! זשיק! זשיק!... —

ווי איינער איז געשטאַנען, דאָרט איז ער אַ פּאַל געטאַן צו דער ערד,
זיך געטוליעט און געדריקט צו איר.

אַברחם זאַק

איך ליג גראָד מיטן קאַפּ אין אַ קוסט. אין פנים שטעכן נאָדלען פון
וואַרצלען. און האַרט, האַרט איבערן קאַפּ, אויף עטלעכע סענטימעטער
בלויז — זשיק! זשיק! זשיק!

זאָל איך זאָרגן פאַר דער הויט פונעם פנים, צי פאַרן שאַרבן...?

פון דער זייט דערהערט זיך שוין:

— סאַניטאַר!

— סאַניטאַר!

עס טרעפט אפילו ליגנדיקע. איך ליג אויך אויף נישט קיין נידעריקן
אַרט... וועט עס מיך מיידן...?

— זשױש־קק!

אָך! ס'האַט זיך אויף מיין פלייצע דורכן אַמוניציע-זאַק דורכגעריסן...

אַט, אַט... בלויז אויף איין האַר נידעריקער...

טיפער, טיפער נורע איך זיך אין קוסט. ווי עס שטעכט מיר אין גע-

זיכט, ווי עס ברענגט מיר מיין לייב!...

ס'האַט נישט מער ווי אַ צוואַנציק מינוט אַדער עטוואָס מער געדויערט
— און וויפל טויטע! וויפל פאַרווונדעטע!... מען קרעכצט פון אַלע זייטן.
מען בעט זיך הילף, נאָר אין דער פינצטערניש איז נאָר דער גרויזאַמער
טויט אַליין פראַנק און פריי אומגעגאַנגען...

מ'גייט שטיל, שטיל אין אַ קייט. קוילן פייפן זעלטענער. קאַנאוועס,
גריבער, אַ פלאַך פעלד. אויף אַ פרייען גלייכן פלאַץ הייסט מען זיך איינ-
גראַבן. מען רעדט שטיל, מיט אַן איינגעהאַלטענעם אַטעם. מען גראַבט אַן
רעש און אַן איבעריקע באַוועגונגען. קיין רידעלע גיט קיין העכערן קלונג
נישט אַרויס.

פון אַ ווינקל הייבט אַן צו פויזשען איבער דער ערד אַ לאַנגער שמאַ-

אונטער די פליגל פון טויט

לער פאָס העלער ליכטיקייט.

— אַ פּראָזשעקטאַר!

דער פאָס קריכט לאַנגזאַם לענג-אויס איבער אונדזער קייט, און באַלד
דערויף הייבט זיך ווידער אָן אַ פּייער-רעגן.

איך ליג אין מיין פּלאַכן נישט-פּאַרטיקן אַקאַפּ און גלייך זיך אויס
מיט דער ערד. עס זשומעט איבער מיר פאַרן פנים. עטוואָס אַרויסרוקן דעם
קאַפּ — איז גענוג! דאָס ביסל ערד, וואָס איך האָב, גראַבנדיק, אַרויסגע-
שאַטן ביי דער זייט, ווערט אַלע וויילע דורכגעשמיסן דורך קוילן. ערגעץ
ווי טראַגן זיך גראַנאַטן, און אַזוי מאַימדיק, אַזוי שרעקלעך וואַיען זיי אין
דער פינצטערניש!...

אַז דאָס פּייער איז שטילער געוואָרן, האָט מען זיך ווידער געהייסן
אויפהייבן. מ'גייט צוריק.

אַ, דאָס איבערגיין! ווי נאַנט איז מען פון טויט. אויב עס טרעפט,
נישט, איז עס נאָר אַ צופאַל, אַ גליקלעכער צופאַל. ווען וועט מען שוין
ענדלעך אויף אַן אַרט ליגן?

ווידער אַ קאַנאַווע. אַ שמאַלע, דורך אַנדערע אָן אויסגעגראַבענע.
מ'זיצט אינעווייניק און מ'מאַכט זי ברייטער און טיפּער. דאָס רידעלע
פאַלט פון דער האַנט, דער קאַפּ צו דער פּיכטער ערד, און מ'זוערט
אַנטשלאָפּן.

אַ מאַטע גרויקייט. דער הימל ווי איין שטיק פּאַרגליווערטע קאַלטע
גרויע מאַסע. אין די אויגן ברענט און שטעכט. ווען איז די פינצטערניש
צעקראַכן געוואָרן?

קאַלט. די ערד איז נאָס, בלאַטיק. די הענט, דאָס פנים, די זאַכן, די
אַמוניציע, די ביקס — אַלץ שוואַרץ און בלאַטיק.

עס ווילט זיך אַ זיפּץ טאַן לאַנג און ציענדיק.

— עכ-כע-כע!

און דער דאָזיקער זיפּץ רופט אַרויס פון דער זייט אַ פּראָזע:

— פּוי, אַ הינטיש לעבן!

אויף ס'ניי געגאַנגען.

דער זעלבער פּאַלוואַרק.

דער באַטאַליאַן-קאַמאַנדיר ווייזט מיטן פינגער אין דער ווייט אויף

אַ העכערן אַרט — אַהין זאָל מען איבערלויפן.

און — ווידער!

ס'אַראַ פּייער, ס'אַראַ גיהנום!

איך טוליע זיך פיבערהאַפט צו צו דער ערד, נורע זיך טיפּער, טיפּער...

דער גאַנצער רוים איז מיט טויט אַנגעפילט, און די ווילדע אַפענע אויגן

קוקן צעשראַקן און משוגע אויף דאָס קליינינקע, קליינינקע שטיקל ערד,

צו וועלכער דאָס פנים איז שטייף צוגעדריקט.

— זשיק! זשיק! זשיק! זשיק!

מחנותווייז, מחנותווייז טראָגן זיי זיך, די אומזעעוודיקע מעטאַלענע

טויטפליגן...

דעם באַטאַליאַנעמס שטים:

— אַהין, אַהין, צו די אַקאַפעס!

— שנעלער, אַהין!

מ'לויפט אַפּטיילונגווייז.

דאָס פעלד איז אַ גלייכס, אַ לאַנגס. איז עס מעגלעך ביז דאָרט זאָל

נישט טרעפּן? ... בלויז איין טראָפּנדל פון דעם פייערדיקן רעגן...

עס שניידן די רימענס פון דער אַמוניציע, עס ציט אויף הינטן דער

זאַק, עס פּלאַנטערט זיך דער שינעל — דו לויפסט. פון וואַנען די פּוחות? ...

אונטער די פליגל פון טויט

— אַ גאַ-אַ-אַט!...

— סאַ-ני-טאַ-ר!...

עס פאלן איינער נאך דעם אנדערן.

אַט נעבן מיר האָט אויך עמעץ אַ פּאַל געטאַן און, פּאַלנדיק, די ביקס
אַיינגעלאָזן... זײַן רויטער, שרעקלעך רויטער שטערן און ווילדע אָפענע
אויגן זענען מיר טיף אין אויסגעמאַטערטן מאַרך אַרײַנגעקראַכן, כאַטש
איך האָב זיך אויף קיין סעקונדע נישט אָפּגעשטעלט. פאַר די אויגן
שווינדלט, שווינדלט...

אַ זומפּ. וואַסער און טיפע בלאַטע... די פּיס קריכן אַרײַן טיף, קלעפּן
זיך... די פּוחות זאָגן זיך אָפּ...

אַך, אַט באַלד... אַט באַלד... דאָ אין זומפּ... פּאַלן און זינקען אונטן
אין דער שמוציקער בלאַטע און פּוילן, פּוילן...

אַ טרוקענער אָרט. קוים אַרויסגעקראַכן.

איך פּאַל אַ מאַכטלאָזער און אַטעם שווער און פאַרמאַטערט. אינעוויי-
ניק זעצט דאָס בלוט. די זאַכן אויף מיר זענען אויסגעווייקט, די שטיוול
פול וואַסער.

עס לויפט איבער די קייט.

— פּאַרויס!

אַרײַנגעצויגן אַ ביסל לופט אין די לונגען און ווייטער געלאָפּן.

— שאַ

— וווּ-ווּ-ווּ-ווּ-ווּ-ווּ-ווּ...

— בײַ-בײַ-אַך!...

גראַנאַטן און שראַפּנעלן. די לופט ציטערט...

איינע נאך די אנדערע, איינע נאך די אנדערע...

אַקאַפּעס!

אברהם זאק

דאָס לעצטע ביסל קרעפטן שטרענג איך אָן, לויף צו און טו אַ פּאַל
אינעווייניק, מענטשן, לעבעדיקע מענטשן — אויף זיי בין איך אַרױפּגע-
פּאַלן. קיין פּאַראַיבל האָבן זיי נישט: אפשר זענען זיי פּרױער אויך אויף
עמעצן אַרױפּגעפּאַלן? ...

באַלד זענען שוין אַלע אין די אַקאַפּעס געווען. אַלע, אויסער יענע,
וואָס זענען אויפן פעלד געבליבן...

איך גיי איבער דערנעבן אין אַ "פּרײַ" געוואַרענעם אַקאַפּ. איך וואַרף
אַרויס פּון דאָרט אַמוניציע און צי זיך מאַכטלאָז אויס. אַ פּאַר טריט
ווייטער ליגט אַ טױטער מיט אַ געלן פנים און האַלב-אַפּענע אויגן... ליג
איך נישט איצט אויף זײַן אָרט? ...

איך בין שוואַך ווי אַ קינד. אויפהייבן זיך וואַלט איך, דאַכט זיך,
שוין נישט געקאַנט. איך ליג אָן באַוועגונג און קוק שטום אויפן הימל.
כ׳בין, דאַכט זיך, איצט גלייכגילטיק, גאַנץ גלייכגילטיק צו אַלץ, אַפילו
צום טױט... און אפשר? ... אפשר וואַלט טאַקע סוף-פל-סוף אַ סך, אַ סך
בעסער געווען — אי פאַרן אויסגעפּייניקטן גוף, אי פאַר דער יסורים-פּולער
נשמה — צו ליגן אַזוי ווי אַט דער אויסגעצויגענער אַנטקעגן מיר? —

עמעץ בייגט זיך אָן איבער מיר.

— וואָס ווילסטו?

— עך-כע-כע! צעלאַכט זיך יענער — געמיינט אַ דערהרגעטער, גע-

וואַלט פאַר די פּיס אַרויסשלעפּן... כ׳האַב קיין אָרט נישט...

ער גייט אַוועק האַלב אַנטווישט...

איך לאַך אויך אין געדאַנק: ס׳אַראַ טעות... איבער מיר ... איבער

מיר ... געמיינט, איך בין שוין טױט... און אַ גאַנץ געוויינלעכע זאַך!

קיין גרימאסע-ענדערונג, קיין איבערראשונג. און מיין גאַנצע „קליינע וועלטל“? אַ נול, אַ נול!... פאַרקערט, יענער וואָלט אפשר בעת-מעשה גאַנץ צופרידן געווען, וואָס ער קאָן מיין אַקאַפּ פאַרנעמען — אזוי ווי איך, אפשר, אַן אַנדערנס...

אין די שכנישע אַקאַפּעס האָלט מען ברויט.

וויפל טעג האָב איך שוין נישט געגעסן?...

איינרעכטע זיך געלייגט אין דער חורבה מיט טיי, נעכטן בני טאַג — ריבן מיטן פענעץ ברויט, וואָס דער סאַלדאַט מיט דער פּור האָט געגעבן, און היינט... שוין דער דריטער טאַג...

נאַר ניין! איך וועל בני קיינעם נישט בעטן. איך זע מיט וואָס פאַר אַ הונגער מ'שטעלט אונטער די האַנט פאַר די ברעקלעך. ווען איך האָב פּוח, וואָלט איך קעגן איבער צו דער לושע צוגעגאַנגען. אין האַלדז איז עפעס טרוקן און עס שטעכט. גלייך ווי הייסער זאַמד וואָלט דאָרט געווען אַנגעשאַטן. אינעווייניק איז ליידיק און פּוסט און ווי אַלץ וואָלט זיך איינ-געשרומפּן.

איך מוז אָבער צוגיין; ווען נישט האַקט זיך מיין אַטעם אָפּ. איך שפיר ווי עס שטעכט אינעווייניק אין די לונגען. איך הייב זיך קוים אויף.

ווי שווער עס רירן זיך מינע גלידער. עס גיט אַ פינף איין קויל פאַר מיין קאַפּ, אַ צווייטע, אַ דריטע — איך קום צוריק. איך זופּ פון דער באַקלאַגע די מוטנע פליסיקייט און אינעווייניק גיסט זיך עס ווי אויף הייסע ברענענדיקע ווונדן...

מ'האַט אין אונדזער ראַטע אויך געבראַכט עסן: ברויט און פאַרציעס פלייש. עס פעלן שוין פיל, פיל מענטשן און אויף יעדן קומט אויס אַ טאַפּלטער חלק.

איך זיץ אַנגעלענט אין אַקאַפּ און עס. כאַ-כאַ, שוין אַפּגעוויינט. די ציין קיינען, קיינען פאַמעלעך און האָבן קיין קראַפט נישט...

מען טראַגט פאַרבניִן אויף נאַסליקעס פאַרווונדעטע איינע נאָך די אַנדער־
רע. קיין טויטע פעלן אויך נישט. אויסער דעם, וואָס ליגט אין שכנות מיט
מיר, קאָן איר, ליגנדיק, אַפּצייילן מיטן אויג נאָך אַכט. און דאָס אויף גאָר
אַ קליינעם שטח.

פון דער זײַט דערהערט זיך פּלוצלינג אַ געשריי, איך הייב אויף דעם
קאָפּ — איינער ליגט נישט ווייט און וואַרפט זיך: — אויף איין מינוט
בלויז פון אַקאַפּ אַרויס, ווי איך פּרײַער נאָך וואַסער...

מען ציט אים די זאַכן אַראָפּ — דאָס גאַנצע לײב אין בלוט. אין זײַט
געטראָפּן. ער שרײַט משונהדיק און וואַרפט זיך קאַנווולסיוו. וועגן דעם
וואָס ער האָט ביז איצט אין געדאַנק געטראָגן — זײַנע איבערגעלאָזטע
ערגעץ אין אַ דאַרף ווייב און קינדער — וועגן דעם רעדט ער איצט אויף
אַ וויינענדיקן קול. מיט זײַנע קראַמפּהאַפטע ליפּן האָט ער פאַר אַלעמען
אומבאַקאַנטע נעמען אַרויסגעבראַכט... איבער אים שטייט אַ פּראַפּאַרשטשיק
און וויל אים באַרויִקן; יענער אַבער הערט נישט אויף צו רעדן, קריצן
מיט די צייִן און וואַרפט אַלע וויילע מאַכטלאָז די האַנט דעם פּראַפּאַרשטשיק
אויפן האַלדז — צי וויל ער אים האַלדזן? צי וויל ער אים שטיקן?...
שפּעטער איז ער שוין געלעגן שוויגנדיק און שטיל.

מיר גייען איבער אין אַן אַנדער זײַט, נענטער צום פּאַלוואַרק. קוילן
פּיפּן זעלטענער, אַבער גראַנאַטן און שראַפּנעלן — איינע נאָך די אַנדערע.
עס טרעפט איינע אין קייט, אַ צווייטע — און די מענטשן ווערן צעמישט
און צעזייט. מ'לויפט ווהיין איינעם טרייבט דער שיגעון. צי איז עס אַזוי
גרויס די ליבע צום לעבן אָדער דער פּחד פאַר אַזאַ גרויזאַמען טויט?...
ס'אַראַ אויגן! ס'אַראַ קאַנווולסיווע באַוועגונגען! מ'לויפט אַהער, אַהיין. ווער
איך אַ גרוב, ווער אין קאַנאָוע, ווער הינטער אַ וואַנט — וואָס פאַר די
אויגן ווייזט זיך.

איך ליג אין אַ קאַנאַווע און גראַב זיך אין דער ערד. פון ביידע זייטן
גראַבן זיך נאָך פינף-זעקס מענטשן. שפעטער ליג איך שוין און קוק זיך
צו ווי אַרום רייסן זיך די שראַפנעלן. אַט רייסט עס זיך אויף איבער אַ
בוים, אַנטקעגן מיר. אַ טראַסקעריי פון צווייגן און אַ רויש פון צעשראַקענע
פייגל, וואָס צעפליען זיך אין אַלע זייטן מיט אַ ווילדער צוויטשעריי.
אַנדערע פייגעלעך פאַלן אַראָפּ אויף דער ערד... אין דער לופט צעפליען
זיך פעדערלעך...

אויך די פייגל האָבן דאָ קיין רו נישט: די ביימער — דאָס איז אַ
גוטער ציל פאַר אַרטילעריע-קוילן. און אומעטום זעט מען זיי דאָ, די
אייביק פרייע זינגענדיקע און לוסטיקע פייגעלעך, איבער פאַרוויסטעטע
פעלדער, אָן אַ היים, אָן אַ נעסט... מיט אַ צעשראַקענער צוויטשעריי פליען
זיי דאָ אַרום...

אַרעמע, אומשולדיקע!... אַ לופטיקע פעדערלעך! — —

דער גאַנצער גיהנום האָט זיך אַנגעהויבן אַרום אונדז. איינס נאָך איינס
האָבן זיך דאָ און דאָרט שראַפנעלן געריסן און די גאַנצע לופט מיט וואַלקנס
רויך אַנגעפילט.

ס'אַראַ ריזיקע קראַפט! די וועלט מוז באַלד חרוב ווערן. וואָס פאַר אַ
ווערט האָבן די מענטשן, וואָס גראַבן זיך ווי ווערעם אין דער ערד?...
צעשטערונג, צעשטערונג!...

און פלוצלינג — —

זי-זי-זי-זי-זי — —

ב-ב-ב-ב-באָד-ד!!!...

די גאַנצע ערד האָט זיך אַ וויג געטאַן און, דאַכט זיך, דער הימל אויבן
האָט אויך אַ ציטער געטאַן. ס'איז שוואַרץ געוואָרן. דער „נאַסיפ" פון
איבערן קאַנאַווע האָט זיך אָפגעריסן און אויף אונדז אַ פאַל געטאַן. מיין

שכן האָט עס אין גאַנצן צוגעדעקט, נאָר בייַ מיר איז דער קאַפּ אין דרויסן געבליבן.

— העלפט!

דאָס האָט עמעץ פון דער זייַט אַ געשריי געטאָן צו די איבעריקע עטלעכע מענטשן, וואָס זענען אַ ביסל ווייַטער געלעגן.
מ'האָט אונדז ווי עס איז אָפּגעגראָבן. דער אין גאַנצן פאַרשאַטענער איז נאָך דעם אויך צו זיך געקומען.
מאָכטלאָז ווי אַ קינד בין איך נאָך דעם געלעגן. אויפן געזיכט אַ קאַלטער שווייס.

גראָבן זיך ווייַטער? אָבער ווי אזוי? ליג איך אין דער קאַנאווע אויף דער אויסגעמישטער פּייַכטער ערד אויסגעצויגן, פאַרשמוציקט, פאַרבלאָ-טיקט, און קלער, אַז ס'האָט שוין איינגטלעך געקאָנט זיין נאָך אַלעם: דער שווערער גראַנאַט האָט פּריַער געטראָפּן אַ ביסל הינטער מיר און מיך בלויז פאַרשאַטן; ווען אָבער פאַרויס, עטוואָס פאַרויס?...
און עס קריצט זיך בולט אויס אין געדאַנק: אַ גרויסע, שווערע, מעטאַ-לענע מאַסע לאָזט זיך בליץ שנעל אַראָפּ מיט אַ טיזוולשער קראַפט און מאַכט מאַמענטאַל אַ צעמישעניש פון פלייש, ביינער, מאַרץ, בלוט, ערד...
פוי, אַזאַ טויט! אַ גרויזאַמער טויט! —

כאַ, און דאָס טוען מענטשן, שטערבלעכע מענטשן... נישט קיין אומפאַרשטענדלעכער בייזער גייסט, נישט קיין שר-המשחית מיט אַ פאַר-בלוטיקטן שווערד אין האַנט, וואָס די קראַנקע פאַרשטעלונג באַשאַפט אַ מאַל; ניין, מענטשן! מענטשן פון אונדזער ערד, וואָס האָבן פון אַ מוטערס ברוסט געצויגן; וואָס האָבן אַ קינדהייט, אַ יוגנט, גליק, אומגליק, זינד און מעשים-טובים; און אַז זיי ווערן אַלט און אַז זיי שטאַרבן, לייגט מען זיי שערבלעך אויף די אויגן...

אָבער דאָרטן, דאָרטן איז רויקייט און שטילקייט. דער הימל, וואָס לאָזט זיך אין האַריוואַנט אַראָפּ, פאַרשטעלט און טיילט אָפּ פון דאַנען אַ

עס קערט צוריק...

— אַ ביסעלע וואַסער, אַ ביסעלע וואַסער...

— דאָ איז געפערלעך צו ליגן. קומט!

דאָס איז איינער שפעטער צו זיך געקומען און זיך פון אַרט אויפֿ-
געהויבן.

— קומט! — האָט ער געוואָרנט — ווען גישט בלייבט דאָ פון אונדז
קיין זכר נישט...

מיט אים זענען אוועק גאָך עטלעכע און צום סוף בין איך איינער אַליין
געבליבן: עס רירט זיך נישט קיין פוס, קיין האַנט.

די גערוון זענען אָפגעשוואַכט. אין קאָפּ האָט זיך איין געדאַנק איינ-
געגעסן:

ס'וועט מיך דאָ איינעם אַליין דער טויט געפינען...

פאַר נאַכט. ס'איז טונקל געוואָרן. די קאַנאָנאַדע האָט זיך איבערגע-
טראָגן ערגעץ אַנדערש. בלויז ביקסנקוילן פּינפן פון צייט צו צייט.

איך ליג נאָך אויף דער פּייכטער ערד, קאַרטשע זיך און ציטער פון
קעלט. איד פיל ווי דאָס הויט פון מײַן געזיכט איז צו די ביינער צוגעצויגן
און עס שטעכט ווי מיט נאָדלען. אין מוח מישט, טומלט.

צי בין איך נישט ערנסט קראַנק געוואָרן?

אַבער וואָס וועל איך דאָ ליגן איינער אַליין? אפשר וואַלט איך זיך
צו מענטשן געקאָנט דערשלאָגן?

איך שטרענג אָן די לעצטע קרעפטן און שטעל זיך אויף די פּיס.
די קני וואַקלען זיך און אין קאָפּ הייבט גאָך אַן מער צו מישן. איד קריך
אַרויס ווי עס איז פון קאַנאָווע און לאָז מיך גיין לאַנגזאַם, ווי אַ שיפור.
גיט אַ פּינף אַ קויל פאַרביי, פאַרנעמט עס דאָס אויער גאַנץ גלייכגילטיק...
נישט ווייט נעבן אַ שטיינערנער געביידע זעען זיך מענטשן. איד קום

אהין צו און טו אַ פּאַל נעבן אַנדערע צוויי, וואָס ליגן עפעס אינגענורעם.
איך קוק זיך צו און זיי ווערן מיר עפעס פאַרדעכטיק: קיין באַוועגונג.
— ווער זענען זיי? — פרעג איך.

— דערהרגעטע — ענטפערט מען מיר רויק.
איך רוק זיך פון זיי אַפּ כאַטש אויף אַ פאַר טריט.
— מיט אַ האַלבע שעה צוריק — דערציילט מען מיר ווייטער —
האַט דאָ אַ גראַנאַט געטראָפּן איבערן דאָך. איינער — אַ ייד פון אונדזער
ראַטע.

מען שלעפט אַרויס פון זיין אַמוניציע־זאַק דאָס קאַזאַנע „פאַרציכע־
ניש־ביכל“ און איך זע טאַקע: קאַהאַן.

זוי געזונט און פריש איז ער געווען! זעקס און צוואַנציק יאָר...
די קעשענעס זענען שוין ביי אים אויסגעקערטע. די זאַכן פון זיין
אַמוניציע־זאַק צעוואַרפן: — מ'האַט אים שוין געירשנט נאָך איידער זיין
קערפער האָט באַוויון אַפּגעקילט צו ווערן...
דער קליינער עולם רייכערט.

— וווּ האָט איר טאַביק געקריגן?
— ביי אים האָבן מיר געפונען — טוען זיי אַ ווייז אויפן טויטן
קאַהאַן — ווילסט אַ פאַר צי טאָן?
— ניין, איך וויל נישט...

עס האָט מיך אַ שוידער געטאָן נאָר דער געדאַנק אַליין: זיין טאַביק
רייכערן!...

איינער אַ גרוזיגן ציט אַרויס פון טאַש אַ קליינעם פאַרטמאַנע און געמט
אַרויס פון דאָרט עפעס אַ גלאַנציקע זאַך.

— וואָס איז דאָס?
— ציין.

אַך, ציין... צוויי גאַלדענע ציין...
ער דערענדיקט נישט, וואָס ער האָט ווייטער געטאָן; אים איז מסתמא

אומבאַקוועם, און איך פרעג עס אויך נישט : ס'איז מיר עקלהאַפט צו הערן די פרטים פון זײַן טאַט...

ס'אַראַ פּאַנטאַסטישן גלאַנץ האָבן זיי געהאַט, די גאַלדענע צײַן. אַז איך האָב אויף זיי אַ קוק געטאַן, האָט זיך מיר אויסגעוויזן, אַז פון זייער שפיגל קוקט אַרויס די נשמה פונעם טויטן...

— פאַר וואָס זענט איר אַזוי בלאַס ?

דאַס האָט מיך געפרעגט דער פּראָפּאַרשטשיק, וואָס מחמת פּרײַערדי-קער באַקאַנטשאַפט האָט ער מיר „דו“ נישט געקאַנט זאַגן.

— אַ ביסל וואָסער — בעט איך מיט אַ שוואַכער שטים.

ער קוקט מיך מאַדנע אָן, דאַכט זיך, מיט מיטליד... נאָך וואָס קוקט ער אויף מיר אַזוי ?

— ס'וועט איבערגיין — טרייסט ער מיך — מער ווי אַ האַלבע ראַטע איז קראַנק געוואָרן. ס'וועט פינצטערער ווערן, וועט איר דאָ נישט ווייַט אין „פּערעוויאַזאַטשני“ אַרײַנגיין.

נאָך דעם שיקט ער עמעצן צו אַ לוזשע נאָך אַ ביסל וואָסער פאַר מיר. ס'ווערט מיר נאָך קעלטער, איך נורע זיך אײַן אין שינעל און טוליע זיך צו דער קאַלטער שטיינערנער וואַנט, אויף דער קאַלטער ערד, אין קאַלטן אַוונט, נעבן צוויי קאַלטע, פאַרגליווערטע טויטע קערפּערס — קאַ-אַ-לט...

פינצטער. חושך.

איך ליג אין עפעס אַ פּערדשטאַל און נורע זיך אין אַ ווינקל, נעבן אַ טויער. די ווענט זענען שטיינערנע און אַלע וויילע שלאַגן זיך פון אויסנווייניק אָן זיי קוילן און קאַנען נישט דורכהאַקן. אַ שטאַרקער שטיקנ-

דיקער ריח פון מיסט. פון דער פינצטערניש הערט זיך אַ סאָפּען און קייען פון פּערד. וווּ זיי שטייען זעט זיך נישט, נאָר דאַכט זיך גאָר נאָנט. ס'האַט זיך אָן עפּן געטאָן דאָס טויער.

צוויי סאַניטאַרן האָבן אַ „נאַסילקע“ אַרײַנגעטראָגן, זי אַ שטעל געטאָן און אַליין צוריק פאַרשוונדן.

עס ווײַסט זיך אַ מאַרלע-באַנדאַזש גאָר נאָנט פון מיר. איך שיק אַ פּראָגע צו דער „נאַסילקע“, אָבער קיין ענטפּער. איך הער נאָר אָן אומ-געלומפּערטן כּאָרכלען מיטן האַלדז — אַזאַ שווערן, אַזאַ פּײַנלעכן. ציט ער אַרײַן דעם אַטעם אין זיך, איז אים שווער צוריק אַרויסצולאָזן; לאָזט ער אים ווידער אַרויס ווי עס איז, מאַטערט ער זיך אויף סײַ אים אַרײַנצו-צייען, גלייך ווי די לופט וואָלט געווען אַ שווערע געדיכטע מאַסע. כאַטש איך זע נישט אין דער פינצטער, נאָר בעת-מעשה פיל איך ווי זײַן גאַנצער קערפּער שטרענגט זיך אָן, ווי זײַנע גלידער הייבן זיך אַרויף-אַראָפּ, אַרויף-אַראָפּ.

— פֿיִפֿיִכֿיִכֿ... —

— כֿיִכֿיִכֿ — —

עס שניידט דאָס האַרץ ווי מיט טעמפע מעסערס. ס'קומען צוריק אַרײַן די סאַניטאַרן. זיי נעמען די „נאַסילקע“ און לאָזן זיך גיין. ערגעץ מוז דאָ זײַן דער „פּערעוואַזאַטשני“.

איך גיי נאָך זיי.

פון אַנטקעגן לײַכט זיך אַ פענצטער מיט אַ טונקעלן שײַן.

אַ ציגל-געבײַדע פון עטלעכע צימערן. שטיקנדיק און הייס. ווי גוט, ווי אָנגענעם! די וואַרעמקייט נעמט דורך די צעבראַכענע גלידער. אויף דער פּאַדלאָגע ליגן אויסגעלייגט מענטשן, געדיכט איינע נעבן די אַנדערע. בלויו אַ שמאַל שטיקל אַרט איז פאַראַן פאַר אַ דורכגאַנג. מ'שרײַט, מ'קרעכצט, מ'קריצט מיט די ציין. דורכן שמאַלן דורכגאַנג טראָגט

מען איין „נאַסילקע“ נאָך דער אַנדערער. עס באַגיסן זיך מיט שווייס די סאַניטאַרן; מיד און פאַרמאַטערט איז שוין דער דאָקטער. די איבערבונדן — איינס נאָך איינס, און די ריי איז נאָך אַזוי גרויס. מ'ברענגט אַלע וויילע אַרײַן אַלץ פּרישע, אַלץ אַנדערע זיפּצנדיקע און קרעכצנדיקע, מיט פינצ-טערע פּנימער, מיט צעבלוטיקטע און צעריסענע גלידער...

וויפל קריפּלס!

די בעסטע גלידער, די ליבסטע חושים, וואָס מ'האַט דאָס גאַנצע לעבן אַזוי טײַער געהאַלטן — צעהאַקט, צעקאַליעטשעט, צעריסן...

אַט זיצט איינער מיט אַ פאַרבלוטיקטן אויסגערוגענעם אויג — פאַר וואָס פאַר אַ זאַך וואָלט ער עס מקריב געווען? ... און דער וואָס מיט ביידע איבערגעבונדענע הענט? און יענער אויפן „נאַסילקע“ מיט דער דורכגע-לעכערטער זײַט? און יענער מיט דער אָפּגעהאַקטער נאָז — דער שפיגל פון פנים? — און דער וואָס מיט די צעריסענע געשלעכטס-אַרגאַנען? — די אַלע, אַלע — פאַר וואָס פאַר אַ פּרײַז וואָלטן זיי זייערע חושים מיטן גוטן ווילן אָפּגעגעבן?...

עס באַפּרײַט זיך אַ פּלאַץ אונטער אַ טיש און איך לייג זיך אַרונטער. ווי מיד און שוואַך איך בין. איך נורע זיך אײַן אין שינעל און ווער אַנטשלאָפּן אונטער די אומאויפהערלעכע זיפּצן און קרעכצן —

עמעץ האַלט די האַנט אויף מײַן אַקסל:

— שוין איבערגעבונדן?

ס'איז אַ סאַניטאַר.

— נישט קיין פאַרווונדעטער — ענטפּער איך נישט דרײַסט — הם...

אַזוי... — האָב איך געשטאַמלט.

געוואָלט האָב איך איינגטלעך זאָגן, אַז כ'בין קראַנק, נאָר כ'האַב גלייך דערפילט זײַן אומצוטרוי-בליק און האָב אַנדערש פאַרענדיקט. אַגב האָב איך זיך טאַקע דערשפּירט אַ סך, אַ סך לײַכטער און פּרישער נאָכן עטלעכע-שעהיקן שלאָף אין דער וואַרעם, אונטער אַ דאַך.

איך קוק זיך אַרום — שוין האַלב־פּוסט. כּמעט אַלע פּאַרווונדעטע זענען אַדער אַליין אַוועק, אַדער מ'האַט זיי אַוועקגעטראָגן. געבליבן זענען געציילטע.

איך שטעל מיך אין טיר — ס'איז נאָך פינצטער, נאָר דורך דער פינצטערניש הייבט אָן עפעס גרויעס צו שפּרייטן זיך. ביסלעכווייז ווערט גרויער און גרויער.

שפעטער אַ ווײַלע ליג איך שוין ווידער אויפגעדרייט אין אַן אַקאַפּ הינטער דער זעלבער ציגל־געבײַדע.

פון אַקאַפּ הער איך ווי דער „ראַטני“ בייזערט זיך אויפן פעלדפעבל: — וווּ זענען די מענטשן?

דער פעלדפעבל רעכנט דאָרט פון אַ רײַסטער:

— דערהרגעטע — אַזוי פיל און אַזוי פיל... פאַרווונדעטע אַזוי פיל און אַזוי פיל... קראַנקע... פאַרפאַלענע אָן ידיעות...

— וווּ זענען די מענטשן?

איך ווידער זיך און לאַך אין געדאַנק, וואָס כ'בין צו זיך געקומען — צום גליק אַדער צום אומגליק... אַ פנים, אויף מיין אייגענעם מזל וואַלט שוין לאַנג אַריבער די מאָס פון מיין מעגלעכקייט...

מיטן באַגינען האָט זיך אויף ס'ניי אַנגעהויבן דאָס זעלבע גיהנום־פּייער, די זעלבע צעמישונג. אומאויפהערלעך האָט עס געוואַיעט, געריסן זיך און געזיט אומעטום טויט און פאַרוויסטונג, און די ביקסנקוילן האָבן אַלץ אָפטער געזשומעט און אָן ציגלוואַנט זיך געזעצט. ווידער לויפן מענטשן אום אַהער, אַהין, רעכטס, לינקס, פאַרויס, צוריק, ווי אין אַ ברענענדיקן הויז, וואָס אַלע זיינע טירן און פענצטער זענען פאַרשלאָסן. ווידער דערהרגעטע, נאָך פּריש־צאַפּלדיקע... קרעכצן פון אַקערשט פאַרווונדעטע...

עס לויפט אַרײַן צו מיר אין גרוב מיין באַקאַנטער פּראָפּאַרשטשיק —
אַ פּינצטערער, אַ פּאַרשמוציקטער, אין בלאַטע. ביסלעכווייז פּאַרשווינדט
די שרעק פון זײַן פנים; ער שמייכלט ביטער און זאַגט:
— איך פיל, מ'זועט מיך הרגענען. איין קויל האָט שוין מיין שינעל
דורכגעלעכערט. אַט זעט!...

ער האָט פּאַרטראַכט דעם קאַפּ אַראָפּגעלאָזט, מיט דער האַנט דעם
שטערן זיך געריבן און נאָך דעם באַמערקט:

— איך ווייס נישט פאַר וואָס, הייַנטיקס טאַג — כ'בין מיך מודה —
בין איך עפעס מאַדנע אומרויך... די קוילן פּייפן עפעס צו נאַנט פון מיר...
וועט איר מיך כאַטש באַזינגען? ... — גיט ער צו מיט אַ טרויעריקן שמייכל.
— ווער ווייס, ווער וועמען?...

און קוקנדיק אין זײַנע אויגן, האָב איך דײַטלעך געזען דעם שוואַרצן
שאַטן פון טויט...

— ב'ב'ב'ב'ב'ב'ב'ב'ב'ב'ב'ב'ב'ב'ב'ב'ב'ב'ב'b'!

אַ גראַנאַט האָט פּונקט אַנטקעגן אין דער ציגל־געביידע זיך אַרײַנג-
געריסן. פון דאָך האָבן גענומען פליען צעשטויסענע פּיצלעך און גלייַך
אויף אונדז אין אַקאַפּ.

— דאָרט מוזן נאָך פּאַרווונדעטע זײַן!

אַ צווייטער גראַנאַט, אַ דריטער! אין וואַנט, אין דאָך.

בלײַבן דאָ לענגער איז אוממעגלעך.

מ'בייט די אַקאַפעס אַלע שעה, אַלע האַלבע שעה. עס קלעקט שוין
קיין פּוח נישט צו גראַבן פּרישע, אַדער צו פּאַרפּולקומען די געפּונענע. עס
יאַגט אַבער דער טויט, און נישט אַזוי דער טויט גופא, ווי זײַן גרויזאַמע
פּאַרעם...

און פונקט אזוי ווי דאָרט בײַ דער בריק, רײַסט זיך ווידער אויף
אַ שראַפּנעל און איך ווייס נישט, ווי אזוי ס׳האַט זיך אויף מיר נישט
אַראַפּגעלאָזט אַ שטיקל מעטאַל... אינסטינקטיוו האָב איך צו דער ערד אַ
פאַל געטאַן און בלוין אַ שוואַרצער שטויב פון רויד און איבערגעברענגטן
פּולווער האָט מיך האַסטיק, ווי מיט זאַמד פאַרשאַטן.

די קייט ווערט איבערגעפירט רעכטער פון פאלווארק.
מיר גראָבן אַן אַקאַפּ זאַלבע זעקסט. צוליב די קוילן גראָבט מען ליגן-
דיקערהייט. פון אויבן לייגט מען גראָבע קלעצער אַרויף, און אויף די
קלעצער די אויסגעגראָבענע ערד.

אַ פּרישע היים...

דאָ רוט מען שוין. די פּיס קאַן מען טאַקע נישט אויסציען, דער רוקן
ברעכט — אָבער אויף אַן אַרט.

אונדזער ראָטע רעכנט זיך אין רעזערוו און מיר ליגן דאָ אזוי גאַנצע
דריי מעת-לעת. אַ גאַנצן טאַג קוילן, שראַפּנעלן און שווערע גראַנאַטן און
ביי נאַכט קוילן אַליין. אין אַוונט, אַז ס'פלעגט פינצטער ווערן, פּלעגט אין
דער שטיל קומען צו פאַרן די קיך. ווי די האָזן פּלעגט מען אַרויסשפּרינגען
מיט די קעסעלעך און אין דער גיך צוריקלויפן. איינער באַצאַלט אויפן וועג
פאַרן ביסל וואַרעמען „באַרשטש“ מיט אַ פּוס, דער אַנדערער מיט אַ האַנט,
מיט אַ זייט... אָבער כּמעט אַלע לויפן נאָך דעם: אַ צו שטאַרקן, אַ צו
אומבאַזיגלעכן רייך האָט עס געהאַט פאַר דעם פּאַוישמאַכטן, פאַרחלשטן
האַרץ!...

דריי טעג...

דריי טעג פון מאַרדך-אַנשטרענגונג און דערוואַרטונג...
פון אַלע מוח-ווינקעלעך קומען זיי, די פינצטערע געדאַנקען, און קיין

איינציקע רגע איז די נשמה פון זיי נישט פריי. אפילו ביי נאכט אַ מאָל, ווען דער שלאָף קומט אויף אַ וויילע און די ברעמען שליסן זיך צו, וויקלען זיי זיך אויך, די זעלבע געדאַנקען, אַ ביסל נאָר פאַרנעפלט, און וועבן אַלץ דיקער און פינצטערער די נעץ פון טויט — —
דריי טעג...

געוויסט האָט יעדער, אַז איטלעכע מינוט קאָן מען הייסן גיין אַהין, נאָך נענטער, נאָך נענטער...

פון דער הייך הערט זיך דעם באַטאָליאַנעמס שטים. ער האָלט אַ טעלע-פאָן-רערל און גיט איבער אַ באַריכט אין שטאָב אַרײַן:
— האָלב צוויי האָט זיך אויפגעהויבן איבער אונדזער פּאָזיציע דעם שונאס אַן עראָפּלאַן. אונדזער באַטעריע האָט אים אָבער באַשאַסן און גע-צוונגען זיך אומצוקערן.

איך שטעק אַרויס דעם קאַפּ אַ ווייל — ס'אַראַ אומפאַרכטיקער! ער שטייט אין גאַנצן ווקס, רויק און גלייכגילטיק און רעדט געציילטע ווער-טער מיטן שטאָב. קיינעם, אַחוץ אים, איז אין דער הויך נישט צו זען. דער באַטאָליאַנער לאָזט קיינעם נישט אַרומדרייען זיך סתם אין דער וועלט אַרײַן אונטער די פון צײַט צו צײַט דורכפּיפּנדיקע קוילן.

דער באַטאָליאַנער שטייט אַנגעשפּאַרט אַן אַ שטעקן: האָט שוין באַקו-מען אַ קויל אין פּוס און האָט אַפּילו אין „פּערעוויאַזאַטשני“ נישט געוואָלט גיין. עס רייצט אים, אַ פנים, דער געדאַנק וועגן אַ „געאַרגי“ אויף דער ברוסט.

ער לייגט אַוועק דאָס טעלעפּאָן-רערל און קוקט דורך אַ בינאָקל. פּלוצ-לינג הייבט ער אַן פּמעט ווי שרײַען:

— העי, אַווסטריאַקעס ברענען!

פון די אַקאַפּעס האָבן אַ סך אַרויסגעשטעקט די קעפּ און פאַרקוקט אין

אַברהם זאַק

דער ריכטונג פון דער ערשטער ליניע. אין דער ווייטנס האָבן זיך געד-
וויקלט וואַלקנס רויך אויסגעמישט מיט פלאַמען.

— העי, ס'אַראַ פריילעכע אילומינאַציע אונדזער באַטאַרייע האָט אָנגע-
מאַכט! באַוואַ! באַוואַ!

מ'ליגט ווידער צונויפגעדריקט און מ'רעדט וועגן דער העלדישקייט
פון באַטאַליאַנעם.

— קיין טרוקענער וועט ער שוין נישט אַרויסגיין... — באַמערקט
בריוסילאַוו.

און טימאָפּיעוו האַלט אונטער:

— אַ משוגענער מענטש...

פלוצלינג ווערט פינצטער אין אונדזער אַקאַפּ: איבער דער גאַנצער
איבערשטער עפענונג איז עמעץ האַסטיק אַ פאַל געטאַן, און ממש אויף
אונדז אינעווייניק זיך אַ וואַרף געטאַן.

דאָס איז געווען דער אונטער-אַפיציר פיאַדאַראַוו, אַ הויכער, אַ דאַרער,
מיט בלייכע איינגעפאַלענע באַקן. לכתחילה האָט מען געמיינט, אַז דאָס איז
ער אומגעפאַלן דורך אַ קויל, אָבער ער האָט זיך פשוט איבערגעשראַקן און
צו אונדז אַריינגעפאַלן, און פון שרעק טאַקע איז ער אַזוי בלייך און אַטעמט
אַזוי שנעל...

צוזאַמען מיטן אונטער-אַפיציר איז ביי אונדז אין אַקאַפּ צוגעקומען אַ
רייזער... מיר פאַרשטייען אַלע פון וואַנען עס שטאַמט: דער פּחדן האָט,
אַ פנים, שטענדיק מורא פון אַקאַפּ אַרויסגיין אויף אַ ווייל...

דער עולם ביי אונדז אין אַקאַפּ הייבט זיך אָן צו וויצלען אויף זיין
אַדרעס.

— אַ העלד איז געווען דמיטרי — רופט זיך אָן אַ בערדיקער פּויער:
— האָט קיין מאַל נישט מורא געהאַט אַרויסצוגיין פון אַקאַפּ. נעכטן ביי
נאַכט איז ער טאַקע געקומען צוריק צו לויפן מיט אַ קויל אין איין האַנט

און אין דער אנדער האנט האט ער געהאלטן די תחתונים... ס'האט אים
אין מיטן דערינען געטראפן...

— און דאס איז געווען נישט מער ווי אַ פראַסטער ריאַדאָוואַי — כאַפּט
אונטער בריווילאָוו: — פאַר אַן אונטער־אַפיציר פאַסט אַוודאי נישט צו
באַגיין זיך ווי אַ צוויי־אַריק קינד...

— דאָ איז אַ שרעקלעכע ענגשאַפט! — שרייט טימאַפּיעוו.
— מיינע פיס, איר זיצט אויף מיינע פיס, גאַספּאַדין אונטער־אַפיציר!
ס'האט אים יעדער געגעבן אַנצוהערעניש, אַז ער איז אַן איבעריקער.
ער האט געשוויגן ווי די וואַנט און מיט קיין וואַרט זיך נישט אַפּגערוּפּן.
לסוף הייבט ער זיך אויף, פרוווט אַרויסשטעקן דעם קאַפּ און צוריק אַרײַב־
כאַפּן.

— דרייַסטער, דרייַסטער! — קאַמאַנדעוועט דער בערדיקער.
דער אונטער־אַפיציר כאַפּט זיך אַרויס און אַנטלויפט ווי אַ דערשראַָ-
קענער האָז...

ביי אונדז ברעכט אויס אַ געלעכטער.
— אין קאַזאַרמע — דערציילט מיין ייִדישער שכן — איז ער אַ גאַנ-
צער העלד געווען. איין מאָל איז אים מיין „פּאַיאַס“ נישט געפעלן געוואָרן
און ער האט מיר דערלאַנגט אַזאַ זעץ אין „בליאַכע“, אַז כ'האַב געמוזט
פון „סטראַי“ אַרויסגיין. יא, דאָרט איז ער אַ העלד געווען...
— וואָס לוינט אים טאַקע צו שטאַרבן? — פּרעגט דער בערדיקער
פּויער — מסתם וואַרט אויף אים אַ מיידל אין דאָרף.

— נו און פאַטערלאַנד? — באַמערקט ווער.
דער בערדיקער פּויער ציגנט זיך אָן:
— „פאַטערלאַנד“!... אונדז, בהמות, שיקט מען צו דער שחיטה און די
אַלע, וואָס האַקן אַ טשייַניק: „פאַטערלאַנד“, פּרעסן ערגעץ און זויפּן און
לאָזן זיך ווילגיין אויף אונדזער חשבון... דאָס זענען הינטישע לעבערס!

דעם דריטן טאג הערט מען פלוצלינג דעם באַטאַליאַנעמס שטים :

— רייניקן די פאַרראַסטע זאַטוואָרן! די שטיקעס!

און נאָך דעם איז אַ פאַרנאַכט אָנגעקומען — אַ גרויזאַמער, פול פּיין און אימת-מוות. ווילד האָט אַרום דער טויט געהערשט. די שווערע גראַנאַטן האָבן ווי בלוטדאַרשטיקע שרעקלעכע חיות געוואָיעט און וווּ נאָר זייער ווילדע קראַפט און צאָרן האָט געטראָפּן, האָט זיך אַ גאַנצער ערדנעפל אויף צענדליקער מעטער אין דער הייך געהויבן און די ברייטע טיפע גרוב, וואָס איז דערביי אויסגעגראָבן געוואָרן, איז מיט וואַסער פול געוואָרן...

אַזעלכע גריבער זענען אַרום אונדז אַ סך, אַ סך געוואָרן... מענטשן האָבן זיך אין זייערע גריבער פעסט, פעסט צו דער ערד געדריקט... נאָר יעדע וויילע האָט שרעקלעך אַ דונער געטאָן און די ערד אַליין האָט אויך אָנגעהויבן צו ציטערן פון אימה, און די הערצער, וואָס האָבן זיך קלאַפּנדיק געדריקט צו איר, האָבן נאָך שטאַרקער דערשפּירט די שוצלאַזיקייט, די הילפלאַזיקייט...

ביז רעכט פינצטער האָט עס געדויערט... דאָן איז די קאַנאַנאַדע אַנט-שטילט געוואָרן, און ווער ס'האָט פון דער ערד דעם קאַפּ אַרויסגעשטעקט, האָט אַנטקעגן ברייטע, גרויסע פלאַמען געזען... אַנטקעגן... לינקס... רעכטס... ווי אימהדיק ס'האָט אויסגעזען... ווי איינזאַם און ווי טרויעריק!... דאָס אָנגעשטרענגטע אויער האָט ווייטע עלנטע קרעכצן פאַרנומען —

ווער וויינט עס דאָרט אין פעלד?...

אין מיטן נאכט.

ווי שטומע געשפענסטער באַוועגן זיך מענטשן און טאַפן שטילערהייט מיט די טריט אין דער פינצטערניש. אונטער די פיס — גריבער, טיפע און ברייטע גריבער פון גראַנאַטן, מיט וואַסער אָנגעפילט...

טאַלן, בערג, קאַנאַוועס.

עס פֿיפֿן קוילן פֿאַרן אויער, און איטלעכער איז שטיל, שווינגדיק און אָנגעשטרענגט.

אַקאַפּעס.

איינציקע אַקאַפּעס, אַפּענע.

דאָ איז די צווייטע ליניע.

איך קריך אַרײַן אין אַ גרוב, מאַך זי טיפּער און לענגער און צי זיך אויס. אויבן — אַ פינצטערער אומעטיקער הימל, אָן אַ שטערנדל. דאָס קוילן-פֿיפּעריי פון אויבן איז דאָ באַזונדערס אימהדיק.

איך באַטראַכט אין דער פינצטער מיין פירקאַנטיקע נאַרע — אַן אמתער קבר: לאַנג, שמאַל און פינצטער. אין קבר וועל איך אויך ליגן און אויך אַזוי פינצטער וועט דאָרט זײַן און פון אויבן וועלן קריכן ווערעם, בלינדע, דאַרשטיקע, עקלאַפּטע.

שלאָפן וועל איך שוין היינטיקע נאכט, ווייזט אויס, גאַרנישט — קאַלט. און טאַמער הייבן זיך אָן ווי עס איז צו שליסן די מידע ברעמען, ווערט באַלד דער דרימל ווי שפינוועבס צעריסן: איבערן לייב קריכט עפעס מיאסעס און איבלדיקס... בר-רר!

עס בליצט-דורך — —

אַ יונגער-מאַן, מאַדיש געקליידט, ווייַסע, זויבערע האַרטע וועש, הוט,

הענטש...

בין איך עס דען געווען? ... אַט דער זעלבער, וואָס ליגט איצט אַט דאָ,

אין דער פינצטערער גרוב, אין שמוץ און אין עקל? איז מעגלעך אזאַ

פאַרוואַנדלונג? ...

אַ די פאַראַזיטן! — —

לאַנגזאַם איז דאָס פינצטערניש שיטערער געוואָרן און ס'זוערט ליכטי-

קער.

דער טייל עפנט זיך מויל און באַגריסט דעם טויטן בלייכן פרימאַרגן.

כ'האַב פלוצלינג די אויגן געעפנט — —

אַד, חלומות? ... אַדער האַלוצינאַציעס פון מיין קראַנקן אויסגעמאַטערטן

מאַרד? ... ווי בין איך זיי אַבער דאַנקבאַר דערפאַר, וואָס זיי האָבן מיך

כאַטש אויף מינוטן אַדער שעהען פון דאַנען אַוועקגעטראָגן...

קאַלט. ווען נישט די קעלט, וואַלט איך אפשר לענגער געשלאָפן. ווי

גוט עס האָט זיך געפילט מיין נשמה. וואַלטן זיי געקומען נאָך מער, די

חלומות, ווי די יונגע זינגענדיקע שוואַלבען אין פריילינג... וואַלטן זיי אַ ביסל

לענגער דאָס פאַרלוירענע געוויזן, דאָס פאַרשווינדענע אומגעקערט! — —

געשלאָפן בין איך, ווייַזט אויס, אַ היפשע צייַט; די חלומות זענען איינע

נאָך די אַנדערע געקומען און אַלע געדענק איך אַזוי קלאַר; אַלע האָבן זיך

אין זכרון איינגעשניטן...

דייַטלעך האָב איך געזען מיין לעצטן צימער אויף דער פרייהייט. די

בלויע ווענט, די עטאָזשערקע מיט ביכער, די קונסטבילדער און באַזונדערס

האַט איצט מיין אויפמערקזאַמקייט צוגעצויגן „דער פישער-טרוים“. אַ

יונגער פישער דרימלט אין אַ שיפל, וואָס טראַגט זיך אויף די וועלן פון

שטילן טײַך. פונעם וואַסער דערהייבן זיך וואַסער-פּײַעס, ווייַסע שלאַנקע מאַרמאַרנע לײַבער און צעפּלאַסענע האָר. זײ רינגלען אַרום דאָס שיפל און מאַנכע קלעטערן אין דער הײך אויף די ראַנדן און רינגלען אַרום דעם טרוימענדיקן פּישער...

נאָך דעם בין איך אין עפּעס אַ קרײַז פון אַ סך באַקאַנטע אַרײַנגע-פּאַלן. פּרײַנד, פּרײַנד, פּרײַנד... ליכטיק און פּרײַלעך ברענט דער גאַז, הײמיש און פּרײַ זיצט מען אויף די פון אונטער די שוואַכע בעטלעך אַרויס-גערוקטע „קאַרזינקעס“... אַן אַוונט פון מוזיק... שטיל און פאַרחלומט גיסן זיך טענער פון אַ פּידל...

— בראַוואַ!

— בראַוואַ!

— וויוואַט!...

באַוועגונג. יונגער געלעכטער. עקסטאַז!...

פון מיטן דער דאָזיקער הײמישער אַטמאָספּערע האָב איך מיך אין אַ נישט גרויסן אַנגענעמען צימערל דערזען... אַוונט. אַ טונקעלע ליכטיקייט פון אַ בלויען אַבאַזשור. אין אַלע ווינקעלעך איז די זאַרג פון אַ מיידלשן בליק קענטיק געווען. פאַרשידענע בילדער און סטאַטועטקעס. אַ פּרישער לעבעדיקער בלומען-בוקעט האָט אַ פאַרשיפורנדיקן אַראַמאַט אַרויסגעגעבן, און ס'האַט מיך דורכגעדרונגען אַ ווייכע, גלעטנדיקע בענקשאַפט... איך דערנענטער זיך צום דיוואַן — אַ פּרויען-געשטאַלט. אַ נאַנטע און צו גלייך אַ פּרעמדע. איך האָב זי, דאַכט זיך, ווען שוין געזען און קאָן מיך נישט דערמאַנען ווען און וווּ. אַלע אירע שטריכן זענען עפּעס אַזוי באַקאַנט, אַזוי ליב, און אַן שום קווענקלעניש בין איך צו איר צוגעגאַנגען און דרייַסט איבער איר זיך אַנידערגעשטעלט. מײַן לינקע האַנט האָב איך געהאַלטן אויף איר רעכטן אַקסל און די רעכטע האַנט זיך געפּלאַנטערט אין אירע

ווייכע צעפלאַסענע האָר... און די אויגן... ס'אַראַ סודותפולע אויגן! כ'האַב נאָך אויף דער וואָר קיין מאָל אַזעלכע אויגן נישט געזען. אין זיי איז געווען אי ליבע, אי בענקשאַפט, אי אומעט, אי טרויער — אַ ספינקס! איך האָב שטום אַרײַנגעקוקט אין זייער אומענדלעכקייט און בין אין גאַנצן פאַר-שלונגען געוואָרן.

— כאַ, כאַ, כאַ! — האָט זי זיך מיט אַ מאָל יונג פונאַנדערגעלאַכט און איר יונגער עלאַסטישער קערפער האָט זיך גראַציעז אַנגעהויבן באַוועגן און די אַנטבלויזטע שוואַנען-ווייַסע הענט האָבן זיך ווי צויבערלעכע שלאַנג-גען געבויגן...

— האַלט אָפן די אויגן! — האָבן מײַנע ליפן שטיל געשעפטשעט.
— כאַ, כאַ, כאַ! —

און דאָ בין איך ווידער ערגעץ פאַרוואַנדלט געוואָרן, ווייַט, ווייַט פונעם קליינעם פישופדיקן צימערל...

און ס'טוט מיר איצט אמתדיק באַנג. פאַר וואָס האָב איך זי נישט געקושט? פאַר וואָס האָב איך נישט געקושט די אויגן, די ליפן, די שמעקע-דיקע האָר? — ווער ווייס, אפשר האָב איך עס איצט אין חלום צום לעצטן מאָל דעם געשפענסט פון אַ פרוי געזען? — אפשר וועל איך שוין אויף דער וואָר נישט פילן מער נעבן זיך דאָס וועזן, וואָס גראַבט אין אונדז קוואַלן פון גרענעצלאַזן גליק און אומענדלעכע לידן? —

דער גוטער סודותפולער מלאך פון חלומות האָט מיך אויף זײַנע גרינגע פליגלפליגל אומבאַמערקט אויך אין שטעטל געבראַכט.

אַ שיינער זומערטאַג. פון בלויען אומענדלעכן הימליים האָבן זיך שטראַמען ליכטיקייט געגאַסן. די שטענדיק נידעריקע הילצערנע היזלעך האָבן זיך ווי העכער צום הימל אויפגעהויבן, ווייס און וואַרעם זענען די

שטיינער געווען. שטאלץ און נחתדיק זענען די גאסן געלעגן צופרידענע, וואס איבער זיי איז אזא בלענדנדיקע העלקייט... און איך? איך בין דא פון ערגעץ ווייט, ווייט געקומען — איך ווייס נישט פון וואָנען — און גיי אַרום אָן ציל און אָן אויסרעכענונג, אַ גליקלעכער, אַ פריידיקער איבער דעם יום־טובדיקן שטעטל. פאַר די אויגן — אַזעלכע פריידיקע פנימער, אַלע אַזעלכע נאָנטע, אַזעלכע מילדע, ווי פון איין גליקלעכער מאַמע, וואָס האָט אַיטלעכן מיט אַזוי פיל לעבנספרייד אויף דער וועלט געבוירן... און הינטער די הייזער, אויפן פעלד — ס'אַראַ ברייטקייט, ס'אַראַ רחבות. אַ גרינער יום־טוב! עס ציט מיך, עס רייצט מיך, איך גיי איבער וועגן, איבער פעל־דער און לאַנקעס. ווי ליכטיק, ווי העל, ווי גרין! אַפילו דער בית־עולם, דאָס אייביקע בערגל, וואָס ליגט אין דער זיַט, האָט אויך אַ מונטערן אויסזען באַקומען. ברייט און לאַנג שלענגלט זיך זיַט מיט גראַז באַוואַקסע־נער שטיינערנער פאַרקאָן און דער גרויסער הילצערנער טויער זעט גאַר־נישט אויס ווי אַ טויער, דורך וועלכן מען גייט שוין קיין מאָל צוריק נישט אַרויס... רויק און שווינגנדיק האָבן די מצבות פון צווישן די געדיכטע שטרויכן אַרויסגעקוקט, און ליכטיקע נשמות פון דורות־לאַנג פאַרשטאַר־בענע האָבן איבער זייערע פאַרוואַקענע גרינע קברים אַרומגעשוועבט... און געפילט האָט זיך ווי אַלץ גרייט זיך צו תּחית־המתים —

ווי ליכטיק איז אַלץ, ווי העל, ווי גרין!... כ'בין שיפור... איך שפּרייט מיַנע אַרעמס און וויל די גאַנצע וועלט אַרומנעמען — ווי ליב איך האָב זי, ווי ליב, ווי ליב, ווי ליב! —

נאָר אַנשטאַט די ברייטקייט פון דעם ליכטיקן טאַג האָבן מיַנע אויס־געשפּרייטע אַרעמס די פּיכטע, קאַלטע ערד פון מיַן „אַקאַפּ“ אַרומגע־אַרעמט, און איך האָב די אויגן געעפּנט...

גרויער ווערט אין דער הייך דער הימל. אינציקווייז לעשן זיך די שטערן און פאַרגייען.

קאלט... ווי אלץ איז אומזיניק!
איך אליין — דער ערדוואָרעם — דער הימל, די שטערן, די זשומערין
פון די קוילן — אלץ איז אומזיניק, אומזיניק...
אומזיניק, קאלט און טויט...
אַבער אינעווייניק טיף, טיף אינעווייניק גראַבט זיך אַ הייסער, אַ
ברענענדיקער פאַרלאַנג —

לעבן!

אַך, עס ווילט זיך לעבן... צו ווייניק עס אויסגענוצט, צו ווייניק...
אַך, לעבן, לעבן!
עס בלייבט שוין דער אויסגעמוטשעטער הימל און ס'פאַרגייען שוין די
לעצטע אויסגעמאַטערטע שטערן.

ביסלעכווייז ווערט ליכטיקער און ליכטיקער און ס'באַווייזט זיך אויך
די זון, אַ קילע, אַ בלאַסע, מיט אַנמאַכטיקע שטראַלן. פאַר די זיבן טעג
אַבער (ס'איז שוין דער זיבעטער טאָג!) איז נאָך אַזאַ אויך נישט געווען.
און מערקווערדיק, קיין איינציקער שאַס, קיין איינציקער זשום, גלייך ווי
די גאַנצע זאַך וואָלט גאָר געווען אויסגעטראַכט פון משוגעים.

האַט עס נישט אַ מאָל דער פרימאַרגן געווירקט?...

פונעם שכנישן אַקאַפּ דערהערט זיך די גרילצנדיקע שטים פון מיין
„מוזיקאַלישן שכן“:

— פוסקאי מאַגילאַ מעניאַ נאַקאַזשעט*.

ווייזט אויס, אַז די קאַרגע ליכטיקייט פון דער האַרבסטטיקער זון האַט
אים „סענטימענטאַל“ געמאַכט...

מ'קריכט אַרויס אַ ביסל אין דער הייך, מ'גלייכט אויס די ביינער און
מ'קאַכט אַפילו טיי אויף קליינע שייטערס אין די אַקאַפּעס.

* זאַל אַ קבר מיך באַשטראַפן.

איך פארבעט איינעם צו מיר אין אַקאַפּ אויף טיי (ביי מיין שטענדיקן
ידישן שכן האָט שוין אַ קויל דורכן האַלדז דורכגעשפּאַצירט).

מיין „גאַסט“ זעט אויס גאַנץ לעכערלעך. דאָס געזיכט פּול בלאַטע,
דאָס היטל צעקנייטשט; דער דאַשעק הענגט אויף עטלעכע נעט און די
הענט, אין וועלכע ער האַלט דעם בלויען קוביק טיי, האָבן גאַרנישט קיין
לייבאַליר. ער זופּט דאַרשטיק דעם טיי, סמאַקעוועט זיך און ביי יעדן
וואָרט דערמאַנט ער גאַט.

— גלייבט איר אין אומשטערבלעכקייט פון דער נשמה?
ער קוקט מיך אָן תּמעוואַטע.

— גלייבט איר — פרעג איך קלאַרער — אַז ווען דער מענטש
שטאַרבט, בלייבט זיין נשמה לעבן?

מיין גאַסט שאַקלט מיטן קאַפּ.

— איך גלייב, איך גלייב אין גאַט.

— גלייבט איר — פרעג איך ווייטער — אַז נאָכן טויט, אין קבר,

הייבט זיך אָן דאָס נייע, דאָס אמתע לעבן?

— איך גלייב, איך גלייב.

— טאָ פאַר וואָס שרעקט אייך אַזוי דער טויט? ... פאַר וואָס ווען איר

רעדט וועגן טויט, דערמאַנט איר מיט ציטער גאַטס נאַמען?

— אַבער דער גוף, דער גוף... — וויל ער מיר עפעס ענטפערן און
כאַפט זיך באַלד צוריק — טרינקט טיי. ס'ווערט דאָך קאַלט.

— כּוועל טרינקען, כּוועל טרינקען... זאַגט מיר דעם אמת, זענט איר

זיכער? ...

דער טייוול כאַפט זיך פּלוצלינג ווידער אויף.

מיין שכן שפּרינגט אויף:

— איך לויף אין מיין אַקאַפּ. מיינער איז מיט אַ שטיקל צודעק.

אַברעם זאַק

די וואָס זענען אין דער הייך געשטאַנען, פליען אינלנדיק צוריק —
צוריק, צוריק אין די קברים!
איך טראַכט: ווי גליקלעך דאַרפן זיין די אמתע גלייביקע. ווי גוט,
ווי גוט עס איז ווען מ'גלייבט, אַז טויט איז נישט אייביקע נאַכט,
פוילעניש, ווערעם! —

בני טאג איז איבערגעגעבן געווארן מיזאל זיין אָנגעטאָן און גרייט —
ערב אָן אַטאַקע...

שנעלער, האַסטיקער האָט דאָס האַרץ אָנגעהויבן צו קלאָפֿן. די באַווע-
גונגען אומרוקע, נערוועזע. גיפטיק און פֿינלעך האָט אַ פֿאַרגעפֿיל זיך
געגראָבן אַלץ טיפּער און טיפּער...

ווידער אין גאַנצן וווקס אַנטקעגן טויט.

איך בין דאָך געזונט. איך פֿיל ערגעץ קיין ווייטיק נישט. איך בין
אפשר באַשאַפֿן געוואָרן צו אַ לאַנג לעבן —
איך וויל נישט שטאַרבן!

...פֿאַרשטיינערט איז דאָס האַרץ. כ'בין האַרט, דאַכט זיך, ווי שטאַל.
— מיניע אויגן וואַלטן, דאַכט זיך, גלייכגילטיק געקוקט אויף אַלץ, אויף
אַלץ, אַפֿילו אויף די מעשים פֿון די פֿאַרבאַרגענע אינקוויזיציע-היילן... נאָר
דאָך ווער איך גערירט און דאָס האַרץ שמעלצט זיך, שמעלצט זיך און
צעגייט פֿון די געדאַנקען, וואָס קומען ווי פֿון זיך אַליין, פֿון אַ פֿאַרבאַר-
גענעם קוואַל...

עס זעען די הפּקר-פֿאַרקלערטע בליקן:

...אַ טויטער פֿאַרגליווערטער קערפּער אויפֿן פעלד... נאַכט... טאָג...
ווינט... רעגן... באַמערקט עמעץ, קערט ער זיך אָפּ מיט עקל... און דאַרטן,
דאַרטן אַזוי פֿיל נאַנטע... ביי זיי אין האַרצן טליעט נאָך אַ האַפּענונג:

אַברהם זאַק

ער לעבט... מיר וועלן אים זען... כאַטש אַ שטיקל בליי האַט שוין דאָ אויפן פעלד זייער האַפענונג צעריסן...

און ווען איטלעכער, איטלעכער, וואָס וואַלגערט זיך דאָ אונטערן פרייען הימל, וואַלט צווישן זיינע נאַנטע, אין אַ שטוב, אויף אַ ביסל שטרוי געלעגן... ימים טרערן וואַלטן איבער אים פאַרגאַסן ווערן, קעפּ וואַלטן טרויעריק צו דער ערד געזונקען, הענט וואַלטן זיך פון פאַרצווייפֿ-לונג און צער פאַרבראַכן און פרויענהאַר וואַלטן צעשוּבערט און ווילד איבער זיין שוואַרצן צודעק זיך געוויגט... ער וואַלט הייליק געווען... אַרום וואַלטן נשמה־ליכט געברענט און מענטשן וואַלטן מיט יראַת־הפּבוד אויף די שטומע סודות־פּולע באַלויכטענע פענצטער געקוקט און ערנסטער, פאַר-טראַכטער, שוויגנדיקער געוואָרן... און אַ לוויה... שוואַרץ וואַלט די גאַס פון מענטשן געווען... אַלע וואַלטן זיך פאַרטראַכט נאָך דער מיטוה גע-צויגן און באַגלייט צו דער אייביקער רו... אויפן בית־עלמין וואַלט אַ מצבה געווען — אַ זכר אויף דורות...

אַ טויטער, פאַרגליווערטער קערפּער אויפן וויסטן פעלד...

...ווי אַ מחנה פינצטערע קראַען זענען זיי מיין מוח באַפּאַלן, די שוואַרצע געדאַנקען...

ווי אייז אַנטקעגן זון שמעלצט זיך עס, דאָס האַרץ, נאָר דאָס אויג, דאָס אויג קאָן נישט פּיכט ווערן. אַנגעשטרענגט און ווי פאַרגליווערט איז דער בליק...

גיי איך נישט פון זינען אַראָפּ? —

וואָס שוויגנסטו, קאַלטע, פּיכטע ערד? פאַר וואָס איז אַזוי שטום, קאַלט און טויט דיין ברוסט? ענטפּער, ענטפּער וואָס וועט שפּעטער זיין?

שפעטער, שפעטער מיט שעהען, מיט מינוטן? ... אָדער אפשר וועל איך
נאָך פריער פון זינען אַראָפּ? — —

אַ קאַלטע, קאַלטע ערד! צי וועל איך מאַרגן שוין נישט פילן דיין
קאַלטיקייט? אַ האַרטער שטאַלענער הימל! צי וועל איך נאָך דער היינטיקער
נאַכט שוין נישט זען דיין גלייכגילטיקע, שטומע פאַרב? — —
...רויך און גלייכגילטיק, ווי אַ גולן, האָט זיך דער טאַג אַלץ ווייטער
גערוקט, און דאָס גרויזאַמע איז אַלץ נענטער, נענטער געוואָרן און ווי אַ
געשפענסט ביים צוקאַפנס זיך געשטעלט...

אומבאַווסט נאָך וואָס, נעם איך צרויס אַ קליין שטיקל שיפגלגלאַז און
קוק דערין אַרײַן. — איך דערשרעק מיך פאַר זיך אַליין: שמוציק, געל,
פאַרוואַקסן! בין איך עס אַט דער זעלבער, וואָס טראַכט, פילט, פּײַניקט
זיך? אַט דער דאָזיקער מיט די איינגעשרומפּענע שרעקלעכע אויגן —
בין איך עס? אַט דער זעלבער — איך, איך! — וועט עס באַלד גיין מיט
שאַרבן, ברוסט און אַלע גלידער אונטערן פּײַערדיקן מעטאַלענעם רעגן און
מאַרגן... מאַרגן — אפשר ווי די אַלע פאַרגליווערטע, צעזייטע אויף די
פעלדער? — —

...ס'איז שוין פינצטערלעך. די שייסערײַ ווערט אַבער אַלץ שטאַרקער
און פאַרביסענער. אַ מין פאַרצייכן... עס פאַלן גראַנאַטן גאַר נאָנט און הייבן
אויף גאַנצע וואַלקנס ערד אין דער לופט. קוילן פליען זאַלפּנווייז און אונטן
אין אַקאַפּ ווערט אַזוי פינצטער, אַזוי גרויזאַם... אַט שייט זיך אַרויף אויף
מיר אַ היפש ביסל ערד פונעם „נאַסיפּ" — דאָס האָט אַ שטיק מעטאַל
אַ שמיץ געטאַן. אַבער איך לעב! אַ נישט קיין פעסטער קלאַפּ נאָר פון
דער ערד.

זאַל איך גלייבן, האָפּן? ...

...אָנגעהויבן האָט עס זיך בײַ נאַכט. שטיל און אָן רעש איז מען פון די גריבער אַרויס און שטיל און אײַנגעבוֹיגענערהײט האָט מען זיך צו „זײ“ געלאָזט... און מערקווערדיק! ס׳איז לחלוטין שטיל געווען. קײן אײַנציקער ביקסנשאַס אָפּילו.

א האַרטע שטים :

— פאַרויס!

ווי קאַלטער שטאַל האָט עס געקלונגען און דאָס בלוט געגליווערט. ס׳איז, דאָכט, די שטים פונעם פאַטאַלן, פונעם אומפאַרמײַדלעכן, וואָס מױז קומען...

אין אײן האַנט, אין דער רעכטער, האַלט איך די ביקס, אין דער לינקער — דאָס רידעלע.

פאַרויס, פאַרויס...

די זײַטיקע פון מײַן „זווענאַ“ זע איך נישט. איך הער נאָר זײער אומרוק איבערלויפן.

שטיל. אַ פאַרדעכטיקע שטילקײט...

נענטער, נענטער...

ש-ש-ש...

און אין אײן אויגנבליק האָט זיך אַנטקעגן ווי אַ גאַנצער ברייטער געדרייטער פאַס אין פּײַערדיקע בליצן אָנגעצונדן און די פאַלשע שטיל-קײט איז ווי צעפלאַצט געוואָרן — —

אונטער די פליגל פון טויט

— טאָט־טאָט־טאָט... —

— טר־ר־ר־ר־ר־ר... —

און פון אויבן אין דער טונקלקייט...

— וו־וו־וו־וו־וו־וו —

די גאַנצע ערד, דער הימל, די נאַכט, די מענטשן — אַלץ, אַלץ איז
פלוצלינג פון זינען אַראָפּ, אַלץ איז אין ווילדן, טיילוולשן שפּיל אַרײַנגע-
צויגן געוואָרן...

— זשיק! זשיק! זשיק! —

עס מיטט אין קאָפּ. אונטער די פּיס פּלאַנטערט זיך עפּעס. איך פּאַל
און שטיי אויף און לויף ווייטער, פּאַל און שטיי אויף...

— זשיק! זשיק! —

— זש־זש־זש־זשיק!!! —

ס'האַט עפּעס מיין לייב אַ ברען געטאָן. איך לויף משוגענערֱווייז און

פּאַל —

אַ, ווי עס ברענט מיין לייב!

עס גיסט זיך עפּעס אַ וואַרעמע, אַ רויטע פּליסיקייט...

בלוט! בלוט! —

...א הייסער, ווילדער קאַשמאַר פון ווילד-פרעמדע מאוימדיקע קולות, גרילצן, קרעכצן אין פינצטערניש... עס שטיקט און עס מאַטערט און עס פיניקט... עס באַוועגן זיך מענטשן אַזעלכע משונהדיקע, אַזעלכע אומזיניקע, מיט אַזעלכע ווילדע, פלאַמיקע אויגן! און אַלע פיניקן זיי איינע די אַנדערע, און אַלע קריכן זיי און טרעטן איינע אויף די צווייטע ווי די בלינדע ווערעם... עס קראַמפן זיך ציין, עס פאַרדריקן זיך ליפן פון יסורים און פאַרביטערונג, און עס גיבן זיך אַרויס פאַרשטיקטע קלאַנגען פון פלוך און גאַל — סקעלעטן און צעלעכערטע שאַרבנס...

אין דעם ווילדן מישמאַש, אין דער אומגעלומפערטער טיילולשער כוואַליע פלאַנטערן זיך סקעלעטן מיט פאַרטריקנטע, אויסגעדאַרטע שוואַרץ געוואַרענע ביינער... עס וואַלגערן זיך אומעטום גאַנצע קופקעלעך צעלע-כערטע, פוסטע שאַרבנס. זייערע פינצטערע אויגנלעכער ווייען מיט שוידער-לעכן קעלט... דאָס קנאַקן פון ביינער ווערט אויסגעמישט מיט גסיסה-זיפצן... אונטער די ווילדע, צעמישטע טריט פון די לעבעדיקע קינקלען זיך איינע נאָך די אַנדערע די צעלעכערטע שאַרבנס...

...עס רוישן און עס קלאַפן איינזערנע רעדער... עס טאַנצן און עס פליען אין אומענדלעכן קרייז ביימער, פעלדער, הייזער, בערג, טינכן... פיניען מישט זיך און עס ברענט דער מאַרץ, און ווי אַ שווערע בלייענע מאַסע

דריקט עס דעם קאָפּ אויף עפעס נידעריקס, אומברחנותדיק-האַרטע און
אַלץ וויגט זיך אין הייסן ברענענדיקן קאַשמאַר...

וואוהין פליען עס אַזוי משונהדיק די פעלדער, די בערג?... וואוהין
אַנטלויפן עס די ריזיקע וועלדער?...

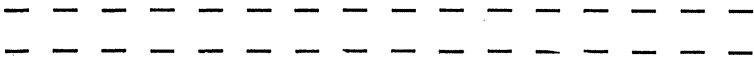
ווי זי איילט, ווי זי יאָגט זיך, די משוגע געוואָרענע ערד —
אַך, איך ווייס שוין! קאַ-כאַ-כאַ איך ווייס שוין! אַהין, אַהין צו די
הימלברעגעס פליט זי עס, די משוגענע ערד. דאַרט וועט, מסתמא, אַן אַרגיע
זײַן, אַ טיילוולשע אַרגיע צווישן ערד און הימל...

...איך עפן אויף די אויגן און קוק מיט איבערראַשונג: איך ליג אין
אַ בעטל — ווייס, זוּבער, ריין און ליכטיק, איבער מיר שטייט עפעס אַ
ווייסער שאַטן פון אַ יונגפרוי. אין גאַנצן אין בלענדנדיקער ווייסקייט, ווי
אַ מלאך. אויף איר ברוסט אַ שאַרף-רויטער קרייץ. פון איר געזיכט קוקן
אויף מיר גלייך אַראָפּ צוויי בלויע, הימל-בלויע אויגן...
זי לייגט אַרויף איר קליין צאַרט הענטל אויף מיין שטערן און רופט
אויס ווי צו זיך אַליין.

— גאַט מיַנער, ס'אַראַ הייסער קאַפּ!
איך קוק אויף איר שטאַר און פאַרווונדערט:
— ווער ביסטו, זאַג, איך גלייב דיר נישט! —

מיטן מאַרלעבינט

1

— זש־זש־זש־יי־ק! —

ס'האט עפעס האַסטיק אַ ברען געטאָן. דאָס רידעלע איז פון מיין האַנט
אַרויסגעשמיסן געוואָרן...

ווי עס ברענט!

עס גיסט זיך עפעס אַ וואַרעמע, אַ רויטע פליסיקייט —

אַ קויל —

איך פאַל אינסטינקטיוו אויף די קני.

מיין האַנט! אַן עלעקטרישער שטראָם איז איבער איר פּלוצלינג דורכ־
געגאַנגען און זי האַט זיך ווי אין אַ הייסער פּלאַם אָנגעצונדן.

די גאַנצע האַנט איז שוואַרץ, פאַרגאַסן מיט אַ גלאַנציקער פליסיקייט...
ווי האַט עס געטראָפּן? איך ווייס נישט. די גאַנצע האַנט איז פאַרגאַסן.

די גאַנצע האַנט איז עלעקטריזירט...

מיין שטים האַט אין דער פינצטערניש אַריין געציטערט:

— סאַ־ני־טאַ־אַר!

אַבער אין גיהנום האַט קיינער נישט געהערט, און קיינער האַט זיך
נישט געוויזן.

אַ געדאַנק האַט אין קאַפּ אַ בליץ געטאָן:

— צוריק!

איך בין שרעקלעך אויפגערעגט און צעמישט. ווילדערהייט בין איך איבער די פינצטערע פעלדער געלאָפֿן. לכתחילה האָב איך נאָך אין דער געזונטער האַנט די ביקס געשלעפט, געדענקענדיק אַ שטרענגע פּאַראַרדע-נונג, אַז פּאַרווונדעטע זאָלן די ביקסן אויף הפּקר נישט איבערלאָזן. אָבער ווען דאָס ברענעניש אין האַנט איז שאַרפּער געוואָרן און די נערוון זענען געוואָרן דערשיטערט, האָב איך די ביקס אַ הייב אויף געטאַן אין דער הייך און מיט צאָרן און קללה עס אין דער פינצטערניש אַ שליידער געטאַן — און ס'האַט זיך מיר בעת-מעשה אויסגעוויזן, אַז דעם דאָזיקן שליידער האָב איך עס געטאַן אין פנים אַריין דער פּאַרקערפּערטער שלעכטס, דעם רויטן טייוול, וואָס האָט אַזאַ גרויזאַמע, אַזאַ בלוטיקע שפּיל אויסגע-קלערט —

אַך, ווי עס ברענט, ווי עס פיניקט דער ווייטיק!

— סאַניטאַר!

קיין לעבעדיק וועזן.

פינצטער. חושך. וווּ קומט מען דאָ אַרויף אויף אַ וועג?

איך האָב קיין קראַפט שוין נישט צו לויפֿן. אין אַ קליין טאַלעכל לאַז

איך זיך אַראָפּ אויף דער ערד.

דאָס בלוט הערט נישט אויף צו פליסן. מיט וואָס קאָן זיך עס באַלד

ענדיקן? ... אַ פינצטערער געדאַנק האָט אין מוח געלעכערט...

איך דערמאַן זיך, אַז אין אַ ספּעציעלער טאַש ליגט ביי מיר אַ מאַרלע-

בינט. איך באַקום עס ווי עס איז אַרויס, אָבער פּונאַנדערנעמען מיט איין

האַנט קאָן איך עס נישט: עס איז פּעסט אַרומגענייט — אַ פּאַרמאַכטער

קנויל.

און דאָס בלוט פליסט... איך דערקען שוין וווּ די ווונד איז — אין

סאַמע מיטן האַנטפלאַך.

ניין, איך טאָר דאָ נישט זיצן. מיט ציטערדיקע פיס ווייטער געלאָפן.
פעלד־אויס, פעלד־איין...

אַך, אָט, דאָכט, זיצט עמעצער נעבן בוים. אַ מענטש!
איך שטרעק אויס מיין מאָרלעבינט פאָרויס און בעט זיך, דערפרייט
מיט אַ שיין פון האַפענונג:

— נאָ, רייס אויף, ברודער, און בינד אַרום!
איך גענען צו אים און טרעט צוריק מיט אַ טיפן שוידער: אַ שרעקלע־
כער טעות — אַ דעהרגעטער גאָר... גלייך ווי אַ לעבעדיקער איז ער
געלעגן אָנגעלענט אָן בוים. דאָס האָט ער, אַ פנים, אין די לעצטע יסורים
זיך צום בוים געטוליעט, ווי צו אַ נאָנטן, ווי צו אַ מוטער און אַזוי איז ער
פאָרגליווערט געוואָרן —

צעגראַבענע שטרעקעס. די פיס טרעטן אַרויף און אַראָפּ. דאָ פאָרטשע־
פעט זיך דער פוס אָן אַ ביקס, דאָ אָן צעפליקטן שטעכיקן דראָט.
צווישן קליינע שטרויכן שטויס איך מיך אָן אויף עפעס ווייכס.
בר־ר־ר־ר... אַ טויטער מענטש'לעכער קערפער... די ציין דריקן זיך
קראַמפהאַפט צונויף ביי מיר און איך לויף משוגענער־ווייז...
וואָס וועט זיין מיטן פליסנדיקן בלוט? ...
— סאָ־ני־טאָר!

אויסגעשטאַרבענע פעלדער. פינצטער. קיין שיין. קיין לעבעדיק נפש
נישט. בלויז פון הינטן יאָגן נאָך ביקסנקוילן — אַ סימן, ס'איז נאָך נישט
זייער ווייט פון דער ערשטער ליניע.

עטלעכע געביידעס שניידן זיך אַרויס אַנטקעגן מיר פון דער טונקל־
קייט. אפשר וועל איך דאָ עמעצן באַגעגענען?

איך דריי זיך אַרום אַהין, אַהער, קוק זיך אַרום — צעשמעטערטע
ווענט, פון גראַנאַטן, הורבעס שוואַרצע ציגל אויף חורבות. איין געביידע
דערקען איך: מיט עטלעכע טעג צוריק זענען מיר דאָ געלעגן אונטער
אַ גוואַלדיקער קאָנאָאָדע. דעם שוואַס באַטאָרייע האָט פסדר אַהער גע־

אברהם זאק

האגלט מיט שווערע שטיקער מעטאל און אונדז אין אלע זייטן צעזייט...
געקומען זענען מיר אהער דורך עפעס א שמאלן שטעג. ווו איז דא ערגעץ
דער שטעג?
ענדלעך געפונען. פרייער אפגעאטעמט און זיך געלאזט איבערן גראזיקן
שטעג.

— ווער איז עס?

אך, א שטים, א מענטשלעכע שטים!

— א פארווונדעטער — ענטפער איך און זוך מיט די אויגן אין דער
פינצטערניש.

הארט ביי דעם דיקן שטאם פון א בוים האב איך אין דער זייט קוים
באמערקט א שאטנפלעק פון א מענטשן. כ'גענען — א סאלדאט מיט א
טעלעפאן.

— בינד ארום, ברודער! — בעט איך זיך מיט א געבראכענער שטים
און דערלאנג אים מין מארלעבינט.

— איך וועל דיר שלעכט ארומבינדן. גלייכער לויף צו אט דא נישט
ווייט, לינקס. דארט ליגט א ראטע אין רעזערוו. בעט דארט דעם סאניטאר.
— א דאנק, ברודער!

און א ביסל דערמונטערט, לאז איך זיך אהין אוועק.

א ליכטשיין, וואס האט ארויסגעדروנגען פון דער ערד, האט מיך
אפגעשטעלט.

טראגשייען! דא איז עס.

כ'גיי צו צום שיין. דורך דער עפענונג פון "אקאפ" זע איך, ווי עפעס
אן אפיציר ליגט אויסגעבעט אויף שטרוי און לייענט פאר א ליכט א
צייטונג.

— סאניטאר!

פון אן אנדער "אקאפ" האט זיך ארויסגערוקט א נידעריק סאלדאטל
מיט א צלם אויפן ארבל.

— ווער איז עס? — פרעגט ער שטיל.
— א פארווונדעטער.
— ווו איז דיין מאַרלעבינט?
איך דערלאַנג אים.
ער נעמט זיך עס אויפרייסן און איך לאָז מיך דערייל אַראָפּ אויף
די קני. דורך די ציטערדיקע ציין רייסט זיך ביי מיר פון זיך אַליין, צוואַ-
מען מיט מיין אַטעם אַ שווער קרעכצן...
— ווו איז די ווונד? — פרעגט ער.
ער גיט אַ ליכט מיט אַן עלעקטרישן טאַשן-לאַמטערן.
מיין גאַנצער קערפער האָט אַ ציטער געטאַן: אַ רויטע האַנט! אין
סאַמע מיטן האַנטפלאַך — אַ שוואַרצער, אַ געדיכטער פלעק פון קאַלטן
פאַרגליווערטן בלוט...
— שנעל, פאַרוויקל, איך קאָן דערויף נישט קוקן..
דער סאַניטאַר האָט פאַמעלעך און פאַרויכטיק גענומען די ווונד איבער-
בינדן.
— האַסט נאָך מזל! — טרייסט ער מיך דערביי — די קויל האָט אויך
געקאַנט אַנדערש ווו טרעפן...
— יא, אַ גליק — זאָג איך: די האַנט דורכגעלעכערט...
דער סאַניטאַר האָט מיר ווי עס איז אין דער טונקלקייט די דורכגע-
לעכערטע האַנט איבערגעבונדן און מיר אין דער ווייטנס אַ ווייז געטאַן:
— זעסט דאָרט פון דער ווייט אַ פּיערל, און נאָך ווייטער אַ צווייטס
— אין יענער ריכטונג זאַלסטו גיין.
פון דער ווייטנס האָב איך טאַקע באַמערקט צוויי קלייניקע פּיערלעך,
אויף אַ היפּשן שטח איינע פון די אַנדערע. דאָס זענען געווען נידעריקע
פעלד-לאַמטערנס, וואָס האָבן געוויזן דעם וועג צווישן דער „פּאַזיציע“ און
די הינטערשטע טיילן.
דער סאַניטאַר איז צוריק אַריין אין דער טראַנשייע און איך האָב אַ

ביסל אָפּגערוט און בין צו זיך געקומען. דאָ איז שוין זיכערער. קיין ביקסנ-
קוילן דערגרייכן שוין פּמעט נישט אַהער. בלויז אַנדערע, וואָס ווערן אַרויס-
געשאָסן דורך אַ באַזונדערס שטאַרקן פּולווער-אימפעט, דערלויפן אַהער,
אַבער דאָ זענען זיי שוין אַנמאַכטיק און פּאַלן שוין אין גאַנצן אַראָפּ אויף
דער ערד. פון דער ערשטער ליניע ביז דאַנען איז שוין ביז אַ דריי-
קילאָמעטער.

איך שטיי אויף די קני, קוק אויף מיין אַרומגעבונדענער האַנט און
טראַכט: וואָס איז דאָ אייגנטלעך פּאַרגעקומען? גאַנצע טעג און וואַכן זיך
געפּייניקט מיטן געדאַנק: „וואָס וועט זײַן? מיט וואָס וועט זיך עס ענדיקן?“
אין חלום און אויף דער וואַך האָט עס מיר דעם מאַרך געלעכערט, נישט
אין מאַל דעם אומרוקן שלאָף אין די פעלדער, צי אין די שײַערן אומ-
ברחמנותדיק צעריסן... תמיד האָט געפּייניקט דאָס אומבאַגרייפלעכע, די
קאַשמאַרפּולע רעטעניש... און איצט... איצט האָט אַ קויל אין איין רגע,
נאָך שנעלער פון יעדן געדאַנק, דעם פּתרון געגעבן... און ווי לײַכט האָט
עס געקאַנט אַנדערש זײַן, אַנדערש, טרויעריקער... דער סאַלדאַט אין הימל-
קאַלירטן שינעל אין שוואַס טראַנשייע האָט געקאַנט ביים שיסן די ביקס
צופעליק אויף לינקס אַ דריי טאָן און אַ ביסעלע העכער, אַקוראַט ווי
ער האָט עס צופעליק רעכטס געווענדט, און דאָן, דאָן וואַלט די קויל
נישט אין האַנט געטראָפּן, נאָר...
וואָס איז דאָ אייגנטלעך פּאַרגעקומען?...

פון דער ריכטונג פון דער „פּאַזיציע“ האָט זיך דערטראָגן אַ ווייטער
ליאַרעם פון קולות.

שאַ, מען שרייַט „הוראַ“... עס האָט זיך דאַרט אַנגעהויבן די אמתע
שפּיל... מ'איז שוין דאַרט גאַנט איינע פון די אַנדערע... די קנאַקעריי פון
די ביקסן און פּולעמיאַטן איז געוואָרן אַפּטער און לײַדנשאַפטלעכער, און

אט האָבן די באַטאַרייעס פון ביידע צדדים גענומען שיקן איינע צו די אַנדערע אין די רעזערוון שווערע גראַנאַטן. מיט אַ מאַדנעם מאַוימדיקן וואָיען שניידן זיי דורך די לופט און לויפן מיט אַזאַ גוואַלדיקן כוח, ווי זיי וואַלטן וועלן די גאַנצע וועלט חרוב מאַכן —

פון די טראַנשייען זענען אַ פאַר אַפיצירן אַרויסגעקראַכן, די „וויזאַדנע“ און אַנדערע נייגעריקע סאַלדאַטן.

— עס האָט זיך שוין אַנגעהויבן.

— איר הערט...? „הוראַ“, „הוראַ“, שרייט מען.

— ווער שרייט עס: אונדזערע, צי זייערע...?

און אַלע האָבן דאָס געהער אַנגעשטרענגט.

איך קוק אויף מיין האַנט און קלער: ווען נישט די קויל, וואַלט איך דאַרט אויך צווישן אַלעמען געווען און אויך איבער מיר וואַלט עס גע- האַגלט, און אויך איך וואַלט געהערט די קאַמאַנדע: „מיט די באַגנעטן פאַרויס!“

עס האָבן אַנגעהויבן פאַלן גראַנאַטן גאַר נאָנט.

— אין די אַקאַפעס!

אַלע זענען צוריק אין די טראַנשייען אַרײַן.

— און דו, פאַרווונדעטער, לויף גלייך צוריק! — האָט מיך אַן אַפיציר

געוואָרנט.

איך האָב מיך אויפגעהויבן און שנעל גענומען שפּרייזן.

אהין, אַהין, צום פּייערל.

גראַנאַטן, וואָיענדיקע אין דער לופט, האָבן ווי אונטערגעיאַגט: „שנע-

לער, שנעלער...“

איך גיי נאָך אַלץ נישט אויף קיין וועג. פעלדער און לאַנקעס. צעגראַ-

בענע, צעלעכערטע און צעפליקטע.

איך בין שוין נעבן דעם ערשטן פעלד-לאַמטערן.

אַ ביסל ווייטער דערהער איך אומגעהייער שטאַרקע אַרטילעריע-שאַסן,

ווי מוראדיקע דונערן. נאך יעדן שאָס ציטערט ממש די ערד אונטער מיר.
איך ווער ווי צעמישט. וווּ בין איך דאָ אַרײַנגעפאַלן?
— ווער איז דאָ? — דערהער איך אַ שטים, אַ היימישע, אַ רוסישע
שטים.

אַ באַטאַרייע איז דאָ אײַנגעגראָבן מיט אירע האַרמאַטן. יעדער האַרמאַט
איז פון אַלע זײַטן קינסטלעך פאַרשטעלט מיט שטרויכן. יעדע פאַר מינוט
גיט עס אַכט דונערן אײנעם נאָך דעם אַנדערן, וואָס מאַכן פשוט טוביב.
דער סאָלדאַט ווײַזט מיר, ווי אַזוי ווײַטער צו גיין.

איך בין שוין נעבן צווייטן לאַמטערן.
שפעטער אַ ווײַלע — אַ טײַך. דער סאַן. אַ דריי זיך אַהער, אַהין
— כ'געפין אַ פּאַנטאַן-בריק.

איך לאָז מיך צו איר.
בײַם סאַמע ברעג אונטן — טראַגשייען. דאָ ליגן סאַפּיאָרן.
— וווּ איז דער „פּערעוויאַזאַטשני“? — פרעג איך.
— נישט ווײַט, אויף יענער זײַט.

אויף דער בריק פאַרען זיך צוויי סאַפּיאָרן. דאָס מאַכן זיי צו רעכט
אַן אַרט, וווּ אַ גראַנאַט האָט געטראָפן און צעפליקט.

איך גיי איבער דעם פּאַנטאַן און קוק אין וואַסער אַראָפּ. — אַ שוואַר-
צער פּאַנטאַסטישער שפיגל. כוואַליעס רוקן זיך אויף כוואַליעס און עס
טראַגט זיך פון דער טיף אַן אומפאַרשטענדלעכע ברומעריי. ס'איז ענלעך
צו אַ שוידערײַ פון אַ גרויסן מעכטיקן ריז... וואָס פּײַניקט אים, דעם ריז?
וואָס פּײַניקט זײַן ברוסט? ... קאָן ער די טויטע קערפּערס נישט פאַרטראַגן
אין זײַן טיף? ... פּײַניקן אים די פאַרבלוטיקטע ברעגעס פון זײַן בעט? ...
עס וויגט זיך פּמעט דער פּאַנטאַן ווי פונעם שוידערן פונעם טײַך — —
פונעם שוידערן — איך פיל עס — —

כ'קריך אַרויף אין דער הייך אויף יענער זײַט ברעג און גיי שוין מיט
אַ וועג.

כ'דעריאג צוויי סילוועטן, וואָס האָבן זיך פאַרויס באַוועגט. פאַרווונדעטע. איינער האַלט דעם צווייטן אונטערן אַרעם. איינער מיט אַן אַרומגעבונדענער נער האַנט, דער צווייטער מיט אַן אַרומגעבאַנדאַזשירטן קאַפּ. דער לעצטער וואַקלט זיך און מען מוז אים פירן. דאָס מויל בני אים איז האַלב־אַפּן און דורך די ציין רייסט זיך אַ קרעכצן...

— נעם אים, ברודער, אונטער דעם אַנדערן אַרעם — בעט מיך דער פאַרווונדעטער.

איך טו עס.

און אַזוי, זאַלבע דריט, ווי צונויפגעאַסענע שאַטנס, לאָזן מיר זיך פאַמעלעך קריכן אין דער טונקלקייט. געאַנגען זענען מיר שווינגנדיק. קיינער האָט קיין וואָרט נישט אַרויסגעבראַכט פון די ליפּן. פון פרעמדע געגנטן זענען מיר געווען. דאָך זענען מיר ווי אומגליקלעכע לייבלעכע ברידער צונויפגעאַסן געוואָרן... פון איין גיהנום גייען מיר... איבער יעדן פון אונדז האָט דער זעלבער טויט געפאַכעט... און דער זעלבער האַרטער מעטאַל האָט יעדן פון אונדז דאָס לייב געעפנט און מיטן אייגענעם וואַרע־מען בלוט פאַרגאַסן —

שטיל זענען מיר געאַנגען פון פינגלעך־ברענענדיקן ווייטיק פאַר־שטומט...

דער פאַרווונדעטער אין קאַפּ האָט אַנגעהויבן וואַקלען און פלאַנטערן זיך אין גאַנג. דער איבערגעבונדענער קאַפּ האָט זיך גלייך נישט געקאַנט האַלטן. מיר האָבן אים פעסטער אַנגענומען אונטער די אַרעם און נאָך לאַנגזאַמער זיך געשלעפט.

אַ שיין פון פענצטער.

מיר דערנענטערן זיך — אַ באַוועגונג פון מענטשן.

דער „פערעוויאַזאַטשני“.

אברהם זאק

מיר גייען אריין אינעווייניק — פול פארווונדעטע. אנדערע וואלגערן זיך אויף דער פאדלאגע. סאניטארן טראגן אריין אויף טראגבעטלעך שווער פארווונדעטע. מ'בינדט איבער די ווונדן. אין דער לופט טראגט זיך א מוראדיקע קערצערין און זיפצערין. פינצערע אויסגעפיניקטע פנימער. אין די קנייטשן באהאלט זיך א פארגליווערטע גרויל פון טויט... ביי אנדערע קראמפן זיך די ציין פון אומדערטרעגלעכן ווייטיק... עס בלאנקען ווייסע מארלעבינטן... ביי אנדערע זענען די מארלעבינטן רויט פארפלעקט: דאס בלוט האט דורכגענעצט...

צו מיר גייט צו א סאניטאר, באקוקט מיין האנט און געפינט, אז דער באנדאזש איז א גוטער. ער מאכט מיר נאך פון מארלע א הענגער, טוט עס מיר אן אויפן האלדז און איך הענג אן דערויף די פארווונדעטע האנט.

מען פארשרייבט מיך און איך גיי ארויס אין דרויסן.

מיך פיניקט א שרעקלעכער דארשט.

איך ווענד מיך צו א פארבייאילנדיקער בארעמהארציקער שוועסטער:

— א ביסל קיפאטאק!

זי רופט מיך מיט, פירט מיך אריין אין עפעס א שיער, ווו עס זיצן

עטלעכע סאניטארן.

זי גיסט אן פון א טשייניק א ביסל לעבלעך וואסער:

— טרינקט!

איך באקום ארויס פון מיין אמוניציע-זאק צוקער — א שווארץ קיילעכ-

דיק באל...

— צוקער פון פאזיציע?... צוזאמען מיט מיר אין פייכטע גריבער

געלעגן...

איך טו עס א שמיץ אוועק... אלע צעלאכן זיך און די בארעמהארציקע

שוועסטער דערלאנגט מיר מיט א פריינדלעך שמיכעלע אן אנדער שטיקל

צוקער.

— א דאנק, א דאנק, שוועסטער!

די סאַניטאַרן העלפן מיר דאַן אַראָפּנעמען פון זיך דעם פּאַטראָנאַש, די ביידע רימענע קוילנטאַשן מיט דער גאַנצער אַמוניציע. עס ווערט מיר ליכטער און איך גיי אַרויס צוריק אין דרויסן. עס רינגלט מיך אַרום אַ גאַנץ רעדל : אַפיצירן, אונטער־אַפיצירן, דער מיליטערישער פּאַפּ מיט די גרויע לאַקן און צלם אויף דער ברוסט. אַלע זענען בניגערדיק. מ'פרעגט מיך אויס. מ'נעמט אַרײַן אין מיטן נאָך אַ פּאַר פּאַרוונדעטע.

— ווי גייט עס דאָרט צו?

יעדער פּאַרוונדעטער דערציילט, וואָס ער ווייס, וואָס ער האָט איבער־געלעבט און ווי אַזוי ער האָט באַקומען די קויל. איין אונטער־אַפיציר טרייסט מיך :

— נישקשה, אין אַ פּאַר וואַכן אַרום וועט די האַנט פּאַרהיילט ווערן און וועסט ווידער קאַנען גיין אויף דער פּאַזיציע. „ראַזע האַפּענונגען...“ טראַכט איך בײַ זיך...

און די קנאַלערייַ אויף יענער זײַט טײַך הערט נישט אויף. פון צײַט צו צײַט פּלאַמט זי אויף מיט אַ פּרישן אומגעהייערן אימפעט.

עס הייבן אָן פּלאַצן אין דער נאַנט פעלדגראַנאַטן און שיטן פון זיך שראַפּעלן. איינס, אַ צווייטס, אַ דריטס. דער עולם איז געוואָרן אומרוק. אין איין זײַט האָבן זיך פּלאַמען אויפגעהויבן. אַ נאַנט דאָרף ברענט. אַן אימהדיק־פּאַנטאַסטישע ליכטיקייט האָט זיך דאָרט צום הימל געריסן.

מ'גיט איבער, אַז דער „פּערעוויאַזאַטשני“ זאָל זיך איבערטראַגן צוריק, אויף הינטער. דאָס זעלבע דער „אַבאַז“. ס'איז געוואָרן אַ בהלה. מען האָט גענומען שפּאַנען. פּערד האָבן געהירושעט. איין קאַמאַנדע שרייַט איבער די אַנדערע. מענטשן אײַלן און לויפן אין דער פינצטער פון איין אָרט אין אַנדערן. אַ מחנה רײַטערס, טשערקעסן מיט גרויסע פּאַפּאַכעס, האָבן ווי אויסטערלישע גײַסטערס פון ערגעץ וווּ זיך באַוויזן און פּאַרשווינדן געוואָרן מיט אַ האַסטיקן גאַלאַפּ אין דער נאַכט אַרײַן.

— שנעלער! שנעלער! — יאָגט מען איינע די אַנדערע און נאָך אַפּטער רײַסן זיך שראַפּנעלן אין דער הייד.

צוזאַמען מיט אַ גאַנצער גרופּע פאַרווונדעטע זענען מיר אויף עפּעס אַ וועג אַרויף און זיך אין דעם חושך געלאָזט. ערגעץ מיט אַ פינגף־זעקס קילאָמעטערס ווייטער, אין אַ דאָרף, דאָרף זײַן דער לאַזאַרעט פון אונדזער דייוויזיע. אַהין מוזן מיר זיך דערשלאָגן.

אַ שטומע פינצטערניש איז אויף די וויסטע פעלדער און וועגן געלעגן. אונדזער גאַנצע גרופּע פאַרווונדעטע האָט לאַנגזאַם געשפּרינגט און זיך צעזיט איבערן וועג. שווינגנדיקע און איינגעהויקערטע האָט מען זיך גע־שלעפט נאָכן וועגווייזער — אַ „צלמל“ * מיט אַ בערדאַנקע **. יעדער פון אונדז איז פון זײַן אייגענעם פּינלעכן ווייטיק פאַרנומען געווען... פון צײַט צו צײַט פלעגן אַנדערע אַ קרעכץ אַרויסלאָזן; דער דאָזיקער קרעכץ פלעגט אַרויסרופן ווי אַן עכאַ בײַ אַן אַנדערן אַ קרעכץ, און די נאַכט האָט אַליץ אין זיך איינגעשלונגען...

— נאָך ווייט? — פאַלט אַ פראַגע צום וועגווייזער.

— נאָך אַ פאַר קילאָמעטערס.

— ס'האַקאַם... * — גיט צו אַ סילוועט מיט איראַניע.

און ווי פּרײַער — אַ שווינגעניש. צו להכעיס ציט זיך דער שווערער בלאַטיקער וועג. בײַ דער זײַט פון וועג רוישן געהיימענישפּול די ביימער און שטרויכן און שיידן זיך מיט די טויטע געלע בלעטער פון שפּעטן האַרבסט... און אפשר?... אפשר עס זיפּצן פון גוססע, פון שטאַרב־

* אַזוי האָט מען גערופן די לאַנד־שטורמיסטן.

** בייקס פון אַן אַלטן סיסטעם.

* מיט אַ שמיצל.

דיקע, וואָס האָבן דאָ אין די פעלדער די נשמה אויסגעהויכט? ... און די דאָזיקע זיפצן בלאַנדזשען עס אום איבער די פעלדער און וועגן און אַ ווינטל וועט זיי אַוועקטראָגן אויף זײַנע גרינגע פליגל אין אַ שטאַט צי אין אַ דאָרף, צו נאַנטע און ליבע, וואָס גייען אויס פון בענקעניש און לעכצע-ניש און שיקן זייערע תפילות צום שטומען שווינגנדיקן הימל? ...

ווער ווייס! — —

פון דער ווייטן בלאַנקען קליינינקע פּייערלעך. די בליקן קוקן אַהין מיט בענקשאַפט נאָך רו.

— שוין באַלד — זאָגט דער וועגווייזער.

מען גייט מיט דער לעצטער אַנשטרענגונג.

ענדלעך — אַ ישוב, אַ דאָרף. הייזער אָן פענצטער. איך גיי האַרט פאַרביי און פיל, ווי עס אַטעמט פון אינעווייניק אַ פינצטערער גרויל ווי פון אַפענע קברים...

אַ שוואַרצער, דיקער פלעק סטאַרטשעט אין דער לופטן און טיילט זיך אויס אין דער טונקלקייט: אַ קוימען פון אַן אַפגעברענט הויז. אַ פנים. דער משחית איז שוין דאָ דורכגעגאַנגען...

מען פירט אונדז אַרויס אויף אַ פעלד בײַ דער זײַט פון דאָרף.

2

צוויי גרויסע לייונטענע שאַלאַשן — דער פעלד־לאַזאַרעט פון אונדזער
דיוויזיע.

מיר גייען אַרײַן.

אין דער הייך הענגט אַ לאַמטערן און שליידערט גרויסע שוואַרצע
שאַטנס. אויף דער ערד, אויסגעבעט אויף שטרוי, ליגן צעלייגט שורות
פאַרווונדעטע. פון איטלעכן בלאַנקט אַ מאַרלעבינט. די לופט איז אַנגעפילט
מיט אַ קרעכצערײַ. אַנדערע שוידערן און וואַרפן זיך קאַנווולסיוו...

איך געפין אויס אַן אַרט צווישן אַ שורה און פאַל דאָרט אַנידער. איך
לייג זיך אויפן רוקן, די פאַרווונדעטע האַנט אויף דער ברוסט, און פרוו
צומאַכן די אויגן. אַבער ווייט איז געווען די רו, ווייט איז געווען דער
שלאַף! ליגנדיק אויף אַן אַרט האַב איך ערשט דערפילט דעם אמתן ווייטיק
פון דער ווונד. עס האַט אַזוי געשטאַכן און געברענט, גלייך ווי געפיללאַזע
פּייניקערס, מיט קאַלטע, שטאַלענע הערצער וואַלטן עס מיר אין אַן
אינקוויזיציע־הייל צוגעטראַכט און ראַפּינירטע יסורים אַנגעטאַן... די אויגן,
האַב איך געפילט, זענען מיר אַזש אין שאַרבן געקראַכן, און פאַר פיין
האַב איך די ליפן געביסן...

ניין, אומזיסט האַלט איך די אויגן פאַרמאַכט. כּוועל דאָ בשום־אופן
נישט איינשלאַפן.

איך פרוו זיך אויפזעצן, ווידער לייגן, אויפן רוקן, עטוואַס אַן אַ זײַט
— עס האַט אַבער קיין זאַך נישט געהאַלפן. — גלייך ווי אַנדערע, ווי מיינע

שכנים פון שורה, בין איך וואָך געווען; ווי זיי זיך געוואָרפן און דאָס
האַלב־צעמישטע באַוווּסטזײַן האָט יעדן צוג פון די פּלאַגן געמוזט נאַכ־
שפּירן...

וואָלט שוין אַ מאָל טאָג ווערן! וואָלט זיך שוין געעקט די פּײַגלעכע
נאַכט!...

— סאַ־ני־טאַר!

עס שטעלט זיך איבער מיר אַ סאַלדאַט מיט אַ רויטן קרייץ אויפן אַרבל.

— אפשר קאַנסטו מיר מיט עפעס פאַרלייכטערן?

עס ענטפערט מיר אַ גלייכגילטיקע שטים:

— זײַ נישט אַזוי אומגעדולדיק!

— אָבער עס מאַכט מיך משוגע...

די זעלבע קאַלטע שטים:

— אין דער פּרי וועט מען דיר איבערבינדן.

אָך, ביז אינדערפּרי! ווען וועט שוין זײַן אינדערפּרי?

איך פרעג אים:

— ווי שפעט איז?

נאָך קעלטער האָט זײַן שטים געענטפערט:

— איך האָב קיין זייגער נישט.

איך שליס ווידער צו די אויגן — אומזיסט!

כװער אויסער זיך. צעטראַטענערהייט הייב איך זיך אויף און גיי אַרויס
פון שאַלאַש.

אַ קילע, פּינצטערע נאַכט. איך דריי זיך אום היץ און צוריק און שטעל
זיך נאָך דעם אָפּ נעבן צווייטן שאַלאַש. דאָ ליגן שווער־פאַרווונדעטע.

עפעס אַ שוואַרצער מאַנטל זעט זיך דאָרט: אַ מיליטערישער פּאַפּ.

אָך, איך שטויס מיך שוין אָן: נעבן אַ שטאַרבנדיקן שטייט ער עס דאָ

אויף די קני. דער גוסס ליגט אויף אַ טראַגבעטל און כאַרכלט שווער... די

אויגן פאַרמאַכט... דער קאַפּ עטוואַס פאַרריסן... דער גײַסטלעכער לייגט

ארויף זײַן גלאַנציקן קרייך ביים שטאַרבנדיקן אויף דער ברוסט, צלמט זיך
און זאָגט עפעס אין דער שטיל... אָן דער זײַט שטייען צוויי סאַניטאַרן
און קוקן זיך שווינגנדיק צו...

איך שוידער און פאַרלאָז דאָס טרויעריקע אָרט.
וואָס עס פאַרדעקט אַלץ דײַנע פליגל, נאַכט! —
איך בין צוריק אַרײַן אין מײַן שאַלאַש, נישט איין מאָל זיך געלייגט
און אויפגעשטאַנען, געלייגט און אויפגעשטאַנען...
די פינצטערניש ווערט ביסלעכווייז צעשווומען.
גרויער און גרויער.

אַ האַרבסטיקער קאַלטער באַגינען. אַ גלייכגילטיקע געלע זון, וואָס
פאַרמאַגט בלויז עטלעכע קורצע שווינדזוכטיקע שטראַלן.

און עטוואָס שוידערלעכס האָט די גרויע ליכטיקייט מיר אַנטפלעקט:
מײַן שינעל! פאַרנט איז ער דורך און דורך רויט... ווי אַ פאַן אין בלוט
אַינגעטונקט... אַזוי פיל בלוט האָט עס נעכטן בײַ נאַכט פון האַנט גע-
פלייצט, בעת איך בין לערד גאַנצע דרײַ קילאַמעטערס אָן אַן איבערבונד
איבער די פעלדער געלאָפן... קיין איין גרויער פלעק נישט אַפילו. דורכויס
רויט, פאַרפאַרבט... עס האָט מיך מאַדנע גערירט... כ׳האַב דערפילט ווי עס
ברייט מיך אין די אויגן — —

אַ טרער — —

און אין קאַפּ בליצט דורך:

ווען עמעץ פון די נאַנטע וואַלט מיך אַזוי פלוצלינג דערזען!... דער
צער וואַלט אים בלאַס ווי דער טויט געמאַכט!...

עס ווערט מאַדנע אומבאַקוועם דאָס דאָזיקע ווייך געפיל בעת דו ווילסט
פעלדזן-שטאַרק זײַן און אַלץ, אַלץ, אַפילו דאָס ערגסטע און גרויזאַמסטע,
גובר זײַן...
216

איך דריי מיך אום איבערן חרובן דאָרף. פוסטע, צעשטערטע הניזער.
קיינ איין ציווילער ווייזט זיך ערגעץ נישט — צעזייט און צעיאַגט. בלויז
מענטשן אין גרויע שינעלן, ווער מיט, ווער אָן מאַרלעבינטן.

עפעס איין געביידע ציט צו באַזונדערס מיין אויפמערקזאַמקייט. אַ
הילצערנע אידילישע הויז מיט אַ שיין גערטל אַרום.

איך גיי אַהין אַרײַן — קיין נפש. אויף דער ערד אַנגעוואַרפענע שטיין-
קער פון מעבל, פאַפירן און ביכער. איך קוק נאָך — אותיות מרובעות.
ייִדישע ספרים. אַ דיקער סידור. אַן אַלטער משניות. אַ הגדה של פסח מיט
בילדער פון יציאת-מצרים, קריעת-ים-סוף און אַנדערע... פון צווישן די
פאַפירן האָב איך עפעס אַ צעריסענעם בריוו גענומען אין האַנט. דײַטשע
שריפט. איך הייב אָן צו לײענען: „מײַנע טרױע!“ עס רעדט זיך וועגן
„זעהנוכט“ און „ריקזיכטסלאַזען שיקזאַל“. ווייטער דערקען איך, אַז דאָס
איז פון דער „קעמפענדער אַרמײ“... מסתמא פון אַ חתן, צי געליבטן.

אין דעם דאָזיקן הויז האָט אַודאי געווינט עפעס אַ ייִדישער אַרענ-
דאַר, צי אַ תבואה-סוחר. ווו זענען זיי איצט?...

אין איין ווינקל וואַלגערט זיך אַ צעבראַכענער שפיגל. איך הייב אויף
און קוק אַרײַן אַהין:

אַ פינצטערער לײדנדיקער פנים מיט אַן אמתן איז-באָוויסדרוק אין די
פון יסורים עטוואָס אײַנגעזונקענע אויגן...

איך וואַרף צוריק אַראָפּ דאָס שטיקל שפיגל אויף דער פאַדלאַגע.
איך לאָז זיך ווייטער איבערן וויסטן דאָרף.

הינטער אַ שטוב, אויף אַ גאַרטן מיט אַ צעריסענעם צאַם, פאַרען זיך
סאָלדאַטן. דאָס גראַבט מען קברים...

איך גיי צו און פאַרקוק אין די אַפענע, אַרויסגעשלאַגענע פענצטער.
אויף דער פאַדלאַגע ליגט אויסגעלייגט אַ שורה סאָלדאַטן איבערגעדעקט

אַברחם זאַק

מיט פּאַלאַטקעס : טויטע, וואָס מען ברענגט אַרײַן פון די שאַלאַשן. די
נעזער פון די פּיס, נאָך אין די שטיוול, וואָס שטעקן אַרויס פון אונטער
דער פּאַלאַטקע, זענען הפּקרדיק אָנגעבויגן אויף ביידע זײַטן און דערציילן
פון גליַכגילטיקייט — —

עס טראָגט מיך פון דאָרט אַוועק.

אַך, ווען וועלן שוין די אויגן נישט זען די דאָזיקע בילדער? — —

צוריק! צוריק פון „פאזיציע“.

פארטיעסווייז האבן מיר זיך געשלעפט פון דאָרף צו דאָרף, פון שטאָט צו שטאָט. מערסטן טייל פאָרווונדעטע אין די הענט, אין די פינגער. אין אָונט פלעגן מיר אַנקומען אין אַ וואַנדער־שפיטאַל, איבערנעכטיק, די ווונדן איבערבינדן, און אַ וועגווייזער פלעגט אונדז אַוועקפירן ווייטער אין וועג אַרײַן, ביז אַ דאָרף אָדער שטעטל, וווּ ס'האָט זיך אָן אַנדער שפיטאַל געפונען.

דער עולם האָט זיך צוגעכאַפט צו דער אַכילה.

איצט פעלט שוין קיין עסן נישט. אין יעדן שפיטאַל, וואָס מיר פלעגן דורכגיין, פלעגט ווערן צוגעגרייט מיטאַגן, טיי, און ברויט פלעגט מען אויך געבן איבער גענוג, און נאָר מחמת דעם פריערדיקן הונגערן איז בײַ אַ סך דער אַפעטיט געווען אַ קרענקלעכער און מ'פלעגט אויף אַלערליי אופנים אַרייַנבאַקומען אין אַמוניציע־זאַק וואָס מער פאַרציעס ברויט... אַחוץ דעם, וואָס מ'פלעגט באַקומען אין די שפיטאַלן, פלעגן נאָך די איינבווינערס פון די דערפער מכבד זײַן. פויערטעס פלעגן אויף אונדז קוקן מיט פּיכטע אויגן, האָבן זיך געצלמט און מיט אַ געפיל פון מיטלייד און רחמנות דערלאָנגט אונדז נאָך אַ שטיקל ברויט, אַנגעגאַסן נאָך אַ גלעזל מילך :

— טרינקט, טרינקט, אומגליקלעכע...

וואָס ווייטער פון פּאָזיציע, האָט מען זיך געפילט אַלץ בעסער. דער

ווייטיק איז אויך געוואָרן אַ ביסל שוואַכער און אפשר איז מען צו אים סתם צוגעוויינט געוואָרן; און בײַ נאַכט פלעגט מען אין די פּוסטע הייזער אָדער שײַערן שוין קאָנען כאַפֿן אַ דרימל און זיך אויסרוען אַ ביסל. „סצע-נעס“ פלעגן זיך אָפּשפּילן אין שפּיטאַל בײַם באַנדאָזשירן.

אויך דאָ פלעגט מען מוזן שטיין „וואַטילאַק“. אַקוראַט ווי מיט די קעסעלעך בײַ דער פעלדקיך בײַם באַקומען דעם „אַביעד“, אַזוי האָט מען דאָ געוואָרט מיט די ווונדן. דער חילוק איז נאָר געווען, וואָס בײַם אָפּנעמען דעם מיטאַג פלעגט זיך בײַם עולם דער הונגער צעשפּילן און מיט דער גרעסטער אומגעדולד פלעגט יעדער וואָרטן ביז עס וועט שוין סוף-פל-סוף דערגיין צו אים און דער קאַשעוואַר וועט אַנשעפּן פון גרויסן קעסל אַ פולן שעפלעפל, אים אין קעסעלע אַרײַנגיסן און אַ ליבער וואַרעמער דאַמף וועט אין פנים אַ הויך טאַן... און דאָ בײַם איבערבאַנדאָזשירן איז געווען פּונקט פאַרקערט: וואָס ווייטער, פלעגט זיך וועלן, אַז די ריי זאָל גאָר קיין מאָל נישט דערגיין, און בעת מען פלעגט זיך אָפּפאַרטיקן מיט איינעם, פלעגט אין האַרץ זיך עפעס אַפּרײַסן...

דאָס איבערבינדן איז געווען דאָס ערגסטע. די מאַרלעבינטן פלעגן זיך צוקלעפּן צו דער ווונד און די סאַניטאַרן פלעגן עס דאַרפן אַראַפּרײַסן. יעדער איינער פלעגט זיך דרייען קאַנוולסיוו ווי אַ שלאַנג אין אַלע זײַטן, אַראַפּ און אַרויף און מאַכן משונהדיק-ווילדע העוויות.

מיר גייען דורך ליובאַטשאַוו, אַלעסיצע, צעבראַקענע, חרובע הייזער. די שטעטלעך זענען פול מיט מיליטער. אין יעדער שטוב — אַן אַנדער קאַמאַנדע, אַן אַנדער אָפּטיילונג. וווּ נישט וווּ לויפט דורך אין דער זײַט גאַס אַ דערשלאַגענער ייד, מיט אַ פינצטערן דערשראַקענעם פנים. איך גיי אַרײַן אין אַנדערע הייזער, פרווּו פאַרפירן עפעס אַ געשפּרעך, אָבער איך זע, אַז זיי האָבן מורא פאַר מײַנע מיליטערישע קליידער, כאַטש כ׳האַב צו זיי גערעדט פשוט מאַמע-לשון. בײַ אַנדערע געלינגט מיר פאַרט צו געווינען זייער צוטרוי, און זיי דערציילן מיר מיט טרערן אין די אויגן, וואָס זיי

האַבן איבערגעלעבט אין דער צייט פון דער שלאַכט אַרום זייער שטעטל.
— זאָגט מיר דעם אמת — פּרעגט מיך אַ ייִדישע פּרוי, — אייך איז
אויסגעקומען אין פעלד צו הרגענען מענטשן? ...
איך האָב זי פאַרשטאַנען.

— דאָס פּרעגט איר קוקנדיק אויף מיין רויטן שינעל? — האָב איך
אַ ווייז געטאָן אויף די רויטע פּלעקן.
— איך פּרעג... — האָט זי גענומען שטאַמלען — איך זע, איר קומט
פון דער אמתער שחיטה...

— גלייבט מיר, פּרוי, דאָ איז קיין איין איינציק טראָפּן פּרעמד
בלוט נישטאָ — אַלץ אייגנס...

זי האָט טרויעריק אַ שמייכל געטאָן און אויפגעשוידערט.
— מסתמא איז איינער אַ זון אין דער עסטרייכישער אַרמיי? —
פּרעג איך.

— יאָ — ענטפּערט זי.

— קאָן זיין — זאָג איך אין שפּאַס — אַז דאָס איז פון אייער זונס
אַ קויל...

— מיין זון — פאַרענטפּערט זיך די פּרוי — האָט קיין פּליג אויף דער
וואַנט קיין מאָל נישט אָנגערירט...

— פאַרענטפּערט זיך נישט, פּרוי, אייער זון איז אַזוי פּיל שולדיק,
וויפּל — איך...

איין טאָג האָבן מיר זיך געלאָזט צו ראַוואַרוסקאַ, ס'איז געווען אַ
קאַלטער, טריבער טאָג, אַ שטאַרקער ווינט האָט געבלאָזן און געשליידערט
די פּאַלעס פון שינעל, די ווונד איז פון ווינט געוואָרן שטאַרק אָנגעגריפּן
און האָט טיף גענאָגט.

אין ראַוואַרוסקאַ דאַרפן מיר שוין איינשטייגן אין אַ צוג, וואָס גייט
קיין רוסלאַנד, אַ סוף צו דער בלאַנקעניש!

אין אַ דאַרף, עטלעכע קילאָמעטערס פון שטאַט, גיי איך אַריין אין

אַ ייִדיש הויז, זיך אַנוואַרעמען. כּווער געווויר, אַז היינט איז שבת. אַ פּאַמיליע זיצט ביי אַ געדעקטן טיש און עס טראַגט זיך אַ ריח פון טשאַלנט... — גוט־שבת! — זאַג איך מיט אַ געמאַכטן בנעימותדיקן טאָן.

אַלע ענטפּערן מיר און איינער אַ יונגער־מאַן צעשמייכלט זיך. דער בעל־הבית, אַ ייד מיט פיאות, אין אַ יאַרמלקע, שטרעקט מיר אויס די האַנט:

— שלום־עליכם!

— עליכם־שלום! — ענטפּער איך — די קויל האַט געטראַפּן, ווי איר זעט, אין דער לינקער האַנט, אַ פנים, פּדי איך זאָל קאַנען ענטפּערן אַ יידן „עליכם־שלום“...

— אויב אייך ליגט נאָך אין זינען צו זאָגן אַ ווערטל, איז אַ סימן, אַז ס'איז מיט איינער האַנט נישט אַזוי שרעקלעך.

— נו, יאָ — ענטפּער איך — ס'האַט געקאַנט זיין ערגער...

— השגחת־הבורא! — רופט אויס דער בעל־הבית.

די בעל־הביתע קוקט מיך באַזונדערס אָן און פּלוצלינג באַהאַלט זי די אויגן אין פאַרטעך — זיך צעכליפּעט.

— וויינט נישט — זאַג איך — איר זעט דאָך, אַז איך אליין וויין אויך נישט...

דער יונגער־מאַן דערציילט מיר, אַז דער ברודער איז אויפן סערבישן פּראַנט, און דעריבער איז די מוטער זייער לייכט אויף טרערן. „נאָר אייער שינעל — גיט ער צו — קאָן רירן די שטאַרקסטע נערוון... ווען איר וואַלט נישט געשפּאַסט אַ ביסל, וואַלט איר אויסגעוויון זייער טראַגיש...“

דער יונגער־מאַן, ווייזט זיך אַרויס אין אונדזער שמועס, איז אַ יוריסט, האַט שטענדיק געוווינט אין ווין, און פאַרן אָנהייב פון מלחמה איז ער געקומען אַהער פאַרברענגען אַ קורצע צייט „ביים טאַטן אין וויינגאַרטן“, און אַזוי איז ער דאָ געבליבן שטעקן.

מען שטייט צו מיר צו, איך זאל זיך דווקא זעצן צום טיש מיט זיי מיטעסן.

— איך האָב גאַרנישט בדעה אייַך אָפּצוזאָגן — ענטפער איך אויף זייער אייַנלאַדונג.

און זיצנדיק ביים טיש, ביי אַ ייִדישער געמיטלעכער פּאַמיליע, נאָך אַזוי פיל נע ונד זיין און עינזים, גינסטיקע און פיזישע, איז די בעסטע שטימונג געבוירן געוואָרן.

— איר ווייסט — האָב איך זיך געוואָנדן צו דער בעל־הביתמע — אייער קוגל האַלט אויס יעדע קריטיק... איך מוז אומבאַדינגט שרייבן אַהיים, אַז שבת, פרשת... (דאָ האָט מיר דער בעל־הבית געמוזט אונטער־זאָגן) האָב איך, צוריקגייענדיק מיט דער ווונד פון דער פּאַזיציע, אין אַ דאַרף נעבן ראַוואַ־רוסקאַ, געגעסן אין אַ ייִדישן גאַסטפּריינדלעכן הויז קוגל — און דווקא אַ פעטן... פּדת וכדין...

אַנגעוואַרעמט זיך, דאָס האַרץ אונטערגעלענט, האָב איך געדאַנקט, זיך פּרייַנדלעך געזעגנט מיט דער פּאַמיליע און — צו דער שטאַט. די פעלדער זענען דאָ און דאַרט צעגראָבן פון אַקאַפּעס. אומעטום וואַלגערן זיך שפורן פון דער שלאַכט. ערטערווייז ביים וועג פּריש אַנגע־שאַטענע בערגלעך מיט אַרייַנגעשטעקטע בעריאַזקע־קרייצן: ברידער־קברים.

די שטאַט אַליין איז נאָך האַלב־וויסט. אַ סך הייזער שטייען נאָך גאַר פּוסט.

ביים וואַקזאַל שטייגן מיר אייַן אין פּראַכטוואַגאַנעס, צעלייגן זיך ווי שאַף און פּאַרנאַכטלעך הייבט אָן דער צוג פּאַמעלעך, פּאַמעלעך צו קריכן, ווי נישט זיכער, איבער די רעלסן. — דער ווינט האָט זיך נאָך פּאַרשטאַרקט און מסוכנדיק געוואַיעט איבער די וויסטע האַרבסטטיקע פעלדער, און אין די אויערן האָט געקלונגען:

„צוריק! צוריק צו דער, מאַמע־רוסלאַנד!...“

אַברהם זאַק

פאַרשלאָפּענערהייט האָט דער קורצער פּראַכט־עשאַלאַן געמיטן אין דער טונקליקייט סטאַנציע נאָך סטאַנציע. אויפן באַגינען האָט ער זיך דורכ־גערוקט דורכן דעבאַרקאָדער פון לעמבערגער „דוואַזשעץ“.

עס דערמאָנט זיך מיר מיין אומוואַגלעך דאָ מיט וואַכן צוריק צווישן די שיינעס און עשאַלאַנען; די געכט אויפן פּאַסטן ביים טונעל... די רעדלעך הונגעריקע אַרום באַנהויף... די אויסגעבלייכטע פּראַנטן... זייער שטענדיקן פּרעגן: „ברויט...“

זײַ געגריסט, לעמבערג! דו געוועזענער אַאַזיס!...

בײַ טאָג שטעלט זיך דער צוג אָפּ בײַ בראַדי. דאָ דאַרפן מיר זיך איבערזעצן. כ׳באַקוק די גאַסן און הייזער פון דער אַלטפּרענקישער ייִדישער שטאָט.

בײַ נאַכט זיצן מיר שוין אין אַ רוסישן צוג פּערטער קלאַס און מיר פאַרן באלד אַרויף אויף דער היימישער ערד. באַקאַנטע רוסישע סטאַנציעס. גרויסע רוסישע בוכשטאַבן אויף פאַרשלאָפּענע וואַקזאַל־געבײַדעס.

צו מאַרגנס רוקט זיך צו דער צוג צו דעם אַלטערטימלעכן קיעוו. פון דער ווייטנס בלאַנקט אַ געץ פון הויכע טורעמס מיט קופּאָלן, ווייַסע קירכנ־ווענט מיט אומצאָליקע פענצטער אין ביזאַנטישן סטיל.

אין קיעוו שטייגן מיר איין אין א סאַניטאַר־צוג.
 איך גיי אַרײַן אין וואַגאָן — אַן אַנגענעמע וואַרעמקײט, און פאַר די
 אויגן בלענדט אַ ווייסקײט:
 ווייטע, אויסגעבעטע געלעגערס, זויבער און רײן. דער גאַנצער וואַגאָן
 באַשטייט פֿון געלעגערס.
 — פאַר וועמען איז עס צוגעגרייט דאָס רחבות? ... — פרעגט ווער,
 נישט גלייבנדיק זײַנע אויגן.
 — זענען מיר נישט על־פי טעות אַרײַן אין אַ פרעמדן וואַגאָן? —
 באַמערקט אַ צווייטער.
 עס האָט זיך קײנעם נישט געגלייבט.
 באַלד אָבער קומען אַרײַן סאַניטאַרן מיט זעק אין די הענט און הייסן
 זיך אַלעמען אויסטאַן מוטער־נאַקעט.
 אַלעמענס פּנימער האָבן גענומען שײַנען פאַר שימחה. ווי שטאַרק
 ס'האָט זיך שוין געוואָלט פּרײַ ווערן פֿון די זאַכן און וועש, וואָס ליגן שוין
 אויפֿן קערפּער וואַכן לאַנג! ...
 דער עולם איז אַרײַן אין בעסטן הומאָר.
 — נידער מיט די פאַרטיזאָנען! ... — רופֿט אויס אַ ייִדישער סאַלדאַט,
 שנעל זיך אויסטוענדיק.
 — ווי „רעוואָלוציאָנעריש געשטימט“ איר זײַט! — האַלט איך אונטער
 זײַן הומאָר.

אברהם זאק

— נידער מיט די וואַמפירן און בלוטזויגערס! — פאַרשטאַרקט ער זײַנע „רעוואָלוציאַנערע“ לאַזונגען...

און איינער אַ גרוזין ווענדט זיך צום סאַניטאַר:

— העי, ברודער, נעם אַ גאַנצע פּינטלעכע דיִווזיע אין געפאַנגענ־שאַפט...

יעדער איינער שמייסט אַרײַן זײַנע שמוציקע זאַכן אין אַ באַזונדער זאָק אַרײַן.

— ברוך שפּטרגי! — מאַכט דער „רעוואָלוציאַנער“ אַ ברכה בקול רם, אַנטוועדיק די ריינע, פּרישע שפּיטאַלוועש.

יעדער ציט זיך אויס מיט אַ באַזונדער ברייטקייט אויפן געלעגער.

איך פאַרלייג די הענט אונטערן קאַפּ און טראַכט וועגן דער פאַרוואַנד־לונג: פון היימלאַזע, פאַרוואַגלטע הינט אין מענטשן... עס האָט זיך שוין געגלייבט, אַז מענטשן קאַנען נאָר שלעכטס טאָן, קאַנען נאָר פּיניקן איינע די אַנדערע; אָבער — גיין, זיי קאַנען אויך גוטס טאָן; זיי קאַנען דערשלאַגענע, פאַרמרה־שחורהטע אויפמונטערן און אַ פּרייד אין זיי אויפ־וועקן... געזיכטער, אויף וועלכע דער פחד פון טויט האָט זיך אײַנגעגעסן, קאַנען זיי צו אַ פּריידיקן שמייכל ברענגען —

עס פּייפט אונדזער לאַקאַמאַטיוו און דער צוג הייבט זיך אָן רירן. ביסלעכווייז דערווייטערט זיך די קירכן־פולע שטאַט. האַסטיקער רוישן די רעדער פון אונדזער צוג, און געשווינד דרייען זיך די פעלדער בײַ דער זײַט אין אַ מין קאַראַהאַד. עס פליען טעלעגראַפן־סלופּעס און געדיכטע דראַטן הייבן זיך אַרויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ.

— אוקראַינאַ!

רויך ליגן זיך אויסגעשפּרייט די דערפער דאָ און דאָרט, די טונקלע וועלדער אונטערן פאַרכמאַרעטן האַרבסטיקן הימל און וועבן זיך זייער אַלטע, אוראַלטע, אייביקע מחשבה...

אַ זקן מיט אַ ברייטן קאַפעליוש, אין אַ לאַנגן אוקראַינישן כאַלאַט,

אויבן אויפגעצויגן, אונטן ברייט, אין פאלדן — טוט אַ שווינדל פאַרביי
און פאַרשווינדט פון אויג. ער האָט זיך עס, אַ פנים, אָפגעשטעלט באַקוקן
אונדזער סאַניטאַר־צוג, און געוויס האָט ער אים מיט אַ זיפּץ באַגלייט.

אַנטקעגן מיר ליגט גראַד אַ ייד.

— האָט איר געגלייבט — פרעג איך אים — אַז אייך וועט נאָך אויס־
קומען צו ליגן ערגעץ אַזוי רויק, ווי איצט?
יענער האָט טריב אַ שמייכל געטאַן:

— גלייבט מיר, אַז איך ווייס נאָך נישט, וואָס מיט מיר איז. צי ליג
איך נישט אין אַקאַפּ און דאָס אַלץ דאַכט זיך מיר גאָר...?

— מסתמא האַלט איר פאַרמאַכט די אויגן.

— אמת, אמת, ווי נאָר איך פאַרמאַך די אויגן, איז — טאַ־טאַ־טאַ,
ב־ב־בוך... ב־ב־בוך!...

זיין געזיכט האָט זיך שרעקלעך אויסגעקרימט און זיינע גרויס געוואַ־
רענע אויגן האָבן באַקומען אַ קרענקלעך פיבערדיקן פלעמל...

„עס געוועלטיקט נאָך שטאַרק איבער אים דער קאַשמאַר“ — טראַכט
איך און זאָג אים:

— מיין עצה: האַלט אָפן די אויגן און קוקט זיך צו נאָר צו דער
זוירקלעכקייט...

— איך הער זיך איין — זאָגט ער אין אַ וויילע אַרום — ווי דער
צוג קלאַפּט: „טאַ־טאַ־טאַ־טאַ“, מיין איך, אַז עס זענען קוילן, און עס גלוסט
זיך מיר אַראַפּצובייגן... נו, וואָס פאַר אַן עצה וועט איר מיר איצט געבן
— איך זאָל פאַרשטאַפּן די אויערן?...

— אַז מען מוז — טוט מען...

— נו — פרעג ער ווייטער מיט אַ נערוועזן קול — און אַז עס רוישט
מיר אין קאַפּ און דער ווייטיק מאַכט מיך משוגע — זאָל איך דעם קאַפּ
אונטער די צוגרעדער אונטערלייגן?...

— דאָס טוט מען אויך אַ מאָל — ענטפער איך, אַרײַנקומענדיק פון זײַנע רײד אין אַ דעמאָנישער שטימונג...

איך פאַרקוק זיך אין פענצטער אויף די זיך שלענגלענדיקע פעלדער און פאַרטראַכט זיך. עס רײסט מיר אָבער באַלד איבער די אומגעלומפערטע שטים פון מיין וויז־אַױ.

— טראַט־טאַט־טאַ, וווּווּווּב־ב־בוך־בוך!... — האָט ער זיך אויפגע־זעצט און נאָכגעמאַכט די קוילן און שראַפנעלן... זײַן פנים האָט זיך אין אַ ווילדער גרימאַסע אויסגעקרימט. זײַן אויפגעפלאַצטער בליק האָט מיך געשראַקן — אַזוי פיל אומזין, אַזוי פיל שיגעון איז אין אים געווען. עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז אָט באַלד טאַנצט ער אַראָפּ פון זײַן געלעגער און שפּרינגט אַרויס דורכן פענצטער...

דער צוג שטעלט זיך אָפּ בײַ אַ סטאַנציע און דאָס צעשטרייט אַלעמען. אויף דער פּלאַטפאָרעם זענען פאַראַן פיל נײַגעריקע. די פאַרווונדעטע עפענען די וואַגאָן־פענצטער און רעדן אַרויס. עס גייען אום מיידלעך מיט פולע קוישן און מען טיילט פון זיי די פאַרווונדעטע געבעקס, פאַפּיראַסן, צײַטונגען. איינע גייט אַרום מיט אַ קאַן מילך און גיסט פון דעם כסדר גלאָז נאָך גלאָז פאַר אונדז, „טאַפּערע העלדן“...

— ליטעראַטור! — ווענד איך זיך דורכן פענצטער צום מיידל און שטרעק אויס די האַנט.

זי דערלאַנגט מיר אַ צײַטונג און אַ פאַר ביכלעך: הייַנעס „פּלאַרענ־טישע נעכט“ און — אַ סמיכת־הפרשה! — נאָט פינקערטאַגס עפעס אַ „בלאַף“...

אַזעלכע ענלעכע קבלת־פנים זענען געווען פּמעט אויף יעדער גרע־סערער סטאַנציע. דער עולם האָט זיך גענומען צום רייכערן. אויך צו דעם איז דער הונגער געוואָרן אויף דער פּאַזיציע אַ לייַדנשאַפטלעכער. די לופט אין וואַגאָן איז פול געוואָרן מיט וואַלקנס רויך.

אונטער די פליגל פון טויט

פאַר נאַכט. דרויסן ווערט טונקעלער. די וואַגאַנשוּיבן באַקומען אַן
אומעטיקן שיין.

ס'איז נאַכט געוואָרן.

אַ סאַניטאַר האָט דעם אייבערשטן לאַמטערן אַנגעצונדן און די פענצטער
זענען שוואַרץ געוואָרן.

דער עולם האָט זיך צעלייגט אויף די געלעגערס.

נישט אַלע זענען אָבער געשלאָפן. אַ סך זענען אין אַטאַקעס געגאַנגען,
געשרייען פון שלאָף „הוראַ“ און צעמישטערהייט זיך אויפגעכאַפּט...

באַגינען זענען אַלע איבעראַשט געוואָרן: אַ שניי, ווייסע פעלדער,
אַ ווייסע וועלט!

אַ פרייקער, אַ סוף-אַקטאַבער-שניי.

אין דער פרי שטעלט זיך דער צוג אָפּ ביי קורס ק.

סאַניטאַרן טראָגן אַריין די זעק מיט די זאַכן און הייסן צוריק אַראָפּ-
וואַרפן די שפיטאַלוועש...

יעדער פון אונדז האָט אַ מאַדנע זויערע מינע געמאַכט.

— מיר וועלן בעסער אַרויסגיין נאַקעטע — באַמערקט איינער.

איינער פרוּווט מאַכן אַ „קאַמבינאַציע“:

— מיין אייגן העמד האָב איך דורכן פענצטער אַרויסגעשליידערט...

און דער גרוזיגן מישט זיך אַריין:

— און מייןע איז אַליין אַוועק אין געפאַנגענשאַפּט...

עס האָט אָבער גאַרנישט געהאַלפן.

— נייע פּאַלאַהאַיעטסיאַ — ענטפערט דער סאַניטאַר.

מ'האַט נעבעך געמוזט אַנטאָן די אַלטע, די צעפליקטע און שמוציקע.

— בריר-ריר!...

— דיוויזיאַ סמירנאַ! נייע שעוועליס! — האָט געקאַמאַנדעוועט דער

גרוזיג, אַנטווענדיק זיינע וועש מיטן ערדקאַליר...

ס'האַט זיך מיט יאַשטשערקעס געלאַכט...

אברהם זאק

ארויס פון די וואַגאַנעס אין דערבייִקן באַראַק און דאַן איבער דער
שטאָט צו אַ שפּיטאַל.
מיר צעשפּרייטן זיך איבער דער גאַס. איטלעכער ווערט אַרומגערינגלט
פון נייַגעריקע. יעדער פאַרבייַגער שטעלט זיך אָפּ קוקן, אַנדערע קערן
זיך אום און גייען מיט, פאַרשיטנדיק מיט פּראַגעס.
צו מיר גייט צו אַ פּאַניע מיט אַ רויטער באַרד און אין אַ רויט פעלצל,
און שטרעקט מיר אויס אַ זילבערנע צוואַנציק־קאָפּיקענע מטבע.
— וואַזמי, זעמליאַטשאַק, דווגריוועניק! — זאָגט ער צו מיר מיט אַ
ווייכן פּאַטערלעכן טאָן — נאָ בולאַטשקו בודיעט...
אַרעמער, פּאַטערלעך־גוטמוטיקער פּאַניע!...

קורסק איז אבער נאך אלץ נישט דאס ענדציל. מיר פארבלייבן דא
 נאר אויף דערווייל, נאר אויף עטלעכע טעג.
 אין עוואקואציע-שפיטאל איז א גאנצער מישמאש. דא זענען אפילו
 פאראן עסטרייכישע פארווונדעטע אויך. יעדער איז נאך אין זיינע זאכן...
 און קיינער קאן נאך רויק נישט שטיין... איטלעכער צוקט נאך מיט די
 אקסלען. דא איז גאנץ טומלדיק. ווער עס קרעכצט און ווער עס זינגט.
 איינער אן עסטרייכער אויף קוליעס אָנגעלענט, נאר זייער אַ פריילעכער
 יונג, האָט געוויזן אַקראַבאַטישע שטיק, און האָט שטענדיק אַרום זיך אַ
 רעדל געהאַט. עס פלעגן אַהערקומען אויך זייטיקע באַזוכערס פון שטאַט,
 פאַרשיידענע דאַמען פאַטראַנעסעס. עפעס איינע אַ גראַפֿין מיט אַ מאַנאַקל
 פלעגט אַלע טאַג קומען צו גיין, און פלעגט באַזונדערס פּרייַנדלעך שמייכלען
 צו די פאַרווונדעטע. אַ מאַל פלעגט זי זיך אַנידערזעצן נעבן איינעמס אַ
 בעטל און אַ געשפרעך פאַרפירן.
 מיט יעדן טאַג איז דאָ געוואָרן ענגער: פון די פּאַזיציעס פלעגן יעדן
 טאַג אַנקומען עשאַלאַנען פאַרווונדעטע.

גרופעסווייז זיצט מען און מען רעדט וועגן די ווונדן.
 איינער, וואָס זאָגט, אָז ער איז אַ "ידען" אין די ענינים, גיט וועגן
 יעדערן אַפ אַ מיינונג.

— וואָס זאָגסטו וועגן מיין פינגער? כוועל גיין אַהיים? — פרעגט
אַן עלטערער, זאַפּאַסנער, אונטעררוקנדיק זיין פאַרוויקלטע האַנט.
— דער ווייזפינגער? יאָ, פריער פלעגט מען אַהיימלאָזן; איצט אָבער
איז מען חושד, אַז ס'איז אייגענע „מלאַכה“... ביי אַ סך זענען די פינגער
שוואַרץ און פאַרברענט פון פולווער־רויך און פלאַם...
— און מיין האַנט? — ווייזט איינער אַ צעבראַכענע האַנט, איינגע־
קלאַמערט אין שינעס — אַט דאָ איז דער ביין צעבראַכן.
— אַט דאָס פאַרשטיי איך! — רופט אויס דער „ידען“ — אַזאָ האַנט
מעג מען מקנא זיין: וועסט גיין זיכער אַהיים. דאָס ווייב וועט דיך אָבער
אַרויסטרייבן. זי וועט נישט וועלן האַבן קיין אינוואַליד אין שטוב און זי
זאָל פאַר דיר אַקערן... מיט איין האַנט וועסטו קאַנען נאָר קינדער וויגן...
— איך האָב קיין ווייב נישט און כ'האַב קיין ערד נישט — ענטפערט
יענער.
— אויב אַזוי וועסטו פון דער מלוכה־פענסיע די ציין אויף די פאַליצעס
לייגן...
— און איך, און איך? — פרעגט אַ בערדיק יידל.
— וואָס איז ביי דיר?
— מיר האָט געטראָפן אין זייט, אַט דאָ. איך קאָן זיך נישט אַ דריי
טאָן.
— אויך מיר אַ ווונד! בלאַטע... — זאָגט אים אָפּ דער „ידען“.
— סטייטש — בעט זיך דאָס יידל — ס'האַט מיר די לונגען אַנגע־
גריפן. איך שפּיי מיט בלוט...
— אויב דו שפּייסט מיט בלוט, האַסטו נאָך אַ שטיקל מול. וועסט
אָודאי האַבן אורלויב.
איין סאָלאַט — אַ הויכער, אַ דיקער, זוי אַ דעמב, מיט אַ רויט
פרישטשעוואַט פנים, רוקט אונטער דאָס מינדסט פינגערל אין מאַרלע פאַר־
וויקלט.

— און איך וועל גיין אהיים? — פרעגט ער.
דער עולם פלאצט אויס אין אַ געלעכטער.
— מיט איין האַנט — זאָגט דער „ידען“ — וואָלסטו אויך געקאָנט
איַנוואַרפֿן אַ מויער...
און אַ צווייטער האַלט אונטער:
— דאָס איז טאַקע אַ חולה-מסוכן. מען דאַרף אים קאַרמענען מיט
בוליאַן...

— און מיט אַ באַק קאַפּוסטע אַלס קאַמפּאַט... — גיט ווער צו.
דער „ידען“ אַליין איז פאַרווונדעט אין אייבערשטן טייל פון דער האַנט.
— און דו וועסט גיין אהיים? — פרעגט מען אים.
— כּוועל גיכער גיין אין דער „מאַרשעראַוואַיאַ ראַטאַ“. ווען ס'וואַלט
מיך געטראַפֿן אַט דאָ אין ברוסט, וואַלט איך זיכער געווען אַ באַפּרייטער...
אַ געלעכטער.
און אַזוי זיצט מען אַפּ גאַנצענע שעהען און מען רעדט מיט בליש-
טשענדיקע אויגן וועגן די ווונדן, ווי פּרויען וועגן קליידער...

אויפֿן פּערטן טאַג — ווידער אין וועג אַרײַן.
— קיין וואַראַנעזש!
ווי וועט שוין זײַן אַ ביסל רו?
ווידער אַ סאַניטאַר-צוג, און ווידער אַ גאַנצער מעת-לעת פאַרעניש.
עס האַט שוין דערעסן דער מאַנאַטאַנער ריטעם פון די צוגרעדער: „טאַטאַ,
טאַטאַ“...

אַונט, אין וואַראַנעזש ביים וואַקזאַל — אַ סורפּריז:
אויטאַמאָבילן!
— מאַכט מען עס נישט חוּק פון אונדז? ...
איך שטייג אַרײַן אין אַן אויטאַמאָביל צוזאַמען מיט עפעס אַ פיר פאַר-
ווונדעטע, פּרימיטיווע פּויערים.

די אויטאָמאָבילן לאָזן זיך אַוועק מיט אַ טיילוואַלדישער שנעלקייט איבער
די לאַנגע האַלב־ליידיקע אָונטגאַסן פון שטאָט. עס מאַכט אָן אַ ווינט און
די פּויערים שטיקן זיך פון געלעכטער.

— העי פּאַנטאָמאָביל! — שרייט איינער און לאַכט.

— מיר האָט זיך עס קיין מאָל גאַרנישט געחלומט — זאָגט אַ צווייטער.

— ווייִמאַ־נייע, סמירנאַ! — שרייט אַ דריטער און בלאַזט זיך רחבות־

דיק.

— גאַספּאַדאַ אָפיצערי!... — כאַפט אונטער דער פּערטער.

און די אויטאָמאָבילן מיט די פּאַרוואַנדעטע פּליען איינע נאָך די אַנדערע
מיט אַ היץ און רוישעריי, און ענדלעך שטעלן זיי זיך אָפּ בײַ אַ העל־
באַלויכטענער געביידע פון אַ הויפטגאַס: דאָ איז דער שפּיטאַל.

ביים אַרײַנגאַנג שטייט אַ מאַסע מענטשן, על־פי רוב פון דער לער־
יוגנט: סטודענטישע בלויזע היטלען, יונגע בליענדיקע גימנאַזיסטינס, באַ־
לויכטענע פון אַ העלער ליכטיקייט.

די סטודענטן העלפן געשיקט אַראַפּנעמען די פּאַרוואַנדעטע פון די
אויטאָמאָבילן און אַרײַנפירן אינעווייניק אין שפּיטאַל.

בײַ מײַן אויסשטייגן לויפט צו צו מיר אַ סטודענט און כאַפט מיך
אונטערן האַנט.

— אַ דאַנק, אַ דאַנק! — זאָג איך גערירט — מײַנע פּיס זענען גאַנץ...

עס העלפט אָבער נישט: ער באַגלייט מיך אַזוי ביז אויף די טרעפּ

אַרויף...

ווער ווייס: אפשר איז עס בײַ אים אַגב געווען אַ „זשעסט“ פאַר עפעס

אַ בליענדיקער, מיט ליכט באַגאַסענער, יונג מיידל, וואָס איז דערנעבן

געשטאַנען?...

איך ליג אין אַ ווייַס, זויבער בעטל און קוק מיט אָפענע אויגן צום סופיט. אַלץ איז זויבער און ריין — די ווענט, דער סופיט, די שכנישע בעטלעך און אַפילו די פּאָדלאָגע גלאַנצט און שפיגלט זיך.

עס מישט און טומלט אין קאַפּ. איך בין שוואַך ווי אַ קינד. עס איז מיר שווער מיט אַן אַבר אַ ריר צו טאָן. פאַרקעלטערט, צעבראַכן פון דעם וואַגלעניש. עס פיבערט מיר.

עס פּלאַנטערן זיך די געדאַנקען און אומבאַמערקט שליסן זיך די אויגן צו. דאָס איז אַבער נישט קיין שלאָף, וואָס גיט רו; מאַדנע קאַשמאַרן פּאַנגען דאָס גאַנצע וועזן און פּלאַגן, און פּייניקן...

...אַ געדיכטער רויטער נעפל שפּרייט זיך אַרום און אַרום און פאַרדעקט אַלץ אין זיינע פּליגל — באַרג און טאַל, לאַנקע און וואַלד... פאַרפּאַלן איז געוואָרן די בלויקייט פונעם הימל — אַלץ רויט, בלוטיק רויט... און דורכן נעפל רייסן זיך פאַרשטיקטע קולות און פאַרצווייפּלטע קללות... עס האָבן זיך דונערן צעווילדעוועט און פאַרטויבן די קולות, און שטייגן איבער די קללות... און מענטשן אין גרויע שינעלן — וואַנזיניקע, צעמישטע — פּליען אום ווי בלוטדאַרשטיקע פּאַנטערעס, און פּליקן איינע די אַנדערע, ווי געטריבן פון אַ שרעקלעכן גרויזאַמען האַר פון נקמה... און עס שטיקט מיר דער געדיכטער רויטער נעפל, כּקאַן נישט אַטעמען, און עס פאַרטויבן מיר די אומגעלומפּערטע ווילדע קולות, און הענט מיט חיהשע נעגל שטרעקן זיך צו מיר, צו מיין האַלדו...

— אַך, ווער ביסטו? ...

איבער מיר איז געשטאַנען עטוואַס אָנגעבויגן עפעס אַ ווייַסער שאַטן פון אַ יונגפֿרוי. אין גאַנצן אין בלענדנדיקער ווייַסקייט, ווי אַ מלאַך. איר האַרץ האָט דורכגעשניטן אַ רויטער דיקער קרייץ. פון איר געזיכט האָבן גלייַך אויף מיר אַראָפּגעקוקט צוויי בלויזע אויגן. אויף מיין שטערן איז איר הענטל געלעגן. עס האָט מאַדנע צאַרט געקילט.

— באַרויקט זיך — האָבן אירע ליפּן שטיל געמורמלט.

— וווּ בין איך ?

דאָס הענטל האָט נאָך מיין שטערן געלעט :

— ווי הייס !

— וואָס איז מיט מיר, שוועסטער ?

אירע אויגן האָבן מוטערלעך געטרייסט.

— גאַרנישט, גאַרנישט, פאַרקעלטערט... היץ.

זי שטעקט מיר אַ טערמאַמעטער אונטערן אַרעם.

איך קוק זיך אַרום, ווי וועלנדיק זיך איבערצייגן, וווּ איך געפין זיך

דאָ.

כ׳האָב די בעטלעך מיט די קראַנקע דערזען.

— אַך, ווי עס פּייַניקט מיך, שוועסטער ! זעצט זיך אָט דאָ אויפן ראַנד

פונעם בעטל.

זי טוט מיר געדולדיק צו ליב.

שווער און קאַשמאַרפול האָבן זיך געצויגן די ערשטע טעג אין שפּיטאַל.

די נעכט זענען געווען אומזיניקע, משוגענע... אין קראַנקן דמיון האָט אַלץ

אַזוי בולט צוריק אויפגעלעבט... שליסן זיך קוים די ברעמען צו — אַזוי

עפנט זיך דער גיהנום אויף...

איך מאַטער זיך ביי נאַכט מיט גוואַלד די אויגן צו האַלטן אָפּ.
עפעס איינער בלאַנדזשעט אום איבער דער פּאַלאַטקע ווי אַ שאַטן.
— פאַר וואָס שלאָפסטו נישט?
ער שטעלט זיך אַ וויילע אָפּ און קוקט מיך אָן מיט משונהדיקע אויגן.
— עס מאַכן מיך משוגע די חלומות.
אַ ווען איד וואַלט שוין געקאָנט אַרומגיין! כּוואַלט אין די גאַסן
געלאָפּן! כּוואַלט זיך אין העל-באַלויכטענע זאַלן באַהאַלטן!... צווישן טאַנצנ-
דיקע וואַלט איד זיך אַרײַנגעפלאַנטערט...
כ׳בײן נאָך שוואַך. פאַר די אויגן שווינדלט. דער שטערן איז נאָך הייס...

אַ גרויער פאַרנאַכט.
דורכן פענצטער זעט זיך אַ ווייסער דאַך און אַ שטיקל פאַרכמאַרעטער
הימל. ס׳איז שוין ווינטער געוואָרן. נישט באַמערקט גוט דעם איבערגאַנג
פון דער צײַט.
אויפן ראַנד פון מײַן בעטל זיצט די באַרעמהאַרציקע שוועסטער מיט
אירע טרייסטנדיקע אויגן.
מיר איז שוין אַ סך, אַ סך גרינגער. זי פאַרזיכערט מיר, אַז די היץ
איז שוין כּמעט געפאַלן. בלויז איין ביסעלע געבליבן צוליב דער ווונד.
פון דער שכנישער פּאַלאַטקע דערטראַגט זיך עפעס אַ גראַב זינגען.
„שומיעל, גאַריעל פּאַזשאַר מאַסקאַווסקי...“ *
— עס מאַכט מיך גערוועזן שוועסטער.
זי האָט אַ שמיכל געטאַן.
— דאָס זענען קולות פון פּאַלק...
— ווי מגושמדיק איז די קאַזאַרמע!

* ס׳האָט גערוישט און געפלאַקערט דער פּאַזשאַר דער מאַסקווער.

— דאָס רויע, דאָס ווילדע קאָן נישט זײַן סובטעל...
איך דערשפיר אינסטינקטיוו איר פילבאַרע נשמה. אַך, עס גלוסט זיך
מיר רעדן מיט איר נישט וועגן קראַנקהייט און שפיטאַל, נאָר אַנדערש,
אַנדערש, זוי מיט אַ פּרײַנד, אַ נאַנטן פּרײַנד.
— שוועסטער, איך האָב שוין לאַנג מיט קיין מענטשן פון דער פּרײַ,
פון דער זײַט, נישט גערעדט. דער שינעל האָט שוין חדשים לאַנג אַ
גרענעץ געמאַכט צווישן מיר און דער וועלט...
זי האָט מיך פאַרשטאַנען.
— הייסט עס — האָט זי געשמייכלט — אַז איך בין די ערשטע, וואָס
איר באַגעגנט איצט אויף דער גרענעץ פון דער זײַט...
— יא, שוועסטער, איר זענט די ערשטע...
איך קוק זי אָן. זי איז נאָך יונג. אַ מיידל פון אַ יאָר צוויי און צוואַנציק.
אַ פּריש געזיכט, זאַפטיקע, צאַרטע ליפּן. נאָר די ווײַסע „קאַסינקע“ גיט
איר צו דאָס אויסזען פון אַ מאַדאַנע.
— זענט איר שוין לאַנג אַ שוועסטער ?
— ניין, נישט לאַנג, איך בין אַ פּרײַוויליקע.
— האָט איר געדולד צו די קאַפּריוזן פון די קראַנקע ?
זי דערציילט מיר, אַז אַ מאַדנעם געפיל פון כבוד האָט זי צו די, וואָס
קומען פון טויטס אַרעמס... „מיר דאַכט, זאָגט זי, כּוואַלט צוויי לעבנס
אַפגעלעבט און אַזעלכע מינוטן נישט געהאַט“... און דערפאַר גיט זי אַוועק
די פאַרווונדעטע אַוונט נאָך אַוונט, כאַטש זי וואַלט דעמאַלט געקאָנט
שפּאַצירן און זיך ערגעץ וווּ פאַרווײַלן...
— איר וועט מיר זאָגן דעם אמת, וועל איך אײַך עפעס פרעגן ? —
ווענדט זי זיך צו מיר.
— איך זאָג אײַך צו, שוועסטער !
— וויפל מענטשלעכע לעבנס — פרעגט זי — האָט איר אויף אײַער
געוויסן ?...
238

עס האָט מיך איבערראַשט. כ'האַב עס פון איר נישט דערוואַרט.
— קיין איין בלוטפּלעק, שוועסטער! — ענטפער איך מיט אַ באַטאַנונג
— כ'בין אפשר דערפאַר קיין „געאַרגי“ נישט ווערט, נאָר דאָס אַרט מיך
גראַד ווייניק... איין קרייץ האָב איך יאָ געקאַנט באַקומען אויפן פעלד...
— פאַר וואָס? — רייסט זי נייגעריק איבער.
— אַ קרייץ, אַבער אַ הילצערנער: איבער אַ ברודער-קבר...
זי האָט אַ שוידער געטאַן...
— איר ווייסט, שוועסטער — רעד איך ווייטער — איין מאָל אויף
דער פּאַזיציע איז אויף מיר אַ הונט אַנגעפאַלן, אַ בייזער, אַ בלוטדאַרשטי-
קער, וואָס האָט זיך נאָר צו מיר געריסן מיטן אַפענעם מויל און שאַרפע
ציין. איך האָב אים אַנגעשטעלט אַנטקעגן דעם שפּיץ, נאָר ער איז אַלץ
ווילדער און בייזער געוואָרן. „דערשיסן“ — האָט מיר אַ בליץ געטאַן אין
מוח. כ'האַב שנעל אַן עפן געטאַן דעם „זאַטוואָר“ (פאַרוקער), אַרײַנגעלייגט
אַ פאַטראָן און... דאָ האָט זיך מיר די האַנט אַראַפּגעלאָזט... ס'האַט מיר
אין קאַפּ דורכגעבליצט: אַ שרעקלעכע יאַמעריי... אַ שטראָם פון הייס קאַכע-
דיק בלוט... אַ נבלה פון אַ הונט מיט הפּקרדיק צעשפּרייטע פּיסלעך אויף
אַ פּוסטן פעלד...
— און איר האָט אים נישט דערשאָסן?
— נײַן, שוועסטער, איך האָב אים נישט דערשאָסן. איך בין נישט
גענוג „טאַפּפער“ געווען...
— נישט „טאַפּפער“ — לאַכט זי — און איך וואָלט אייך גראַד דער-
פאַר אַן אויסצייכענונג געגעבן...
— ראַד סטאַראַטסיאַ!... *
— מיין גאַט! — פאַרברעכט זי די הענט — וויפל פאַרפּלעקטע גע-
וויסנט דאַרפן זײַן!

* צום באַפעל!...

— יא, יא — דערצייל איך ווייטער — געזען האָב איך אַ סך, אַ סך.
פאַר מײַנע אויגן האָט מען מענטשלעכע לעבנס אין איין מינוט איבער-
געריסן... פאַר מײַנע אויגן האָט אײַנער עפעס אַן אײַדאָט מיטן גאַנצן
אימפעט דעם שפּיז אין אַ טויטן קערפּער אַרײַנגעשטעקט... ברררר! האָבן
די בײַנער אַ טרעשטשע געטאַן, אָבער רויק איז דער קערפּער געלעגן,
ווי נאָר רויק עס קאָן זײַן דער טויט... וואָס, איר שוידערט, שוועסטער?
— דערציילט, דערציילט — בעט זי — כאָטש סײַזו שרעקלעך.
— אַט דער פּאַל מיטן טויטן פאַרפּאַלגט מיך עדיהיום. עס דאַכט זיך
מיר, אַז דער טויט, דער אומבאַזיגלעכער טויט לאָכט מעפיסטאַפּעליש און
נעמט נקמה אָן לעבן...
— אַך, מײַן גאַט! — כאָפּט זיך פּלוצלינג די שוועסטער — איר
טאַרט נישט רעדן וועגן דעם. עס רעגט אײַך אויף. שווייגט בעסער,
שווייגט!

און איר צאַרט ווייס הענטל האָט מיך ביים פּולס גענומען.
סײַזו שוין אָונט געווען. דאָס פענצטער איז שוין שוואַרץ געוואָרן.
אין דער שכנישער פּאַלאַטקע זענען שוין די געזאַנגען פאַרשטומט.
— עס רוקט זיך שוין אָן אַ לאַנגע, אַ שלאַפּלאַזע נאַכט...

אַ העלער ווינטערטאַג האָט אַרײַנגעקוקט אין פענצטער. אַנטקעגן איז
דער שניידאָך געווען באַגאַסן מיט אַ ליכטיקייט, וואָס די קילע ווינטערזון
האַט פּון ערגעץ וווּ געגאַסן.
איך פּיל זיך מונטערער, קרעפּטיקער. עס ווילט זיך מיר פּרוּוון גיין
שפּאַצירן אין קאַרידאַר.
איך זיך אויפן בעטל און גיי צו אַ קנעפל, וואָס האָט געפעלט אין
קאַלנער פּון העמד.
עס קומט אַרײַן די שוועסטער.

— לאַזט מיך — נעמט זי צו ביני מיר די נאָדל־פּאָדעם, זעצט זיך
אויפן בעטל און אירע צארטע הענטעלעך נעמען זיך פאַרן ביני מיין האַלדז...
דערביי האָט זי מיר אַלע וויילע אין די אויגן פאַרקוקט, ווי אַ גוטע,
געטרייע מאַמע...

— איר וויסט, שוועסטער — קום איך אַרײַן אין אַ שפּאַסיקן פּאַטאַס
— כּוואַלט געוואַלט, אַז איר זאָלט אייביק, אייביק מיר נייען דאָס
דאָזיקע קנעפל!...

זי האָט זיך מאַדנע צעלאַכט. אַ פּרײַ און ווילד געלעכטער, וואָס קלינגט
נאָר אין די ברייטע רוסישע סטעפעס...

— איר מאַכט מיך פאַרגעסן פון מיין פליכט — האָט זי האַלב קאַקע־
טירט — אַ באַרעמ־האַרציקע שוועסטער טאָר נישט לאַכן אַזוי...

— עס שאַדט נישט — פאַרטיידיק איך זי — איר זיצט נישט נעבן
אַלטע חולאים, וואָס וואַרטן שוין אויפן קבר... אַדרבה, אייער לאַכן איז
אַ סימבאָל פון לעבן, וואָס וואַרט נאָך אַפּ, אפשר, ווער ווייס, מיט אַפּענע
אַרעמס... איבעריקנס...

— וואָס „איבעריקנס“?

— אפשר איז פונקט פאַרקערט: נאָך אַ וואָך, נאָך אַ חודש — און
ווידער: „טראַטאַטאַטאַ“...

— איר וועט זיכער באַקומען אורלויב — טרייסט זי מיך.

איך באַמערק, אַז עס דויערט עפעס צו פיל דאָס נייען...

איך קוק זי שטום אָן. איר געזיכט האָט סעמיטישע שטריכן. זאָל זי
זײַן אַ ייִדין? איך וויל אַבער וועגן דעם נישט פּרעגן און זוך דורך אַן
אַנדער אויסוועג דאָס צו דערגיין.

— איר זענט אַ גלייביקע? — פּרעג איך.

— ניין! — ענטפערט זי אַנטשלאָסן — איך גיי נישט אין קירך און
טראַג אַפילו נישט קיין צלם אויפן האַלדז.

נישט קיין ייִדין, הייסט עס...

ענדלעך איז שוין דאָס קנעפל צוגענייט און זי אַליין שפּילעט מיר צו דעם קאַלנער.

איך באַדאַנק איר מיט אַ קוש אין איר צאַרט הענטל.
— איצט האָב איך די ערע אײַך אײַנצולאָדן שפּאַצירן, אַ ביסל אין קאַרידאַר.

כ׳טו אַן דעם שפּיטאַל־כאַלאַט און זי באַגלייט מיך אַרויס.
אין קאַרידאַר דרייען זיך שפּאַצירנדיקע. אַנדערע גייען אין דער באַ־גלייטונג פון באַרעמהאַרציקע שוועסטער.

— אַן אמתע ליבע־אַלייע... — באַמערקט זי.
— כ׳האַב אײַך פּרײַער געזאָגט, אַז דאָ מעג מען לאַכן...
פון גאַס האָבן זיך געטראָגן קלאַנגען פון אַן אַרקעסטער: דאָס שפּילט מען לכּבוד אַ נצחון אויף די קאַרפּאַטן... אַ פנים, אַז „דאַרט“ גייט עס נאָך אַלץ מיטן זעלבן טעמפּאָ...
כ׳האַב אינסטינקטיוו אַ שוידער געטאַן.

אַזוי זענען געקראַכן די לאַנגזאַמע שפּיטאַלטעג מיט די פּאַמעלעכע, מיינסטנס שלאַפּלאַזע נעכט. איין וואָך, אַ צווייטע, אַ דריטע, ווען נישט די ווייסע שוועסטער, וואַלט עס אַ תּפּיסה געווען... ווען נאָר זי פּלעגט האָבן אַ פּרײַע שעה, פּלעגט זי צו מיר אַרײַנקומען, אויף מיין בעטל זיך זעצן, און ס׳פּלעגט זיך קיין מאָל בײַ אונדז קיין רייד נישט אויסנעמען. ס׳איז שוין ענדלעך געוואָרן אויף אַ לײַכטע „אינטריגעלע“... איר שמייכל צו מיר איז וואָס אַ טאַג אַלץ ליבער, אַלץ פּרײַנדלעכער געוואָרן. אַ מאָל פּלעגט זי צוגיין צו מיר מיט אַ קאַקעטיש־שטיפּעריש מינעלע און מיך פאַר דער האַנט נעמען:

— גייען מיר אין דער „ליבע־אַלייע“?...

איין טאַג קומט זי אַרײַן מיט אַן אומעטיקן שמייכל און זאָגט:
— איר ווייסט, איר פאַרט היינט אַוועק.

אונטער די פליגל פון טויט

— ווהיין? נאך היינט?

— קיין סאראטאָוו.

— פאַר וואָס עפעס?

— מ'האַט געבראַכט זייער פיל פרישע פאַרווונדעטע.

— עס ווילט זיך נישט פאַרן, שוועסטער...

עס האָט זיך מיר באמת נישט געגלוסט. פאַר און פאַר. מ'קאָן אַזוי אַנשפאַרן אַזש קיין סיביר, צי גאַר הינטער די הרי חושך... און אַחוץ דעם, אפשר אַ ביסל צוליב דער ווייַסער שוועסטער אויך...

באַלד טאַקע האָט מען די הכנות גענומען מאַכן. מ'האַט די צוגענומענע זאַכן אַרויסגעגעבן, און כ'בין שוין ווידער געווען אין מיין רויט-געפלעקטן שינעל...

די שוועסטער איז זיך געקומען געזעגענען מיט מיר.

— מיין גאַט, ס'אַראַ רויטער שינעל ביי אייך! — האָט זי די הענט

פאַרבראַכן.

איך האָב איר פעסט און האַרציק דאָס ווייַסע הענטל געדריקט.

— קערט זיך אום צום לעבן! — ווינטשט זי מיר.

— איר זייט די ערשטע געווען, שוועסטער!... — די ערשטע

שוואַלב פון פּרילינג...

אין קליינעם אויבערטעשל פון איר שוועסטער-שירץ האָבן עטלעכע

אימאַרטעלן געשטעקט.

— גיט מיר עס מיט, ווייַסע שוועסטער!

כ'האַב עס ווי אַ מין הייליקייט גענומען...

איבער די ווינטערדיקע שנייִקע גאָסן פון סאַראַטאַוו האָב איך זיך אומגעדרייט גאַנצע טעג. אין מוח האָט ווי מיט גלאַקן געקלונגען די פרייִ- הייט, וואָס אַ פאַר קאַמיסיע־דאַקטוירים האָבן פלעגמאַטיש אַרויסגערעדט און גלייכגילטיק פאַרנאָטירט...

איך וואָגל איבער דער שטאָט מיט אַ מאַדנעם געפיל. ווי משונהדיק האָט אויסגעוויזן אַלץ, וואָס מיט מיר איז פאַרגעקומען. ווי אַווי? ווי אַווי האָט עס אַלץ געקאָנט געשען?...

כ׳האַב מיך געשפירט ווי אַן אָפגענאַרטער, ווי אַ באַליידיקטער... אַ פאַרביטערטן גייסט, אַ בייזן דעמאָן, וואָס האָט קיין רו און קיין תיקון נישט אין די תוה־וּבוהודיקע ספערן, האָט זיך פאַרגלוסט מיט מיר אַ שפּאַס צו מאַכן, אַ גרויזאַמען שפּאַס... געהאַלט מיט מעטאַל און — מיין שאַרבן נישט דורכגעלעכערט... געהאַלטן מיך אויפן ראַנד פון שוואַרצן, פינצטערן תהום און — נישט אַריינגעשטויסן... געפּיניקט מיט הונגער, דאַרשט, מיט אַ ברענענדיקער זון אויף טיפע זאַמדיקע וועגן, מיט האַרבס־טיקע רעגנדיקע נעכט און נאַסע ווערעמפולע גריבער און — דאָס האַרץ און די לונגען זענען גאַנץ געבליבן... געפליקט און געצופט דעם מאַרד מיט פאַרסמטע געדאַנקען, מיט גרויל און פחד, מיט צעבלוטיקטע מענטש־לעכע קערפערס, מיט פאַרגליווערטע ברוין־בלויע געזיכטער און אויסגע־קערטע פאַרלאַפענע אויגן און — פון זינען נישט אַראָפּגעפירט...

אן אפגענארטער, א באליידיקטער האָב איך זיך אַרומגעדרייט איבער די ווייַסע גאַסן פון דער וואַלגאַ-שטאָט... אַ שפענדל, וואָס מאַכטיקע ים-כוואַליעס האָבן עס אומגעשלינדערט אַרויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ, און איצט — צוריק אויפן ברעג אויסגעשפיגן —
אויף די טראַטואַרן דרייען זיך מענטשן, יונג און אַלט... אויך פּרײַער, ווען כ'בין נאָך געווען „דאָרט“, האָבן זיך דאָ מענטשן אַזוי רויק באַוועגט... די זעלבע דאַמעס אין די עלעגאַנטע טואַלעטן זענען זיך אויך אַזוי אומגע-גאַנגען מיט דראַבנע טריטעלעך און קאַקעטירנדיק געשמייכלט, און קלינג-געוודיק געלאַכט...

איך גיי נאָך אין די קריגסקליידער. דער זעלבער רויט-פאַרפלעקטער שינעל... די האַנט הענגט נאָך אויף אַ מאַרלע-הענגער אויפן האַלדו. בליקן שטעלן זיך אָפּ אויף מיר. „אַ קרבן“... קלערט אַוודאי איטלעכער און בעת-מעשה טוט אים הנאה, וואָס ער איז טרוקן און גאַנץ...
עפעס אַ דאַמע מיט אַ קוישל אין דער האַנט שטעלט מיך אָפּ און מיט אַ מאַדנעם רחמנות-טאָן לייגט זי מיר פאַר אַ „פּיראַג“, וואָס זי ציט אַרויס פונעם קוישל...

אין אַ פאַר טעג אַרום וועל איך שוין זיין אין ציוויל-קליידער און קיינער וועט מיך שוין נישט באַמערקן. איך וועל גלייך ווי אַלע גיין אויף די טראַטואַרן און אויך אַזוי פאַרבלייגן אַ פאַרווונדעטן, וואָס וועט מיר אַנטקעגנאָמען מיט אַ מאַרלעבינט... „גלייך ווי אַלע“ — ניין, ניין, אַ טעות. אַ גאַנצער תהום וועט זיך עפענען! —

עס מאַרשירן פאַרביי רעקרוטן: יונגע, פּרישע, געזונטע פּנימער, בראַווע טריט, שטאַלצע שטימען. אַלע נאָך אין ציוויל-קליידער. איינער אַ סטודענט טראַגט נאָך אַ בלוי היטל און קאַמאַשן. זיי מאַרשירן און זינגען מיט אַ מין התמדה.

אברהם זאק

— שפילט אייך, שפילט אייך, קינדערלעך, עס ווארט אויף אייך א גוטע זאך...

איך זיך אין א גרעסערן טראקטיר ביי א טייטישיל.
א פולער עולם. יעדער טישל איז אַרומגערינגלט פון טייטרינקערס.
לאַנגהאַריקע, בערדיקע פּאַניעס מיט פּולע יאָדערדיקע ווייבער און קינדער.
אויף יעדן טישל שטייען צוויי ווייסע פאַרצעליינענע טשייניקעס, איינער
אויפן אַנדערן, אַ קליינער אויף אַ גרויסן, און ס'זעט אויס, ווי אַן אומגע-
לומפערטער מאַנעקען מיט אַ גרויסן אַנגעבלאָזענעם בויד און אַ לעכערלעך
קליין קעפל...

דער עולם שמועסט, היצט זיך און זופט דעם „טשאַיאַק“ פון די
שעלכלעך און פון שטערן קאַפען טראַפּנס שווייס גלייך אין שעלכל אַראַפּ...
מ'רעדט וועגן דער מלחמה און וועגן „צאַר־באַטיושקאַ“, וואָס איז
דורכגעפאַרן דורך דער שטאַט.
נעבן איין טישל זיצט אַ גאַראַדאַוואַי.

— צו וואָס האָט איר עס באַדאַרפט אַזאַ שחיטה? — ווענדט זיך צו
אים אַ פּאַניע, גלייך ווי דער גאַראַדאַוואַי וואָלט געהאַט אַ שייכות צו דעם
מלחמה־אויסבראַך...

דער גאַראַדאַוואַי פאַרענטפערט זיך טאַקע ווי אַ שולדיקער:
— מיר וועלן דען לאָזן די שוואַבן געוועלטיקן איבער אונדז? ...
— איר וועט אונדזער „מאַטושקאַ־ראַסיאַ“ אומברענגען! — קומט
אַריין דער פּאַניע אין אַ העכערן טאָן — אַט זע, וואָס איר האָט אויפגעטאָן!
— גיט ער פּלוצלינג אַ ווייז אויף מיר — זע, וויפּל מענטשן וועט איר
אַזוי צעשחטן און מאַכן פאַר קאַליקעס.
עס ווערט מיר אומבאַקוועם, וואָס ער האָט אויך מיך אַריינגעצויגן
אין מיטן...
דער גאַראַדאַוואַי שטעלט זיך אויף פון אַרט, טוט אַן דאָס היטל, טוט

זיך אַ טאָפּ פאַר דער שווערד און רעדט מיט אַן ערנסטן טאָן פון אַן
אַרדענונגס-היטער :

— איוואָן איוואָנאוויטש! האָסט פאַרגעסן, אַז דו ביסט אין אַן „אַב-
שטשעסטווענגעם“ (געזעלשאַפטלעכן) אָרט און דו שטערסט די אַרדענונג!

דער פּאַניע קומט אַרײַן אין צאָרן :

— וועסט מיר אפשר אַרעסטירן, כאַבאַרניק דו? ...

עס ווערט אַ סקאַנדאַל. דער גאַראַדאוואַי פּיפט. דעם פּאַניעס ווייב

פאַרענטפערט דעם מאַן און שרײַט :

— ער איז שיכור! ער איז שיכור!

איך פאַרלאָז דאָס טומלדיקע אָרט.

איך לאָז מיך אַראָפּ צו דער וואַלגאַ. עס דערמאָנט זיך מיר דער
ניעמאַן מיט זײַנע גרין-פאַרוואַקסענע אידיליש-שטילע הויכע ברעגעס.
וועהין אַ צוג וועט מיך אין עטלעכע טעג אַרום אַוועקטראַגן... עך ווייטע,
אַרעמע ליטע!

איך שטיי און קוק.

ווי אַ פאַרשלאַפּענער ריז ליגט דער טײַך אין זײַן ברייטן-ברייטן און
טיפּן בעט. וואָס חלומט אים, דעם רוסישן גרויסן ריז אין זײַן ווינטער-
שלאָף? פּלאַנטערן זיך אין זײַן חלום די סטעגקאַראַזינס, די
יערמאַקס? ... אַדער טרוימט ער פון אַ פּרילינג, ווען ער וועט זיך
פון די ברעגעס אַרויסרײַסן, און ווי אַ געפּאַנגענער די אַרעמס צעשפּרייטן?
— ווער ווייס? ...

אין מוז קלינגט אָפּ אַ ליד :

„וואַלגאַ, וואַלגאַ, מאַט' ראַדנאַיאַ...“ *

* וואַלגאַ, וואַלגאַ, ליבילעכע מוטער...

אברהם זאק

ס'איז מיר פרעמד דאָס ליד, דאָך נאָנט ... פון די ווייטע רוסישע
צפון-שטעט האָט עס צו אונדזער געטאָ דערגרייכט און פאַרקלונגען...
„וואָלאָגאַ, וואָלאָגאַ...“

פון ערגעץ קלינגען קירכנגלאָקן.

גליין-גלאָן! גליין-גלאָן!

צי איז עס אַ יובל פון אַ פרישן בלוט-נצחון? אָדער — באַהאַלט זיך
דערין עפעס אַנדערש, אַנדערש, וואָס דאַרף נאָך געבוירן ווערן?...
די וואָלאָגאַ ליגט אין איר ווינטערשלאָף און פאַרנעמט שטום דעם ווייטן
גליין-גלאָן...

עס גייען פאַרביי צוויי סטודענטן און שטעלן זיך אָפּ נישט ווייט פון

מיר.

איך באַמערק, ווי איינער טוט אַ ווייז אויף מיין שינעל און איך הער:
— זעסט דאָס רויטע? דאָס איז אַ האַפענונג... אַ רויטע האַפענונג...
צוסימאַ האָט דעם גולם אויפגעוועקט. ער איז נאָך אַבער בלינד געווען.
און אַט דאָס רויטע — ער האָט ווידער אַ ווייז געטאָן אויף מיין שינעל
— וועט זיין פאַקל זיין, וואָס וועט די בלינדע הייטלעך פון זיינע אויגן
דורכרייסן...

— אַ רויטער פאַקל! — האָט דער צווייטער מיט אויפגעשטראַלטע

אויגן אויסגערופן.

און ביידע פילן נישט בעת-מעשה, אַז איך פאַרשטיי זייער נביאות און
אַז אויך מיין האַרץ האָט טיף אַ צאַפל געטאָן...
דאָס נביאות, וואָס איז טאַקע לסוף מקוים-געוואָרן...

„פּאַניע גנב“

(א כראַניק)

אין פאלק אַרײַן

דער לעצטער האַרבסט פאַר דער וועלט־שרפה.
 כ'האָב זיך געמוזט צושטעלן צו „דערפילן דעם חוב“ אַלס בירגער פון
 דער ברייטער רוסישער אימפעריע.

נאָך אַ צען מאָל אויסטאָן זיך פאַר פלערליי מיליטערישע מעדיצינישע
 קאַמיסיעס האָט מען געפונען, אַז — „גאַדיען!“... כ'בין, הייסט עס, ראוי
 צו באַשיצן דאָס „פּאַטערלאַנד“ און דעם „צאַר באַטיושקאַ“... טאַמער האָט
 איינער אַ מיליטער־דאָקטער געפונען עפעס אַ שטיקל חשש צוליב בלאַס־
 קייט, צי פּדומה, האָט אַ צווייטער אין אַ „קנעפל“ איבערהאַקט :

— ניטשעוואַ, קאַשאַ פּאַפּראַוויט !

ס'העלפט נישט. האָב איך געמוזט זיך פאַרשאַפן אַ הילצערן ברויך־
 געפאַרבט קעסטל, אָנגעשריבן דערויף מיין נאַמען און פאַמיליע — ווי אַלע
 רעקרוטן טוען — און זיך געשטעלט צום באַשטימטן טאַג אין „סבאַרני
 פּונקט“.

אַ ריזיקע ווייסע געביידע. אַ הויז, אַ יריד פון יונגע חברה־לייט.
 „נאַוואַבראַנצעס“ האַלב־שיכורע, אין גלאַנציקע שטיוועלעך, מיט גלאַט אַפֿ־
 געשוירענע קעפּ. אַ געמיש פון דאַרפפּויערים און ייִדישע פּנימער. עפעס אַ
 פאַר „נאַוואַבראַנצעס“ טראַגן שוין אַפילו קאַזיאַנע היטלען. מ'פּילדערט,
 מ'שטעלט אויס אויפן הויף, מ'גרופּירט.

1 נישקשה, די קאַשע וועט אים פאַרבעסערן.

לסוף פאל איך אַרײַן אין אַ גרופע פון אַ צוואַנציק מאָן, וועלכע
מ׳טײלט אויס באַזונדער: מיר זענען באַשטימט געוואָרן קײן זשיטאַמיר
אין אַ פּיעכאַטע־פּאַלק.

אַ סאַלדאַט פּירט אונדז אַוועק צו דער באַז.

אין אַפּגעזונדערטן קופּע פון לעצטן וואָגאַן, וווּ מ׳האַט אונדז אַרײַן־
געפּאַקט, ווער איך געווייר, אַז צווישן אונדז זענען פּאַראַן בלוין אַ דרײַ
ײַדלעך. אַלע דרײַ האַלטן זיך גוט־ברודעריש צווישן זיך. אַ פּנים, חברים
פון דער היים. ווי נאָר דער צוג האַט גענומען רירן, האַט אײַנער פון זיי
אַראַפּגענומען פון אויבן זײַן קעסטל — גראַד אַ געניצטע, אַן „אויסגע־
דינטע“, מסתּמא אויפן „טאַלקוטש“ געקויפט — אַרויסגענומען פון דאָרט
אַ פּלאַש „פּערציקער“ און מ׳האַט זיך גענומען זופּן פון העלדזל... מ׳האַט
מיר אויך אונטערגערקט אַ פּלאַש. כ׳האַב באַדאַנקט און דערקלערט, אַז
כ׳טרינק נישט. מײַן דערקלערונג האַט אַרויסגערופּן אַ געלעכטער בײַ זיי.
— אַ שײַנער סאַלדאַט! — האַט אײַנער אויסגערופּן — אַז מ׳גײט חתונה
האַבן מיט „פּאַניען“, מוז מען קאַנען די מלאַכה...

— פון פּלעשל אין העלדזל!... — רופּט אויס אַ צווייטער און טוט זיך

דערבײַ אַ פּיק מיט די פינגער אין גרגרת אַרײַן.

כ׳האַב מיך באַלד פון דער ערשטער רגע אַן דאָ דערפּילט ווי אַ פינפֿ־
טער ראַד צום וואָגן. וויפּל כ׳האַב זיך נישט באַמיט צו ווערן היימישער
מיט מײַנע חברים „נאַוואַבראַנצעס“, איז מיר נישט געלונגען. שוין מײַנע
קליידער האַבן מיך שטאַרק אונטערשיידט פון זיי אַלעמען. ערשטנס בין
איך געפּאַרן אין שײַך, נישט אין שטיוול; צווייטנס — און דאָס איז געווען
דאָס ערגסטע! — האַב איך געטראָגן לאַנגע האָר, אַ שוואַרצע בינדע און
אַ רעמבראַנדט־הוט (די ראַמאַנטישע צײַטן!...), גלײַך ווי אַקערשט פון
רעדאַקציע אַרויס... און די דאָזיקע הלבשה מײַנע האַט מיך שטאַרק אַפּגע־
פרעמדט פון אַלעמען אין וואָגן.

אַז מיר זענען אַפּגעפּאַרן אַ געוויסע שטרעקע, האַט מיר אײַנער פון

די דריי יידלעך גענומען זאָגן „מוסר“, אז נישט אזוי פאַרט מען אין אַ קאַזאַרמע. דער עיקר האָבן אים געאַרט מיניע האָר.

— דו פאַרסט אין ראַטע ווי אַן אמתער פאַפּ! נאַ, זע! — טוט ער מיר אַ ווייז אויף זײַן נאַקעטן קאַפּ: — אַז איך וועל נאָר אַנטאָן אַ מונדיר, בין איך אַ פאַרטיקער סאַלדאַט, און דו?...
כ'האַב דערשפירט אַן אומהיימלעכן געפיל: מען איז שוין מיט מיר באַצײטנס פער „דו“...

— נישקשה — מישט זיך אַרײַן אַן אַנדערער — אין קאַזאַרמע וועט מען אים מאַכן פאַר אַ מענטש. מ'וועט אים די קודלעס אַראַפּנעמען ווי בײַ אַ שעפּס.

דער ערשטער איז נישט געווען פויל און האָט מיר עקסטערע אויפגע-
עפנט זײַן קעסטל און געוויזן, וואָס ער פירט אַלץ מיט. אין קעסטל בײַ
אים איז טאַקע געווען אַלצדינג, אין וואָס אַ סאַלדאַט קאָן זיך גײטיקן,
אַפילו געלער וואָס צום פּוצן די מעשענע קנעפּ פון מונדיר און שײנעל...
— מאַלאַדיעץ! — טו איך אים אַ קלאַפּ אין פלייצע, וועלנדיק ווערן
אַ ביסל היימישער צווישן די דאָזיקע חברה-לײַט — איר וועט אַוודאי זײַן
דער ערשטער אין ראַטע.

— און וואָס פירסטו דאַרט אין קעסטל? — פּרעגט ער מיך מיט אַ
באַהאַלטענער איראַניע.

— ווייס איך וואָס... קלייניקייטן... אַ פאַר ביכער... — האָב איך גע-
נומען שטאַמלען און זיך פאַרשעמט פאַר לערמאַנטאָוו, וואָס איז גראָד
געלעגן אין צוויי געזאַמלטע בענד אין מײַן קעסטל.

— כאַ-כאַ-כאַ! — האָבן אַלע אויסגעפלאַצט אין אַ מגושמדיק געלעכ-
טער — ביכער גאָר! וואַרף עס בעסער אַרויס דורכן פענצטער!...

דער צוג שניידט זיך דערווייל אַלץ ווייטער און ווייטער אין מרחקים.
עס בײַטן זיך סטאַנציעס נאָך סטאַנציעס. אונדזער גופע איז פול מיט אַ
געדיכטן רויכנעפל פון ביליקער מאַכאַרקע, וואָס אונדזערע „חברים“ די

פויערים, פירן מיט פון דאַרף. מען טרינקט ווידער פון פלעשל. יעדעס מאָל נעמט אָן אַנדערער אַרויס פון זײַן קעסטל און מ'איז איינע די אַנדערע מכבד. דער עולם ווערט בגילופינדיק. עס דערהערן זיך טענער. פריער זינגען די פויערים. גראָבע, משונהדיקע קולות צעטראָגן זיך און מישן זיך אויס מיטן רוישן פון די צוגרעדער.

אוי דאַנאַ-דאַנאַ, אוי דאַנאַ, דאַנאַ, אויכאַ!

אוי דאַנאַ-דאַנאַ...

אין מיטן הייבן אויך אָן די ייִדן צו זינגען — גראָד עפעס אַ רעקרוטן-ליד, וואָס כ'האַב עס שוין ערגעץ וווּ געהערט. אַלע ווײַלע פאַרגייען זיך אַלע אין רעפריין:

אוי פּאַניע, פּאַניע גנב,

פּאַניע, פּאַניע גנב — — —

מ'זוינקט צו מיר, כ'זאָל אויך זינגען. כ'צווינג זיך צו האַלטן היימישער און נעם אויך שאַקלען פון יוצא וועגן מיט די ליפּן...

אויפן האַרצן איז מיר אַבער געווען היפש קאַלעמוטנע. וווּהיזן פאַר איך עס? און מיט וועמען? כ'קוק אויף די דריי זינגענדיקע ייִדלעך: צוויי זענען פון דער היים פורמאַנעס און איינער איז אַ דאַמען-שניידער. און נאָך מער: אַלע דריי קוקן אויף מיר פון אויבן אַראָפּ, ווי אויף עפעס אַ שלימזל...

אַ געדאַנק האַט מיר אַ בליץ געטאַן:

„אפשר זאָל איך בײַ דער ערשטער בעסטער סטאַנציע אַראָפּגיין און

— היידאַ אויף יענער זײַט גרענעץ?...”

ס'האַט מיך אַבער אָפּגעהאַלטן די האַפּענונג, צוליב וועלכער איך פאַר, אייגנטלעך, אין פּאַלק אַרײַן: באַפּרײַט ווערן אַלס „ערשטער לאַגאַטיק”. וואָרעם ווען נישט די דאָזיקע האַפּענונג, וואַלט איך גאָר באַלד דעם „דישעל” ערגעץ אַנדערש אויסגעדרייט... כ'האַב אַפילו גאַרנישט בדעה געהאַט אָפּצו-געבן „פּאַניען” דריי בעסטע יונגע יאָרן פון מיין לעבן. פאַר וועלכע מעשים-

טובים קומט עס „אים“? ... פאַר זײַנע שײַנע אויגן? ... זאָל איך „אים“ דאַנ-
קען פאַר מײַן רעכטלאַזיקייט? ... בפרט, אַז כ'בין אַ פּשרער „ערשטער
לגאַטניק“ און בײַ נישט־ײַדן קריגט אַזאַ איינער דעם „בלויען בילעט“
אין שטוב אַרײַן!

אַזוי האָב איך געטראַכט און באַרעכטיקט מײַן ווידערווילן צו דער
איצטיקער נסיעה מײַנער.

דער צוג האָט זיך אַלץ דערווײַטערט פון דער הימישער ליטווישער
ערד. די פּרעמדע שטעט און דערפער האָבן זיך געטוישט ווי אויפן עקראַן.
וועלדער האָבן געפינצטערט און פעלדער האָבן זיך געצויגן אין האַרבסטי-
קער וויסטקייט און פאַרלאַזנקייט... דער שלאַנגענדיקער רעלסנוועג האָט זיך
געוויקלט אַן אַ סוף, אַן אַ ברעג...

— טראַטאַ! טראַטאַ! טראַטאַ! —

אַ טאַג, אַ נאַכט, און ווידער אַ טאַג און ווידער אַן אַוונט.
מיר זענען לסוף אַנגעקומען אין דער וואַלינער רעזידענץ.

דער ערשטער טאָג

ס'איז געווען אַ ווינטיק־קאלטער, פרעסטלדיקער נאָוועמבער־טאָג. מיר האָבן זיך געלאָזט מיט די קלומיקעס אויף די פלייצעס איבער די גאַסן פון דער פרעמדער שטאָט. מיר האָבן געזוכט אַ נאַכטלעגער און זיך לסוף אָפגעשטעלט אין עפעס אַ בירשענק. קיין בעטלעך זענען דאָ נישט געווען, בלויז לאַנגע, ברייטע בענק אַרום דער וואַנט.

כ'בין געלעגן אויף אַ האַרטער באַנק, נישט אויסגעטוענערהייט, איבער־געדעקט איבערן קאָפּ מיט מײַן מאַנטל, און אַ גאַנצע נאַכט נישט צוגע־מאַכט מיט קיין אויג... זשיטאַמיר! בײַ מיר האָט דאָס דאָזיקע וואָרט אַן אַנדער קלאַנג. דאָ איז דאָך אַ מאָל געשטאַנען דאָס וויגעלע פון דער ייִדי־שער השכלה... און איך בין גאָר געקומען אַהער אין פּאָלק אַרײַן...

מײַנע „חברים“ זענען שוין דערפאַר פאַר מיר אויך געשלאָפּן... קעגן איבער מיר איז געלעגן אויסגעצויגן איינער פון די צוויי פּורמאַנעס מיט אַן אָפּן פינצטער מויל, ווי אַ שוואַרצע נאַרע, און געכראָפעט אויף אַ משונה־דיקן אופּן, גלייַך ווי עמעצער וואָלט אים פּסדר געהאַלטן אין ווערגן... איין מגושמדיקע האַנט איז אים אַראָפּגעהאַנגען אונטער דער באַנק ווי אַ פרעמ־דע, ווי אַ טויטע, און אין דער דאָזיקער פּאָזע איז ער אַזוי אָפּגעלעגן אַ גאַנצע נאַכט. אין דער פּרי האַט ער דורכגעשווענקט דעם האַלדז מיט אַ „פּוסה“ און ס'איז גאַרנישט קענטיק געווען, אַז דער דאָזיקער פּאַרשוין איז אַזא „בעל־תּוקע“ מיטן גאַרגל...

— העי, זעמליאק! — ווענדט ער זיך צו מיר ביים פרישטיק — זיי
 נישט אזוי פארדאגהט! נא, מאך א שנאָפּס, אַז דער רוח זאָל עס נעמען!...
 — אויפן ניקטערן האַרצן טרינק איך אַוודאי נישט... — ענטפער איך.
 — אַ שנאָפּס איז שטענדיק גוט, אַפילו אין מיטן נאַכט...
 — ס'האַט זיך אַיך, אַ פנים, געחלומט שנאָפּס די נאַכט: איר האָט
 זייער געשמאַק געכראָפּעט...
 — מיר האָט זיך גאָר געחלומט, אַז איך פאָר גאַלאָפּ רייטנדיק אויף
 מיין פּערדל. זאָל זיך אים גרינג שלוקעכצן דאָרט אין שטאַל...
 דער פרישטיקטיש אין שענק איז געווען פול אויסגעלייגט: ברויט,
 הערינג, וורשט, ביר, בראַנפן. עולם האָט געקייט אויף אַלע באַקציין.
 — דער לעצטער פרישטיק פון אייגענער פראַצע... — וויצלט זיך דער
 דאַמען־שניידער — מאַרגן עסן מיר שוין פון פאַניעס „קעסט“...
 און ווידער געטרונקען.
 — לחיים!
 — לחיים!

איך בין געזעסן אָן אַ זייט און געזופּט מיין בלאַס גלעזל טיי...
 זיגער 8 זענען מיר אַוועק מיט די קעסטלעך אויף די פליצעס אין די
 קאַזאַרמעס פון 17טן אַרכאַנגעלאָגאַראַדסקי פּיעכאַטע־פּאַלק אויף מאַסקאַוו־
 סקאַיאַ.

בררר... קאַלט אין די ביינער. נישט אויסגעשלאָפּן. עס איבלט עפעס
 פון אַלץ און פון אַלעמען...
 געקומען.

מיר בלייבן אויפן הויף פון די קאַזאַרמעס. עס נעמען זיך פאַרען אַרום
 אונדז סאָלדאַטן — קאַנצעלאַריע־שרייבערלעך. מ'מאַכט די „ראַזביווקאַ“².
 מ'שטעלט אונדז אויס אין באַזונדערע שורות לויט דער הייך. מ'שרייבט אָן

2 פונאַנדערטיילונג אין די ראַטעס.

מיט קרניד בני יעדערן אויף דער פלייצע א ציפער — צו וועלכער ראָטע. אויף מיין פלייצע שרייבט מען אָן א 9 — ניינטע ראָטע. עס פרייט מיך זייער און זייער! מיט מיר צוזאַמען פאלט אַרײַן אין דער זעלבער ראָטע בלויז איין יידל פון די דרײַ, אַ פּורמאַן — פּאַיאָס הייסט ער — טאַקע דער זעלבער, וואָס האָט שוין מיטגעפירט געלן וואָקס צום פּוצן די קנעפּ. בײַם דורכפירן פּאַרשיידענע פּאַרמאַליטעטן הער איך, אָ מײַן לאַנדסמאַן איז אַפילו נישט קיין „גראַמאַטנער“...

מיר זענען אַרײַן אין אַ קאַזאַרמע. אין די לאַנגע ריזיקע חדרים איז פּוסט. אַ פנים, דער עולם איז אַוועק אויף „זאַניאַטיעס“³. כ'הייב מיר אָן אַרומדרייען איבער די גרויסע אומגעלומפערט אויסגעצויגענע רוימען. עס קומט מיר אַנטקעגן דער „ראָטני“ — אַ קאַפיטאַן לויטן ראָנג — צוזאַמען מיט אַ געל-וואָנסיקן „וואָלני-אַפּרעדיעליאַיושטשיסיאַ“⁴. מ'בעמט מיך אויס-פרעגן — אַ פנים, מײַן באַזונדערער הילוך האָט זיי פּאַראַינטערעסירט. — טשעם זאַנימאַליס? — פּרעגט מיך דער „ראָטני“ גראַד נישט אויף „דו“...

— אין אַ רעדאַקציע.

— אַ זשורנאַליסט? — צעשמייכלט ער זיך פּאַרווונדערט.

— יאָ.

— אויב אַזוי, וועלן מיר דאָ קענען אַרויסגעבן אַ צײַטונג... — זאַגט

ער צום פּרייוויליקן אין שפּאַס.

— יאָ — רוף איך זיך אָן צום „ראָטני“ — אויב איר וועט זײַן

רעדאַקטאָר, וועל איך זײַן מיטאַרבעטער...

אַ געלעכטער.

דער „ראָטני“ און זײַן באַגלייטער האָבן מיך נאָך עפּעס אויסגעפּרעגט

3 איבונגען.

4 פּרייוויליקער.

5 מיט וואָס האָט איר זיך באַשעפּטיקט?

און — א מאַדנע זאָך! — מיין שטימונג איז געוואָרן אַ ביסל אויפגעהיי-
טערט. נישקשה, נישט אזוי שרעקלעך!

די ראַטע איז אָנגעקומען פון גאָס — מ'איז עס געווען אויף „פראַגול-
קאָ" ⁸, און עולם סאַלדאַטן איז געווען פאַררויטיקט און דערהיצט. ס'איז
געוואָרן אַ גוואַלדיקער טומל, אַ יריד. ס'האַט זיך צעטראָגן אַ באַזונדערער
ריח. ס'האַט געשמעקט מיט אמתער „סאַלדאַטשינאַ"...

דער „ראַטני" איז פון מיר אַוועק און צוזאַמען מיט אים די קורצע,
אזוי ווייניק דויערנדיקע ערשטע גוטמוטיקייט, וועלכע כ'האַב שוין מער
אין ראַטע קיין מאָל נישט אָנגעזען...

מיך מיט מיין „זעמליאַק" און נאָך אַ פאַר אַנדערע פריש אָנגעקומענע
האַט מען באַלד אַרײַנגעפירט צום קאַפטינאַרמוס אין שפייכלער. דער קאַפ-
טינאַרמוס — אַ פעט אויסגעפאַשעטער, אַן אָנגעפרעסענער, מיט קליינע
פאַרגאַסענע אייגעלעך און גראַבע, פעטע באַקן — אַלץ אויפן חשבון פון
דער ראַטע... — האַט אונדז אַרויסגעגעבן קאַזיאַנע מלבושים. כ'קוק אַן די
זאַכן, ווערט מיר קאַלט אין אַלע אַברים: עפעס אַן אַלט-פאַרלאַטעטער מונ-
דיר, און שטיוול — שרעקלעך גרויסע, מיט אומגעלומפערט ברייטע כאַלע-
וועס. כ'טו אַ מעסט אַן — זיי פאַלן פשוט פון די פיס אַראָפּ. בעט איך
אַנדערע, קלענערע, גיט ער מיר אַזעלכע קליינע, אַזעלכע שמאַלע — ממש
קינדערישע, וואָס הייבן גאָר נישט אַן צו קריכן אויפן פוס.
— די זענען שוין צו קליין — זאָג איך.

דער קאַפטינאַרמוס צינדט זיך אַן ווי אַ פּײַער. די קליינע אייגעלעך
ווערן אים נאָך מער פאַרלאַפן פון רויטקייט און ער צעבייזערט זיך:
— קיין זאָך טויג אים נישט! די — צו קליין, יענע — צו גרויס. נאָ,
אַט האַסטו דיר!

און ער טוט מיר ווידער אַ שמיץ די ערשטע, די וויאָרסטיקע שטיוואַ-
לעס.

— אָבער ווי וועל איך זיי קאַנען טראַגן? — פרוּו איך זיך ווייטער.
— שווייג, דו סעריאָק? איינער! — טוט ער אַ דונער מיט זײַן באַס-
קול: — אין קאַזאַרמע זענען נישטאָ קיין „חיהקעס“. פראַנטעווען ביסטו
אָהער געקומען?

נאָך דעם האָט מען אונדז געפירט אין באַד אַרײַן. איטלעכער האָט
געטראַגן זײַן פעקל קאַזיאַנע מלבושים און אין באַד האָט מען זיך שוין
געדאַרפט אַנטאָן מעשה סאַלדאַט. בײַ דער באַד האָב איך, אַגב, געהאַט די
געלעגנהייט זיך אַרײַנצוכאַפן אין אַ פּריוואַטע פאַריקמאַכערײַ און זיך לאָזן
אָפּשערן מיט אַ מאַשינקע. שנעל, שנעל זענען געפאלן אויף דער פּאָדלאַגע
פּאַסמעס פון מײַנע לאַנג נישט געשוירענע „ליטעראַרישע“ האַר...

כ׳האַב בעת-מעשה געלאַכט פון זיך אַליין אין געדאַנק:
„אַ חסידישע פּלה טוט עס נאָך דער חופּה, און איך בײַ דער „פאַר-
קנסונג“ מיט „פּאַניען“...“

אַז כ׳האַב שפּעטער אָנגעטאָן מײַנע „קאַזיאַנע“ מלבושים און אַ קוק
געטאָן אין אַ שפּיגל, האָב איך זיך נישט דערקענט: מײַן גאַנצע מענטש-
לעכע פיזיאָנאָמיע איז פון מיר פאַרשוונדן געוואָרן. די רויטע „אַקאַלאַזש-
קע“ פון מײַן „פּוראַזשקע“⁸ איז געווען אַ שאַרפע סתירה צום בלאַסן פנים,
וואָס איז נאָך בלאַסער און קרענקלעכער געוואָרן אין די לעצטע טעג. הײַנט
דער צעקנייטשטער, לאַנג „אויסגעידינטער“ מונדיר מיט די לאַטעס! די בריי-
טע גרינלעכע, געלאַטענע הויזן! הײַנט די שטיוול! טאַטע דערבאַרעמדי-
קער, ס׳אַראַ שטיוואַלעס! כאַטש נעם צו אַ שכן... אפשר אַ פּוד וועגן זיי.
פון וואַנען נעמט מען עס אַזאַ גראַבן, האַרטן לעדער — ממש בלעך! אַחוץ

7 גרויער, פּריץ.

8 היטל.

אַלעמען האָט זיך פון זיי געשפּירט אַ שאַרפּער, ביטערלעך־זויערער ריח — אַן אמתער „פּאָניע“־ריח... בלויז מיין שינעל — כאַטש אַ צו ברייטער, נישט אויסגעפּאַסטער, מיט אַ מאַסע פּאַלדן פון הינטן — איז געווען אַ שפּאַגל נײַער, מיט פּלאַמיק־רויטע שליפּעס אויף די אַקסלען און אַ גאַלדיק־געלן בולטן „17“ דערויף.

קאזארמע-גיהנום

עס האָט זיך געשטעלט אַ קאַלטער, אומהיימלעכער ווינטער מיט שאַר-
פע, שניידיקע ווינטן, מיט טיפע שנייען און שטאַרקע פּרעסט.
אין קאזארמע האָט מען די יונגע סאַלדאַטן — אַדער די „סעריאַקי“,
ווי די אַלטע פּלעגן זיי רופן — פּעסט גענומען אין דער אַרבעט. מ'האַט
פּסדר געלערנט און דרעסירט, געלערנט און דרעסירט אַן סוף און אַן
אויפהער.

וועקן פּלעגט מען גאָך אַ שטיק אין דער נאַכט, זיגער פיר, ווען הענער
אַפילו שלאָפן גאָך מיט אַראָפּגעלאָזטע קאַמען אין די וואַרעמע ווינקעלעך.
— ווסטאַ-אַט! — פּלעגט זיך דערהערן אַ גראַבער קול פון „דניע-
וואַלני“. און דער שלאָפּנדיקער עולם פּלעגט זיך באַלד מוזן מיט גוואַלד
אויפּטרייסלען.

אין צען-פּופּצן מינוט פּלעגט מען זיך מוזן אַנטאָן, איינזאַשן זיך און
שטעלן זיך צום „סמאַטר“ — יעדער איינער אין זײַן „וּוּוואַד“. בײַם
„סמאַטר“ פּלעגט מען אײַטלעכען בּוּדק זײַן און גוט אַרומקוקן, צי אַלץ איז
„פּאַ אַוסטאַווו“: צי דער מונדיר און הויזן זענען גאַנץ, צי די מעשענע קנעפּ
גלאַנצן, צי די קוילן-טעשלעך זענען נישט צעריסן, צי די „פּאַרטיאַנקעס“
אויף די פּיס זענען נישט שמוציק (פון אַ מענטשן, וואָס טראַגט שקאַרפּעטן,

האָט מען נישט געהאַלטן...), צי אין די אויערן איז נישטאָ קיין בלאַטע, צי אין די קעסטלעך הערשט אַרדענונג, צי די ביקסן זשאַווערן נישט, וכדומה.

אַ מאָל פלעגט דער „וווואַדני“ אַ קאַמאַנדעווע טאָן :

— שטאַני דאַלאַי...¹⁰

ס'האָט געהייסן, אַז מ'מוז תיכף פונאַנדערקנעפלען און אַראָפּלאָזן די הויזן און דער „אַטדיעלאַני“ פלעגט זוכן און גראַבלען אין די פעלדעלעך און אין די נעט, צי איז דאָרט נישט אַנגעקליבן קיין שמוץ... און איז וואָס בײַ עמעצן נישט געווען ווי עס געהער צו זײַן, האָט יענער געקריגן, אַלס פסק, „נאַריאַדן“¹¹ : שטיין בײַ נאַכט נאָך די „זאַניאַ“ טיעס“ אַלס „נאַטשנאַי“, אַדער צוויי שעה אונטער דער ביקס, צי גאָר ווערן אויסער דער ריי אַן „אַטשערעדנאַי“ — ס'הייסט די „דינסטמויד“ פון ראַטע... היינט ווי איז דען מעגלעך געווען צו זאָרגן, אַז אַלצדינג זאָל זײַן אין אַרדענונג, בעת ס'האָט קיין מאָל קיין צײַט נישט געקלעקט צו כאַפן דעם אַטעם אין די שווערע, פּינלעכע טעג פון פּסדרדיקער אַרבעט און איבונג. פלעג איך טאַקע כאַפן אַפטע „נאַריאַדן“. מילא, זײַן אַ „נאַטשנאַי“ בײַ נאַכט איז נישט געווען פון די שרעקלעכע זאַכן. מ'דרייט זיך אַרום מיטן „שטיק“¹² בײַם זײַט צווישן כראַפענדיקן עולם און מ'טוט גאַרנישט. בלויז וואָס מ'שלאָפט נישט אַ נאַכט... שטיין ווידער אונטערן ביקס איז אויך נישט געפערלעך. מ'שטייט איבער ווי עס איז די צוויי שעה. אמת, די קני ברעכן זיך פון שטיין ווי אַ סטרונע אין איין פּאַזיציע; אַבער פאַראַן נאָך ערגערע זאַכן... דאָס ערגסטע איז צו זײַן אַן „אַטשערעדנאַי“ — די „דינסט-מויד“ פון ראַטע... פון „זאַניאַטיעס“ באַפּרײַט עס נישט, און יעדע פּרײַע

10 די הויזן אַראָפּ!...

11 שטראַפן, פליכטן.

12 קינזשאַל.

רגע — אפילו די צוויי פרייע מיטאג-שעהען — מוז מען אוועקגעבן אויף וואַשן, רייניקן, שנייערן, טראַגן די „פאַראַשאַ“¹³ אַ מאָל 10 אַ טאַג, וכדומה. באַלד נאָכן „סמאָטר“ איז געגעבן געוואָרן אַ 15 מינוט צייט אויף „קיפּיאַטאַק“. מ'האַט געברענגט פון קיך ריזיקע טשייניקעס טיי, פּונאַנדער-געטיילט צו „סקיבקעס“ קאַזיאַנעס שוואַרץ ברויט, און זיצנדיק אויף די אַרויסגערוקטע קעסטלעך פון אונטער די נאַרעס, האָט מען געביסן און גע-זופּט, געביסן און געזופּט פון פאַרביקע, עמאַלירטע טעפּעלעך.

נאָכן דאָזיקן „פּרישטיק“ פּלעגט זיך דערהערן די קאַמאַנדע: „סטראַיט-סיאַ!“ מ'האַט זיך תּיכּף אויסגעשטעלט, פּלינק געדרייט מיט די קעפּ אויף „פּערווי — ווטאַראַי! פּערווי — ווטאַראַי!“ — און אַרויס אויף „פּראַגולקאַ“, אויפן ערשטן „שפּאַציר“ הייסט עס...

אין גאַס איז נאָך חושך, שטאַק פינצטער. קיין סימן נישט פון טאַג אויפן הימל. פון צווישן די וואַלקנס ווינקען נאָך וווּ נישט וווּ קאַלטע, מאַטע שטערן. מ'קריכט דורך נאַכטיקע גאַסן און מ'טרעט אויס די ערשטע טריט-צייכנס אויפן שניי. מ'קומט אויפן „זשיטני באַזאַר“ און אַ לאַנגע צייט שטייט מען און מען וואַרט, עס זאָל נעמען עטוואַס ליכטיקער ווערן. דער פּראַסט כאַפּט פאַר די פּיס און דער שטייענדיקער עולם צעטאַנצט זיך אויף די ערטער פון איין פּוס אויפן אַנדערן.

און פּלעגט נאָר נעמען טאַג ווערן, פּלעגט מען זיך באַלד נעמען צו אונדז.

מיין לערער, וועלכער האָט מיך געלערנט מאַרשירן, איז געווען אַ גרוזינער, אַ צוויי-בענדלדיקער, אַן אונטער-אַפּיציר. ער איז געווען זייער אַ הויכער, אַ שלאַנקער, מיט אַ לענגלעך רויט און צעפּאַקט פנים און שוואַרצע, אייביק בייזע, גליַענדיקע אויגן. דער דאָזיקער גרוזין פּלעגט נעמען אין זײַן רשות מיין „וּוואַד“ און ס'פּלעגט אוועקגיין אַ מאַטערניש.

13 צעבער צו שמוץ.

א יאגעניש און א פלאגעניש. נישט קוקנדיק אויף דער קעלט, פלעגט מען זייער גיך זיך באגיסן מיט שווייס איבערן גאנצן קערפער... און וואס מער פארמאטערט מען איז געווען, אלץ אפטער האט ער געקאמאנדעוועט: „ביע-גאם!“ און געטריבן דאס יונגווארג ווי די רוחות. איז נאך ווייניק געווען דאס לויפן היין און צוריק, האט ער באפוילן צו דרייען זיך, לויפנדיק, אין א קרייז — אזוי אז עס האט פשוט פארפעלט אטעם. איין מאל בין איך ביי אזא געדריי פשוט אומגעפאלן פון גליטשיקייט — האט מיר מער נישט געפעלט!

— סלויט נייע כאצעס אטעצעסטווי? — איז ער צו מיר צוגעלאפן און געדונערט אויף זיין גרווינישן אקצענט. — יא טעבע פאקאוו!¹⁴
און מיט אמתן סאדיזם האט ער מיך גענומען יאגן נאך אין א פיל קלענערן קרייז, געיאגט און געטריבן: „ביעגאם! ביעגאם!“ אן אויפהער, אן סוף — אזוי אז כ'בין ווידער אומגעפאלן... און ווידער דאס אייגענע יאגעניש אינעם קרייז. דאס יאגעניש האט גאר קיין ברעג נישט געהאט, פונקט ווי דער קרייז גופא...

דער דאזיקער גרויזן האט געהאט א באזונדער שוואכקייט צו פיניניקן ייִדן, און די פאר ייִדן, וואס זענען צו אים אריינגעפאלן ביים מארשירן, האבן פון אים שטענדיק געהאט געברענטע צרות. איין מאל אין א זונטיק-טאג, א שטייגער, קומט ער צו צו מיר פלומרשט „אין גוטן מוט“ און פרעגט:

— סקאזי, פאצעמו טווא? פרעדקי אובילי כריסטא? ...¹⁵
— כ'בין דערביי נישט געווען... — ענטפער איך אין שפאס.
— עך, ווי זידי! — טוט ער מיר א רוק אונטער א געביילטע פויסט.

14 ווילסט נישט דינען דעם פאטערלאנד? איך וועל דיר ווייזן!
15 זאג, פאר וואס האבן דינע אבות געהרגעט כריסטוסן?

דאָס שטענדיק רויטע פנים זיינס איז נאָך מער צעצונדן געווען פון זונטיק־
דיקן בראַנפן און רציחה.

כװאַלט בעת־מעשה געשווירן, אַז בײַ זיך אויף קאַוקאַז, בײַם קאַזבעק
דאָרט, האָט ער שוין אין זײַן לעבן נישט איין מענטשן אַדורכגעשטאַכן
די ברוסט מיטן קינזשאַל. כװאַב עס געזען אין דעם ווילדן פּײַערל פון
זײַנע גיהנומדיקע אויגן...

און ווײַל כװאַלעג אים אַ מאַל ענטפערן — נישט בײַ „זאַנאַטיעס“,
חלילה — מיט אַ מענטשלעך לשון, אַ ביסל שטאַלצער ווי אַנדערע — פּלעגט
ער מיר דערפאַר בײַם מאַרשירן שענקען מער „אויפּמערקזאַמקייט“ ווי אַלע־
מען אין „ווּוואַד“, און מײַן גיין, מײַן שטיין, מײַן לויפן — אַלע מײַנע
באַוועגונגען בײַם מאַרשירן האָבן געמוזט זײַן אַזוי ריין, אַזוי גענוי —
ממש מוסטערהאַפט! אַזוי האָט ער געוואַלט, מײַן לערער! אַלע ווײַלע
פּלעגט ער עפעס אַ זאַג טאָן אויף מײַן אַדרעס — אַ זידלואַרט, צי סתּם
אַ געשריי:

— זורנאַליסט, וויסע נאָגו!!

— זורנאַליסט, רוקי נאַ ביעג!

— זורנאַליסט, רוזיאַ!

— זורנאַליסט, דוראַקאַ וואַליאַעס!...

אַ מאַל פּלעגט ער נאָך דערבײַ ווײַזן פּלומרשט אַ פּריילעך פנים, אָבער
דאָס איז מער געווען פון הנאה וועגן, וואָס בײַ זײַנע קרבנות פּלען אַזש
פּונקען פון די אויגן...

דאָס פּלעגט אַלץ געשען אויפן „זשיטני באַזאַר“, אויף „פּראַגולקאַ“ —
טאַג־אַיִן, טאַג־אויס. דעם דאָזיקן „באַזאַר“ מיט זײַנע הײַזער, שורות קראַ־
מען און מאַרקבײַדלעך האָב איך פּײַנט געקריגן ווי אַ קללה... אַלץ איז דאָ
געווען ווי אויף צו להכעיס.

געקומען פון „פּראַגולקאַ“ — ווידער צו דער זאַך: ביקס־איבונגען. דאָ
איז שוין געווען אַן אַנדער לערער: אַ רוס, אַן אמתער קאַצאַפּ פון טולאַ,

א יעפרייטאָר. דער דאָזיקער לערער איז שוין געווען אַ סך מילדערער ווי דער גרויזן, כאָטש פון צייט צו צייט פלעגט ער אויך אַרײַנפאלן אין אַן אמתער פוריע, אין אַ תאוּוה צו פיניקן די קרבנות זײַנע — די „סעריאַ-קעס“... ווער ווייסט, אפשר איז עס דאָ בײַ די אַלע „אַלטע“ געווען אַ מין נקמה דערפאַר, וואָס מ'האַט זיי דאָ אויך אַ מאָל געפײַניקט? ... פון דעסט-וועגן פלעג איד אַ מאָל פאַר אַ פאַפיראַס, אַ מאָל פאַר אַ קליין הלואהלע קויפן זײַן גוטמוטיקייט; אָבער איין חסרון האָט ער געהאַט: ער פלעגט תיפף פאַרגעסן... כאָטש האַלט אַ גאַנצן טאַג אין איין געבן...

אויך די ביקס-איבונגען פלעגן קיין נחת נישט פאַרשאַפן. די הענט פלעגן ממש פאַרחלשט ווערן פון די פלערליי איבונגען. דאָס ערגסטע איז געווען, אַז מ'פלעגט נעמען „נאַ קאַלקו טשוטשעלאַ“¹⁶. צו אַ געשטעל אַזאַ איז געווען צוגעשלאָגן אַן אַנגעשטאַפּטער זאַק מיט היי און קעגן דעם פלעגט מען עס דאַרפן פעכטן. די דאָזיקע פעכטערײַ קעגן היי-זאַק איז, אַ פנים, געווען שווערער ווי קעגן אַ לעבעדיקן שונא... ווייל קעגן אַ לעבעדיקן שונא דאַרף מען דאָך נישט האַלטן די ביקס אין אַלערליי פעדאַנטישע פאַזיציעס, אויסגעמאַסטן ווי מיט אַ פאַדעם. דאָס פעכטן אַ 15-20 מינוט איז גענוג געווען, אַז עס זאָל הייס ווערן ווי אין גיהנום און אויפן שטערן זאָלן אַרויסשלאָגן אַנגסטן, ווי אַ מינוט פאַרן שטאַרבן... היינט ווער שמועסט נאָך, אַז דער „גאַספּאַדין אוטשיטיעל“ איז דעמאָלט גראָד געווען צו דיר נישט גוט אויפגעלייגט, איז די דאָזיקע פעכטערײַ פאַרלענגערט געוואָרן און זײַן קאַמאַנדע איז געווען קאַמפּליצירטער, אַ שטייגער:

— ס'פּראַוואַ קאַלי, ס'לעוואַ קאַלי, וופּעריאַד קאַלי, נאַזאַד קאַלי, ס'ווער-כו פריקלאַדאַם בעי!!!...

אוי, ווי הייס! ווי הייס!... אַ קאַלכאויוון!...

געענדיקט מיט מזל מיט דער ביקס — נעמט מען זיך צו גימנאַסטיק:

א ביסל לייכטע באוועגונגען, אדער לייכט־אטלעטיק — עפעס א סאקאלטיק־
 סיסטעם — מילא, אדרבה, א ספארט־ענין. פאר וואס נישט? אבער די
 דאזיקע מענטשלעכע גימנאסטיק פלעגט לאנג נישט דויערן — מ'פלעגט
 זיך נעמען צו מאשינען! עפעס פלערליי משונהדיקע פלים, ווי פאר צירק־
 אקראבאטן: פאראלעל־"ברוסיעס" — אזא מין געשטעל, אויף וואס מ'שטעלט
 זיך אויף די הענט; רינגען אויף שטריק צום הייבן זיך; א לייטער צום
 קריכן מיט די הענט פון הינטן אויף די שטאפלען ארויף; א "טורניק"¹⁷
 אויף צו דרייען זיך איבער דעם און מאכן דערביי פלערליי גיהנומשע
 ווילדע קונצן (נישט איינער האט שוין דערביי דעם קאפ צעשפאלטן...);
 א הויך פארלייגטער שוור צום שפרינגען איבער דעם; א העכער צוויי־
 מעטער־לאנגע, הויכע, הילצערנע "קאבילע"¹⁸ אויף איבערצוטאנצן לענג־
 אויס פון הינטן אזש איבער איר קאפ אריבער... און נאך אזעלכע מיני
 מכשירים.

דריי זאכן האב איך בשום־אופן נישט געקאנט מאכן: אליין זיך א
 שטעל טאן אויף די הענט אויף די פאראלעל־"ברוסיעס" און שטיין בלייבן
 אין דער דאזיקער פאזע א געוויסע צייט; דאס צווייטע — איבערשפרינגען
 איבער דער גאנצער "קאבילע"; דאס דריטע — "סאלטא מארטאלע" איבערן
 "טורניק"... אויף די "ברוסיעס" פלעגט מען מיך מוזן אונטערשטופן און
 צוהאלטן; אבער מיט א כיוון, כלומרשט אין שפאס, פלעגט מען מיך שוין
 האלטן אזוי לאנג מיטן קאפ אראפ, אז כ'האב איבערגעלעבט בעת־מעשה
 איובס יסורים... אויף דער "קאבילע" ווידער פלעגט מען מיך כסדר יאגן
 און יאגן, נאך א מאל און נאך א מאל; אבער אומזיסט, כ'פלעג העכסטנס
 בלייבן זיצן רייטנדיק אויפן מיטן רוקן — און ווידער דאס אייגענע, פון
 סיני געלאפן... ביי דעם "סאלטא מארטאלע" פלעגט זיך אויך מיט מיר

17 איינערער דראנג.

18 קליאטשע.

אפטאן חושד... גיי באווייז אַזא מין אַקראַבאַט־שטיק ווי אַנידערזעצן זיך אין דער הייך אויפן „טורניק“, פאַרלייגן די הענט אויף דער ברוסט און אַ וואָרף טאָן זיך אויף הינטן מיטן קאַפּ אַראָפּ און אונטן שטיין בלייבן אויף די פיס!... פלעגט מען מיך פשוט מיט גוואַלד פון הינטן אַ שלעפּ טאָן פאַרן מונדיר און כ'פלעג דערביי שיער נישט געניזוקט ווערן...

אין גרונט בין איך ביי דער „קאַבילע“ אפּשר נישט אַזוי שטאַרק שול־דיק געווען ווי מיינע משונהדיקע שטיוואַלעס! ווי הויך איך פלעג זיך נישט פאַרמעסטן, ווי שטאַרק איך פלעג נישט מאַכן דעם „טאַלטשאַק“¹⁰, פלעגן מיך מיינע אומגעלומפערטע שטיוול אַראָפּשלעפּן, ווי שווערע גע־וויכטער אויף אַ שאַנקזייגער... נאָר גיי דערצייל „נאַטשאַלסטוואָ“! גיי טענה זיך אויס, אַז מען טאָר גאָר קיין מויל נישט עפענען, ווי אַ שטומער אויטאָ־מאַט... נישט איין מאָל האָב איך שוין געהאַט באַשלאַסן צו קויפּן אַ פאַר אייגענע, לייכטערע, שטיוול און ווערן „לייטן גלייך“; אָבער דעם דאָזיקן געדאַנק האָב איך אָפּגעטריבן: סטייטש, גיין זיך „איינפונדעווען“ אין קאַזאַרמע? ווערן דאָ אַ היימישער? צו וואָס און צו ווען! איך בין דאָך נאָר אַהערגעקומען אויף אַהיימצוגיין אַלס „ערשטער לגאַטניק“... איז מילא, וועל איך נישט נושאַחן זיין אַלס סאַלדאַט; זאָלן זיין נישט קיין שטיוול,

נאָר שטיוואַלעס — די קאַזאַרמע וועט מיר שוין נישט ליבער ווערן...

נאָך גימנאַסטיק פלעגט קומען „סלאָוועסנאַסט“. דאָס איז געווען די איינציקע זאַך, וווּ איך בין געווען „אויפן פערדל“. דאָ האָט זיך קיינער נישט געקאָנט פאַרגלייכן מיט מיר; דאָ האָב איך אָן אַלעמען נקמה גענו־מען... ביי אַנדערע פלעגט בעת מעשה קאַפען ממש אַ שווייס איבערן שטערן, פונקט ווי ביי מיר ביי דער „קאַבילע“... קיינער אין מיין גרופּע האָט אַזוי שנעל און גענוי נישט געענטפערט ווי איך.

דער לערער שטעלט פראגע נאך פראגע. א שטייגער :

— טשטאָ טאַקאָיע זנאַמיאַ? ²⁰

— טשטאָ טאַקאָיע פריסיאַגאַ? ²¹

— טשטאָ טאַקאָיע סאַלדאַט?

און נאך און נאך אַזעלכע שאלות פון אַ מיליטער־בראַשור.

פלעגט ער אַ ווינק טאָן צו אַ פויער, למשל — אַפילו צום גרעסטן בריה ביים לויפן און טאַנצן — פלעגט זיך יענער אויפשטעלן ווי אַ לעמע־לע, הילפלאַז, הכנעהדיק און פלעגט נעמען שטאַמלען, ווי איינער, וואָס פאַרגעסט דאָס לשון. כ'פלעג בעת־מעשה קוקן מיט טריומף און אויסהערן, ווי דער לערער שיט מיט זילזולים — וואָס עס קומט אים נאָר אויף דער צונג :

— באַלואַן! דיין קאַפּ איז אָנגעפילט מיט מיסט! אַזאַ הילצערנעם קאַפּ ליינט דאָך נישט צו טראַגן אויף די אַקסלען... מער ווי קאַשע פּרעסן קאַנסטו דאָך נישט... באַלואַן!

און אַ ווינק טוענדיק צו מיר, פלעגט דער לערער אַ זאָג טאָן :

— סקאַזשי יעמו, עטאַמו באַלואַנו! ²²

פלעג איך זיך פלינק אַ הייב טאָן פון מיין אָרט און אַפּזאַגן מעכאַניש די תשובה ווי אַ ייד, אַ שטייגער, „אשרי“...

און איז מען געקומען אין „סלאָוועסנאַסט“ צו די כללים פון פעלד־דינסט, האָב איך די „תורה“ באַלד תּופּס געווען ווי אַן אמתער פעלדמאַר־שאַל... איך האָב אַלצדינג געדענקט אויסנווייניק, נאָך בעסער פון „גאַספּאַ־דין אוטשיטיעל“, וועלכער פלעגט ביים אונטערריכט אַרײַנקוקן כּסדר אין דער מיליטערישער בראַשור.

20 וואָס איז אַזוינס אַ פּאַן ?
21 וואָס איז אַזוינס אַ שבועה ?
22 זאָג אים, דעם דאָזיקן גולם.

פאניע גנב

אבער די „סלאוועסנאָסט“ פלעגט לאַנג נישט דויערן און מיין „העל-
דישקייט“ פלעגט תיכף פון אַלעמען פאַרגעסן ווערן אין די פלערליי עינזייים
פונעם גאַנצן טאַג...

„נא שטיקי“ מיט די גלאַנציקע לעפל...

זייגער 1 דערהערט זיך דער סיגנאל צום „אַביעד“²³ צוויי פרייע שעהען האַבן מיר, יונגע סאַלדאַטן — גאַנצע צוויי שעה. עס ווערט אַ גערודער. עולם לאַזט זיך אַוועק אין דער באַזונדערער עסשטוב — אַ לאַנגע געביידע, אינעווייניק אָן אויונס, אָן אַ הילצערנער פאַדלאַגע, קאַלט, חושכדיק — אַזוי אַז מ'מוז דאָרט טראַגן אויף זיך אַנגע-וואַרפן די שינעלן. מ'טיילט די „פאַרציעס“ — שטיקלעך פלייש, אויסגע-טאַפטע, אויסגעקילטע, פיצלעכווייז אַרויפגעשטאַכענע אויף הילצערנע שטע-קעלעך...

אַפגעגעסן דאָס פלייש ציט מען אַרויס פון די כאַליעוועס די קורצע אַבער ברייטע, פאַליטורטע, קאַלירטע, גלאַנציקע לעפעלעך און מען וואַרט דערמיט ווי מיט די שטיקעס פאַר אַן „אַטאַקע“... אַז מ'ברענגט די קופערנע בעקנס מיטן „באַרשטש“ („באַרשטש“ האָט געהייסן נישט נאָר קאַפּוסטע, נאָר אַפילו לאַקשן און רייז, ווייל אַלץ האָט אין זיך געהאַט אַ געוויסע זויערקייט) — פאַלט מען צו צו דעם ווי די הונגעריקע וועלן. מען עסט שטייענדיקערהייט, זאַלבע זיבן-אַכט פון אַ בעקן. אַ געיעג, אַ כאַפּעריי. ווער ס'איז מער בריה, מאַניפּולירט פלינקער מיטן לעפל. ס'ווערט אַ כליוסקעריי, ווי אין אַ חזירים-שטאַל... נאָכן „באַרשטש“ ברענגט מען קאַשע. קאַשע —

23 מיטאַג.

דאס איז אין קאזארמע א זאך פון באזונדערן רייץ. די שווארצע גרעטשענע קאשע פלעגט גוט געשמאלצן ווערן און איז באמת געווען גאנץ נישקשה-דיק. ווערן ביי אלעמען די נעזער אויסגעשפיצט, די אויגן צעגלאנצן זיך ווי ביי ראמאנסירנדיקע קעץ... צו קאשע עסן דארף מען שוין זיין אן אמתער ספעציאליסט. דער יונגער, דער „סעריאק“, וועלכער ווייסט נישט, שטעקט אריין זיין לעפל און שעפט אן וואס פולער, מיינענדיק, אז דער-מיט באווארנט ער זיך... דערפאר אבער, איידער ער עסט אויף דעם פולן לעפל, איז שוין דער בעקן אויסגעליידיקט. דער אמתער קאשע-עסער — דער „אלטער“ — כאפט פריער צוויי-דריי מאָל (ס'ווענדט זיך ווי גרויס דער אַרומיקער „שונא“ איז...) צו ביסלעך, טוט שנעל אַ שלינג איין, גאָר-נישט קייענדיק קיין סך, און דאָן באַווייזט ער נאָך אַרייַנצושטעקן דאָס לעפל, און ערשט איצט טוט ער אַ געם-אַן פול מיטן אויג... האָט ער אַ קיימאלן אַ צוויי-דריי ביסלעך מיט אַ פולן לעפל, נישט ווי דער „סעריאק“, דער שלימזל, וואָס קען נישט די „מלאַכה“...

וועגן קאשע גייען אום אין ראַטע פאַרשיידענע ווערטלעך.

— וואָס טוט אַ סאַלדאַט נאָך קאשע? — פּרעגט איינער.

— ער לעקט אָפּ דאָס לעפל — ענטפערט אַ צווייטער.

— בראַוואַ! מאַלאַדיעץ! — הילכט אַרום טיש.

— וואָס טוט אַ סאַלדאַט אַז ער איז הונגעריק נאָכן „אַביעד“?

— קײַט ער די ערד... — קומט אַן ענטפער.

— בראַוואַ! בראַוואַ!

דאָס חכמהט מען זיך, פאַרשטייט זיך, נאָכן עסן, בעת די בעקנס שטייען

שוין לידיק און מ'קאן זיך שוין פאַרגינען אַ וואַרט אויסרעדן.

נאָכן „אַביעד“ זופט מען ווידער „קיפּיאַטאַק“ און ווער עס האָט אַ פאַר

גראַשן, פונדעוועט זיך אַ שטיקל „דאַרע קישקע“ אָדער „סאַלאַ“ פון דער

סאַלדאַטישער „טשאַינאַיאַ לאַוואַטשאַק“ און דערקאַפט זיך ערשט דאָס האַרץ

נאָך דער בהלה בײַם „אַביעד“.

אין די זעלבע צוויי פרייע שעה מוז מען אויך לאַטען די צעריסענע מלבושים, רייניקן די ביקס, פּוצן די מעשענע קנעפּ און נאָך אַזעלכע מלאַ-כות, פּדי באַגינען ביים „סמאַטר“ נישט צו כאַפּן אויפּן ניכטערן האַרצן קיין „עליה“...

מען באַווויזט נישט אויסצוגלייכן די גלידער און שוין ווידער — אַ קאַמאַנדע :

— סטראַטיסיאָ!

ווידער די ביקס, ווידער אַלערליי איבונגען. דאָ שטיי, דאָ פאַל! און ווידער „פּראַגולקאַ“. געגאַנגען, געלאָפּן. אַזוי ביז זייגער 7 אין אַוונט. דע-מאַלט רופט דער סיגנאַל צו „וויצעטשערע“ — צו אַ שיטערן קרופּניק (אויך אַזאַ מין „באַרשטש“) פון די רויטע קופּערנע בעקנס. פאַרשטייט זיך, אַז דעם הונגער קאַן עס נישט שטילן, און ווער עס קאַן זיך נאָר דערלויבן, דער לויפט אין סאַלדאַטישן געוועלבל נאָך אַ פּונטל „קאַלאַטש“²⁴ און דערכאַפט זיך דאָס האַרץ.

בכלל איז דער סאַלדאַט תמיד הונגעריק. דאָס אַרבעטן אָן אַ שיעור אויף אַלע פּלים, דאָס לויפעניש און יאַגעניש אין דרויסן ביי דער „פּראַ-גולקאַ“ רייצט דעם אַפעטיט און דערפאַר טאַקע האַט ער אַ קישקע אָן אַ דעק און הערט אויף צו עסן נאָר דעמאַלט, ווען ס'איז שוין נישטאַ... ער איז אַזוי ווי אַ פּערד, וואָס עסט פון אַ טאַרבע און הערט קיין מאַל נישט אויף צו קיינען פּלומן זיינע נאַזלעכער שפירן אונטן דעם „אַבראַק“... און די אַלע — אייגנטלעך דאָס רוב — וועלכע באַקומען נישט פון דער היים קיין פאַר רובל, געפינען זיך טאַקע אין אַ מצב פון כראַנישן הונגער, ווייל די קאַזיאַנע פענסיע פון אַ גאַנצן חודש קאַן קוים קלעקן אויף איין שנאַפּס מיט „דאַרע קישקע“ צום פאַרבייסן...

24 ווייס ברויט.

מען זינגט לידער...

נאך דער וויעטשערע הייבט זיך אן א סדרה פון זינגען. דעם גאנצן יונגן עולם — די „סעריאקעס“ — קלייבט מען צונויף אין א קופע אין מיטן קאזארמע. אן אונטער-אפיציר גיט א קאמאנדע: „טאפטשיס נא מיס-טיע — מאַרש!“²⁵ און מען הייבט זיך אן צו וויגן זיך אויף אן אַרט פון איין פוס אויפן אַנדערן: „ראז-דוואַ! ראז-דוואַ!“ און דער „זאָפיעוואַלאַ“²⁶ אין סאַמע מיטן הייבט אן אויף א פאַרצויגענעם קולכל צו לאָזן טענער. לויט אַ צייכן מוזן אַלע אונטערקאַפּן און מיטזינגען. צי דו ווילסט יא, צי דו ווילסט נישט — מוזסטו אָפּן האַלטן דאָס מויל און העלפן דעם „כאַר“. אַפט פלעג איך אָפּן האַלטן דאָס מויל און נישט זינגען: ס'פלעגן מיך עקלען די באַנאַלע סאַלדאַטישע לידער. אָבער דער אונטער-אפיציר האָט געוואָרפן אויף מיר אן אויג און פלעגט פשוט אונטעררוקן אן אויער, צי מ'הערט עפעס פון מיר אַ טאָן...

— אַרי נאָ ווּסיו גלאַטקו!²⁷ — פלעגט ער מיר אַרײַנשרײַען.
 פלעגט נישט העלפן און כ'פלעג שוין מוזן מיטזינגען. דאָס דאָזיקע וויגעניש אויף אן אַרט און דאָס זינגעניש פלעגט דויערן אַ שעה צײַט

25 טרעט אויף אן אַרט.

26 פאַרזינגער.

27 ריטשע אויפן גאַנצן שלינגער דינעם!

לערך. די לופט פלעגט פשוט פארהילכט ווערן פון די מגושמדיקע קולות. צווישן די פיל באנאלע סאלדאטישע „פיעסניעס“ פלעגן זיך אבער אויך דורכווארפן שיינע הארציקע אוקראינישע מאטיוון וועגן דניעפר און די ברייטע אוקראינישע סטעפעס. עפעס איין ליד האב איך אפילו דערקענט — ס'איז געווען פון שעווטשענקאס „קאבזאר“ (אין ראטע זענען געווען א סך אוקראינער). דעמאלט פלעג איך שוין נישט „שווינדלען“ און פלעג מיט זינגען זייער גערן.

כ'פלעג באמערקן, אז ביים זינגען פלעגן א סך אריינפאלן אין דער אמתער שטימונג. די פאנטאזיעס פלעגן זיך צעשפילן און מ'פלעגט זיך, א פנים, דערזען אויף די היימישע דארפישע פעלדער צוזאמען מיט די בליענדיקע, לאכנדיקע מיידן...

נאך די דאזיקע „פאעטישע מינוטן“ פלעגט מען זיך „סטראיען“ צו „פאוייערקא“ און דער פעלדפעבל פלעגט דערביי אויך פארלייענען די ביולעטינען פון פאלק-קאמאנדיר מכוה אלע מיליטערישע נייעסן פון גאר-ניזאן. ווער פאר וואס ס'איז באשטראפט געווארן, וועלכע ענדערונגען עס זענען פארגעקומען אין שטאב אד"גל.

פון דער „פאוייערקא“ פלעגט מען זיך לאזן צו דער איקאנע, צום אונט-געבעט. דא פלעגן אויך מוזן ביזיין אפילו די נישט-פראוואסלאוונע, ווייל באלד נאכן אונט-געבעט פלעגט מען אויך זינגען מיט גראבע, פייער-לעכע טענער: „באזשע, צאריא כראני!“

פון דער „איקאנע“ פלעגט מען זיך צעגיין שוין פריי, לחלוטין פריי. אבער דער זייגער איז שוין נאך 9 און דער גאנצער קערפער איז אזוי מוראדיק צעבראכן, אז קוים וואס די פיס פלעגן זיך צושלעפן צום געלעגער אויף דער נארע. איך פלעג א וויילע בלייבן זיצן אויף דער נארע און קלערן וועגן פארגאנגענעם טאג ווי וועגן אן איבערגעקומענער סכנותדיקער קראנקהייט...

10 א זייגער איז שוין דער עולם געלעגן אויף די נארעס, אויסגעלייגט

איינע געבן די אנדערע אין ענגשאפט, ווי געפרעסטע הערינג. אייגנטלעך איז עס געווען איין לאנגע נאָרע איבער דער גאַנצער לענג פון וואַנט און די געלעגערס זענען געווען האַרט צוגערוקט איינע צו די אנדערע מחמת ענגשאַפט, און אַז דער עולם איז געלעגן, האָט עס אויסגעזען ווי איין ריזיק געלעגער, ווי איין איבערגעדעקטע גרויע מאַסע מיט אַ שורה קעפּ בײַ דער וואַנט. איבער די לאַנגע, ריזיקע חדרים פון דער קאַזאַרמע האָט זיך אויפֿ- געהויבן אַ ווילדע כראַפּעריי פון אַפענע מיילער.

ליגנדיק איינגעפרעסט אין דער דאָזיקער געדיכטעניש אויף דער נאָרע, האָב איך נישט איין שלאַפּלאַזע נאָכט איבערגעלעבט. ס'איז פשוט נישט געווען מיט וואָס צו אַטעמען. ס'האָט געאיבלט ווי אַ מין טשאַד... די פאַר- פעסטעטע לופט איז אַריינגעדונגען אין די לונגען און געשטיקט און גע- וואַרגן... וואָס ווייטער אין דער נאָכט, אַלץ ערגער איז געוואָרן, אַלץ אומ- דערטרעגלעכער. איך פלעג אויפֿרייסן די אויגן, זיך אנידערזעצן און קלערן, ווי ראַטעוועט מען זיך, פּדי נישט דערשטיקט צו ווערן. ס'איז געווען, ווי דער רוס זאָגט: „כאַט טאַפּאַר פּאַויעס“...²⁸

נישט איין מאָל האָב איך זיך אין מיטן נאָכט אַראַפּגעכאַפט פון האַרטן געלעגער, אַרויפגעוואָרפן אויף די אונטערוועש דעם שינעל, אַריינגעשטעקט די פיס אין די שטיוול (צו מיינע גרויסע שטיוואַלעס פלעג איך בײַם אַנטאָן גאַרנישט דאַרפן צורירן מיט קיין האַנט...) און אַרויסגעגאַנגען אַ ביסל אויפן קאַזאַרמע־הויף דורכצולופטערן די לונגען.

מיינע דאָזיקע „וויזיטן“ אין דער קאַלטער פּראַסטיקער נאָכטלופט האָבן געבראַכט דערצו, אַז איין פּרימאַרגן דערפיל איך ווי עס פיבערט מיך און דער קאַפּ טוט מיר וויי.

געלויבט און געאַכפערט איז דער באַשעפער פון הימל און ערד —

28 כאַטש הענג אויף אַ האַק.

כ'בין קראַנק געוואָרן! ווי גליקלעך איך בין — כ'בין באמת קראַנק גע-
וואָרן! איך לאַך איצט פון אַלעמען!...

באַלד אין דער פרי האָב איך זיך פאַרשריבן אין „אַקאַלאַדאַק“²⁹ און
בין אוועק אַהין מיט אַ קאַמאַנדע חולאים (אַפילו קראַנקערהייט מוז מען
גיין „פאַ אַוסטאַוו“...).

אין „אַקאַלאַדאַק“ מעסט מיר אַ פעלדשער צוויי מאָל אַפ די טעמפּעראַ-
טור (דאָס ערשטע מאָל האָט ער מיר עפעס נישט געגלייבט) און אַ נס איז
טאַקע געשען — איך האָב היץ! עס פיקט זיך מסתמא אָן אַנגינע. אין האַלדז
ווערט מיר אַלץ ענגער. עס באַטראַכט מיך נאָך דעם דער פאַלק-אַרצט און
נאָך דעם זעלבן טאַג שיקט מען מיך אַפ אין מיליטערישן לאַזאַרעט אַרײַן,
וואָס ליגט אויף די בערג ביים טײַך טעטערעוו.

29 פאַלק-אַמבולאַטאַריום.

אין לאַזאַרעט

איך ליג שוין נישט אויף קיין נאַרע, נאַר אויף אַ זויבער־ווייסן שפּיט־טאַל־געלעגער. איך רו מיר אויס די ביינער. כ'האַב נאָך קיין מאָל נישט אַזוי ליב געהאַט די מנוחה, ווי איצט. דער געדאַנק וועגן דער קאַזאַרמע האָט מיך איצט, אין סאַלדאַטן־שפיטאַל, געמאַכט פשוט שוידערן. ס'איז מיר איצט געוואָרן קלאָר און פאַרשטענדלעך, פאַר וואָס מ'וויל זיך אַרויסדרייען פון „פּאַניען“, פאַר וואָס מ'טוט זיך אָן פלערליי מומים, פאַר וואָס, למשל, מען מאַכט זיך מיט אַ פוס קירצער, מ'האַקט זיך אָפּ פינגער פון פוס אָדער פון האַנט, מ'נעמט זיך אַרויס גאַנצע 14 ציין, וכדומה... כ'האַב איצט מיט־געפילט די אַלע, וואָס האָבן אַזוי געטאַן, אַבי זיך אַרויסצודרייען פון אונ־טער „פּאַניעס“ שווערע, בלאַטיקע שטייול —

בין איך מיר אַזוי געלעגן און געבענטשט יעדן טאָג פון מײַן קראַנק־הייט.

אַבער ווי לאַנג לויערט דען אַן אַנגינע? — אין אַן אַכט טעג אַרום איז שוין געווען נאָך איר.

איך בין אַראָפּ פון בעט און גענומען אַרומקריכן איבער די לאַנגע שפיטאַל־קאַרידאָרן. סאַלדאַטן האָבן גערעדט וועגן „קאַמיסיעס“ און גע־חלומט וועגן פּרייַ ווערן... איין ייִדל, זע איך, שייַנט פאַר נחת: דאָס האַרץ, בײַ אים, זאָגט ער, קלאַפט ווי אַ ניימאַשין... אין אַ פאַר טעג אַרום דאַרף

ער דאָ שטיין אויף „קאָמיסיע“ און ער האָפט זיכער באַפֿרייט צו ווערן.
אַ צווייטער באַרימט זיך מיט זײַנע קראַנקע לונגען, אַ דריטער — מיט אַ
נירן־אַנטצינדונג, אַ פּערטער — מיט אַ צווייטן אויפן שטערן... — אַלץ
גליקלעכע מזלות!...

איין פעלדשער פון שפיטאַל — דערציילט מען מיר — האָט אַזעלכע
„פּראַשקעס“ צום האַרצן, פון וואָס מען קאָן קריגן אַ „ווייסן בילעט“... דער
דאָזיקער פעלדשער האָט טאַקע נאָך דעם מיט מיר אַליין גערעדט און מיך
בשתיקה צוגערעדט צו זײַן „סגולה“. איך האָב אָבער נישט געוואָלט דערפון
הערן און געדענקען — גיי הייב זיך אָן מיטן האַרץ! אַנשטאַט אַ „ווייסן
בילעט“, קאָן מען אַ מאָל קריגן ווייסע... תּכריכים... אַגב, בין איך דאָך
עפעס אָן „ערשטער לגאַטניק“ און כּוואַרט דאָך סײַ ווי, אַז פּרײַער־שפּעטער
זאָל מען מיך באַפֿרײַען.

צווישן די יעניקע, וואָס וואַרטן דאָ אויף אַ קאָמיסיע, איז פאַראַן איינער
אַ יידל, וואָס דרייט זיך דאָ אַרום שוין אַ חדשים צוויי. דאָס איז אַן עפּי־
לעפטיקער, און מען האַלט אים דאָ, ביז וואַנען ער וועט קריגן דעם אַטאַק...
ער איז אַזוי אַרומגעאַנגען אין דערוואַרטונג טאַג־אַײַן, טאַג־אויס. דער
דאָזיקער פאַרשוין, כאַטש ער האָט געוואַסט, אַז ער וועט זיכער באַפֿרייט
ווערן, פון דעסטוועגן איז ער אַרומגעאַנגען אַ פינצטערער, אַ מרה־שחורה־
דיקער, אַ שטענדיק פאַרשלאָסענער אין זיך, מיט קיינעם נישט גערעדט
און בלויז געוואַרפן נעפלדיקע, אומהיימלעכע בליקן... ביז איין מאָל, אין
מיטן דער נאַכט, כאַפּ איך זיך אויף פון אַ בהלה אין קאַרידאָר.

— דעזשורני! דעזשורני! — הער איך אַ געשריי.
דאָס האָט יענער פאַרשוין לסוף געכאַפט דעם לאַנג באַגערטן אַטאַק,
און צו זײַן גליק איז זײַן שכן נישט געשלאָפן און ער איז עס אַרויסגע־
לאָפן מיט אַ געשריי אין קאַרידאָר.

דער דעזשורני־דאַקטאָר איז טאַקע תּיכּף אַרײַנגעלאָפן אַהין און פעסט־
געשטעלט. ווי יענער וואַרפט זיך אין עפּילעפּטישע קאַנוולסיעס... ווען מען

באַמערקט עס נישט, וואָלט ער זיך געמוזט וואָלגערן אין שפּיטאַל ביו אַ
צווייטן אַטאַק... אַזוי איז ער טאַקע באַלד צו מאַרגנס געגאַנגען אויף
„קאַמיסיע“ און געקריגן דעם „ווייַסן בילעט“.
א ים האָט קיינער נישט מקנא געווען...

מאַרוסיאַ

איין טאָג בין איך אַרויס אין שפּיטאַלהויף אַ ביסל צו שפּאַצירן. ס'איז געווען גראַד אַ לינדער שנייטאָג און די לופט איז געווען פּריש און דופטיק, ווי דער ריח פון פעלדבלימלעך. איך בין אַרומגעקראַכן צווישן פאַרשנייטע ביימער, אַרום ווייסע פּיל-פענצטערדיקע געבנידעס. דאָ און דאָרט האָבן זיך אַרומגעדרייט רעקאַנוואַלעסצענטן, אַדער סתם סאַלדאַטן ביי אַרבעט: אַנדערע האָבן געשטופט אַ פעסל וואַסער אויף אַ וועגעלע; אַנדערע האָבן געהאַקט האַלץ, געשלעפט קלעצער, ברעטער, געמיסטערעוועט; טייל האָבן געטראָגן גרויסע קעסלען, פון וועלכע עס האָט געזעצט אַ פאַרע.

פון איין פאַרטער-געבנידע דערהער איך אַ זינגען. פּרויען-שטימען. כ'גיי צו — ס'איז די שפּיטאַל-וועשעריי. פון אַן אָפּענער טיר האָט געשלאָגן אַ וואַרעמע פאַרע, ווי פון אַ שוויצבאָד.

איך בין אַריין אַהין, סתם צו כאַפּן אַ קוק. אַ גאַנצער עולם ווייבער און פאַרויטיקטע מיידן מיט פאַרקאַשערטע אַרבל האָבן זיך געפאַרעט ביים וואַשן און ביים אויסדרייען וועש. פון זיי טראָגט זיך עס דאָס געזאַנג. דערזעענדיק מיך, האָבן זיי זיך גענומען איבער-ווינקען און נאָך מער פלייסן זיך מיטן זינגען.

— העלף אַ ביסל דרייען, זעמליאַטשאַק! — רופט זיך אַן צו מיר איינע, אַ יונג שיקסל, גראַד נישט קיין מגושמדיקע, ווי די אַנדערע, בלוט און מילך, ווי אַקערשט פון דאָרף אַרויס.

כ'דערנענטער זיך צו איר און פאַרפיר מיט איר אַ לייכטן „פּלירט“,

נעם זי אָן באַלד בײַ דער האַנט, כלומרשט מעשה סאַלדאָט, און זי קאַלערט זיך פון געלעכטער. די איבעריקע זענען, אַ פנים, געווען אַ ביסל אייפער-זיכטיק צוליב איר „דערפאַלג“ און האָבן זי פסדר גערופן צו דער אַרבעט... — זיי לאָזן מיך קיין וואָרט נישט אויסריידן — קלאַגט זי זיך פאַר מיר און לאַכט דערבײַ.

— מאַרוסיאַ! קום דרייען די גאַטקעס, קום! — רופן זיי איר. — אויב דו ווילסט, קאַנסטו זיך באַשטעלן אויף אַ „סווידאַניע“³⁰. — לאָזט איר אַ ביסל אַפרוען... — בעט איך פאַר איר — זי איז נאָך אַ יונג מיידל...

— אַז דו ביסט אַזאַ גוטער, טאַ האָב מיט איר חתונה!... — מישט זיך אַרײַן אַן אַלטע וועשין מיט פאַררויטיקטע ידיים אין די באַקעס. ס'ווערט אַ געלעכטער צווישן ווייבערשן „פאַלק“.

— אפשר געפעל איך גאַרנישט דער פלה... — נעם איך ווידער אַן דאָס יונגע שיקסל בײַ אַ האַנט...

מאַרוסיאַ קײַכט פון געלעכטער.

— ער געפעלט דיר, מאַרוסיאַ? — פרעגט מען דאָס שיקסל.

— נישקשה, איר געפעלן אַלע... — מישט זיך אַרײַן די וועשין מיט די הענט אין די זײַטן — אַבי אַ פאַר הויזן!...

— ס'איז אמת, מאַרוסיאַ?... — ווענד איך זיך צום שיקסל.

— זי פלוידערט די באַבע... — ענטפערט, לאַכנדיק, מאַרוסיאַ.

— האַסט, גאַלובושקאַ אַ צו שיין פנימל... — האַלט זיך פעסט די „באַבע“ — אַזעלכע ווי דו גענעצן נישט...

— מאַרוסיאַ קאַן טאַקע אַלעמען געפעלן ווערן... — האַלט איך אונטער און קוק בעת-מעשה דורכדרינגענדיק אויפן פויערים-מיידל.

פון מײַן בליק האַט זי געקריגן אַלע קאַלירן אין די באַקן. ס'האַט

30 אַ „ראַנדקע“.

געווייזט פון איר מיט בלונג, פרישקייט און דארפישקייט. אירע רונדיקע שטייפע בריסטלעך האבן געציטערט אונטער איר ליכט סיצן בלוזקעלע, און אין גאנצן איז זי געווען ווי אן אקערשט רייף געוואָרענער פארביקער עפל...

— העי, מאַרוסיאַ! — דעהערט זיך ווידער אַ קול — מ'מוז אויס-ענדיקן די וועש.

— איך גיי באַלד! — ענטפערט זי ברוגז און קוקט אויף מיר אַזוי, ווי ס'וואַלט איר אַ שאַד געווען דאָס אַוועקגיין פון מיר... מיינע האָט נישט קיין ברירה, גייט צו צו אירע נישט־פאַרגינערקעס און נעמט זיך צו די וועש. אָבער פון דער ווייטנס וואַרפט זי נאָך צו מיר חנדלעך און צעזינגט זיך:
 „מאָי מילי וו'באַל-ניצע“...

דער גאַנצער עולם ווייבער כאַפט אונטער דאָס ליד און מאַרוסיעס שטים ווערט פאַרטויבט.

מיר קוקן זיך איבער און לסוף גיי איך אַרויס, אַ פאַך טוענדיק מיט דער האַנט:

— דאָ סווידאַניאַ, מאַרוסיאַ!...

כ'האַב זיך נאָך לאַנג אַרומגעדרייט אין די בערג, אַרום די שפיטאַל-געבנידעס. אין דער נידער האָט זיך געצויגן דער מיט שניי באַשאַטענער פאַרפרוירענער טעטערעו, וועלכער איז פאַרפאַלן געוואָרן אין דער ווייטע-ניש פון די פעלדער, אונטערן נידעריקן, גרויען ווינטער-הימל. פון אַ צוויי-טער זייט האָט זיך געזען אַ שטיק פאַנאַראַמע פון שטאַט. אַ ים דעכער, ווייסע דעכער, און פענצטער, פענצטער טונקעלע אָן אַ צאַל...

דאָס דאָזיקע ווינקעלע אין די שפיטאַלבערג איז געווען זייער ראַמאַנטיש, כאַטש נעם און גיי באַשטעל זיך דאָ אַ „ראַנדעוון“ מיט מאַרוסיען... דאָס דיקע געוואַנד פון גרויען שינעל האָט אַלץ געפרעסט און דער-שטיקט — —

מ'נעמט זיך צו מיר...

איין פרימאָרגן האָט דער דאָקטער מיַנער מיר אַרײַנגעקוקט אין האַלדז
אַרײַן, צו דער „אַנגינע“ מיַנער, געהייסן מיר זאָגן: „ע-ע-ע“ און פאַר-
אַרדנט מיך תּיכּף אויסצושריַיבן פון שפּיטאַל.
געענדיקט!...

געקומען צוריק אין קאַזאַרמע, האָט מען זיך אויף ס'נייַ גענומען צו
מיר און, דאָכט זיך, מיט מער אימפעט און „טעמפּעראַמענט“... מיַן לערער,
דער קאַזאַפּ פון טולאַ, איז גראַד געווען אין אַ „שלעכטער שטימונג“ צוליב
עפעס אַ שטראַף, וואָס ער האָט געקריגן פון „ראַטני“ פאַר נישט קומען
נעכטיקן אין קאַזאַרמע און אַנשיכורן זיך אין אַ מיטן מיטוואָך... האָט ער
די גאַנצע פאַרביטערטקייט אויסגעגאַסן אויף מיר.

— איבער די שפּיטאַלן וועסטו זיך אַרומדרייען? — האָט ער זיך אויף
מיר געבייזערט — דינען דעם צאַר ווילט זיך דיר נישט, האָ? יאָ טיעביאַ
נאַוטשו!...³¹

כ'האַב זיך געהאַט גענומען פאַרענטפּערן, אַז איך בין דאָך נישט שול-
דיק, וואָס כ'בין קראַנק געוואָרן; אָבער ער האָט מיך תּיכּף איבערגעריסן:
— מאַלטשאַט, ניע ראַזגאַוואַריוואַט! איך קען איַך שוין, סיעריאַקי!
לאַדעראַ וואַליאַיעש!

31 איך וועל דיך אַנלערנען.

בני "קאלקא טשוטשעלאַ" און ביי די פאַראַלעל-„ברוסיעס" האָט ער מיך אָפּגעמוטשעט לענגער ווי אַלע מאָל.

— ווי אַ סטרונוע מוזסטו שטיין אויף די הענט! — האָט ער נישט אויפֿגעהערט צו זאָגן מיר מוסר. — נישקשה, איך וועל דיך שוין אויסלער-גען ווי צו זײַן אַ סאַלדאַט...

אַ חברה האָט מיך צוגעהאַלטן אויף די „ברוסיעס" און ער, דער „גאַס-פּאַדין אוטשיטעל", האָט צו רעכט געמאַכט מיין פּאַזע, אויסגעגלייכט אויבן די פיס, אַ ביסל פּאַרויס, אַ ביסל צוריק, אַ ביסל רעכטס, אַ ביסל לינקס — אַזוי געלאָסן, מיושבֿדיק, ווי איינער, וואָס האָט צײַט... ער האָט דוקא געוואָלט מיך צופּאַסן צום „אוסטאַוו", עס זאָל זײַן ווי אין פּסוק שטייט... און איך, פון אונטן אַרויף, האָב געקוקט מיט פּאַרלאָפענע אויגן אויף פּאַר-קערטע חזקדיקע פּנימער און געפילט אין מיין איבערגעקערטן האַרץ, אַז אַט-אַט עס איבערווייניק...

— ראַדי באַגאַ... פּאַלנאַ וואָס...³² — שטאַמל איך פון אונטן.

— נייעפּראַוויילנאַ סטאַיט! נייעפּראַוויילנאַ!³³ — האָט געשרייען מיין

לערער און מיך אַלץ צו רעכט געמאַכט...

— אומיראַיו!...³⁴ — האָב איך זיך געבעטן.

— ניטשעוואַ! — לאַכט דער לערער. — מיר האָבן אַן אומזיסטן לאַזאַ-

רעט, אַ בית-עולם... ניטשעוואַ... שטאַרבסטו — באַגראַבן מיר דיך און באַסטאַ!

אַ מען האָט מיך לסוף אָפּגעלאָזט, זענען מײַנע אויגן פּייכט געווען...

איך האָב נישט געוויסט, צי פון פּאַרלאָפענעם בלוט, צי פון טרערן...

נאָך אַזעלכע „לעקציעס" האָב איך שוין ביי זיך נישט געקאַנט פּועלן

32 אום גאַטעס ווילן... גענוג שוין איך.

33 ער שטייט נישט ריכטיק! נישט רעגלמעסיק!

34 איך שטאַרב.

פארצולייגן מיין "לערער" א פאפיראס — ס'האט מיך פשוט געעקלט צו קוקן אין זיין פרצוף אריין. און וואס מער איך האב אים איגנארירט, אלץ שטארקער האט ער זיך מיט מיר אינטערעסירט — בעת די איבונגען און אפילו נאך די איבונגען.

איין מאל אין אונט, ס'איז שוין געווען נאכן אונט-געבעט, בשעת אלע האבן זיך גענומען אויסלייגן אויף דער נארע, איז ער פארבייגעגאנגען און זיך אפגעשטעלט נעבן מיר. איך בין שוין געווען אן אויסגעטאנענער און האב זיך געפארעט מיטן צו רעכט מאכן מיין געלעגער און געווען שוין אפילו אויף דער נארע.

— ווען גייסטו ווידער אין שפיטאל? — פארטשעפעט ער מיך.

— ווען איך וועל קראנק ווערן! — ענטפער איך און פארע זיך ווייטער ביי מיין געלעגער.

— ווי רעדסטו עפעס מיט א נאטשאליק! — ווערט ער פלוצלינג צעקאכט און בייט דעם טאן. — ווסטאט!...³⁵

כ'האב אים אָנגעקוקט ווי אַ משוגענעם. איך בין שוין אין די אונטער-וועש און יענער קאמאנדעוועט גאר: "ווסטאט!..." ס'האט מיך שרעקלעך געברענט זיין הינטישקייט און איך האב אים גאנץ פשוט געבעטן, אז לכל-הפחות איצט, ביי נאכט, זאל ער מיך צו רו לאָזן.

אזא "חטא" האט אים נאך מער אַרויסגעבראַכט פון די פלים.

— מאַלטשאַט, נייע ראַזגאַוואַריוואַי!³⁶ — האַט ער געדונערט מיט אַ ווילדן קול: — ווי רעדסטו עפעס מיט אַן עלטסטן? אין דיסציפלינאַר-באַטאַליאָן וועל איך דיך פאַרשיקן! אין סיביר וועסטו מיר גיין! אויף קאַטאַרגע פאַרפּוילט ווערן! אַ שונא פון צאַר ביסטו, בונטאַוּשטשיק איינער!...

35 אויפשטיין!

36 געשוויגן זאל זיין, נישט רייד!

און נאך אַזעלכע פערלדיקע רייד. איך האָב אויף אים בעת־מעשה געקוקט ווי אויף איינעם, וואָס איז גערירט געוואָרן פון זינען און האָב זיך נישט געקאָנט איינהאַלטן פון אַ שמייכל...

דער דאָזיקער שמייכל האָט אים אַרײַנגעבראַכט אין אַן אמתער רציחה. זײַנע גרויע וואַסערדיקע אויגן האָבן זיך ברייט צעעפנט און זענען געוואָרן איין שטיק בייזקייט.

— ווסטאַט!! — צעדונערט ער זיך נאך העכער.

איך בין געווען אין פאַרלעגנהייט און נישט געוואוסט, וואָס איך זאָל טאָן אין אַזאַ רגע מיטן דאָזיקן רשע און מטורף.

— ווסטאַט, סמירנאַ!!!...

האַב איך זיך אַנידערגעשטעלט אויף דער נאַרע אין ווייסן און געבליבן שטיין ווי אַ גולם...

— רוקי פאַ שוואַם! ³⁷ — קאַמאַנדעוועט ער ווייטער.

איך טו עס...

ער האָט געגעבן נאך עטלעכע קאַמאַנדעס און לסוף מיר באַפוילן אַראַפצולאָזן זיך אויף די איינגעבויענע פיס, שטייענדיק אויף די שפייץ פינגער — „גוסינים שאַגאַם“ ³⁸ הייסט עס אין קאַזאַרמע.

— רוקי ופיעריאַד! ³⁹ — קאַמאַנדעוועט ער ווייטער.

צי איך אויס די הענט פאַרויס און וואַקל זיך.

— נייע שעוועליס! ⁴⁰

איך בין אַזוי געשטאַנען אין דער פאַזע און געוואַרט, מיט וואָס די עקזעקוציע וועט זיך ענדיקן. די קני האָבן וואָס אַ מינוט ווייטער אַלץ מער

37 די הענט בײַ דער זײַט!

38 גענדונטריט.

39 די הענט פאַרויס!

40 ריר זיך נישט.

ווי געטאָן און געשניטן. מיין „לערער“ איז געשטאנען אַנטקעגן מיט אַ מינע פון טריומף און האַרט ווי אַ תּלין. די דאָזיקע שפּיל מיט מיר האָט אים, אַ פּנים, פאַרשאַפט אַ גוואַלדיקע הנאה. קוקט ער, קוקט — און הייבט אָן אויף ס'ניי איבערצוחרן זיין מוסר, אַז איך פּאָלג נישט די באַפעלן פון „נאַטשאַלסטוואַ“, אַז איך לאָך זיך אויס פון צאַר, אַז ער וועט צושטעלן אַ ראַפּאָרט וועגן מיר, און אַזוי ווייטער און ווייטער.

די פּאָזע מינע האָט מיר גענומען שטאַרק דערקוטשען. ס'איז מיר פשוט געוואָרן אומדערטרעגלעך אַזוי צו שטיין. די ווייטיקן אין די פּיסט-געלענקען האָבן זיך מוראדיק פאַרשטאַרקט, אויפן שטערן האָט מיר שוין אַ קאַלטער שווייס אַרויסגעשלאָגן. אַט נאָך אַ וויילע און איך פאַרליר די גלייכגעוויכט. בעת-מעשה איז מיר געקומען אַ מחשבה אין קאַפּ אַרײַן, אַ וואָרף צו טאָן זיך אויף אים און כאַפּן אים פאַרן האַלדז, ביז די צונג זאָל אים אַרויסשפּאַרן...

אַזוי וואָלט מען זיכער געדאַרפט טאָן און ס'וואָלט אויך גאַנץ נאַטיר-לעך און לאַגיש געווען; אָבער איך האָב נאָר געקאַנט קלערן וועגן אַזאַ נקמה-אַקט; מיין „לערער“ אָבער — ווען ער איז אויף מיין אַרט — ער וואָלט עס שוין יאָ געקאַנט באַווייזן, אַפילו גאַרנישט קלערנדיק... לסוף איז אים אַליין נימאס געוואָרן די קאַמעדיע, אַדער עס האָט זיך אים פאַרגלוסט שלאַפּן גיין, און ער האָט אַ קאַמאַנדעווע געטאָן:

— לאַזשיס! ⁴¹

און דראַענדיק מיט דער פּויסט איז ער אַוועק פון מיר. איך האָב מיך שנעל אַרונטערגערוקט אונטערן צודעק און פאַר זיך אַליין זיך געשעמט: צו וואָס פאַר אַ מדרגה מ'קאָן דערנידעריקן דעם מענטשלעכן פּבוד...

מיין „זעמליאַק“, דאָס ייִדל, וועלכער איז געלעגן נעבן מיר און זיך

41 לייג זיך.

געהאט געמאכט שלאַפנדיק, מורא האַבנדיק, מ'זאָל זיך צו אים אויך נישט
צעמען — האָט אַרויסגעשטעקט דעם קאַפּ פון אונטערן צודעק און אויס-
גערופּן:

— אַזאַ הינטישע פעל! פאַר וואָס האָסטו אים געשוויגן?

— וואָס האָב איך געקאַנט מאַכן?

— פלעטן דעם קאַפּ!

— פאַר וואָס האָסטו מיר פּרײַער נישט געגעבן די עצה? פּרײַער ביסטו

געלעגן ווי אַ פּחדן מיטן צודעק איבערן קאַפּ...

— כ'בין דאָך געשלאָפּן...

— טאָ פון וואָנען ווייסטו וואָס דאָ איז געשען?...

— עפעס האָב איך יאָ געהערט ווי דורכן חלום...

— יאָ, יאָ, דורכן חלום... ביסטו, אַ פנים, נאָר אַ העלד אין דער היים...

כ'האָב אַ גאַנצע נאַכט נאָך דעם נישט געקאַנט שלאָפּן. איך בין געווען

אויפּגערעגט און אין גאַנצן צעבראַכן, צעטראָטן ווי אַ וואַרעם... צו וואָס

בין איך געקומען אָהער צו די רשעים און סאַדיסטן — אַפילו צײַטווייליק

— בעת באַנען און שיפּן האָבן לכתחילה מיך געקאַנט אַוועקפירן אַזוי ווייט

פון דאַנען, אַזוי ווייט? — — — — —

— — — — —

אין טעג פון רו

ס'איז זונטיק. אַ טאָג פון רו. איטלעכער פון דער קאָזאַרמע באַשעפֿ-
טיקט זיך מיט זיך אליין.

אין אַזאַ טאָג בין איך אויסגענוצט געוואָרן צו שרײַבן בריוו. כ׳האַב
שוין געהאַט אַ היפּשן עולם „קליענטן“ — גאַנצע און האַלב-„ניעגראַמאַטנע“. צווישן זיי איז אויך געווען... מיין לערער פון טולאַ. ער האָט פּלומרשט
געזאָגט, אַז בײַ אים איז די האַנטשריפט נישט קיין שיינע, אָבער אין דער
אמתן האָט ער טאַקע זייער שוואַך געײכולט. ער האָט, אמת, געלייענט גע-
דרוקטע שריפט, אָבער שרײַבן פּלעגט ער מיט גרײַזן. אַז ער פּלעגט דאַרפן
שרײַבן צו זײנער אַ פּלה — עפּעס אַן אַלגאַ יעפּימאַוונאַ — פּלעגט ער
זיך שוין ווענדן צו מיר...

ווי אומפאַרשעמט איז ער אָבער געווען, דער לערער מײנער, אַז אויך
הײַנט, אַ פּאַר טעג נאָך יענעם אַוונט, ווען ער האָט מיך אַזוי געפּײניקט,
קומט ער צו צו מיר, ווי קיין מאָל גאַרנישט, און בעט מיך אַנשרײַבן אַ
בריוו. בײַ אים — חזרט ער איבער זײַן תּירוץ — איז די האַנטשריפט
אַ מיאוסע.

— אַ בריוו? — פּרעג איך איבער — אַלץ בעסער ווי אויף די „ברו-
סיעס“...

יענער האָט געשוויגן.

אַז כ׳האַב שוין אָנגעשריבן די ערשטע שורה: „דאַראַגאַיאַ אַלגאַ יעפּי-
מאַוונאַ!“ — גיט ער מיר אַ קאַמפּלימענט:

— וואָט פּאַטשערק! ⁴²
— וואָס טויג דער „פּאַטשערק“ — זאָג איך אים — אַז דער עיקר איז
דאָ דאָס שפּרינגען איבער דער „קאַבילע“...
ער פאַרשטייט נישט מיין שטאָך און ענטפּערט:
— פּראַוויילנאַ! פּראַוויילנאַ!...
— אַ סאַלדאַט — זאָג איך ווייטער, שרייבנדיק — מוז דעם מוז זינגעם
איבערלאָזן אין דער היים, איידער ער פאַרט אין קאַזאַרמע...
מיין דאָזיקער שטאָך איז אים שוין יאָ אַריין אין קאַפּ, אָבער איצט
איז ער ביי מיר אין די הענט און ער רעאַגירט נישט.
אַז דער בריוו איז שוין געווען פאַרטיק, האָט ער מיר אַרויסגעוויזן
אַ גוואַלדיקע „גרויסמוטיקייט“ און געבעטן ביי מיר „פּאַקורייט“... ⁴³
דעם זעלבן זונטיק האָב איך אויך געשריבן אַ בריוו פאַר מיין
„זעמליאַק“, דעם ייִדל. דער בריוו איז געווען צו זיינע עלטערן און כ'האַב
אַנגעהויבן מיטן סקאַרבאָון אָנהייב וועגן „ליבן געזונט“ וכדומה... נאָך דעם
פרעג איך אים, וואָס ער וויל ווייטער שרייבן? יענער קלערט אַ וויילע
און דאָן זאָגט ער מיר, כ'זאָל שרייבן, אַז די וואָך זענען מיר אַרויס אין
פעלד אויף „פּראַגולקאַ“ אויף אַ ברענענדיקן פּראַסט פון 40 גראַד און ער
האַט אָפּגעפרוירן ביידע אויערן... צוויי סאַלדאַטן זענען פאַרפרוירן געוואָרן
צום טויט...
— סטייטש? ! — שטעל איך אָן אויף אים אַ בליק פון פאַרוונדערונג.
— שרייב, שרייב! — זאָגט ער האַלב־פאַרשעמט — זאָלן זיי נישט
מיינען, אַז מיר שפּילן זיך דאָ... וואָס אַרט דיך, שרייב...
מילאַ, שרייב איך... אַ ברירה האָב איך?
— נו, וואָס ווייטער? — פרעג איך — וואָס איז נאָך געשען?...

42 ס'אַראַ פּיינע האַנטשריפט.

43 צום רויכערן.

— שרייב — זאגט ער, גארנישט קלערנדיק (א פנים, עס איז שוין געווען אפגעקלערט פון פריער) — שרייב, אז שבת איז מען געגאנגען אויף „סטריעלבא“⁴⁴ און איך בין געווען דער ערשטער שיסער און געקריגן פון קאמאנדיר פאלקא א מאנדאל...

— א „מאנדאל“? ... — פרעג איך איבער, שמיכלענדיק — א זילבער-נעם, אדער א גאלדענעם?...

— שרייב א זילבערנעם זייגער...

— גוט, גוט, שוין אונגעשריבן. וואס נאך, א שטייגער, שרייבן?

כ/קאן זיך נישט באהערשן פון לאכן.

— וואס ארט דיך — פארענטפערט ער זיך פאר מיר — א דאגה

האסטו... זאלן זיי דארט אלעמען דערציילן...

— אדרבה, אדרבה... קאנסט נאך עפעס שרייבן, אויב דו ווילסט...

— גענוג אויף היינט...

— זאל זיין גענוג...

געענדיקט מיט מיין „זעמליאק“, קומט צו צו מיר עפעס א פויער פון

ווייסרוסלאנד. ער דערלאנגט מיר א כעמישע בלייפעדער מיט א בייגעלע

פאפיר, כ/זאל שרייבן א בריוו צו זיין ווייבל אין דארף.

— וואס ווילסטו — זאג איך צו אים — כ/זאל פארשמוצן מיין צונג

מיט דער בלייפעדער? שטעק ארויס דיין צונג...

דער פויער האט ארויסגעשטעקט א לאנגע קעלבערנע צונג און איך

האב געטונקט אין דער צונג און געשריבן, געטונקט און געשריבן...

— ווי לאזסטו עפעס איבער א יונג ווייבל אין דארף? — פרעג איך

אים — ווייסט נישט, אז עס דרייען זיך דארט אום יונגע כלאפצעס?...

— א ברירה האב איך געהאט?

— אז מגייט דינען, האט מען פריער נישט חתונה.

— כ'האָב געמוזט... — ענטפערט ער פאַרשעמט.
— פאַר וואָס האָסטו געמוזט?
— ווייל... ווייל זי האָט געבוירן אַ קינד... האָבן מיך ביידע טאַטעס
— מיינער און אירער — געצווונגען...
— אויב אַזוי, איז מיר שוין קלאָר...
— און טאַמער — פרעג איך ווייטער — וועסטו, קומענדיק אין אַ פאַר
יאָר אַרום, געפינען נאָך אַ שפּאַגל נייַ קינד? ...
— פלעט איך איר מיט אַ האַק דעם קאַפּ! — רופט ער אויס, קלאַפנדיק
מיט דער האַנט אויפן ברוסט — יעי באַגו...
אַפּטערנדיק די בריוו, הייב איך אָן „געניסן“ פון די פּרייע שעהען. דער
עולם קלייבט זיך גרופּעסווייז. מ'רעדט, מען דערציילט. יידן „מאַכן שבת
פאַר זיך“. כ'פרווו צוגיין צו איין רעדל יידן, צו אַ צווייטן — ס'איז אַבער
נישט געווען מיט וועמען זיך אַדורכצושמועסן. די אַלטע ייִדישע סאַלדאַטן
באַרימען זיך איבעם רעדל פאַר די יונגע, ווי אַזוי זיי נאָרן אָפּ „פּאַניען“,
ווי אַזוי זיי דרייען זיך אַרויס פון „זאַניאַטיעס“ און ליגן אָפּ גאַנצע טעג
אין שטאַט. די דאָזיקע באַרימערִיען דערגייען ביז לעכערלעכקייט. אַזוי,
למשל, דערציילט איינער, אַז שטייענדיק יענע וואָך אויף „קאַראָול“ אין אַ
פּראַסטיקער און ווינטיקער נאַכט הינטערן שטאַט ביי די פּולווער־סקלאַדעס,
האַט ער נישט געקוקט אויף קיין גליקן און אַריין אפּשר אויף אַ שעה צייַט
אין „בּודקע“...
— אין דר'ערד האָב איך „פּאַניען!“ — האָט ער נאָך אויסגערופן
מעשה העלד.
— אַ־וואַ! אַ־וואַ! טאַקע אַ גיבור!... — רופט אויס מיט איראַניע
איינער, פּרידמאַן, אויך אָן „אַלטער“ — ווייסט איר, קינדער, ווי אַזוי איך
נאָר אָפּ „פּאַניען“? שוין דרייַ וואָכן ווי כ'בייט נישט קיין העמד... „פּאַניען“
אויף צו להכעיס... אין דער ערד האָב איך אים!...
דער עולם שיסט אויס אין אַ געלעכטער. פּרידמאַן דערציילט ווייטער,

אז אלס „נאָוואַבראַניעץ“ פלעגט ער אַלע אַוונט בײַ די „פּיעסניעס“ אַ מכה זינגען... בעת אַלע פלעגן הילכן ווי די שיפורע גוים, פלעגט ער גאָר בשעת מעשה זאָגן „והוא רחום“...

דער דאָזיקער פּרידמאַן — אַ סטאַלער פון דער היים — איז באמת געווען דער לץ פון ראָטע. ער איז געווען פון מיטעלן וווקס, מאַגער און מיט עטוואָס אינגעצויגענע אַקסלען, וואָס די קאַזאַרמע האָט זיי פאַר זײַנע צוויי יאָר דינסט גאָך אַלץ נישט באַוווּזן אויסצוגלייכן... אַ לאַנגע, שאַרפע גאָז און אַ פנים פול זומער־שפּרינקעלעך. אויגן העלע, שטענדיק לאַכעדיקע. אַז ער פלעגט גאָר אויסרעדן אַ וואָרט, פלעגט מען שוין לאַכן. ער האָט פאַרמאָגט אין זיך אַ סך אַקטיאַרישע שטיק און איז געווען אַ זעלטענער גאַכמאַכער און גאַכקרימער פון יענעמס גיין, יענעמס שטיין און יענעמס שטים. צום בעסטן פלעגט ער גאַכמאַכן דעם „באַטאַליאַני“. דער „באַטאַ-ליאַני“ — אַ מאַיאָר — האָט געהאַט אַ קליין, נידעריק, קאַמיש פיגורל און אַ דיסקאַנטאַ־שטימעלע, און בעת ער פלעגט אַ מאָל פאַרבײַגיין דעם „סטראַי“ און דיריגירן מיטן הענטל, פלעגט מען זיך קוים איינהאַלטן פון געלעכטער. פּרידמאַן פלעגט אים קאַפּירן אויסגעצייכנט, ווי אַן עכטער אַקטיאַר : אַט לאָזט ער זיך אַראָפּ נידעריק, פאַרבייגנדיק די קני, פאַררייסט אין דער הייך דעם קאַפּ און מאַכט גאָך פונקט יענעמס העוויות, פאַכענדיק מיטן הענטל אויף זיך און גאַכקרימענדיק יענעמס שטים : „נאַ מעניאַ, נאַ מעניאַ, נאַ נאַטשאַלניקאַ!...“ ס'הייסט, אַז אַלע סאַלדאַטן זאָלן אים באַגלייטן מיט די בליקן. און פּלוצלינג לאָזט פּרידמאַן אַרויס אַ געשריי איבער דער גאַנצער ראָטע — ממש דעם באַטאַליאַניס געשריי :

— וואָראַווי, רעביאַטאַ!!!

אַ שטורעם פון געלעכטער פאַרהילכט אַלע ווינקעלעך אין קאַזאַרמע, ווי גאָר עס זיצן זונטיקדיקע רעדלעך סאַלדאַטן.

— באַוואָ, פּרידמאַן!

— מאַלאַדיעץ!

אין די יום־טוב־טעג כאפט מען זיך אויך אַרײַן אין דעם סאַלדאַטישן „גראַנד־קאַפּע“ — אין „טשאַינאַיאַ לאַוואַטשאַקאַ“, וווּ מ'קען אַראַפּלאַזן אַ פּאַר קופּערנע צענערס אויף „דאַרע קישקע“, „סאַלאַ“, ווייס ברויט און פּאַפּיראַסן. אין דער דאָזיקער „לאַוואַטשאַקאַ“ איז זונטיק געפּאַקט. אַ גע־דיכטער רויכנעפל פון מאַכאַרקע פּילט אָן דעם גאַנצן רוים. דאָ טרעפּן זיך „זעמליאַקעס“ פון פּאַרשיידענע ראַטעס. מ'רעדט, מ'פרעגט זיך אויס ווי הייך ס'איז אין דער אַנדערער ראַטע דער „טורניק“, ווי לאַנג ס'איז די „קאַבילע“ וכדומה... מ'ווערט געווייר, אַז אומעטום איז איין וועלט; אומע־טום האָט „פּאַניע“ דעם זעלבן ריח... אין דעם דאָזיקן געוועלבל שליסט מען אויך באַקאַנטשאַפט און מען שפּירט נישט אַ וויילע די שווערע, דריקנ־דיקע לופט פון דער קאַזאַרמע...

אַ ביסל שפּעטער, אַז מ'האַט שוין גוט געקאַנט די „תּורה“ פון אַפּגעבן „טשעשטש“ און שטעלן זיך „מאַלאַדצאַוואַטאַ“ „אין פּראַנט“ פּאַר אַ גענע־ראַל, האָט מען געקאַנט זונטיק גיין מיט אַ קאַמאַנדע אין שטאַט אַרײַן. געגאַנגען איז מען צום באַזאַר אין צענטער שטאַט. דאָרט פּלעגט מען אונדז אַפּלאַזן אויף אַ 3־2 שעה און איטלעכער פּלעגט קאַנען גיין ווהיזן זײַן האַרץ גלוסט. אַבער, מישטיינס געזאַגט, צו וועמען? אַ פּרעמדע שטאַט און דערצו נאָך אין קאַזאַנע בגדים. מענטשן ציווילע — האָב איך באַ־מערקט — אינגאַרירן דאָ סאַלדאַטן, קוקן אויף זיי פון אויבן אַראַפּ און האָבן מיט זיי קיין מגע־ומשאַ נישט. און כאַטש אין דער דאָזיקער באַצוינג זענען אין תּוך שולדיק מינע קאַזאַרמע־חברים (ווי מען בעט זיך אויס, אַזוי לייגט מען זיך...), נישט איך — פון דעסטוועגן האָב איך אויך געמוזט לײַדן צוליב אַלעמען, און כ'האַב גאַרנישט געקאַנט חלומען אַפּילו וועגן שליסן מיט עמעצן אין שטאַט באַקאַנטשאַפט. פּלעג איך זיך דרייען, בלאַנ־קען אין גאַס און אַרײַנכאַפּן זיך לסוף אין אַ „טשאַינע“, וווּ מען פּלעגט נאָר טרעפּן „איזוואַזשטשיקעס“, טרעגערס און סאַלדאַטן...

פּאַר די דאָזיקע יום־טוב־טעג מיט דער ביסל פּלומרשטער פּרייהייט

פלעגט מען פריער מוזן באַצאָלן מיט „שוואַרצע“ ערב־יום־טובֿס: באַלד נאָכן „אַביעד“ פלעגט מען זיך נעמען מאַכן יום־טובֿדיק אין קאַזאַרמע. דאָס ערגסטע איז געווען דאָס וואַשן די פּאָדלאַגעס. פּאַרשטייט זיך, אַז טאָן פלעגן עס נאָר די יונגע, שעהען נאָך שעהען פלעגט מען ליגן אויף אַלע פיר און שנייערן און רייבן דעם שמוץ, וואָס איז אין משך פון אַ גאַנצער וואָך אינגעגעסן געוואָרן אין די ברעטער. רייב און רייב. די פּאָדלאַגעס זענען וויאָרסטן לאַנג און מען מוז אַלץ מאַכן געל, ווי שפּאַגל גיי...
די אַלטע סאָלדאַטן פלעגן זיך אַדורכגיין און מאַכן חוזק:

— טרי! טרי!⁴⁵

— טרי! טרי!... מיר האָבן אַ מאָל אויך אַזוי געריבן...

די דאָזיקע אַרבעט פלעגט דויערן ביזן אָונט און ערשט דעמאָלט פלעגט מען קאַנען אויסגלייכן דעם רוקן פון לאַנגן „שוויצן“ אויף אַלע פיר... די פּראַוואַסלאַווע פלעגן אַוועקגיין מיט אַ קאַמאַנדע אין צערקווע אַריין און די איבעריקע — ווער אין „טשאַינאַיאַ לאַוואַטשאַ“, ווער אין די ווינקעלעך אין באַזונדערע רעדלעך.

אין אַזאַ אָונט האָב איין מאָל געפרוּווט אַרויסנעמען פון קעסטל לערמאַנטאָון... דער „וּוּוואַדני“ האָט עס באַמערקט און איז גלייך צוגע־קומען, זען וואָס פאַר אַ בוך איך האַלט עס. כ'האַב אים אַ ווייז געטאָן דעם שער־בלאַט. אַבער פאַר אים איז עס נאָך געווען ווייניק.

— איך מוז אַדורכקוקן פּריער, צי מ'מעג אַזאַ בוך האַלטן — דער־

קלערט ער מיר און נעמט עס צו פון מיר.

כ'האַב געלאַכט אין געדאַנק: „אַרעמער לערמאַנטאָון! דער, וּוּוּוואַדני“ האָט צו דיר קיין צוטרוי נישט און גייט זיך ערשט באַקענען מיט דיר...“
— האַסטו נאָך ביכער? — פּרעגט מיך שטרענג דער „וּוּוואַדני“.
— נאָך איין באַנד — לערמאַנטאָון, גאַספּאַדין אונטער־אַפיציר!

— ווייז אהער, שנעל!

כ'נעם אַרויס פון קעסטל און דערלאַנג אים.

— פאַר וואָס האָסטו מיר נישט געמאַלדן, אַז דו האָסט ביכער?

— כ'האַב נישט געוואָסט, אַז מ'דאַרף, גאַספּאַדין אונטער־אַפיציר!

— היינט ביי נאַכט וועסטו שטיין דערפאַר אַלס „דניעוואַלני“!

— סלושאַיוס, גאַספּאַדין אונטער־אַפיציר!

די ביכער האָב איך שוין מער נישט אָנגעזען פאַר די אויגן. נישט איך האָב געוואָגט צו פרעגן אים וועגן זיי, צי ער האָט זיי געכשרט, נישט ער האָט מיר דערמאָנט... אָבער אַלס „דניעוואַלני“ בין איך יענעם זונטיק ביי נאַכט יאָ געשטאַנען... כ'בין אומגעגאַנגען מיטן „שטיק“ ביי דער זייט צווישן אַ קאַזאַרמע שלאַפּנדיקע סאַלדאַטן, געבלאַנקעט היין און צוריק איבער די ריזיקע, מיט סם־המוות אָנגעזאַפטע חדרים און געטראַכט: „גרויסער לערמאַנטאָוו! האָסט דאָך אַ מאָל אויך געטראָגן אַ רוסישן אָפיצירן־מונדיר — שעמסטו זיך נישט איצטער אין קבר?“ —

„זכרונות“ פון אַ פּאָגראַם-העלד

אַן אַנדער זונטיק.

נישט ווייט פון מיר זיצט אַ רעדל — נישט קיין יידן — און איינער דערציילט עפעס. כ'בין געזעסן אויף מ'ין קעסטל און געפוצט די מעשענע קנעפ פון מ'ין שינעל. פלוצלינג דערהער איך דאָס וואָרט: „זשידי“... ס'פאַראינטערעסירט מיך און כ'הער מיר צו.

איינער אָן „אַלטער“ סאָלדאַט, אַ כאַכאַל, טאַקע אַ זשיטאַמירער גופא, אַ הויכער, דראַנגעוואַטער שייגעץ, מיט אַ קורץ פנימל, קליינע וואַסערדיקע אויגלעך, דערציילט האַלב אין רוסיש, האַלב אין אוקראַיניש, אין אַ באַר-י מערישן טאָן, ווי אזוי מ'האַט דאָ אַ מאָל געשלאָגן „זשידעס“... איך שטויס מיך אָן, אַז ער רעדט עס וועגן פּאָגראַם אין זשיטאַמיר נאָכן 1905 טאָן יאָר... — האַב איך גענומען — באַרימט ער זיך — אזאָ טיטשינע, אַ לאַנגע, סענקעוואַטע, און אויפן שפיץ האַב איך אַרײַנגעהאַקט אַ שטעכעדיקן טשוואַק... נו, נו, פרעגט שוין גאַרנישט. כ'האַב געהאַקט איבער די קעפ, איבער די קעפ... וווּ נאָר כ'האַב געטראָפן אַ זשיד — איז וואַליאַי! ראָז אי דוואַ! ראָז אי דוואַ!...!

ס'האַט מיך געהויבן אין דער לופטן און כ'רוף מיך אָפּ פון דער ווייטנס :

— ווען אַ קויל טרעפט דיך דאָן, וואַלטו איצט אזוי נישט גערעדט... לאַכנדיקע פנימער פון יענעם רעדל האַבן זיך צו מיר אויסגעדרייט.

בלויז זײַן פנים, דעם באַרימערס, איז געווען מלא רציחה. זײַנע וואַסער־
דיקע אויגלעך האָבן מיך אַדורכגעשפיזט מיט ווילדקייט.

— אַ זשיד האָט זיך אָפּגערופן! — טוט ער אויף מיר אַ ווייז אַ פּויסט:
— דיין גליק, וואָס דו ביסט דאָן נישט געווען, וואַלסטו פון מיר געכאַפּט
איבערן קאַפּ!

— אפשר וואַלט איך גאָר דיך דערשאַסן ווי אַ הונט? — געמט מיך אַן
אַ חשק מיט אים זיך צו רייצן.

דאָס האָט אים טאַקע אין גאַנצן צעקאַכט דאָס בלוט, און אַנגעצונדן
ווי אַ חיה, טוט ער זיך אַ וואַרף אין מיין זײַט מיט געבילטע פּויסטן:

— מאַלטשי, זשיד!!⁴⁶

— מאַלטשי, כּוּליגאַן!

כ׳בין גרייט געווען צו אַ סקאַנדאַל. פאַרפאַלן: אויב איך מוז זײַן
אונטערטעניק מיַינע אַלע עלטסטע, ווער זיי זאָלן נישט זײַן — דאַרף איך
דאָך אָבער נישט מורא האָבן פאַר אַ פּשוטן סאַלדאַט אַן איין בענדל אַפּילו.
יענער איז שוין טאַקע געווען נעבן מיר און האָט זיך שוין געהאַט פאַר־
מאַסטן אַ קלאַפּ צו טאָן; איז אָבער אין מיטן אויסגעוואַקסן אַ זײַטיקער,
אַ ליטווינער, וועלכער האָט אונדז ביידן פּונאַנדערגעשפּאַרט. מיר אויף צו
להכעיס איז דער כּאָכאַל אַוועק צום רעדל און גענומען ווייטער דערציילן
נאָך מער פּרטים, ווי אַזוי בלוט האָט זיך געגאַסן, ווי אַזוי זיי האָבן גע־
קעמפּט מיט אַרבעטער און סטודענטן — (אַ פנים, „זעלבסטשוץ“, בין איך
מיר משער) — און ווי אַזוי ס׳איז געווען „פּריילעך“...

דער ליטווינער איז נאָך דעם צו מיר צוגעגאַנגען און פאַרבונדן מיט
מיר אַ שמועס. ווייזט זיך אַרויס, אַז דאָס איז גראַד אַ מענטש מיט אַ
צאַרטער, פּיינער נשמה — אַן אמתער אינטעליגענט. אין דער היים — אין

46 שוויג, זשיד!

קאָוונע — איז ער געווען אַ שריפטפירער אין אַ ביוראָ. דאָ אין קאָזאַרמע פילט ער זיך אויך פרעמד און דערשלאָגן אפשר נישט ווייניקער פון מיר און האָט דאָ מיט קיינעם קיין שום געמיינזאַמעס נישט. שוין אַ יאָר צייַט, ווי ער לעבט דאָ אין גלות... כ'האַב עס טאַקע אַרויסגעלייענט פון זייַנע שוואַרצע, גוטע, פּיכטלעכע אויגן... ער האָט מיר אויך פאַרטרויט, אַז לויט זיין איבערצייַגונג איז ער אַ סאַציאַל־דעמאָקראַט, און אין דער היים פלעגט ער אַפילו פאַרלייענען פאַר אַ קרייזל קאַרל מאַרקס' „קאַפיטאַל“, אָבער דאָ אין קאָזאַרמע מוז מען אַלץ דערשטיקן אין זיך און וואַרטן...

דער דאָזיקער ליטווינער — יוספייטיס איז געווען זיין נאָמען — איז פאַר מיר געווען אַן אמתער געווינס. פאַר וואָס האָב איך אים גלייך ביים אַנקומען אַהער נישט באַמערקט? דער גרויער שינעל ציט אָן אויף אַלעמען איין מאַסקע און — „אַלע יוונים האָבן איין פנים"... דערפאַר אָבער פון איצט אָן, ווען נאָר מיר פלעגן האָבן אַ פרייע רגע, פלעגן מיר זיצן ערגעץ צוזאַמען אין אַ ווינקל פון קאָזאַרמע און אויסגיטן די הערצער איינער פאַרן אַנדערן. ס'האַט זיך אַרויסגעוויזן, אַז ער איז געווען זייער באַהאַונט אין דער אייראָפּעישער ליטעראַטור. צום מערסטן האָט ער געהאַט אַ שוואַכקייט צו באַדלערן און שטענדיק פלעגט ער מיר ציטירן גאַנצע פערזן פון זכרון. יוספייטיס האָט צווישן די יונגע „נאַוואַבראַנצעס" פון מיין יאָר דער־טאַפט אַן אינטערעסאַנטן טיפּ, אַ באַפטיסט, מיט וועמען ער האָט מיך אויך באַקענט. דער דאָזיקער באַפטיסט איז געווען אַ נידעריקער, אַ דיקלעכער, מיט אַ גרויסן שטערן און געדיכטע שוואַרצע ברעמען איבער גרויסע טונקעלע אויגן; אייביק אַ שמייכלענדיקער און גוטמוטיקער, בטבע אַן ערלע־כע, פרומע נשמה. שטענדיק פלעגט ער רעדן מיט ציטאַטן פון די אַפּאָסטאָלן און אַפילו מיט פסוקים פון תהילים... וועגן די יסורים און עינויים פון קאָזאַרמע פלעגט ער זיך אַפרופן מיט ביטול און גלייכגילטיקייט.

— די קאָזאַרמע — האָט ער מיט זיין שטענדיקן שמייכל געטענהט — איז אַ טייער אַרט פון ליטערוונג... די נשמה קאָן דאָ ווערן אַזוי ריין, ווי

אַברהם זאָק

זי איז געקומען אויף דער זינדיקער ערד... זי קאָן דאָ הייסט עס, נאָר גע-
ווינען און נישט פאַרלירן. ווי שטייט אין עוואַנגעליום? ...

און ער ברענגט אַ גאַנצן ציטאַט וועגן דער באַדייטונג פון יסורים אויף
דער ערד... אזוי ביי יעדער געלעגנהייט האָט ער געשאַטן מיט ציטאַטן און
פּסוקים...

אין ראַטע אָבער האָט מען פון אונדז אַלע דריי נישט געהאַלטן: נישט
פון מיר, נישט פון יוספייטיסן און נישט פון דעם באַפטיסט...

די „דינסטמיידן“ פון ראָטע

ס'האָט זיך מיר געמאַכט אַ מאָל אַ וואָך, ווען מען האָט מיך פאַרוואָרפן מיט „נאַריאַדן“ — אַלע טאַג אַ „כיבוד“: איין טאַג — „דניעוואָלני“ ביי נאַכט; דריי טעג, איינע נאָך די אַנדערע — „אַטשערעדנאַיי“, איין טאַג אונטערן ביקס צו שטיין, און די איבעריקע פאַר טעג — סתם אויף פלערליי „שוואַרצע“ אַרבעטן... כ'בין געוואָרן, לויט די רייד פון מיין נייעם חבר, דעם באַפטיסט — אין גאַנצן אַ „געליטערטער“...

מיניע עלטסטע אין ראָטע האָבן מיר פסדר געשטעלט אַלס פאַרקערטן ביישפיל טאַקע מיין „זעמליאַק“, דעם יידל פאַיאָס.

— כאַטש אַ זשידיאַנאַק — האָבן זיי געזאַגט וועגן אים — פון דעסט-וועגן אַ מאַלאַדיעץ! ווי ער טאַנצט איבער דער „קאַבילע“ — אַ מחיה צו קוקן! ווי ער דרייט זיך איבערן „טורניק“! ווי ריין ער שטעלט זיך אויף די פאַראַלעל-„ברוסיעס“! פראַוילני סאַלדאַט!... אָבער דו... ני טשערטאַ! אַ פאַרפאַלענער מענטש!

אַזוי האָבן זיי געטענהט, מיניע „נאַטשאַלסטוואָ“, און מיר פסדר צוגע-וואָרפן „נאַריאַדן“. די הענט זענען ביי מיר געוואָרן ווי ביי אַן אמתער קעכין... די הויט צעשפאַלטן, רויט, מיט איינגעגעסענעם שמוץ אין די הויט-קעמערלעך. טאַג-טעגלעך, צווישן און נאָך די איבונגען — האַק האַלץ, שלעפּ וואַסער, רייניק, שיער, רייב!...

אין אָונט בין איך באַשטימט געוואָרן אין קיך צו שאָבן פישלעך און

שיילן קאַרטאָפּל... געקומען אין קיך, האָב איך שוין דאָרט געטראָפּן נאָך אַ סאָלאַדאָט פון אַן אַנדער ראַטע — אַ יידל אין ברילן, וועלכער איז אַזש פון ריגע געקומען אַהער שאָבן פישלעך און שיילן קאַרטאָפּל...
כ'טו אַ קוק — עס וואָרט אַ גאַנצער קויש דראָבנע פישלעך און אַ זאַק קאַרטאָפּל...

— דאָס אַליץ? — פּרעג איך דעם „קאַשעוואָר“⁴⁷, וועלכער פאַרעט זיך ביים ריזיקן קעסל.

— דאָס אַליץ — ענטפּערט יענער. — נישקשה, פאַרן גאַנצן באַטאָליאַן איז עס קוים אויף צו באַלעקן זיך...
עס ווערט מיר זויער און ביטער...
כ'קוק אַן מיין שותף אין די ברילן — יענער האָט אויך אַזאַ זויערע מינע ווי איך...

— נו?... — ווינק איך צו אים.
— נו?... — ווינקט יענער צו מיר.
— מיר הייבן אַן?... — זאָג איך.
— ניקס צו מאַכן, מיין ליבער! — ענטפּערט מיר יענער אין דיניטש, ווי אַן עכטער ריגער.

פריער האָבן מיר זיך גענומען צום קויש פישלעך. עפעס אַזעלכע דראָבנע, קלייניטשקע... מיין שותף האָט זיי געפרוּווט נעמען צו דער גאַז...
— כ'קאַן שווערן, אַז זיי זענען שוין זייער לאַנג פון דער היים...
איך טו אויך אַ שמעק.

— אַ, זיי האָבן שוין אפשר אַ וואָך צייט נישט געמאַכט קיין „שהפל“ איבער וואַסער...
די נאַכט רוקט זיך און מיר שאָבן...

מיר שאָבן און שאָבן... מיר זענען שוין אין גאַנצן באַשפּריצט מיט די

47 קאַשע־קאַכער.

קלעפיקע שופן — פון קאָפּ ביז די פיס. מיין שותפּס פנים זעט אויס ווי באַשאַטן מיט אַזאַ מין צרעת... און מייןס אויך אַזוי, מסתמא...

— זאָגט נאָר — פרעג איך — אין ריגע האָט איר אויך געשאַבן פיש?...

— פאַרפּלוקטער „פאַניע“! — רופט ער אויס אין גרויס גרימצאָרן — דאַננערוועטער!!

נאָך האַלבער נאַכט זענען מיר קיים פאַרטיק געוואָרן מיטן קויש פישלעך און זיך גענומען צום זאַק קאַרטאַפּל. דער באַטאַליאַן סאַלדאַטן, פאַר וועמען מיר האָבן איצט געגרייט דעם „אַביעד“, איז שוין לאַנג געלעגן אויף די נאַרעס, און מיר האָבן פאַר אַ טונקעלער שיין פון אַ נאַפּטלעמפּל געשיילט און געשיילט, און געשיילט... אמת, ביי די קאַרטאַפּל האָבן מיר אויך „אַפּגענאַרט פאַניען“ (פונקט ווי עס באַרימען זיך די אַלטע סאַלדאַטן): מיר האָבן נישט געשיילט, נאָר געהאַקט ווי אין קרויט אַרײַן... מער ווי אַ העלפט איז געגאַנגען מיט די שאַלעכץ... זאָלן די בהמות אויך הנאה האָבן פון זייער לעבן...

שפעט אין דער נאַכט איז שוין אויף מיין שותף אַנגעפאַלן אַ שלאַף און ער האָט גענומען וויגן מיטן קאָפּ... דאָס מעסער מיטן קאַרטאַפּל זענען אים פון די הענט אַרויסגעפאַלן...

— העי, טאָוואַרישטש, אַ גוטע נאַכט! — שריי איך אים אַרײַן.

יענער טוט אַ ריס אויף די אויגן און קוקט מיך אַן תּמעוואַטע.

— וואָס האָט זיך אַיך געחלומט? — פרעג איך אים אין שפּאַס — איר האָט אַוודאי געזען ריגע... דאָ איז די קיך פון דריטן באַטאַליאַן, פון 17טן אַרכאַנגעלאָגאַראַדסקי פּיעכאַטע־פּאַלק...

— אַי, געדענק איך! — קרעכצט יענער — הלוואי וואַלט איך עס גאַרנישט דערקענט... דאַננערוועטער!!

ער האָט זיך אויסגעווישט די ברילן און זיך ווידער גענומען צום שוילן.

— ווי איז עס? — פּרעג איך — דורך אייַרעע ברילן זענען די קאַרטאַפּל קלענער אַדער גרעסער?...

— דאַננערוועטער! — רופט אויס מיין ריגער „דיַטש“ — איך האָב געמיינט, אַז אַ דאַנק זיי, אַט די דאָזיקע ברילן, וועל איך באַפּרייט ווערן, צום סוף...

— צום סוף — פאַרענדיק איך — שיילט איר דורך זיי קאַרטאַפּל... מיר האָבן געענדיקט די אַרבעט אפּשר זייגער דרייַ בייַ נאַכט. איך האָב קוים באַוויזן אייַנצושלאָפּן אויף מיין האַרטן געלעגער און שוין — מען וועקט:

— ווסטאַ-אַ-ט?!...!

די זעלבע וואָך האָט מען מיר צוזאַמען מיט מיין „זעמליאַק“ פּאַיאָס און דעם באַפּטיסט „אַרייַנגעהאַקט“ גאַר אַ בכבודיקע מיסיע: „גאַלד-ראַמען“... דער ענין האָט אונדז זייער שטאַרק נישט געשמעקט, אָבער אַ ברירה האָבן מיר? — „סלוזשבאַ“! — רופט אויס דער געדולדיקער באַפּטיסט.

מיר האָבן זיך באַוואָפּנט מיט פּלייַזיין — רידלען און בעזעמער — און אַוועק דאַרט אַהין, אין עק פון קאַזאַרמע-הויף, צו אַ בייַדל אַזאַ אַן פענצטער, וווּ אַ גאַנצער באַטאַליאַן קומט טאַג-טעגלעך מיט „וויזיטן“... — נו — זאָג איך צום באַפּטיסט — איצט וועלן אונדזערע נשמות שוין איין מאָל געלייטערט ווערן...

ער האָט געשמייכלט מיט זיין שטענדיק גוטמוטיקן שמייכל און גע-שוויגן. געשוויגן און פּלייַסיק „דערפילט זייַנע פּליכטן פאַרן פּאַטערלאַנד“... — פאַר וואָס — רעד איך צו אים ווייַטער און וויל אים ברענגען צום געפיל פון פּראַטעסט — פאַר וואָס האָט מען גראַד אויסגעקליבן יידן און אַ באַפּטיסט?...

— זיי זענען בלינדע ווי די ווערעם! — רופט ער זיך אָן — זיי זענען פאַרבלענדט און זעען נאָר זיך אליין... ווי שטייט אין עוואַנגעליום?...

און ווידער אַ ציטאַט — ווי אַן אמתער פריידיקער...
 — איך מײן — זאָג איך אין שפּאַס — אַז דאָ איז נישט דער פּלאַץ
 צו פריידיקן... טפּוי! טפּוי! — שפּײַ איך פּון עקל... — גוואַלד, איך כאַפּ
 שוין אַ קאַטער!...
 — איר זענט גערעכט, מײַן פּרײַנד! — כאַפּט זיך יענער. — נישטשוואַך,
 מיר וועלן דאָס אויך איבערקומען — טרייסט ער מיך.
 — כ׳זינדיק גאַרנישט מיט די רייד... אַדרבה... קאַפּוסטע גיט מען,
 קאַשע גיט מען, „פאַרציעס“ אויף שטעקעלעך גיט מען, אַן אומזיסטע „קאַ-
 בילע“ צום שפּרינגען גיט מען — דאַרף מען לויבן דעם באַלעבאַס פאַר
 זײַן גרויסן חסד...
 מיר האָבן אַלע געלאַכט. ס׳איז אַבער געווען אַ געלעכטער מיט נאָדלען...
 — ברררר!
 פּאַיאָס ווידער האָט נישט אויפגעהערט צו וואַרטשען און זידלען „פאַ-
 גיען“ אויפן עכט סאַלדאַטישן שטייגער:
 — פּאָניע גנב, ימח-שמו! טפּוי זאָל ער ווערן!...
 — אפשר, פרעג איך אים — וועסטו עס שרײַבן אַהיים?... שרײַב,
 למשל, אַז דו האָסט געקריגן אַ גאַלדענעם „מאַנדאַל“ פאַר... פאַר — נו,
 פאַר אַ „גאַלדן“ שטיקל אַרבעט...
 — פאַרברענט זאָל ער ווערן, פּאָניע גנב! — האָט זיך פּאַיאָס געבײ-
 זערט מיט דער גרעסטער ערנסטקייט — פע! פע! ס׳אַראַ ריחות! אַ רוח
 אין זײַן טאַטנס, טאַטנס, טאַטן אַרײַן!...
 מיר האָבן אַלע פּסדר גערייכערט און געשפּיגן, גערייכערט און גע-
 שפּיגן...

ס'איז אַנגעקומען „ראַזשדעסטוואָ“.

מיר, יונגע, האָבן זיך ביטער אויסגעפּיניקט ביי דער „גענעראַל-אַטשיסטקאַ“ און באַקומען דערפאַר דעם שכר פון צוויי טעג פּרייהייט. אַט די יום-טובֿ-טעג זענען פאַר אונדז געווען ווי אַ קרעטשמע פאַר אַ נע-זונדיק, וואָס מאַכט דורך אַ לאַנגן, לאַנגן וועג...

די קאַזאַרמע איז דעקאַרירט מיט אַ סך צווייגלעך, לענטעס און ביליקע קינסטלעכע בלומען. דאָרט, וווּ די „איקאַנע“ איז, שטייט אַ „יאַלקע“ אין בונטע קאַלירן. דער פּראַוואַסלאַווער עולם איז געגאַנגען מיט פאַראַד אין צערקווע.

די ביידע טעג זענען באמת פּרייע. ווער ס'האַט זיך געוויילט, ווער ס'האַט פאַרבראַכט אין „טשאַינאַיאַ לאַוואַטשאַקאַ“ און ווער ס'האַט צונופֿ-דערפון... „געהאַט!...“ ווייל אין דער דאָזיקער פּיניקונגס-מאַשין פון קאַזאַרמע האַט אַליץ געקאַנט דערשטיקט ווערן אַכוריותדיק... דאָ טאַר מען בכלל נישט קלערן. טאַמער האָב איך איין מאַל געזאָגט מיין לערער פון טולאַ אַ פּראַזע: „יאַ דומאַל“⁴⁸, האַט ער מיר תּיכּף איבערגעשלאָגן:

48 כ'האָב געקלערט.

— קאקאוואָ טשאַרטאָ „דומאַל“! דומאַיט אינדיסקיע פיעטוכי, דאָ
וואַראָן נאָ טוויניע...⁴⁹

אין די דאָזיקע טעג האָב איך פיל פאַרבראַכט, גאַנצע שעהען, מיט
יוספייטיסן און מיטן באַפטיסט. מיר האָבן גערעדט און גערעדט און זיך
אויסגערעדט פאַר דער גאַנצער צייט, ווי אמתע פריינד.

צום „קאַרנאוואָל“ האָט מען איינגעאַרדנט אַן אמתע שימחה אין ראַטע.
עס זענען אפילו געווען אַנוועזנדיק דער „ראַטני“ און ביידע פאַרוטשיקעס
— די „פאַלוראַטניע“. דער „ראַטני“ האָט באַזאָרגט פון זיין וווינונג אַ
גראַמאַפאָן, וועלכער האָט אַ גאַנצן אַוונט נישט אויפגעהערט צו קרייען...
מאַרשן, דאַרפישע טעניץ און האַפקעס. דער עולם סאַלדאַטן אין „פאַרלעך“
האָט געטאַנצט און געשפרונגען, שיער וואָס די פאַדלאַגע איז נישט צעזעצט
געוואָרן. אחוץ דעם גראַמאַפאָן האָט זיך נאָך דעם אויך באַוויון אַ האַרמאַ-
ניק, וועלכער האָט זיך צעגאַסן מיט דער גאַנצער דאַרפישקייט. עס זענען
געווען אַ ביסל בגילופינדיקע אויך — לכבוד דעם „קאַרנאוואָל“ — און די
שימחה איז געווען פאַרפול. דער „ליץ“ פון ראַטע — פרידמאַן — איז אין
מיטן דערשינען אַלס איבערגעטוענער שיפורער פויער מיט אַ פלעשל אין
האַנט. אַ צווייטער סאַלדאַט האָט זיך איבערגעטאַן אין אַ קלייד מיט אַ
טיכל אויפן קאַפּ: דעם שיפורס ווייב... פרידמאַן האָט אַוועקגעלייגט אַ
גאַנצן מאַנאַלאַג, פון וואָס דער עולם האָט געקייכט פון געלעכטער. אפילו
די אַפיצירן האָבן אויך באַוויליקט צו שמייכלען...

נאָך דער דאָזיקער „אַטראַקציע“ הער איך אַזאַ שמועס צווישן די
אַפיצירן:

דער „ראַטני“ (צו די ביידע פאַרוטשיקעס): — נו, גאַספאַדאַ אַפיצערי!

נאָם פאַראַ! ⁵⁰

49 צו וועלכן רוח „קלערסטו“. עס טראַכטן נאָר אינדישע הענער און אַ קראַ
אויף אַ חויר.

50 פאַר אונדו איז שוין צייט!

איין פאַרוטשיק: ווען הייבט זיך אָן אונדזער באַל אין „אַפיצערסקאַיע סאַבראַניע“?

דער צווייטער פאַרוטשיק: פונקט צען אַ זייגער.
דער „ראַטני“: מ'דאַרף זיך שוין גיין איבערטאָן.
דער ערשטער פאַרוטשיק: ס'וועלן זיין היינט אַ סך דאַמען.
דער צווייטער פאַרוטשיק: טאַטיאַנאַ דעמידאָוונאַ וועט אויך זיין.
דער ערשטער פאַרוטשיק: אַננאַ פיאַדאַראָוונאַ האָט מיר אויך צוגעזאָגט.
אַז זי וועט זיין.

דער צווייטער: טשטאַ ווי גאַוואַריטיע? עטאַ נאַסטאַיאַשטשאַיאַ קראַ-
סאַטקאַ! ⁵¹

דער ערשטער: אירע אויגן! איר מיילעכל!
דער צווייטער: אירע פיסלעך!
דער ערשטער: קאַקאַיאַ פּרעלעסט! ⁵²
דער צווייטער: טשודעסנאַיאַ! ⁵³
דער „ראַטני“: כּע-כּע, ס'אַראַ דאָן-זשואַנען איר זייט!
דער ערשטער: די יוגנט! די יוגנט רייצט!...
דער צווייטער: ווי קאָן מען עס רעדן גלייכגילטיק וועגן אַזאַ מלאכל
ווי אַננאַ פיאַדאַראָוונאַ!

דער „ראַטני“: פּראַוויילנאַ, פּראַוויילנאַ! יאַ זופּאַלניע סאַגלאַסען... ⁵⁴
דער ערשטער: נו, און טאַטיאַנאַ דעמידאָוונאַ? ... אַך! ...!
דער „ראַטני“: גאַספּאַדאַ אַפיצערי! פּאַראַ! ...!
די אַפיצירן האָבן „ליקוידירט“ דעם גראַמאַפּאָן און זענען אַוועק קלינג-
גענדיק פּריילעך מיט די שפּאַרן. כ'האַב מיט די בליקן באַגלייט זייערע

51 וואָס רעדט איר? ס'איז דאָך אַן אמתע שיינהייט!

52 ס'אַראַ פּראַכט!

53 אַ ווונדערלעכע!

54 כ'בין פולשטענדיק מסכים.

מינע קאזארמע-לערערס האבן מיט שטיינערנער גלייכגילטיקייט פאַר-
לאַנגט פון מיר: „אָדער פּאַל, קום אום, אָדער זיי אַ סאַלדאַט!...“ און אַלץ
האַט זיך עס געהאַנדלט וועגן די דריי פאַרשאַלטענע זאַכן: „קאַבילע“,
פאַראַלעל-„ברוסיעס“ און טויטן-שפרונג פון „טורניק“...

פאַרשטייט זיך, אַז אין ראַטע האַבן זיך געפונען נאָך אַזעלכע דריי-פיר
„שלימולס“, ווי איך — אַ פאַר ייִדן און אויך דער באַפטיסט — וועלכע
זענען געווען אין די איבעריקע „וויזאַדן“, און אויך זיי האַט מען אָנגעטאַן
געברענטע צרות ווי מיר...

איין מאָל איז ביי דער „קאַבילע“ געשטאַנען דער „ראַטני“ אַליין. כ'האַב
זיך דערמאַנט אָן דער ערשטער מענטשלעכער באַגעגעניש מיט אים אין
קאָזאַרמע און האָב געמיינט, אַז ער וועט אַנדערש פאַרשטיין דעם ענין...
לסוף — ער קען מיך גאַרנישט!... זעענדיק, אַז כ'בין נישט אַזאַ קונצן-
מאַכער ביי דער „קאַבילע“, האַט ער גענומען שיטן מיט „קאַמפלימענטן“
אויפן עכט פאַנישן שטייגער, מיטן זעלבן סטיל פּמעט וואָס מינע לערערס,
און מיר באַפוילן צוזאַמען מיט די איבעריקע „שלימולס“ צו לויפן נאָך אַ
מאַל, און נאָך אַ מאָל, און נאָך אַ מאָל... דערביי האַט ער געמאַכט אַזאַ מין
„ווייץ“: פאַר מיין לויפן האַט ער אַרויסגעצויגן די שווערד און זי אַוועק-
געלייגט מיטן שאַרף אַרויף אויפן רוקן פון דער „קאַבילע“... ס'הייסט, אַז
אויב איך וועל נישט איבערשפּרינגען און זיך בלויז אַ זעץ טאַן רייטנדיק,
וועל איך האַבן דעם אמתן פּסק... פאַרשטייט זיך, אַז ביים סאַמע שפרונג

האָט ער די שווערד פלינק צוריקגעכאַפּט. אַפּגעשראַקן האָט עס יאָ אַ ביסל :
טאַמער פאַרשפּעטיקט ער אויף אַ סעקונדע...

אַז דער ״ראַטני״ האָט געזען, ווי ס׳קאַפּעט אונדז דער שווייס פון
שטערן און מיר פאַלן פשוט פון די פיס, און אַז וואָס ווייטער איז נישט
בעסער נאָר ערגער, ווייל פון פאַרמאַטערטקייט קאַנען מיר שוין אַפילו ביזן
רוקן פון דער ״קאַבילע״ אויך נישט דערגרייכן, בלויז קוים ביזן הינטן —
דעמאַלט האָט ער רוגזהדיק אַ געשריי געטאַן :

— מאַרש ! טשערטי פּאַלאַסאַטיע !...

מיין ״רענאַמע״ אין ראַטע איז שוין געווען אַ פאַרשפּילטע... ס׳האָט
נישט געהאַלפּן, וואָס אין ״סלאָוועסנאַסט״ בין איך געווען דער ערשטער,
וואָס אַפילו ביים שיסן האָב איך זיך אויך אַרויסגעוויזן פאַר אַ גאַנצן בריה
— כ׳פלעג טרעפּן אין ״מישען״⁵⁵ זייער אַ גרויסן פּראָצענט קוילן — נישט
דאָס איז, אַ פנים, געווען דער עיקר. ס׳האָט נישט געהאַט קיין ״עפעקט״.
דער עיקר זענען טאַקע, מסתמא, געווען די ״דריי זיילן״ : ״קאַבילע״, פאַראַ-
לעל-״ברוסיעס״ און טויטן-שפרונג...

אַחוץ די ״נאַריאַדן״ פּלעג איך נאָך אויך קריגן סתם פּלערליי משונה-
דיקע שטראָפּן בעת די איבונגען גופא : גיין, אַ שטייגער, איבער דער קאַזאַר-
מע ״גוסינים שאַגאַם״... אַ מאָל פּלעגט מען אַזוי אַוועקלאָזן איבער דער
לאַנגער פּאַדלאַגע אַ גאַנצע קאַמאַנדע פון די יונגע... מ׳פלעגט אַזוי ״מאַר-
שירן״ מיט די הענט אויסגעצויגן פאַרויס, אין דער אומבאַקוועמער גענדון-
פּאַזע, אונטער דער באַגלייטונג פון אַ שטורמישן געלעכטער...

בעת אין קאַזאַרמע איז געווען צו ענג פּלעגט מען באַשטראָפּן מיט
״נאַ מיעסטיע ביעגאַם מאַרש !״ דאָס איז געווען אַ שפּרינגעריי אויף איין
אַרט, פון איין פּוס אויפן צווייטן. פּלעגסט שפּרינגען, שפּרינגען משוגענער-
ווייז, און דער ״גאַספּאַדין אוטשיטיעל״ פּלעגט גאָר פאַרגעסן צו הייסן
אויפהערן...

און נאָך, און נאָך אַזעלכע מיני־שטרעפֿן.
הייבן אַ האַנט אויף אַ סאַלדאַט האָבן די עלצטע נישט געטאַרט; אַבער
אַ שטורף, אַ שטויס, אַ צי פֿאַרן קאַלנער, אַ טרייסל טאָן דאָס פֿעקל ביינער,
עס זאָל פֿינצטער ווערן פֿאַר די אויגן, אַ קוועטש טאָן פֿאַר דער נאָז (טייל
מאַל ביז בלוט...) — די אַלע „נאַרישקייטן“ האָט מען געלייזט זייער אָפט.
טאַמער וואַלסטו געוואַלט פֿרוון זיך קלאַגן, איז די פֿראַצעדור געווען
אַן אוממעגלעכע: מ'מוז די אַנקלאַגע צו ערשט מעלדן דעם ערשטן נאַטשאַל־
ניק — דעם לערער, דער לערער גיט עס איבער דעם „אַטדיעלאַני“, דער
„אַטדיעלאַני“ — דעם „וואַוואַדני“, דער „וואַוואַדני“ — דעם פעלדפעבל, דער
פעלדפעבל — דעם „ראַטני“, דער „ראַטני“ גיט ערשט איבער די אַנקלאַגע
אויפֿן אמתן אַדרעס — דעם קאַמאַנדיר פֿון פֿאַלק... פֿון אַזאַ וועג קאָן די
אַנקלאַגע אַרויסקומען אַ פֿונקט פֿאַרקערטע: פֿון לערער אויפֿן סאַלדאַט...
איז שוין גלייכער, אַז מען פֿאַרבייסט די ליפֿן און מ'נעמט אַלץ אָן פֿאַר
ליב...

איין מאַל, מיטאַגזייט, איז צו מיר צוגעקומען דער פעלדפעבל און מיך
געפרעגט פֿלומרשט אין „גוטן מוט“:

- נו, וואָס וועט זיין?
- וואָס זאָל זיין, גאַספּאַדין פֿאַדפּראַפּאַרשטיק?
- ווען וועסטו שוין שפּרינגען איבער דער „קאַבילע“ „פּאַ אוסטאווי“?
- כ'בין נישט שולדיק, גאַספּאַדין פֿאַדפּראַפּאַרשטיק!
- טשעם זאַנימאַליסאַ?
- אין אַ רעדאַקציע, גאַספּאַדין פֿאַדפּראַפּאַרשטיק!
- האַסט פֿאַרקויפט צייטונגען...?
- ניקאַק נייעט, אַ זשורנאַליסט, גאַספּאַדין פֿאַדפּראַפּאַרשטיק!
- דערפֿאַר טאַקע ביסטו אַזאַ „מאַכראַ“...⁵⁶ דערפֿאַר טויגסטו נישט...

56 שלימזל.

כ'האָב געשטומט ווי די וואַנט, ביטער געשטומט אונטער די איראַנישע בליקן פונעם פעלדפעבל...

— און דו, פאַיאָס? — ווענדט ער זיך צו מיין „זעמליאַק“, וועלכער איז געשטאַנען דערנעבן אויסגעצויגן ווי אַ סטרונע.

— טשעוואַ איזוואַליטע⁵⁷, גאַספּאַדין פּאַדפּראַפּאַרשטשיק?

— טשעם טי זאַנימאַלסיאַ?

— איזוואַזשטיקאַם, גאַספּאַדין פּאַדפּראַפּאַרשטשיק!

— וואַט ווידיש!⁵⁸ — רופט זיך אָן דער פעלדפעבל צו מיר — ער שפּרינגט טאַקע איבער דער „קאַבילע“ „פּאַ אַוסטאַוו“. ער איז טאַקע אַ סאַלדאַט... זדאַראַוו, פאַיאָס!

— זדאַראַוו זשעלאַיו, גאַספּאַדין פּאַדפּראַפּאַרשטשיק!

— מאַלאַדיעץ, פאַיאָס!...

— ראַד סטאַראַטסיאַ, גאַספּאַדין פּאַדפּראַפּאַרשטשיק! — האַט פאַיאָס זיך צעשרייען ווי אַן אַקס פאַר דער שחיטה...

אין מיטן איז פאַרבייגעגאַנגען אַ גרוזיק, אַ יונגער סאַלדאַט, וועלכער האַט גערעדט זייער שלעכט רוסיש.

— זדאַראַוו, קוראַשווילי! — פאַרטשעפעט אים דער פּאַדפּראַפּאַרשטשיק, נאָך אַליץ אַ פנים אין זיין „גוטן הומאַר“.

דער גרוזיק איז געבליבן שטיין ווי אַ געפלעפטער.

— זדאַראַוו זלאַי, פ... פ... פּאַדין פּידפּרררר!... האַט ער אַ קריי געטאַן ווי אַ נישט-דערקוילעטער האַן און ביים לעצטן וואַרט איז ער שיער נישט דערוואַרגן געוואָרן...

דער פעלדפעבל צעלאַכט זיך און פרעגט אים ווייטער:

— וו' קאַקאַם פּאַלקו סלחשיש?⁵⁹

57 וואַס פאַרלאַנגט איר?

58 אַט זעסטו שוין!

59 אין וועלכן פּאַלק דינסטו?

דער גרוזין איז דא גאר מ'טושטש געווארן און גענומען שטאמלען :
— סימנאצטי... גאר אדסקי... פילק... פילק...
— בא'לואן! — האט אים דער פעלדפעבל איבערגעריסן — פא'יאס,
ו' קאקאם פאלקו סלזשיש?
פא'יאס האט זיך ווידער געגעבן א גלייך אויס ווי א סטרוגע, צוקלאפן
דיק הארט א שטיוול צו א שטיוול :
— ו'סעמנאצטי ארכאנגעלאגאר אדסקי...
— בא'לואן! — האט דער פעלדפעבל אים אויך איבערגעריסן.
און א ווינק טוענדיק צו מיר, האט ער א זאג געטאן דאס זעלבע :
— ו'קאקאם פאלקו סלזשיש?
דא בין איך שוין געווען דער „העלד“, און פאמעלעך, מיט זיכערקייט
האב איך גענומען ציען ווארט נאך ווארט :
— ו' סיעמנאדצאטאם פיעכאטנאם ארכאנגעלאגאר אדסקאם וועליקאווא
קנאווא וולאדימירא אלעקסאנדראוויטשא פאלקו, גאספאדין פאדראפאר-
שטיק!
— מאלאדיעץ!
— ראד סטאראטסיא, גאספאדין פאדראפארשטיק!
— וויאלא אטויעטיל! 60 — איז ער נישט געווען צופרידן מיט מ'ין
צו שוואכער שטים — אטסטאוויט! 61
— ראד סטאראטסיא, גאספאדין פאדראפארשטיק! — האב איך שוין
געשריען מיט אלע כוחות און אים צופרידנגעשטעלט.
דער פעלדפעבל איז אוועק אן אויפגעהייטערטער, שטארק צופרידן,
קענטיק, מיט זיין ראנג און זיין דינסט פארן פאטערלאנד...
— וואס ער האט איצט אין קעפל, זאל איך עס האבן אין פלעשל... —
באמערקט מיר פא'יאס — אין זיין טאטנס טאטן אריין, פאניע גנב!...

60 פויל, אפאטיש געענטפערט!

61 לאז אפ, ס'הייסט: נאך א מאל!

אין אַ סדר-נאכט

און אזוי ווי צו אַלץ קומט אַ סוף, איז אויך צו אונדזער „נאָואַבראָגן-סטוואָ“ צײַט געקומען אַן ענד. ס'איז שוין געווען נאָך דער „שבועה“ פון „טרייהייט דעם צאַר און פּאָטערלאַנד“. מ'האַט אונדז שוין גענומען רעכע-נען פאַר אַלטע, „אויסגעמענטשלטע“... מ'האַט אונדז שוין אַפילו געשיקט אין קאַראַול. — דערצויגענע מענטשן!...

די גרענעץ איז געווען פּסח-צײַט. דערפאַר טאַקע האָט מען אונדז, יידן, אין די יום-טובֿ-טעג אָפּגעלאָזט פון סאַמע אין דער פרי ביז שפּעט אין אָונט, און יעדער איינער האָט געקאַנט גיין פּראַנק און פּריי, וווּ ער האָט געוואָלט.

ערב-פּסח. איך בלאַנקע אום גאַס-אײַן, גאַס-אויס איבער דער שטאַט, באַקוק אַלץ און אַלעמען. אַפילו אויפן בית-עולם בין איך אויך פאַרקראַכן און באַטראַכט אַלטע כאַראַקטעריסטישע מצבות... אָבער אין ערגעץ אַ פּריוואַט היימיש הויז האָב איך קיין אײַנטריט נישט געהאַט. דער שינעל! דער גרויער שינעל!... מיט וואַסער קינאה האָב איך נאָכגעקוקט אײַטלעך ציוויל געקליידטן אויף די טראַטואַרן. אַלע ווײַלע פּלעג איך דערפילן, אַז כ'געהער נישט צו זיך: ס'פּלעגן מיר אַנטקעגנקומען אָפּצירן און כ'פּלעג אײַטלעכן מוזן מאַכן אַ שטייפּע, בראַווע באַוועגונג און אָפּגעבן „טשעשטש“. פאַר נאָכט איז מיר אײַנגעפאַלן אַרײַנצוגיין אין דער ביבליאָטעק אויף פּושקינסקאַיאַ. אין ביבליאָטעק איז געווען יונגוואַרג. אַלע קאַטאַלאַגן זענען פאַרנומען געווען. כ'בין צוגעגאַנגען צו איינער אַ פּריילין און באַשטעלט

דעם קאַטאַלאַג. יענע האָט מיר אים תיכף דערלאָנגט און אין מיין זייט אפילו נישט אַ קוק געטאָן בעת־מעשה, ווי איינער זאָגט: „נאָ, זיי מיר נישט קיין מחותן און וואָרט נישט אויף מיר...“ האָב איך טאַקע באַמת פאַר־לוירן דעם צורת־מענטש?... כ׳האַב געקוקט, געקוקט אין קאַטאַלאַג און די ווערטער האָבן געטאַנצט פאַר מייע אויגן ווי קלייניקע פליגעלעך... זאָל איך ביי אַזאַ פרעמדקייט נעמען דאָ אַ בוך און זעצן זיך ליינען? כ׳האַב זיך דאָ דערשפירט איבעריק און נישט אויף אַן אָרט. דער שינעל טיילט אַפּ פון דער וועלט ווי אַ כינעזישע וואַנט...

בין איך אַרויס פון ביבליאָטעק אַ דערשלאָגענער און ווידער גענומען בלאַנדזשען איבער די גאַסן אין הינטישער עלנטקייט...

טרעף איך מייע קאַזאַרמע־״זעמליאַקעס״. זיי דערציילן מיר, אַז דעם ״סדר״ וועט מען פראַווען אין עפעס אַ קהלשער קיך: אַ מתנה פון די היגע יידן פאַר די יידישע סאַלדאַטן פון גאַרניזאַן.

מ׳האַט מיך אַוועקגעשלעפט אין שול אַרײַן. געהערט דאָרט אַ יום־טובדיקן ״מעריב״, צווישן אַן עולם פרעמדע דאַוונענדיקע יידן, און פון דאָרט זענען מיר אַלע אַוועק צום ״סדר״.

די קהלשע קיך האָט אויסגעזען ווי אַ ״באַראַק״. לאַנגע טישן מיט פראַסטע לײלעכער באַדעקט — אַ פנים, פון עטלעכע באַלעבאַסטעס אויס־געבאַרגט... אין בלעכענע פושקעס מיט זאַמד האָבן געשטעקט ברענענדיקע ליכט, וואָס קיין מאַמע האָט נישט געבענטשט... און דערפאַר טאַקע האָבן זייערע פלעמעלעך נישט פאַרמאַגט קיין יום־טובדיקע נשמה־יתירה, און זיי האָבן זיך טונקל־וואַכעדיק געוויגט איבער די לאַנגע אומגעלומפערטע קהלשע טישן...

דער עולם — אַ פאַר הונדערט פאַרשוין — האָט זיך אויסגעזעצט צום ״סדר״. ס׳איז געוואָרן אַ גערייד, אַ הודזשעריי, כמעט נישט בעסער ווי דאָרט, אין דער ״סטאַלאַווע״ פון באַטאַליאַן... בלויז געציילטע האָבן געזאָגט די ״הגדה״. דאָס רוב האָט געוואָרט אויף די ״קניידלעך״ — אויף אַ ביסל יידיש, היימיש עסן...

די סארווערס — א יידל אין א יארמלקע און צוויי ווייבער-פאטראָ-
 נעסעס" אין ווייסע פארטעכער — האָבן גענומען דערלאנגען צו די טישן.
 ס'האָבן פארשמעקט די יום־טובדיקע ריחות און די שפאָנונג ביים עולם
 איז נאָך גרעסער געוואָרן. אין דער לופט האָט זיך צעטראָגן אַ דזשאַמ-
 דזשעריי פון אַ מאַסע מיילער, אַ קלינגעריי פון לעפל און טעלערס — אַז
 אַ פאַרע האָט אַזש געזעצט... דער עולם — ווי אין די „זיבן יאָר הונגער“
 — האָט אַליץ „פאַרברענט“... אַפילו פונעם „מרור“ איז קיין געדעכעניש
 נישט געבליבן...

נאָכן „סדר“ רופט זיך אָן צו מיר איינער, אַן „אַלטער“, פון מיין ראַטע :

— קום !

— וויהיין ?

— אין אַ באַקאַנטע שטוב.

— צו וועמען ?

— פאַרשטייט זיך, אַז נישט צו קיין בחורים, נאָר צו מיידלעך...

— וואָס פאַר אַ מיידלעך ?

— מיידלעך אין קליידלעך... — לאַכט יענער, און אַ צי טוענדיק מיך

פאַרן שיבעל, זאָגט ער נאָך אַ מאָל :

— קום, זיי נישט קיין יאָלד. איילסט זיך דען אין קאַזאַרמע נאָך דער

געשמאַקער לופט?...

בין איך געגאַנגען: מילא, לאַמיר אַנקוקן אַ פּריוואַטע שטוב אַ מאָל

אין אַ „נאָווינע“. געגאַנגען זענען מיר זאַלבע דריט: איך און צוויי „אַלטע“.

מיר זענען אַריינגעקומען אין אַ פאַרטער־וווינונג פון צוויי צימערן מיט

אַ קיך. דאָס פאַדערשטע צימער איז זייער גרויס און אין אים שטייט

אַ גרויסער טיש, אַ בופעט מיט פלעשער טונקעלע און העלע משקאות. —

אַ מין שענקל.

אין שטוב זענען געווען צוויי מיידלעך. איך זאָג: „מיידלעך“, כאַטש

ביידע זענען שוין געווען מיט לאַנגע יאָרן צוריק ראוי צו זיין מאַמעס פון

מיידלעך... אַחוץ דעם זענען ביידע געווען מיאוס ווי די נאַכט, איינע מיאוסער

פון דער אַנדערער... עפעס אַזעלכע פראַסטע, ווילגאַרע פנימער. איינע האָט געהאַט אַ לאַנגע שאַרפע נאַז מיט קרעצלעך אויפן שפיץ — ווי בײַ אַן אמתער מכשפה פון קינדער-מעשהלעך... די צווייטע ווידער האָט „געלאַנצט“ מיט אירע ציין — גרויסע, סטאַרטשענדיקע, דערצו נאָך קרומע, ציין, ווי בײַ אַ „בהמה גסה“...

בײַ אונדזער אַרײַנקומען האָבן אונדז די ביידע בתולות אויפגענומען גאָר גערן און צופרידן. אַ סימן, בײַ איינער איז די נאַז זייער באַוועגלעך געווען און בײַ דער צווייטער האָבן די ציין אין זייער גאַנצער אָפּקייט נחתדיק געלאַכט...

— בודטע זנאַקאַמי! — שטעלט מען מיך פאַר פאַר זיי.
די „בתולות“ שטרעקן מיר אויס האַרעפאַשנע, שוואַרץ-נעגלדיקע הענט.
אין האַנט האָב איך דערשפירט אַ שרץ-ווייכקייט... ברררר!...
מײַנע פאַרטנערן האָבן זיך גענומען פאַרהאַלטן שוין צו „היימיש“ מיט די „דאַמען“...

— אַסטאַוטיע, אַסטאַוטיע... — האָט די מיט דער מכשפה-נאַז זיס-חנעוודיק זיך געבעטן. אַבער די סאַלדאַטן — ווי אַלטע, געניטע „דיאַדקעס“ האָבן געטאַן דאָס זייעריקע: גערעדט מער מיט די הענט ווי מיט דער צונג...
לסוף איז איינער פון מײַנע פאַרטנערן גאָר פאַרשוונדן געוואָרן טאַקע מיט דער מכשפה-נאַז אין דעם אַנדערן חדר און איז פון דאָרט גאָר צוריק נישט אַרויס...

די בתולה מיט די פערדישע ציין איז אַרויס אויף אַ ווײַלע אין קיך.
— וואָס זענען עס פאַר אַ פירות?... — פּרעג איך אין דער שטיל מיין פאַרטנער.

יענער דערציילט מיר, אַז דאָס זענען צוויי שוועסטער. קיין טאַטע-מאַמע נישטאַ. מ'קריגט דאָ אַ שנאַפּס, אַ צובײַסעכץ און אַז מ'לעבט מיט זיי גוט — איז נאָך „עפעס“ אויך...

— צו וואָס אַבער אַזעלכע פאַסקודנע מיאוסקייטן?... — פּרעג איך אים בסוד.

יענער פלאצט אויס אין אַ גראַבן געלעכטער.
 — נישטשוואַ! — זאָגט ער — אַז אַ סאַלדאַט פאַרדייעט קאַפּוסטע מיט
 ווערעם, מוז ער שוין אַלץ קאַנען פאַרדייען...
 אַז די בתולה מיט די פערדישע ציין איז צוריק אַריינגעקומען פון קיד.
 האָט מיך דורכגענומען אַ גוואַלדיקער עקל און ס'האַט זיך מיר פאַרגלוסט
 שפּייען...
 מער האָב איך שוין נישט געקאַנט בלייבן אין סאַלדאַטישן „קאַפע-
 שאַנטאַן“. כ'האַב זיך אויפגעהויבן צום געזעגענען.
 — וואָס איינסטו זיך? — וויל מיך אָפהאַלטן מיין פאַרטנער. — וואַרט.
 מיר וועלן מאַכן אַ פּסחדיקן שנעפּסל...
 — מיר האָבן אמתע „פּסחוווקע“... ניציקער... — זאָגט די בתולה.
 — איך דאַנק, איך דאַנק... איך טרינק נישט...
 — אַ שיינער סאַלדאַט! — לאַכט מיין פאַרטנער.
 — מסתמא, נאָך אַ נאָוואַבראַניעץ? — פּרעגט די בתולה — איר קענט
 אים נישט אויסלערנען? — ווענדט זי זיך צו מיין פאַרטנער.
 — ער טויג צו גאַרנישט! שוין נאָך דער „שבועה“ און — קאַן נאָך
 קיין שנאַפּס נישט מאַכן...
 — איך טויג טאַקע נישט... אַ שלעכטער סאַלדאַט... דערפאַר וועט איר
 שוין טרינקען פאַר מיר אויך...
 — מאַלאַדאַי סאַלדאַטיק! — ווינקט זיך די בתולה איבער מיטן אַלטן
 אויסגעפרוּוטן „דיאַדקע“...
 דער „דיאַדקע“ נעמט זי פאַר דער האַנט און לייגט אַוועק זיין יד אויף
 איר אַקסל:
 די העכסטע צייט, הייסט עס, פאַר מיר אַוועקצוגיין...
 איך זאָג אַ „גוטע-נאַכט“ און פאַרמאַך די טיר פון יענער זייט...
 — בררר!...
 און ווידער — גאַס-איין, גאַס-אויס...

אַברחם זאַק

פון יידישע פענצטער האָבן אַרויסגעוואַנקען פּייערלעכע פּלעמלעך. אין די שטילע גאַסן האָבן אַפּילו דורכגעדרונגען ניגונים פון דער „הגדה“... אומעטום זיצט מען נאָך ביי ווייסע היסב־בעטן, אין קרייז פון נאַנטע, פון היימישע... מ'דערציילט נאָך וועגן יאָך פון פרעה מלך מצרים... וועגן פּיתום און רצמסס... וועגן די נסים פון יציאת־מצרים...

כּידריי מיך אום אַזוי ביז שפּעט, זייער שפּעט אין דער נאַכט אַרײַן. אַלץ איז מיר דאָ אַזוי פרעמד און ווייט, אַזוי פרעמד און ווייט... ווען וועל איך באַפּרייט ווערן פון מײַן יאָך, פון מײַנע פרעהס?...

דער „ביעגאָם“ לכבוד פּרילינג...

אויף דרויסן איז געוואָרן פּרילינג. פון דער פּרין האָט גערייצט מיט בלויקייט און פּרייד; אָבער נישט די בלויקייט און נישט די פּרייד איז געווען פאַר אונדז, שקלאַפּן. ס'איז פשוט נישט געווען קיין פּרייע רגע, ווען אַרײַנ-צואַטעמען אין זיך אַ ביסל פּרילינג. אויפן קאַזאַרמע-פּענצטער פּלעגט בלויז פאַלן אַ שטראַל, אַ פּאַס ליכט, אַדער בײַ אַ „פּראָגולקאַ“ פּלעגט מען קוים אַ מאַל אַ צי טאָן אין די לונגען אַ ביסל פּרישקייט. אָבער אונטערן בײַטש פון דער דיסציפּלין, בײַם שטרענגן אָפּהיטן צו גיין אין פּוס, אַדער בײַ מאַכן פאַרשיידענע איבונגען מיט דער ביקס, האָבן די אויגן ווייניק געזען וואָס אַרום טוט זיך...

פאַר אונדז האָבן זיך די „היצן“ אָנגעהויבן באַלד אין אַ נאַכפּסחדיקן טאָג, ווען דער פּעלדפּעבל האָט באַפוילן צו גיין אויף „פּראָגולקאַ“ בלויז אין די לײַכטע „גימנאַסטיאַרקעס“. ס'איז דאָן גראַד געווען שטאַרק ווינטיק און דער עולם האָט געמורמלט, אַז ס'וועט נאָך קאַלט זײַן. — נישטעוואָ — האָבן געטרייסט די אונטער-אַפּיצירן — מיר וועלן אייך אָנוואַרעמען...

און זיי האָבן טאַקע געהאַלטן וואָרט, אונדזערע אונטער-אַפּיצירן: ווי נאָר מיר זענען אַרויס אין דרויסן און ס'האָט באַמת דורכגענומען אַ שאַרפע קעלט דאָס לײַב, האָבן זיי אַ קאַמאַנדעווע געטאָן: — ביעגאָם!...

אַ „ביעגאַם“ איז עס געווען אַן אַן אויפהער, אַן אַ סוף. אַפילו קיין סעקונדע אויף צו כאַפֿן דעם אַטעם האָט מען נישט געגעבן. אַלע ווילע האָבן אונטערגעהיצט די שטימען פֿון די אונטער־אָפיצירן:

— ביעגאַם! ביעגאַם! ביעגאַם!...

אַהין געלאָפֿן, צוריק געלאָפֿן, אין ערגעץ זיך נישט אָפּגעשטעלט.

— ביעגאַם! ביעגאַם! ביעגאַם!...

אַנדערע האָבן שוין געהאַט אָפּענע מיילער. קיין לופט האָט שוין נישט געקלעקט צו אַטעמען. אין די לונגען האָט געשטאַכן...

— ביעגאַם! ביעגאַם! טשערטי פּאַלאַסאַטיע!...

אַזוי ווי מ'איז אַרויסגעלאָפֿן, אַזוי איז מען אַרײַנגעפּאַלן אין קאַזאַרמע־הויף.

ביי אַלעמען זענען די מלבושים געווען נאַס פֿון שווייס. די הויזן, דאָס העמד, די „גימנאַסטיאָרקע“, דאָס היטל — אַלץ אין שווייס. פֿון די פּנימער האָבן זיך ביי אַלעמען ריטשקעלעך געצויגן... פֿאַר די אויגן זענען פֿונקען געפּלויגן...

— נו, איז אייך קאַלט געווען? ... — האָבן געפרעגט די אונטער־אָפיצירן.

„אַ שיינער פּרילינג־שפּאַציר...“ — האָב איך געטראַכט.

און מיין „זעמליאַק“, פּאַיאָס, האָט געווישט דעם נאַסן פנים מיטן אַרבל און נישט אויפּגעהערט צו וואַרטשען זיין אַלטן פּסוק:

— פּאַניע גנב, אין זיין טאַטנס, טאַטנס, טאַטנס טאַטן אַרײַן!...

איין טאַג האָב איך מער ווי שטענדיק געהאַט אַ געלעגנהייט צוצוקוקן זיך צום פּרילינג. כ׳בין באַשטימט געווען אין קאַראָול ביי אַ מיליטער־מאַגאַזין אין עק שטאַט, אַנטקעגן אַ סאַד. אַרומשפּאַצירנדיק אויפֿן „פּאַסט“ אַרום מיליטער־מאַגאַזין, האָב איך אומגעשטערט געקאַנט קוקן אויפֿן הימל,

אויפן בליענדיקן סאָד קעגן איבער, אַרײַנגאַטעמען טיף דעם אַראַמאַט פון געדיכטע קוסטעס בעז, וואָס ביים סאָדפאַרקאַן, אַדער גאַר אונטערשטעלן דאָס פנים אונטער די קושנדיקע זונשטראַלן. און ווען נאָך צעברענט זיך אַזוי די בענקשאַפט נאָך דער פּרײַהייט, ווען נישט אין אַזאַ רגע? ... כ׳מאַך אַ שטיקל חשבון: פּדי צו וויסן, צי מ׳באַפּרײַט מיך אַלס ערשטער-לגאַטניק, דאַרף איך נאָך וואַרטן אַ וואָך זעקס — ביז וואַנען עס זועט קלאַר ווערן אין די מיליטערישע קאַנצעלאַריעס דער קאַנטינגענט צוגענומענע. אויב ס׳זועט זיך דאָן אַרויסווייזן, אַז קיין איבעריקע זענען נישטאַ, און איך וועל, הייסט עס, מוזן פאַרלירן דעם בלוז — דאָן... צו באַנען און שיפּן!... איך ברען שוין אין גאַנצן פון אומגעדולד. ווי ווערט מען אַנטשלאַפּן אויף דער גאַנצער צײַט, פּדי זיך שוין אויפצוכאַפּן אין יענעם טאַג! ס׳האַט זיך פשוט געגלוסט פון ס׳נײַ צו קריגן דעם פאַרלוירענעם צלם - מענטש... נישט צו זײַן עפעס אַ וואַרעם אונטער אַ גראַבן שטיוול —

אין הויפטוואכט

איין מאל באקען איך זיך מיט די קאזארמע-פארברעכערס.

אין "קארטאול" ביים הויפטוואכט.

כ'בין געשטאנען אין א שמאלן קארידאר און אריינגעקוקט דורך א קליין טיר-פענצטערל צו די מיליטערישע ארעסטאנטן. געזעסן זענען דא דריי פארשוין. איינער א העל-בלאנדער דארפישער טיפ מיט א צעשפאל-טעבער ליפ, מיט א העפט אויף איין באק און א כסדר שמייכלענדיקער. אויף מיין פראגע, פאר וואס ער זיצט דא, האט ער מיר דערציילט, אז ער איז שוין דריי מאל אנטלאפן. ער איז שוין דא אין הויפטוואכט א "היימי-שער" מענטש... איצט וועט ער אודאי שוין גיין אין "דיסציפלינאר-באטא-ליאן". אזוי מיינט ער.

— פאר וואס ביסטו געלאפן? — פרעג איך אים.

— אין דארף איז בעסער... — לאכט ער.

— און דינען דעם "פאטערלאַנד"?... — פרעג איך האלב אין שפאס.

— ס'פעלן נישט קיין טיפשים אן מיר אויך... — ענטפערט ער גאר

מעשה ליך...

צום טיר-פענצטערל קומט צו א צווייטער ארעסטאנט. דער איז שוין געווען גאר אן אנדערער. אַנגעטאן איז ער געווען אין א פינינער "גימנאס-טיארקע", אין שמאלע, געפאסטע הויזן, עלעגאנטע שטיוועלעך — גאר פאצעטיש. דאס אויסזען זיינס איז געווען אן עכט סעמיטיש: א טונקל,

שמאל געזיכט, שווארצע האַר, שוואַרצע אויגן און ברעמען. כ'בין געווען זיכער, אַז ס'איז אַ י'ד. דאָס ערשטע, וואָס ער האָט מיר געזאָגט, איז געווען אויפן אַדרעס פון זײַן חבֿר־אַרעסטאַנט.

— קלעפטאַמאַניע... — טוט ער מיר אַ זאָג און בגנבה אַ ווינק אויף יענעם פאַרשוין.

— אַזוי גאָר? „לאַנגע פינגער“? ... נו, און פאַר וואָס זיצט איר דאָ?
— איך? פאַר אַ „סאַמאָואַלנאַיאַ אַטלוטשקאַ“⁶². ס'ווערט נימאַס-ומאַס דער קאַזאַרמע-רעזשים, בין איך אַוועק צו אַ קרוב אויף אַ צען טעג — כ'בין טאַקע אַ היגער — און נאָך דעם אַליין צוריקגעקומען. וואָס וועט מען מיר טאָן? אויפהענגען — נישט. מילא, וועל איך זיצן אַ ביסל אין „הויפט-וואַכט“. גלייבט מיר, דאָ איז נישט ערגער ווי אין ראַטע...

כ'האַב געלאַכט אין געדאַנק: ווען ער ווייסט וואָס פאַר אַ פּלאַן עס ליגט בײַ זײַן שומר אין קאַפּ!...

— איר זײַט אַ י'ד? — פרעג איך אים.

— ניין.

— וואָס רעדט איר? — ווער איך פאַרווונדערט.

— אַ פּראַוואַסלאַוונער — מורמלט ער אַרויס דורך די צייך, גלייך ווי

דער גאַנצער ענין וואַלט אים נישט אַנגעגאַנגען.

כ'זע, ער האַלט עפעס אַ האַלב-אַפּענעם העפט, געדיכט פאַרשריבן.

— וואָס האָט איר דאָ אין העפט?

— אַ דערציילונג.

— אַ דערציילונג? ...!

— יא, וואָס ווונדערט איר זיך אַזוי?

— גאַרנישט, גאַרנישט...

62 אייגנווייליק אַפּשיידן זיך, אַן דערלויבעניש.

— כ'האָב עס טאַקע דאָ ויצנדיק אָנגעשריבן. אויב אייך אינטערעסירט,
קאָן איך אייך איבערלייענען.

— אַדרבה.

ער האָט גענומען לייענען. דער סטיל און פאַרנעם איז געווען ווי פון
אַ גימנאַזיסט; אָבער וואָס מיר האָט נאָך מער פאַראינטריגירט איז געווען
דאָס, וואָס די דערציילונג איז געווען פון ייִדישן לעבן און די העלדן האָבן
אַלע געהאַט עכט ייִדישע נעמען. עפעס אַ מעשה מיט אַ שניידער שלמה
און זיין ווייב שרה, און אַ טאַכטער ברכה.

— ווי קומט עס — פרעג איך, ווען יענער האָט געענדיקט — איר,
אַ קריסט, זאָלט שרייבן פון ייִדישן לעבן?
ער האָט גענומען שטאַמלען:

— כ'ווייס... אַזוי איז עס... ס'פאַסירט אין לעבן.

— וואָס הייסט?

— פאַרשטייט איר מיך... כ'בין אַ פראַוואַסלאָווער... אָבער אַלס קינד
בין איך געווען אַ ייד... כ'האָב געהאַט ייִדישע עלטערן...
— נו?

— איז דער פאַטער אַוועק קיין אַמעריקע... די מוטער געשטאַרבן...
בין איך געווען ביי אַ רייכן קרוב... אויך אַ געוועזענער ייד... אַבראַזאַוואַנגי
טשעלאָוויעק!...⁶³ טאַקע דאָ אין זשיטאַמיר... האָב איך נישט געקאַנט אַרייַן-
קומען אין מלוכה-גימנאַזיע... האָט מען מיך געשמדט...

— אין וועלכן קלאַס זייט איר אַרייַן?...

— אין 7טן.

— זייט איר דאָך שוין נישט געווען קיין קינד?...

— נו, דאָ. ביוואַיעט וו'זשיזני...⁶⁴ — פאַרענטפערט ער זיך פאַר מיר.

63 אַ געבילדעטער מענטש!

64 נו, יאָ... עס טרעפט אין לעבן...

דער יונגער-מאן מיטן סעמיטישן אויסזען האָט מיך אין גאַנצן אַנטוישט.
 פֿרֿיער באַחנט און סימפּאַטיש אין מײַנע אויגן, איז ער איצט מיט אַ מאָל
 אַראָפּגעפּאַלן ווי אַ געפּלאַצטער באַלאָן פּון דער לופּטן...
 כ׳האַב צו אים מער נישט גערעדט. כ׳האַב זיך עקסטערע געוואָנדן צום
 דריטן, וועלכער איז געלעגן אויף דער נאַרע:

— אַ ווי, זעמליאַק? ...

צו דער טיר איז צוגעקומען — זיכער אַ ייִדל... אַ בלאַס, אויסגעמאַך-
 גערט, צעקנייטשט, נישט געראַזירט פּנים.

— אַן עֶבֶרִי? — פּרעגט מיך יענער.

— יאַ, יאַ, אַ ייִד.

מיר צערעדן זיך אין מאַמע-לשון, און כ׳ווער געווייר אַזאַ אומגעלומ-
 פּערטן שטות:

אין די קאַזאַרמעס גייען אום פּון אייביק אַן פּאַרשיידענע וויצן און
 פּאַראַדיעס אויף „סלאָווענסנאַסט“. אויף דער פּראַגע: „טשטאַ טאַקאַיע זנאַ-
 מיאַ?“ פּלעגן די לצים ענטפּערן — אַנשטאַט „פּאַלקאַוואַיאַ סוויאַטיניאַ“⁶⁵
 — פּאַלקאַוואַיאַ סקאַטיניאַ...“⁶⁶ האָט זיך דאָס דאָזיקע ייִדל — טאַקע דער
 דריטער אַרעסטאַנט — איין מאָל בײַ „סלאָווענסנאַסט“ טועה געווען, מחמת
 דער וויץ האָט זיך אים געפּלאַנטערט אין מוח; דערצו איז ער נאָך מיט
 דער רוסישער שפּראַך אויך נישט געווען אַזוי היימיש, און אויף דער פּראַגע
 פּון לערער: „טשטאַ טאַקאַיע זנאַמיאַ?“ האָט זיך בײַ אים אַרויסגעכאַפּט:
 „פּאַלקאַוואַיאַ סקאַטיניאַ“... איז געוואָרן אַ טומל, אַ ליאַרעם, ס׳איז תּיכּף
 אַוועק אַ ראַפּאַרט צו העכערע „נאַטשאַלסטוואַ“ און איצט וואַרט ער עס דאָ
 אין „הויפּטוואַכט“ אויפן פּראַצעס.

— ס׳איז שוין פּון מיר געוואָרן אַ תּל — קלאַגט ער זיך פאַר מיר —

65 פּאַלק-הייליקייט.

66 פּאַלק-בהמה.

אברהם זאק

כ'עס נישט, כ'טרינק נישט, כ'שלאף נישט. קיין „המוציא מיט האניק“ וועט מען מיר נישט געבן. ס'שמעקט זיכער מיט „דיסציפלינאָרני באַטאַליאָן“. וואָס זאָגט איר, האָ?

כ'קוק אָן זיַנע פּיַכטע אויגן, זיַן אויסגעטריקנט פּנים, זע זיַן מרה־שחורה — און כ'האַב פאַר אים קיין טרייסט נישט, פאַרן געפּערלעכן „פאַר־ברעכער“...

— אין קאַזאַרמע מעגן זיך וויצלען אַנדערע: אַ שטייגער, די לערערס בײַ די איבונגען... זיי מעגן אין שפּאַס כאַטש מאַכן מענטשן פאַר קאַליקעס; אַבער נישט די מענטשן זאָלן וויצלען זיך איבער דער קאַזאַרמע... אַזוי דערקלער איך אים, דעם „וויצלער“... און יענער האָט זיך ממש די האָר פון קאַפּ געריסן:

— וווּ איז געווען דאָן מיַן קאַפּ? פאַר וואָס בין איך נישט שטום געוואָרן? פאַר וואָס איז דער לערער נישט שטום געוואָרן, איידער ער האָט מיר גאַר געשטעלט די פּראָגע?...?

אויף „ראַטשע“ אין... לאַגער

אין דער ערשטער העלפט פון מײַ איז אַנגעקומען אַ באַפעל צו „פעקלען זיך“ אין לאַגער.

ס׳איז געוואָרן אַ באַוועגונג, אַ גאַנצער טאַראַראַם. דער לאַגער האָט זיך געפונען הינטער דער שטאַט און האָט פאַרנומען אַ ריזיקן שטח — פאַרן גאַנצן גאַרניזאָן: אַ קאַרפּוס. מיר האָבן געאַרבעט ווי די מוראַשקעס: געגראָבן, געמיסטערעוועט, געשלעפט ברעטער, קלעצער, אויסגעשניטן אויף עפעס אַ פעלד פירקאַנטיקע „דיאַרנעס“²⁷ צום באַפּוצן און באַשײנען און לסוף פאַרצויגן די גרויע לײוונטן, די „פּאַלאַטקעס“ — אונדזערע זומער-וויינגען... איבערווייניק, אין די „פּאַלאַטקעס“ איז אַלץ געווען לויטן קאַזאַר-מענוס: נאַרעס, שעניקעס, האַרט צונויפגעפרעסטע איינע צו די אַנדערע, אַזוי אַז בײַ נאַכט איז מען אויך דאָ געלעגן צונויפגעקוועטשט און אַרײַנ-געכראַפעט איינע די אַנדערע אין פנים אַרײַן... אמת, די לופט איז דאָ געווען לײכטער, פרישער, אָבער אַ סך מאָל שוין צו פריש: אין די קילע נעכט פלעגט מען כאַפּן אַן אמתן ציטער, און אַז עס פלעגט גיין אַ שטאַר-קער רעגן, פלעגט ער שוין אויסגעפינען שפאַרעס, און דורך די שפאַרעס — אויף די שלאַפּנדיקע... פון אַזאַ „באַד“ פלעגט עס קלאַפּן אַ צאָן און אַ צאָן, ווי בײַ קדחת...

67 שטיקער גראַזערד.

אין לאגער האָבן זיך די „זאַניאַטיעס“ אַ ביסל געביטן. על-פי רובַ פלעגט מען זיך פאַרנעמען מיט פעלד־דינסט. מ'פלעגט מאַכן לאַנגע, שווע־רע „פּראָגולקאַס“ אויף וויאַרסטן ווייט, איבער דערפער און כוּטאַרן — אייגנטלעך, קורצע מאַנעוורעס פון גאַנצן גאַרניזאַן. די דערפער פלעגט מען דורכגיין מיט מוזיק פאַרויס. די מוזיקאַנטן מיט די מעשענע בלאַז־פּלים האָבן געשפּילט בראַווע מאַרשן און דער דאַרפישער עולם — פּויערים און פּויערטעס אין בונטע אוקראַינישע קליידער, יונג און אַלט — אַלץ איז אַרויס פון די כאַטעס כאַפּן אַ בליק. קליינע שקצימלעך און שיקסלעך מיט לאַנגע, דינע, פּלאַקסענע צעפּלעך זענען אונדז נאַכגעלאַפּן ביז ווייט אין פעלד אַרויס מיט שימחה און גדולה...

מיר פלעגן זיך צעשפּרייטן טיילנווייז איבער פעלדער און וועלדער, קריכן איבער בערג און טיַיכלעך. אַז דער טיַיך איז געווען פּלאַך, פלעגט מען בלויז אַראַפּוואַרפן די שטייול; טאַמער איז ער אַבער געווען טיפּער, פלעגט מען אַראַפּוואַרפן די „שאַראַוואַרעס“⁶⁸, פאַרשאַרצן די אייבערשטע טייל מלבושים אַרויף צום קאַפּ צו, די ביקס און אַמוניציע אין די אויפגע־הויבענע הענט — און מאַרש אין וואַסער אַריין!... — מ'האַט זיך געשפּילט אין מלחמה: מ'האַט זיך צעטיילט אין צוויי פּיינטלעכע לאַגערן, איינער איז אַנגעפּאַלן, דער צווייטער האָט זיך פאַרטיידיקט, געשאַסן מיט פּאַלשע קוילן, אַז אַ רויך איז געגאַנגען... פאַרענדיקן פלעגט עס זיך מיט אַ כלומרשטן אַטאַק און מיט אַ הוראַ־געשריי.

די דאָזיקע שפּילעריי פלעגט פאַרנעמען דעם גאַנצן טאַג — אַזוי אַז צוזאַמען מיטן גאַרניזאַן פלעגן אויך מיטפאַרן די פעלדקיכן מיטן „אַביעד“ און די סאַניטאַר־בידלעך.

אין לאַגער פלעגן זיך ווייזן די אַפיצירן אַפּטער ווי אין קאַזאַרמע. ביי

68. הויזן.

די קלענערע „פראגולקאס“ פלעגן זיי אויך מיטגיין. אייגנטלעך, נישט מיט-גיין, נאר מיטרייטן אויף פערד. אויפן פעלד פלעגן זיי דאס רוב שטיין פון דער ווייטנס, די „גאספאדא אפיצערי“, אין די אויסגעפראנטעוועטע מונדירן און ווייסע הענטשקעס. פלעגן לאכן, ווערטלען זיך, רייכערן, און בלויז פון צייט צו צייט יוצא זיין און איבערנעמען פון די אונטער-אפיצירן די קאמאנדע.

איינ מאל איז ביי אונדז מיין „פראגולקא“ צוגעריטן צו אונדז דער קאמאנדיר פון פאלק און געהאלטן פאר אונדז א גאנצע רעדע וועגן... ביקסאיבונד גען און ער האט פארענדיקט מיט אונדז מיין פאטאס :

— זאלן אייערע ביקסן-איבונגען זיין אזוי ריין ווי היינט דער הימל!...
 כ'האב געקייכט אין געדאנק : ביקסן — און הימל-ריינקייט!... וואס א קאמאנדיר קאן איינפאלן!...

אז די „זאנאטייעס“ זענען פארגעקומען אין לאגער גופא, איז נישט לייכטער געווען ווי אין קאזארמע. אויך אהער האט מען מיטגעשלעפט די אלע מכשירים : די „קאבילע“, די פאראלעל-„ברוסיעס“ מיטן „טורניק“. אדרבה, דא זענען צוגעקומען נאך א פאר „געשמאקע נומערן“, ווי למשל : דאס שפרינגען פון א ספעציעלער הויכקייט — א שטאק לערך — אין דער נידער. אמת, אונטן איז אפילו געווען אנגעשאטן זאמד, נאר פון דעסטוועגן האט פון אונדז שפרונג דאס גאנצע פעקל ביינער געקאנט צעזעצט ווערן... טאמער האט זיך עמעצער געוואקלט און איז ביים סאמע ברעג שטיין גע-בליבן, האט מען אים געשיקט נאך א מאל און ביים ברעג איז געשטאנען דער אונטער-אפיציר, פדי יענעם א שטויס צו טאן, אויב ער וועט אליין נישט אראפטאנצן...

אחוץ דעם פלעגט מען אויך מוזן קענען אריבערשפרינגען איבער א שטאק הויכער וואנט : א פלי-אן פון דער ווייטנס, א שטארקן שטויס-אן מיטן לינקן פוס אן דער וואנט, א צייזיך אין דער הייך, א כאפ-אן זיך

אַן אייבערשטן ראַנד און אַ דריי זיך שנעל איבער אויף יענער זייט. ממש געקראַכן אויף די גלייכע ווענט... און איטלעכער האָט עס געמוזט מאַכן! דערפאַר האָט שוין עקסטרע געזאָרגט דער גרוינישער לערער, וועלכער איז געשטאַנען בײַ דער וואַנט" ווי אַ תּלײן מיט אַ רויטן אויפּגערעגטן פּנים און מיט אַ שאַרפּן „כליסט" אין דער האַנט. און ווער ס'פלעגט נישט אַרײַ-בערשפּרינגען, פּלעגט כאַפּן, פּלומרשט „אין שפּאַס", אַ שמיץ מיטן „כליסט"... פּון דעם דאָזיקן „שפּאַס" פּלעגן בלייבן רויטע, גליענדיקע סימנים אויפן לייב נישט ווייניקער ווי אויף אַ וואַך צייט... ס'פלעגט נאָך נישט פּאַרגיין איין סימן, פּלעגט שוין אונטערקומען אַ פּרישער...

איין מאל האָט דער גרויזן געמאַכט מיט מיר אין לאַגער אַן אַנדער „שפּאַס": מ'האַט זיך געהאַלטן גראַד אין „סטראַיען". אַלע געזע פּון די שטיוול מוזן ווערן אויסגעלייכט אויף איין ליניע, ווי מיט אַ שנירל אויס-געמאַסטן, און דאָן — סמירנאַ! שטיי גלייך ווי אַ סלופּ, קוק פּאַרויס, אַן דער מינדסטער באַוועגונג. „זאַמרי!"⁶⁹ — דונערן בעת-מעשׂה די עלצטע. אַז כײַן שוין געשטאַנען אַזוי ווי אַ גולם, קומט צו צו מיר דער גרויזן און געפינט, אַז איך שטיי אפּשר אויף צוויי מילימעטער אַרויסגערוקט פון פּראַנט.

— אובערי בריוכאַ!⁷⁰ — טוט ער אַ דונער און גיט מיר דערביי פּלאַחרײַד אַ שטויס מיט דער האַנט אין דער מעשענער „בליאַכע" פון קאַזיאַנעם לעדערנעם פּאַס (ס'איז דאָך אַ „קאַזיאַנע" „בליאַכע", האָט ער געמעגט שטויסן...).

פּון דעם דאָזיקן שטילן, אַבער טיפּן שטויס איז מיר פּלוצלינג פּינצטער געוואָרן פּאַר די אויגן און כײַהאַב זיך אַ וואַקל געטאַן... — סמירנאַ!! — האָט ער מיר ווילד אַרײַנגעדונערט און מיך דורכגע-

69 ווער טויט-שטיל!
70 נעם צו דעם בויך!

דרונגען מיט אזעלכע חיהשע, בליציקע אויגן, אז כ'האָב מיט די לעצטע פחות זיך געהאלטן אויף די פיס און געשטיקט אין זיך דעם ווייטאָג. דער ווייטאָג פון דאָזיקן „שפּאַס“ האָט שוין געדויערט לענגער ווי די סימנים נאָכן „כליסט“... אָבער גיין קלאָגן זיך? — איז די אוממעגלעכע „פּראָצע-דור“ געשטאַנען ווי אַן איינזערנע וואַנט...

אין אַוונט פלעגט אין לאַגער זײַן זייער לעבעדיק. פון אַלע ראַטעס טראַגט זיך אַ געזאַנג, אַ שפּילן אויף האַרמאָניקעס. לידער פון איין ראַטע טרעפן זיך מיט לידער פון אַן אנדער ראַטע. אַ גאַנצער מיט-מאַש פון קולות, קלאַנגען, טענער. פון איין אַרט, למשל, דערגייט אַ פאַרבענקטע מעלאָדיע:

„זא אוראלאם זא ריעקאי קאזאקי גוליאיוט“...
און פון אַן אנדער זײַט רײסט זיך אַרײַן דאָס ווילגאַרע:
„טרי דערעווי, דוואַ סיעלאַ“...

אַזוי איבער דער גאַנצער לענג. דער גאַנצער לאַגער איז אין אַוונט געווען איין צעשריענער און צעזונגענער שטח, און דער דאָזיקער ליאַרעם האָט אַנגעפילט די לופט אַרום און אַרום און פאַרטויבט אַפילו דאָס עכאַ פון דער אויסגעשפּרייטער, לעבעדיקער שטאַט, וואָס האָט פון דער ווייטנס גערייצט מיט אומצייליקע פייערלעך...

אין לאַגער האָט מען אויך געזאַרגט, מיר זאַלן האָבן „פאַרווילונג“. איין מאָל האָט מען אונדז געפירט אין צירק אַרײַן ווײַזן אַקראַבאַטיק. ס'איז געווען אַ ספּעציעלע פאַרשטעלונג אין מיטן טאַג פאַר סאַלדאַטן און קיין ציווילער מענטש אַחוץ דער דינערשאַפט איז דאָרט נישט געווען. דער צירק איז תיכף פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ קאַזאַרמע...

אַן אנדערש מאָל האָט מען אין לאַגער גופא אימפּראָוויזירט אַ קינאַ-פאַרשטעלונג אונטערן פּרײַען הימל. אויפן עקראַן האָט מען געווײזן בילד-לעך פון מאַטראַסן-לעבן אין סעוואַסטאָפּאָלער פאַרט. אַחוץ דעם, פאַרטערען

אברהם זאק

פון צאר און זיין פאמיליע, די גאנצע ראמאנאווידינאסטיע און א ריי היס-טארישע העלדן. סוואראָווס בילד איז געבליבן שטיין אויפן עקראַן אַ לאַנגע צײַט און איין אָפיציר איז אויפגעשטאַנען אויף אַ טיש און דערציילט וועגן סוואַראָווס נצחונות...

סאַלדאַטן זענען געזעסן פאַרגאַפט און געקוואַלן פון דער „פאַרוויי-לונג“ — פון דער „גײַסטיקער שפּײַז“...

כ׳האַב באַמערקט, אַז אַ סך יונגע פון מײַן יאָר זענען שוין אַרײַן אין דער סאַלדאַטישער פעל, האָבן איבערגענומען די אַלע ראַטע־זיטן, דעם סאַלדאַטישן „זשאַרגאָן“, די באַזונדערע מאַניערן, און ס׳איז זיי דער ענין מיט דער צײַט גאַר געפעלן געוואָרן, בפרט איצט, ווען מ׳איז שוין געוואָרן מעשה „אַלטער סאַלדאַט“, מיט וואָס פאַר אַ הנאה פלעגט עס אַזאַ איינער אונטערלויפן צום „ראַטני“ אָפגעבן דעם ראַפּאַרט, בעת ער פלעגט אַלס „דניעוואַלני“ פאַרטרעטן דעם דעזשורני פון ראַטע. מיט אַן אמתן סאַלדאַט־טישן ווערט פלעגט ער ציען פאַמעלעך און פּײַערלעך די ווערטער:

— וואַשע וויסאַקאַבלאַגאַראַדיע, וו׳ דיעוויאַטאַי ראַטיע... אַזױו דעם גאַנצן שאַבלאַן־נוסח.

אַ קלייניקייט, דער „ראַטני“ אַליין פלעגט בעתן ראַפּאַרט מוזן שטיין פאַר אים „פּאָד קאַזיראַק“... נאָכן „נאַוואַבראַנסטוואַ“־גיהנום איז עס נישט קיין קליינער לויין...

פאַר נאַכט פלעגן אין דער סביבה פון לאַגער זיך ווײַזן שפּאַצירנדיקע מיידלעך: דאָס האָבן סאַלדאַטן געשלאַסן באַקאַנטשאַפט מיט דינסטמיידלעך פון די שכנישע גאַסן און פאַר נאַכט פלעגן זיי זיך אַרויסגנבענען פון לאַגער אויף אַ „סווידאַניע“ מיט דער „דאַמע פון האַרצן“...

די קעכינס פלעגן אַגב מיטברענגען גוטע זאַכן פון זייערע קיכן: קיכע־לעך, פרוכט און אַ מאַל אַפילו מאַכאַרקע אויך... (מאַכאַרקע פלעגט זי שוין אַליין קויפן פון אירע „פּאַנדן“...). דער סאַלדאַט פלעגט מיט זײַן „ליובאַוו־

ניצע" פארפאלן ווערן ערגעץ אין די פעלדער און צוריק אין "פאלאטקע"
פלעגט ער זיך אריינגנבענען ערשט אין מיטן נאכט...
א מאל פלעגט א סאלדאט. א דאנק זיינע "פעלד-ראמאנען", אריינפאלן
אין לאזארעט און פטור ויערן אויף לאנגע וואכן פון דער ראטע...

כ'זע ווידער מאַרוסיאַן

איין מאָל האָב איך געהאַט אַ „באַגעגעניש“:
 כ'קום אַרײַן פאַר נאַכט אין אַ ייִדיש געוועלבל אין שכנות פון לאַגער
 עפעס קויפן. זע איך עפעס אַ באַקאַנטלעך געזיכט פון אַ מיידל. כ'קוק זי
 אָן און ווער איבערראַשט.
 — אַך, מאַרוסיאַ! — רוף איך אויס.
 זי שמייכלט און קוקט מיך אָן. זי דערקענט מיך נישט.
 — איר דערקענט מיך נישט? — דערמאַן איך איר — איר געדענקט?...
 ווינטער... אין לאַזאַרעט... אין וועשערני...
 זי האָט זיך צעלאַכט.
 — דאַ, דאַ, דאַ, כ'געדענק שוין. אידיאַמטיע! ¹¹ — לייגט זי מיר פאַר.
 כ'בין אַרויס מיט איר פון געוועלבל. כ'ווער אַ ביסל אינטריגירט.
 כ'קוק זי בעסער אָן און זע, אַז זי האָט זיך אין גאַנצן געענדערט.
 איר געזיכט איז שוין נישט אַזוי פריש ווי דעמאָלט. אַנשטאַט נאַטירלעכע
 קאַלירן אין די באַקן דערקען איך — פודער און שמייקע... און אַנגעטאַן
 גייט זי אויך עפעס שטאַטישער. ס'ווערט מיר פאַרדעכטיקט...
 — וואָס טוט איר היינט? — פּרעג איך זי — אַרבעט איר שוין נישט
 דאָרט אין לאַזאַרעט?

71 קומט.

— פוי! שוין לאַנג אַוועקגעוואָרפֿן די שמוציקע וועש פון די קראַנקע...
 — טאָ וואָס זשע טוט איר איצטער?
 זי שמייכלט און שטאַמלט:
 — ניטשעוואָ... איך אַרבעט.
 — וווּ?
 — אין אַ פּאַבריק.
 זי נעמט אַרויס פון איר רידיקויל פּאַפּיראַסן מיט שוועבעלעך און
 פּאַררייכערט.
 — קוריש? ⁷² — פּרעגט זי מיך פּער „דו“.
 — ספּאַסיבאַ! ⁷³
 זי דערלאַנגט מיר אַ פּאַפּיראַס און צינדט אָן מיידלש־אומגעשיקט דריי
 שוועבעלעך ביז איך פּאַררייכער.
 מיין „חשד“ איז שוין ביי מיר אויס חשד — עס איז שוין ווירקלעך־
 קייט... כּדערקען עס אין אַלע אירע באַוועגונגען, אין די בליקן פון אירע
 אויגן, אין איר אַרויסרופנדיקן שמייכל, אין איר ביליק־גלאַנציקן האַר־קאַם...
 — וווּהין, אייגנטלעך, גייען מיר? — פּרעג איך, בעת מיר זענען שוין
 געווען אַ ביסל דערווייטערט פון לאַגער.
 — אידיאַם, מילי, פּאַגוליאַט... דאַלעקאַ... דאַלעקאַ... ⁷⁴ כאַפּט זי מיך
 אָן אונטערן אַרעם און בלאַזט מיר מיט אַ פּיוון דעם רויך אין פנים אַרײַן...
 — אַ דיגעזשקיי או טעביאַ יעסט? ⁷⁵ — טוט זי מיך פּלוצלינג אַ פּרעג
 און דריקט זיך צו צו מיר...
 — נאָך וואָס פּרעגסטו וועגן געלט?
 — כּװײל, זאַלסט מיר קויפֿן אַ מתנה...

72 רייכערסט?

73 אַ דאַנק.

74 קום, ליבער, שפּאַצירן... ווייט... ווייט...

75 און געלט האַסטו?...

אַברהם זאַק

כ'האַב זי שטום אָנגעקוקט. ווי יונג זי איז נאָך — און שוין איז זי
צעטראָטן געוואָרן...
פאַרשאַלטענע שטאַט!... ווען זי וואָלט איצטער אָן אַנדערע געווען!...
אַזאָ דופטיקער יוני־אַונט!... אַזאָ בלויער הימל!... — —
— כ'מוז זיך שוין אומקערן... — בלייב איך שטיין אין מיטן פעלד.
— פאַר וואָס? — קוקט זי מיך אָן פאַרחידושט.
— אַזוי... כ'מוז זיין אויף „פּאַויערקאַ“ אין ראָטע.
— טרום! טרום! ⁷⁶ — שרייט זי מיר אַריין נישט צופרידן.
— איך מוז!
— ווי „סיעריאַק“!...
כ'זע, זי איז שוין אויסגעבונדן מיטן קאַזאַרמע־זשאַרגאַן...
מיר גייען צוריק. מיינע פּלענער, קלער איך, זענען איצט אַנדערע;
נישט — אַריינפאַלן אין לאַזאַרעט, אין יענער ליבער אָפטיילונג...
נישט ווייט פון לאַגער גיב איך איר די האַנט:
— דאָ סווידאַניאַ, מאַרוסיאַ!
— דאָ סווידאַניאַ! — האַט זי קוים אַרויסגעמורמלט ברזגן.
איך בין אַוועק אין ראָטע צו „פּאַויערקאַ“ און זי — ווידער אַרום
געוועלבל, ווו עס דרייען זיך אַרום סאַלדאַטן...

76 פּחדן! פּחדן!

איך גרייט זיך אין וועג...

די יוניטעג זענען געקראַכן פאַמעלעך, מיט טריט פון אַ שילדקרויט. קיין גוטע בשורה האָב איך נאָך אַלץ נישט באַקומען. מיין האַפּענונג באַפרייט צו ווערן איז אין גאַנצן צערונגען געוואָרן. ס'איז שוין געווען די העכסטע צייט...

און ליגנדיק אַ שלאַפּלאַזער אויף דער נאַרע מאַך איך ווידער אַ שטיקל חשבון מיט זיך :

העכער אַ האַלב יאָר שוין אויסגעשטראַכן פון לעבן. בלייבט נאָך איבער אויסצושטרייכן גאַנצע דריטהאַלבן יאָר! אמת, פאַרלאָזן די היימישע ערד אויף שטענדיק, אָן צוריקקער, איז גענוג פינלעך, אַבער... צו שווער! אַ צו גרויסער און לאַנגער גיהנום...

דאָס געוויסן איז ביי מיר אויך געווען גאַנץ רויק... מילא, וועט דאָס גרויסע און ברייטע „פאַטערלאַנד“ האָבן מיט איין „באַשיצער“ וויניקער, בפרט, אַז בייים דאָזיקן „פאַטערלאַנד“ בין איך סיני ווי נישט מער ווי אַ שטיפּקינד — זאָלן שוין זיצן אין די קאַזאַרמעס „אויף קעסט“ די אמתע „זין“ פון רוסלאַנד... זאָל מען זיי האַדעווען און דרעסירן אין די מיליאָנען פאַרן הייליקן ציל: — מלחמה... טאַמער וועט זיין אַ בלוט-פאַרגיסונג, זאָל זיין ווער עס זאָל יענעם שעכטן און עס זאָל אויך זיין, ווער עס זאָל אליין געשאַכטן ווערן —

ניין, מיין געוויסן איז רויק. מען מעג מיך אויסשטרייכן פון דער
ווער עס זאל אליין געשאכטן ווערן —
מיין באשלוס איז געווען א פעסטער: איך ווארט מער נישט...
זונטיק בין איך אוועק אין שטאָט און אין דעם טייהויז, ווהיין כ'פלעג
שטענדיק אַרײַנקומען, האָב איך זיך פאַרטרויט פאַרן באַלעבאַס מפות מיין
פלאַן. דאָס איז געווען אַ ייד אַן אַבײזן, אַ מטופל מיט קינדער, און כ'האָב
אים צוגעזאָגט איבערצולאָזן אַלע מײַנע קאַזיאַנע מלבושים... ער האָט אין
דער שטיל געבראַכט אַ שניידער, בײַ וועמען כ'האָב באַשטעלט אַ ציווילן
אַנצוג מיטן אויסרייד, אַז כ'ווער כלומרשט באַפּרײַט. אין טייהויז האָט מען
מיר באַזאָרגט מיט אַלע איבעריקע נײַטיקע זאַכן — און כ'האָב געוואָרט
מיט אַ קלאַפּנדיק האַרץ. אין ראַטע האָב איך דערווײַל געטאַן, וואָס כ'האָב
געטאַן. אָבער אין האַרצן האָט מיר שוין געטרייסט מיין סוּד...
דערווײַל האָט זיך שוין אוועקגערוקט אויך דער שבועות. דער זומער
איז שוין געווען אין מיטן ברען.

איך פאל אונטער דער משא...

איין מאל שיקט מען מיד צוזאמען מיט א גרויסער גרופע סאלדאטן אויף „שווארצע“ ארבעט.

אויף ערגעץ א פעלד האט מען געדארפט אויסגראבן א טיפע קאנאוע. עס האט געארבעט א גאנצע מחנה סאלדאטן מיט רידלען און „נאסילקעס“. עלצטע האבן זיך ארומגעדרייט ארום די מענטשן און צוגעטריבן : „זשיווא! זשיווא! זשיווא!“ זיי האבן דערמאנט אן די „שוטרים“ און „נוגשים“ פון פרעה מלך מצרים...

אז כ'האב זיך שוין גענוג אָנגעארבעט מיטן רידל, האט מען מיר באפוילן צו שלעפן מיט נאך איינעם „נאסילקעס“ ערד אויף א הונדערט מעטער ווייטער. מײַן פארטנער איז געווען סאלאמענקא — א כאכאל פון וואלין, גרויס ווי עוג מלך הבשן, גראבע הענט מיט דיקע, אויסגעמאזאליעטע פינגער פון ערדארבעט. פלעגט אט דער סאלאמענקא מיט א פיוון אנלייגן אזעלכע פולע, געשוואלענע „נאסילקעס“, אז כ'פלעג קוים־קוים קאנען שטעלן א טריט פון שווערקייט...

— שיט נישט אזוי פיל — בעט איך זיך בײַ אים — ס'זועט דיר קיינער נישט אויסכאפן...
אָבער יענער שיט און שיט.

— ס'איז דאָך אוממעגלעך!
— זשיד איינער! דו עסט נישט די זעלבע קאָפּוסטע וואָס איך?
— באַלװאָן! ביסט דאָך צוויי מאָל אַזוי גרויס ווי איך!
— זשידאַװסקאַיאַ מאַרדאַ! — טוט ער אַ בריל ווי אַן אַקס און גיט
עקסטראַ אַ שאַט אַ רידל ערד, אַזוי אַז ער האָט געטראָפּן אויף מיר.
כ'בין צוגעגאַנגען צום "עלצטן" און געבעטן, ער זאָל מיר געבן אַן
אַנדער פּאַרטנער.
— פאַר וואָס? — פּרעגט ער.
— ווייל... ווייל מיר קאַנען נישט אויסקומען...
— וואָס טוט ער דיר?
נאָר איידער כ'האַב באַװיזן אים צו דערקלערן, איז צוגעלאָפּן סאַלאַ-
מענקאַ און גענומען מסרן, אַז כ'װיל נישט טראָגן די "נאַסילקעס", אַז איך
רעד אים פּלומרשט צו, מ'זאָל אַנשיטן בלויז קאַפּעטשקעלעך...
— האָ? טי זשיד! כיטריש!...
— ניקאַק נייעט, גאַספּאַדין יעפּרייטאַר! — וויל איך אים אויפקלערן
דעם ענין.
— מאַלטשאַט, נייע ראַזגאַװאַריוואַט! — לאַזט מיך דער "עלצטער" נישט
קומען צום וואָרט — לאַדעראַ וואַליאַיעש! סטופּאי!
כ'האַב פּאַרביסן מיט די ליפּן און זיך אומגעקערט צו דער "נאַסילקע".
סאַלאַמענקאַ האָט שוין איצטער אַנגעשאַטן נאָך מער ווי פּרײַער — אַזוי אַז
כ'האַב גאַרנישט געקאַנט אַ ריר טאָן פּון אַרט.
דער יעפּרייטאַר איז צוגעלאָפּן מיט אַ זידלערייַ.
— ער וויל נישט טראָגן — מעלדעט אים סאַלאַמענקאַ.
— וואָס קלערסטו דיר? — פּרעגט מיך דער יעפּרייטאַר מיט אַ שטרענג-
גער מינע.
— כ'קאָן נישט, ס'איז צו פּיל.

— ביסט א סאלדאט, אדער נישט?

— טאק טאטשנא, גאספאדין יעפרייטאר, אבער אזא משא קאן איך נישט שלעפן.

— ביסט קראנק, טא גיי אין לאזארעט. טאטשטי, סוקין סין!

— ס'איז אבער פאר מיר אוממעגלעך.

— לאז, וועל איך פרווון — גייט צו דער יעפרייטאר צו דער „נאסילקע“

— טאמער נישט, טא געדענק, זשיד!

ער האט זיך אנגענומען מיט קוראזש און א הייב געטאן. פון סאלא-מענקאס זייט איז געווען די „נאסילקע“ העכער. דער יעפרייטאר איז בשעת-מעשה גוט רויט געווארן... ער האט אבער אראפגעלאזט די „נאסילקע“ און א קאמאנדעווע געטאן צו מיר:

— טאטשטי, זשידאוסקאייא מארדא! דער רוח וועט דיך נישט נעמען!

כ'האב זיך געפרוויט אנטרענגען מיט די לעצטע פוחות און ווי עס איז א הייב-אויף געטאן. כ'האב געשפירט, אז אט-אט רייסט זיך עפעס אפ אינעווייניק. א טריט אבער שטעלן האב איך נישט געקאנט. די משא האט מוראדיק געשלעפט אראפ...

— סטופאי! — טוט סאלאמענקא פון הינטן א שטויס די „נאסילקע“ (איך בין געגאנגען פארויס) און כ'טו א פאל אום ווי א סנאפ און די גאנצע „נאסילקע“ מיטן בארג ערד אויף מיר...

ארום האט אויסגעבראכן א ווילד געלעכטער.

מ'האט אראפגענומען פון מיר די „נאסילקע“ און כ'האב זיך קוים ארויסבאקומען פון אונטער דער אנגעשאטענער ערד. אין עטלעכע ערטער אויף די פיס האב איך געשפירט א ברענענדיקן ווייטאג פון אפגעריבענע שטיקער ליניב...

מער האב איך שוין נישט געארבעט. כ'בין הינקענדיקערהייט אוועק-געקראכן אז א זייט און א ווארף געטאן זיך אויפן גראז, ווייטאג, באליי-

אַברעם זאַק

דיקונג, פאַרדרוס האַבן זיך צונויפגעמישט אין איינעם און ס'האַט גע-
ברענט ווי סם... ווי קום איך גאַר אַהער צום דאָזיקן רויען המון? ...
כ'האַב זיך דערמאַנט אַן מיין ס ו ד ... שוין... אַט באַלד... ס'איז דאָך
שוין נישט מער ווי אַ פראַגע פון טעג...

א נאכט פון וואלסן...

אין די לעצטע טעג פארן זונטיק — דעם באשטימטן טערמין פון מיין פארשווינדן — איז מיר נאך אויסגעקומען צו גיין אויף קאראול ביי אמוניציע-מאגאזינען אין עק לאגער. ס'איז שוין געווען סוף יוני. טעג זענען געשטאנען קלארע, זוניקע. פון איין זייט פון די אמוניציע-מאגאזינען איז געווען אן אפענע, זומערדיקע וועלט. פעלדער און לאַנקעס, בערג און טאלן — אלץ אין בונטע גליענדיקע פארבן. א לייכט ווינטל האט געבראכט צו טראגן א דינעם אראמאט פון אקאציעס. אין ווייטקייט ביים האַריזאָנט האָבן זיך דערפלעך געטרונקען אין זוניקייט און גרינס. ס'האט געלאַקט דאָס רחבות, די פרייַקייט... דאָס האַרץ האָט ביי מיר געקלאַפט פון אומ-געדולד: דאָנערשטיק, פרייַטיק, שבת... דאָן קומט דער געבענטשטער זונטיק, דער געקרוינטער זונטיק...

אך! א לאַז טאָן זיך אויף אַ באַן דורך אַזאַ גרינעם בליענדיקן רחבות!

צוועלף ביי נאכט. אויפן זעלבן „פאסט“.

א נאכט אַ טונקל-בלויע. דער גאַנצער לאַגער שלאַפט שוין. אַ געמיש פון ווייטע אַפקלאַנגען און שטילער געפליסטער פון אומזעעוודיקע פייגע-לעך טראַגט זיך אין דער לופטן, ווי דורך אַ חלום. די נאכט האט אלץ פאַרדעקט אין דער ווייטקייט מיט אַ טונקעלן ווייכן שליער. מיט קילן אַטעם האָבן געדופטעט אונטער טויען די איינגעשלאַפענע אַרומיקע פעלדער.

שא, עס דערטראגן זיך מוזיק־קלאנגען. כ'נייג אן דאָס געהער — אַ וואָלס, אַ סענטימענטאַלער וואָלס. דאָס שפּילט מען אין „אָפיצערסקאַיע סאַבראַניע“, דאָ גישט ווייט אין לאַגער. אַ באַל איז דאָרט היינט ביי נאַכט. מענער בייטן זיך. אַלע וויילע — אַנדערע מעלאָדיעס. פּריילעכע, ראַשע און אויך שטילערע, מעלאַנכאָלישע... און אַלץ וואָלסן. אַ נאַכט פון וואָלסן! כ'דריי זיך אויס צו דער ריכטונג, פון וואָנען די מוזיק־קלאנגען טראָגן זיך, און דערזע אין דער ווייטנס די העל באַלויכטענע פענצטער פון יענער געביידע, און די דאָזיקע פענצטער קוקן אין דער טונקלקייט ווי הפּקרדיק צעברענטע אויגן בעת אן אָרגיע...

און איך פיל ווי דאָרטן, דאָרטן אויפן גלאַטן פאַרקעט שלענגען זיך די עלעגאַנטע „גאַספּאַדאָ אָפיצערי“ אין די שניי־ווייסע הענטשקעס מיט גראַציעזע דאַמען אין פּריילעכן, רוישנדיקן און באַרוישנדיקן וואָלס — און איך — אַ „ריאַדאָוואָי“ — שטיי אויפן „פּאַסט“ און האָב די העזע צו קלערן וועגן די דעקאַלטירטע נאַקנס און הענטלעך פון די אָפיצירישע דאַמען, וואָס איך זע זיי נאָר אין דמיון, אָבער כ'פיל אָפּילו ווי ס'ברייט מיך זייער שמיכל, זייער אַטעם... כ'שפיר דעם ריטמישן טאַקט פון זייערע ווונדערלעכע פּיסלעך אויפן פאַרקעט... אַט־אָדאָ שפיר איך עס, אויף מיין האַרץ, גלייך ווי דאָס האַרץ מינס גופא וואָלט דער פאַרקעט געווען... און אַ פּערז צעבליצט זיך פּלוצלינג אין זכרון, אַ פּערז אַ פּושקינשער: „אַ, נאָזשקי! נאָזשקי!“ —

ווייל אויך ער, וועמעס פּערז איך דערמאָן זיך, האָט דאָך אויך אַ מאָל אַן אָפיציר־מונדיר געפּרוּווט טראָגן, און אויך ער, זיכער, פּלעגט זיך אין אַזעלכע נעכט אין שניי־ווייסע הענטשקעס, מיט גראַציעזע דאַמען איבערן שפּיגלדיקן פאַרקעט שלענגלען...

לאנג, לאנג בין איך אזוי געשטאנען אָנגעשפּאַרט אויף דער ביקס און
מיַינע בליקן זענען פאַרגליווערט געווען אין איין ריכטונג, אין דער ריכטונג,
פון וואָנען עס זענען געשוומען צו מיר די וואַלסן...
נאָך דרײַ טעג בלויז: דאָנערשטיק, פּרײַטיק, שבת...

איין מזל א זונטיק...

און ענדלעך — זונטיק! דער „גרויסער“ זונטיק!
 כ'בין אויפגעשטאנען פריער ווי געוויינלעך, זיך לענגער ווי אלע טאג
 ארומגעוואשן און אלץ געמאכט אין אַרדענונג. כ'האב דאן אומבאמערקט
 פאַר אַנדערע אַרויסגענומען אַ קליין פעקעלע פון מיין קעסטל און פאַמעלעך
 פאַרלאָזט דעם לאַגער. איך האָב גייענדיק, נישט געוואַלט אַפילו וואַרפן אַ
 בליק אויף צוריק...

איך האָב אויסגעקליבן דעם זונטיק-טאָג, ווייל דעמאָלט זענען נישטאָ
 קיין „זאָניאַטיעס“ און מיין פעלן וועט אזוי גיך נישט באַמערקט ווערן.
 ס'איז געווען זיגער אַכט אין דער פרי. די קליינבאַן פון זשיטאַמיר
 קיין בערדיטשעוו גייט אָפּ פונקט עלף. זיגער 9 בין איך שוין געווען אין
 מיין באַקאַנטן טייהויז. איך בין תיכף אַריין אין אַן אַפּגעזונדערט חדרל
 און זיך איבערגעטאָן פון קאַפּ ביז די פיס. פון דאָרט בין איך שוין אַרויס
 אַ ציווילער...

דער באַלעבאַס האָט מיר אַ קלאַפּ געטאָן אין דער פלייצע:

— אַט אזוי האָט איר טאַקע אַ צורת-אַדעם...

איך האָב אַ קוק געטאָן אין שפיגל און זיך צעלאַכט: אַן אַנדער מענטש!

כאַטש נעם און גיב זיך אַליין אָפּ „גוט-מאַרגן“...

כ'בין פאַר דער צייט אַ סך געענדערט געוואָרן. ערשטנס, גלאַט גע-

שוירן, צווייטנס, איז דאָס געזיכט געווען שטאַרק אָפגעברענט פון די פעלד-איבונגען. דער שטערן איז געווען בלויז אויף דער העלפט אָפגעברענט; דער אייבערשטער טייל, וווּ די „פּוראַשקע“ פאַרדעקט, איז געווען ווייס און אין דער העלפט שאַרף אָפגעגרענעצט מיט אַ רויטלעכן שטריך...

כ'האַב נאָך עקסטערע אָנגעטאָן אַ פאַר זונפּענסנע, פּדי לחלוטין צו פאַר-טרייבן אַיטלעכן חשד, אַרויפגעזעצט אַ פּאַנאַמע אויפן קאַפּ און באַקומען אַן אויסזען פון אַ פּראַנט.

אַ באַנבילעט איז מיר באַזאַרגט געוואָרן אין שטוב אַרײַן, און פּונקט האַלב עלף האַב איך זיך וואַרעם צעזעגנט מיטן באַלעבאַס פון טייַהווי, אָנגענומען פון אים אַ באַרג מיט ברכות, קיין „שלעכטע רוחות“ זאָלן מיך אויפן וועג נישט באַגעגענען — און אַרײַן אין אַ דראַזשקע.

— וויאַ!

איך פאַר דורך די הויפּטגאַסן. אויף די טראַטוואַרן דרייען זיך מיליטער-לייט, אַפיצירן, סאַלדאַטן פון מיין פּאַלק, כ'קוק אין זייער זייט נישט אַפּילו. כ'פאַר פאַרביי אַ ראַג פון מאַסקאַווסקאַיאַ, וווּ מיין קאַזאַרמע געפינט זיך.

„אַדיע, אַדיע, קראַסאַווטשיקי, אַרכאַנגעלאַאַראַדטשיקי!“ —

איך קום אויפן וואַזאַל — אַן ענגשאַפט, אַ געדראַנג. אַ זונטיקדיקער עולם פאַרט עס איצט אַרויס אויף די אַרומיקע דאַטשעס. כ'בין גראַד צופּרידן פון גרויסן טאַראַראַם. מען וועט מיך נישט באַמערקן...

אין די וואַגאַנדלעך פון דער קליינבאַן איז אַזאַ שטיקעניש, אַז קוים וואָס איך דערשלאַג זיך צו אַ פענצטער און שטיי אָפּ אַזוי אַ לאַנגע צייט. מיין מאַרשרוט איז געווען: פאַרן אַהיים, אין דער ליטע; אין דער היים בשתיקה מאַכן אַלע נייטיקע הכנות צו דער אַטלאַנטיק-נסיעה, און דאַן — ווי באַנג ס'זאָל נישט זיין! — פאַרלאָזן די היים, אפּשר, שוין אויף אייביק...

אָנגעקומען קיין בערדיטשעוו, ווער איך געוואַר, אַז מיין צוג גייט אָפּ

אין אַ שעה פיר אַרום. אויפן וואַקזאַל אַבער וויל איך נישט בלייבן, פאַר
איך. מיט דער בערדיטשעווער „קאַנקע“ אין צענטער שטאָט אַרײַן.

נישט וועלנדיק זיך וואַרפן אין די אויגן, גיי איך אַרײַן אין ערשטן
בעסטן האַטעל. אויף די טרעפּ קומט מיר אַנטקעגן עפעס אַ שטאַרק אַנגע-
שמינקטע דאַמע און פרעגט מיך — ווי פון בוידעם אַראָפּגעפאַלן — צי
כיוואָלט נישט געווען קיין בעלן מיט איר דאָ אַרײַנצוגיין אין אַ „קאַבינעט“...
איך דאַנק איר פאַר דער גרויסער „טובה“ און גיי באַלד צוריק אַראָפּ פון
די טרעפּ. ווער ווייסט, אויב דאָ זענען פאַראַן אַזעלכע „קאַבינעטן“, קאָן
דאָך דאָ אַ מאָל געמאַלט זײַן, אויף מיין מזל, אַן „אַבלאַווע“ אויך...

כ׳האַב אין גאַס באַמערקט אַ פשוטע ייִדישע אַכסניה און בין אַרײַן
אַהײַן. כ׳האַב געבעטן טיי מיט צובײַסעכץ און געקוקט אויף אַן אַלטן וואַנט-
זייגער, ווי לאַנג איך האָב דאָ צו זיצן. די באַלעבאַסטע — מעשה שטן אַ
רעדעוודיקע און טשעקאַווע ייִדענע — נעמט מיך אויספרעגן גאַנץ היימיש-
לעך, פון וואַנען און ווהײַן? ... כ׳גיב זיך אָן פאַר אַ קאַמיוואַיאַזשאַר...

— פרנסה איז כאַטש פאַראַן? — פרעגט זי.

— נישט צו פאַרזינדיקן, מען קומט דורך...

— איר מוזט כסדר זײַן אונטערוועגנס? איר זײַט שטאַרק אָפּגעברענט...
ס׳טוט מיך אַ שטאַך אינעווייניק...

— אַ ברירה האָט מען... פרנסה!... — ענטפער איך און כאַפּ זיך פאַכען
מיטן הוט איבערן שטערן. — אַ הייסער טאַג הייַנט, מומעשי!

— איר קומט איצט פון זשיטאַמיר? — לאָזט זי מיך ווידער נישט אָפּ...

— יאָ... יאָ... פון זשיטאַמיר... — שטאַמל איך.

— אַזוי, פון זשיטאַמיר? כ׳בין טאַקע אַ דאַרטיקע... מיט וועלכע פיר-

מעס האַנדלט איר דאַרטן? כ׳קען זשיטאַמיר אויסגעבונדן...

„אַן אומגליק — טראַכט איך — וואָס וויל פון מיר די ייִדענע מיט די

נײַן מאָס רייד?“

— כ'האנדל... כ'האנדל מיט פארשידענע פירמעס... מיט מאנופאקטור-
פירמעס...

— מיט מאנופאקטור? — ווערט זי גאר פריילעך. — מיין זון האט
דאך טאקע א מאנופאקטור-געשעפט. איר האט דאך אוודאי געהערט פון דער
פירמע פיטלזאן...

— יא, געוויס, געוויס, געהערט... אבער גראד בין איך איצט געווען
פארדרייט מיט אנדערע פירמעס... דאס צווייטע מאל, אמ-ירצה-השם, וועל
איך זיך טאקע אריינכאפן צו דער פירמע פיטלזאן... זעט, באלעבאסטיטש-
קע, איר קאנט מיר אפשר געבן נאך א גלעזל טיי? ... כ'ברען פון דארשט! ...
דאס איז מיר אינגעפאלן זי מטריח צו זיין מיטן טיי, אבי זי זאל
שוין איבעררייסן איר שמועס...

אריינקומענדיק פון קיך מיטן אנגעגאסענעם גלאז, זעצט זי זיך ווידער
צו און גייט ווידער ארויס מיט לשון... אבער איצט שוין וועגן עפעס אנדערש.
זי דערציילט מיר מיט א שטילערער שטים און מיט צונויפגעצויגענע ליפע-
לעך, אז באלד דארף דא פארקומען א "זעונג" פון א חתן מיט א פלה...
די פלה איז טאקע אירער א שכנהס א מיידל. און אזוי ווי זי רעדט, עפנט
זיך די טיר און ס'קומט אריין א יונגער-מאן מיט שעמעוודיקע אויגן, מיט
א קליין קאפעליושל אויפן קאפ. ער רעדט קוים ארויס: „א גאט-העלף!“...
— דאס איז ער טאקע — טוט זי מיר א ווונק.

זי שטייט אויף און גייט אים אנטקעגן.

— קומט אריין! קומט אריין! — פירט זי אים אריין אין א צווייטן
חדר. נאך דעם גייט זי איילנדיק ארויס אויף א וויל און קומט צוריק שוין
נישט אליין, נאר מיט דער פלה — א דיק מיידל, א פול רויטלעך פנים,
מיט א שארף אויפן קאפ. חתן-פלה בלייבן אונטער פיר אויגן אין חדר
און די באלעבאסטע קומט צו מיר ארויס א שמייכלענדיקע. זי גייט פמעט
אויף די שפיץ פינגער און פרעגט מיך אין דער שטיל:
— נו, ווי געפעלן זי אייך?

- מיר דארפן זיי דאך ביידע נישט געפעלן ווערן...
- אבער ווי מיינט איר, ס'זועט פון דעם עפעס זיין? פארשטייט איר... פאניע לעבן... איך בין עס טאקע די שדכנטע...
- אזוי גאר? נו, זאל זיין מיט מזל... זאל דער שידוך עולה-יפה זיין...
- הלוואי, הלוואי! — הייבט זי אויף ביידע הענט אין דער הייד.
- דער חתן מוז זיין א ישיבה-בחור? — פרעג איך.
- יא, יא, איר קענט אים?...
- ניין, כ'פרעג סם אזוי.
- וואס שיך? א לערנער, א למדן. און זי איז אויך א זיידן קינד!
- א בריה, א פראצעזויטע, פירט אליין א געוועלב... נישקשה, ער וועט בני איר נישט שטארבן פון הונגער... ס'זועט אים בני איר נישט פעלן פון פויגלמילך... נו, און איר? — געמט זי זיך צו מיר — איר זייט שוין א באזוייבטער?...
- כ'זע, אז זי גייט מיר שוין אויך רעדן א שידוך און כ'ראטעווע זיך ארויס...
- א שוין לאנג... — לינג איך. — כ'האב שוין אפילו צוויי קינדער-לעד...
- מילא — רעזיגנירט זי — געזונט און שטארק זאלן זיי בני אייך זיין!...
- ניין, כ'פרעג סתם אזוי.
- כ'טו א קוק אויפן פארציטיקן וואנטזיגער און כ'בענטש אים אין געדאנק, וואס זיינע ווייזערס הייסן מיר שוין גיין צו דער באן.
- זייט געזונט, באלעבאסטיטשקע... פארדינט א סך שדכנות-געלט...
- פארט געזונטערהייט! אז איר וועט זיין אין זשיטאמיר, גייט אריין צו דער פירמע פייטלזאן, למען-השם...
- אויפן וואקזאל בין דער קאסע שטייט א זשאנדארם. איך גיי צו דרייסט נאך א בילעט.

איך שטויס זיך אן צוריקוועגס אן זשאנדארם...

— איזווינאיאוס...⁷⁷

— פאזשאלויסטא! ⁷⁸ — מאכט ער מיד העפלעך א וועג...

כ'שטייג איין אין וואגאן.

א פיף פון לאקאמאטיוו. —

איך פאר!...

איצט פאר איך שוין אויף אן אמת. מיט אן אמתן צוג. א לאנגע, לאנגע שטרעקע.

א געדריי, א געיעג פון פעלדער און וועלדער, פון כאטקעס און טעלע-גראף-סלופעס.

סטאנציעס, דערפלעך, שטעט און שטעטלעך בלייבן אהינטער. די רעדער שפילן א ראשן, פריילעכן ניגון:

— טראַ-טאַ, טראַ-טאַ, טראַ-טאַ...

צוריק! צוריק!

כיזיץ אין קופע כסדר ביים פענצטער. קעגן איבער מיר זיצט עפעס א יונגע דאמע אין שווארצן. א בלאס געזיכט און סובטעלע מאנירן. ס'פאר-בידט זיך א שמועס. זי רעדט צו מיר גאנץ אויפגעלעבט און — איגנארירט מיך נישט... דארט, אין יענע גאסן — א שטייגער, אויף מאסקאווסקאיא — וואלט דאך אזא דאמע אין מיין זייט נישט א בליק געטאן!...

כילעבן, א שייגעון געווען פון מיין זייט, אזוי לאנג צו ווארטן. די וועלט איז דאך אזוי פריי, אזוי ברייט, אזוי אומענדלעך! און אומעטום איז הימל, און אומעטום זון, און אומעטום לעבן און פרייד...

און די רעדער שפילן אלץ זייער ראשיקן, פריילעכן ניגון און באגלייטן מיינע רעיונות:

77 כאנטשולדיק מיד...

78 ביטע.

ס'האַט זיך אָנגערוקט דער אָוונט. די דאַמע אין שוואַרצן איז ערגעץ אויף אַ סטאַנציע אַראָפּגעשטיגן. מיט איר וואַרעמען האַנטדרוק ביים גע-
זעגענען זיך האָט זי מיר אָפּגעגעבן אַ גרוס פון לעבן...
כ'בין געבליבן איינער אליין אין קופּע. די אָוונט־שעהען האָבן זיך גע-
רוקט. דורך די שויבן פון וואַגאָן האָט אַרייַנגעקוקט אַ שטילע נאַכט. אונטערן
טאַקט פון די רעדער האָבן חלומות אייַנגעשפינט דאָס האַרץ און דעם מוּח...
פאַר טאָג איז שוין דער צוג געפּלויגן איבער דער פּאַלעסיער ערד.

אין חדר-גדיא...

זייגער זעקס באגינען דארף איך אויף איין גרעסערער סטאנציע איבער-
שטייגן פון צוג צו צוג. דער קאנדוקטאר זאגט מיר באצייטנס אן, כ'זאל
נישט פארשלאפן.

דער צוג שטעלט זיך אפ ביי א ווייסן וואקזאל.
כ'גיי אראפ. מ'ווייזט מיר אן אריבערצוגיין אויף דער צווייטער זייט
פון וואקזאל: דארט שטייט שוין מיין צוג — דער צוג קיין ליטע.
כ'גיי אריין אין וואקזאל — א פולער עולם זשאנדארמען! כ'מאך זיך
אבער נישט באמערקנדיק און גיי בשלום אדורך.
אויפן צווייטן פלאטפארעם אבער וואקסט אויס פאר מיר א הויכער,
גראבער זשאנדארם, וועלכער טוט מיך א פרעג:

— קודא? ⁷⁹

כ'זאג אים.

— א בילעטיק? ⁸⁰

כ'ווייז אים.

און קוקנדיק אויף מיין בילעט, טוט ער, מיר-נישט דיר-נישט, א פרעג:

⁷⁹ ווהיין!

⁸⁰ און דער בילעט?

— א וואָש דאָקומענט? ...

כ'בליב געפלעפט...

— פאָזשאלויסטאָ! — פאָס איך מיך.

כ'נעם פלומרשט זוכן אין בוזעמטאָש, אין דער רעכטער, אין דער
לינקער...

— אַך! — רוף איך אויס — פאָרגעסן אין האַטעל. אַ סקאַנדאַל! ...!

דער זשאַנדאַרם — קענטיק אַ דורכגעטריבענער יונג מיט שמייכלענד
דיקע אייגעלעך — מעסט מיך אָפּ מיט אַ דורכדרינגענדיקן בליק פון אויבן
ביז אַראָפּ און רעדט אַרויס גאַנץ געלאָסן:

— כ'וועל אייך נישט אַפלאָזן...

כ'האַב געפרוּווט אויף פאַרשיידענע אָפּנים צו ווירקן אויף אים. כ'האַב
אים אָפילו לטוף אויך אַ ווייז געטאָן אַ דריי-רובלדיקן באַנקנאָט, וואָס מיר
איז נאָך אין טאַש געבליבן — ניין און ניין! ... אויף מיין שלימזל, אַ
רוסישער זשאַנדאַרם — און נעמט נישט אין "יד" אַריין! ...!

ער האָט נאָך אַ מאָל איבערגעחזרט מיט זיין רוקייט:

— כ'וועל אייך נישט אַפלאָזן...

כ'בין געווען ווי צעמישט און שוין מער נישט געקאָנט מאַסקירן מיין
אומרוקייט...

— האָט איר נישט קיין געווער אַ מאָל? — האָט ער שוין מיט אַן
אַנדער טאָן, געשעפּטלעך, אַ פּרעג געטאָן און דערביי אַן צערעמאַניעס
אַריינגעשטעקט די האַנט אין אַלע מיניע טאַשן, אַ טאַפּ דאָ, דאָרט.

— דווייניעם!⁸¹ — האָט ער אַ זאָג געטאָן און מיך געהייסן גיין פאַרויס.

כ'בין אים נאָכגעגאַנגען ווי אַ צום טויט פאַרמישטער נאָך זיין תלין
צו דער עקזעקוציע...

81 מיר רירן, מיר גייען.

ער האָט מיך אַרײַנגעפירט אין דער זשאַנדאַרמען־קאַנגצעלאַריע בײַם
וואַקזאַל.

— זײַט איר נישט אַ מאָל אַ דעזערטיר? ... — איז באַלד געווען די
ערשטע פּראַגע זײַנע.

כ׳שטום ווי די וואַנט.

— שעמט זיך נישט, פאַר מיר דאַרפט איר רעדן ווי פאַר גאַט אַליין...
נו? ...?

איך קווענקל און ווייס נישט ווי הייבט מען אָן...

— כ׳וועל אײַך דאָך סײַ ווי סײַ נישט אַפּלאַזן, טאָ צו וואָס די איבע־
ריקע מי? זאָגט, ווער איר זײַט!

— איר האָט געטראָפּן... — מורמל איך אַרויס מיט אַראַפּגעלאָזטע
אויגן, גלייַך ווי אַ פּרוי, וואָס איז זיך מתוודה פאַרן מאַן אין איר פאַרראַט...
— אַ דעזערטיר?

— יאָ...

— אַט אַזוי, הערט מען דאָך אַ וואַרט. ביסטו דאָך אַ זעמליאַק! —
גײט ער פּלוצלינג איבער אויף „דו“... — זאַקורי, זעמליאַטשאַק!...

און ער רוקט מיר ציניש אונטער אַן אַפּענעם פאַרטסיגאַר.

— ניין, אַ דאַנק! — זאָג איך זיך אָפּ פון זײַן „גרויסמוטיקייט“.

— פון וועלכן פּאַלק, זעמליאַק?

— פון 17טן אַרכאַנגעלאַגאַראַדסקי...

— אַך, זעמליאַק! — רײַסט ער מיך איבער — פון מײַן פּאַלק! וואָס
הערט זיך עפּעס אין זשיטאַמיר? שוין לאַנג דאַרט נישט געווען.

און ער הייבט מיר גאַר אַן אויסצופּרעגן וועגן זײַטיקע זאַכן.

— נו — זאָגט ער צו מיר פּלומרשט טרייסטנדיק — זײַ דויק, אַ סאַל־

דאַט דאַרף נישט מוראַ האָבן פאַרן „הויפטוואַכט“... ניטשעוואַ טאַקאָוואַ...
מיר וועלן אַקאַרשט איצט אַנשרײַבן אַ גוטן פּראַטאַקאַל. נייעבעפּאַקאַיסיאַ!...

ער נעמט מיך אַפילו לערנען וואָס צו טענהן אין פּאַלק:

— זאג נישט, אז דו ביסט אנטלאפן; זאג, אז דו ביסט געפארן זיך זען מיט דיין קראנקער מוטער... פאניאל?... ס'וועט גאר הייסן „סאמאזאבלנאצא אטלוטשאק“... פאניאל?... כ'וועל טאקע אזוי שרייבן אין מיין פראטאקאל... — א דאנק פאר מיטגעפיל... — מורמל איך.
ער זעצט זיך שרייבן און איך זיך אויף א באנק און ווארט.
— ווי אזוי איז אייך אינגעפאלן מיך צו פארהאלטן? — פרעג איך אים — זע איך דען אויס פארדעכטיק?
— אויף דיין מזל איז גראד געווען אן „אבלאווע“. מיר זוכן עפעס א רעכטן „פויגל“...
אין מיטן עפנט זיך די טיר און ס'קומט אריין א זשאנדארם מיט עפעס א ציוויל געקליידטן יונגן-מאן.
מיין זשאנדארם מאכט א הפסקה אין שרייבן, ווארפט א שארפן בליק אויפן פרעמדן יונגן-מאן און טוט אים א פרעג:
— ווער זייט איר?
— א מענטש אן א פאספארט... — ענטפערט יענער מיט א געבראכענער נער שטים.
— ווו איז איינער פאס? אין האטעל?... — טוט ער א ווינק צו מיר...
— אין פאבריק... דער אייגנטימער האט מיך נישט געוואלט אפלאזן...
— שיינט מיר — שמייכלט צו מיר מיין זשאנדארם — אז ער וועט דיר זיין א חבר...
און ווענדנדיק זיך ווייטער צו יענעם, רעדט ער געלאסן ארויס:
— סקאזשי, זעמליאק, קאקאזא פאלקא?...
דער יונגער-מאן שטומט ווי די וואנט.
— און וואס פאר א פעקעלע האלטסטו אונטערן ארעם?
דער צווייטער זשאנדארם, וועלכער האט אים אהער אריינגעפירט, ציט ארויס דאס דאזיקע פעקעלע ביי יענעם פון אונטערן ארעם, רייסט פונ-

אַנדער דאָס פּאַפּיר און — ס'וויקלט זיך פּונאַדער אַ „גיימאַסטיאַרקע“ מיט שליפעס...

אַ געלעכטער.

דער יונגער-מאַן שטייט מיט אַן אַראַפּגעלאָזטן קאַפּ — ווי איך פּריער...
— נו, זעמליאַק? פון וועלכן פּאַלק?

יענער, נישט אויפהייבנדיק דעם קאַפּ, האָט לסוף קוים אַרויסגערעדט:
— פון דער אַרטילערישער בריגאַדע... אין קיעוו...

— וואָט, וואָט, זעמליאַק! אַטליטשנאַ...⁸² וואָרט אַ ווייל, מיר וועלן באַלד שמועסן. זעץ זיך, אַרטילעריע, נעבן דער פּיעכאַטע... — טוט ער אים אַ ווייז אויף מיר אין דער בעסטער שטימונג.

און דער פּריילעכער זשאַנדאַרם האָט גענומען ענדיקן מיין פּראַטאַקאַל. מיין „חבר“ האָט זיך אַנידערגעזעצט נעבן מיר אין גאַנצן אַ פּאַרלוי-רענער. אין די אויגן זענען אים געשטאַנען טרערן, ממש גרויסע, קיילעכ-דיקע טרערן, ווי די אַרבעט.

אַז ער איז אַ ביסל צו זיך געקומען, האָט ער אויפּגעהויבן אויף מיר די פּייכטע אויגן און געפרעגט אין דער שטיל:

— איר אויך?...

— איך אויך...

— וואָס טוט מען איצט?

— ס'איז ביטער...

— סקווערנאַ!...⁸³ — האָט מיין „חבר“ אַזש אַ שוידער געטאַן.

אַז צינדזערע ביידנס פּראַטאַקאַלן זענען פּאַרטיק געוואָרן, האָט מען אונדז צוזאַמען אַפּגעשיקט אין רשות פון דאָרטיקן „וואַינסקי נאַטשאַלניק“ אין מיליטערישן אַרעסט.

82 אויסגעצייכנט.

83 אַ מיאוסע מעשה!

הינטער די קראטעס האָב איך ערשט גענומען צונויפנעמען די צע-
שרויפטע געדאַנקען... און וואָס איצטער? צוריק אין פּאַלק?... דערצו מיט
קאַצן-מוזיק?... ברררר!...

כ'בין געלאָפּן פון וואַנט צו וואַנט ווי משוגע.

מיין "חבר" איז אויך אומגעלאָפּן היין און צוריק און געשאַטן מיט
קללות סתם אין דער וועלט אַרײַן... פון גרויס צעשטרײַטקייט, פּלענדיק
ווי די משוגעים, פּלעגן מיר זיך אַלע וויילע צעבוקצען איינער אָן אַנדערן...
איך פרעג אים, פאַר וואָס ער האָט באַשלאָסן צו אַנטלויפּן — דערציילט
ער מיר, אַז זײַנע עלטערן, פּאַליאַקו, האָבן יאָרן לאַנג געוווינט אין קאַלישער
גובערניע בײַ דער דײַטשער גרענעץ; איצט האָבן זיי זיך אַריבערגעפּעקלט
אויף יענער זײַט, אין דײַטשלאַנד — איז וואָס זשע דאַרף ער זיך פּײַניקן
אין קאַזאַרמע און נאָכן דינען פאַרן צו זיי, אַז ער קאַן עס דאָך איצטער
טאָן? סתם דינען דעם צאַר האָט ער נישט פאַר וואָס; אפשר פאַר די
"טובות", וואָס ער טוט פּוילן?...

— וואָס זשע דאַרף איך שוין רעדן?... — פרעג איך אים.

— נו, יאָ, איר דאַרפט דינען דעם צאַר פאַר די פּאַגראַמען... — ענט-
פערט ער מיר.

כ'זע, ער פאַרשטייט אַן עסק, דער פּאַליאַק...

אַפּגעלעגן אַ נאַכט אויף דער פּאַדלאָגע — דאָ איז אַפּילו קיין נאַרע
אויך נישט געווען — בין איך צוגעטראָטן צו דער זאַך: וווּ קריגט מען
מיליטער-מלבושים? כ'בין צוגעגאַנגען צום טיר-פּענצטערל און זיך פּונאַ-
דערגערעדט מיטן "טשאַסאַוואַי", וועלכער האָט אונדז געהיט (ווי איך אָט
דאָ נישט לאַנג אין "קאַראָל" ביים "הויפטוואַכט"...). כ'דערצייל אים, אַז מיר
איז נייטיק: אַ "גימנאַסטיאַרקע" מיט שליפּעס אָן אַ נומער, אַ "פּוראַזשקע"
מיט אַ קאַקאַרדע און אַ פאַר שטיוול (די הויזן, טונקעלע, קאַנען בלייבן די
ציווילע). דערפאַר וואָלט איך אַוועקגעגעבן מײַנע אַלע ציווילקליידער. כ'האַב
אויפּגעוויזן דעם סאַלדאַט, אַז ווען ער וויל זײַן אַ גוטער-ברודער, קאַן ער

דאָ מאַכן אַ גוט „געשעפט“... דער „טשאַסאַוואַי“ האָט מספּים געווען און מיר צוגעזאָגט, אַז ווי נאָר עס ענדיקן זיך זיינע צוויי שעה אויפן „פּאַסט“, לויפט ער תּיכּף אויפן „טאַלקוטש“⁸⁴.

אין עטלעכע שעה אַרום איז מיר שוין געוואָרן אַ ביסל לייכטער אויפן האַרצן: כּ׳בין ווידער אין מיליטערישע זאַכן. דאָס ערגסטע וואָלט געווען, ווען מ׳ברענגט מיך אין פּאַלק אַלס ציווילן „פּראַנט“... דער „טשאַסאַוואַי“ איז ממש געווען גליקלעך: ער וועט שוין איצט האָבן צו רייכערן און רייכערן...

צום „אַביעד“ האָט מען פאַר אונדז אַרײַנגעברענגט גאַנץ היפשע, פּײַנע קאַטלעטן און רײז מיט מילך...

— וואָס איז דאָס? — פּרעג איך דעם סאַלדאַט, נישט פאַרשטייענדיק.
— הײַנט איז אַ חגאַטאַג — ענטפּערט ער — מאַרגן וועט איר אַזאַ עסן שוין נישט באַקומען.

— כּ׳גראַטוליר אײַך מיטן יום־טובּ!... — לאַך איך צו מײַן „חבר“ — מיר זענען דאָ אַרײַנגעפּאַלן אין דער ריכטיקער צײַט...

— באַשערט אונדז אַ גליק...
מיר האָבן געגעסן דעם באַמת געשמאַקן „הײַמישן“ מיטאַג און נישט אויפּגעהערט ביטער צו וויצלען זיך...

84 מאַרק פון אַלטע בגדים.

אונטערן קלימפער פון קייטן...

צו מאַרגנס אין דער פרי האָט מען אונדז איבערגעפירט אין טורמע־
הויף, וווּ מ'האַט אונדז פאַראייניקט מיט אַ גאַנצער גרופע אַרעסטאַנטן.
צווישן די דאָזיקע אַרעסטאַנטן איז געווען איינער אין גרויע תפיסה־קליידער
און מיט שווערע קייטן אויף די פיס און הענט. ביי יעדער באַוועגונג זיינער
האַט עס געקלימפערט...

מ'האַט אונדז אויסגעשטעלט צו 4 אין אַ שורה — צוזאַמען אַ מאָן 30
— און אַ גרויסע אָפטיילונג סאָלדאַטן פון דער „עטאַפנאַיאַ קאַמאַנדאָ“ האָט
אונדז אַרומגערינגלט מיט אַנטבליזטע שווערדן... די שווערע תפיסה־טויערן
האַבן זיך, סקריפענדיק, געעפנט און מ'האַט באַפוילן צו רירן.
איבער די פראַווינציעלע גאַסן איז געוואָרן אַ באַוועגונג. אַלט און יונג,
קינד־און־קייט האָט אונדז פון די זייטן נאַכבאַגלייט. דער עיקר האָט גע־
צויגן די אויפמערקזאַמקייט דער אַרעסטאַנט אין קייטן. ווי אַן אַנדער אַרעס־
טאַנט דערציילט, שיקט מען עס אים אַוועק פאַר אַ מאָרד אויף קאַטאַרגע.
כ'האַב זיך געשעמט ווי אַ גנב און אַראַפגעלאָזט דעם קאַפּ, פּדי נישט צו
טרעפן זיך מיט די בליקן פון די נייגעריקע אויף דער גאַס. מיין „חבר“
איז געאַנגען נעבן מיר. כ'וואָרף אויף אים פון אונטן אַרויף אַ בליק —
ער ווישט זיך מיטן גאַזטיכל די אויגן...

— וואָס איז דאָס?... — פרעג איך אים.

— כ'בין נאָך אין מיין לעבן מיט אַזעלכע קאַטאַרושאַנעס נישט גע-
גאַנגען...

— זייט נישט קיין באבע!...

כ'קוק זיך פאַמעלעך אַרום — אַלץ פון אונטן אַרויף... און ס'ווערט
מיר קאַלט און וואַרעם: מיר זענען באמת אין אַן אויסטערלישער געזעל-
שאַפט. אַן עולם „בראַדיאַגעס“, אַפּגעריסענע-אַפּגעשליסענע. דער טיפּ
„מענטשן אָן פּאַספּאַרטן“, טונקעלע פּאַרשוינען, גנבים, שווינדלערס, פּאַר-
דעכטיקע „באַבעס“ אין פּאַטשיילעס מיט באַרוועסע, בלאַטיקע פּיס, און
בראש פון אונדז אַלעמען, אין דער ערשטער ריי — דער קאַטאַרוזשניק אין
קייטן. ביי יעדן טראַט זיינעם האָט עס אומהיימלעך געקלימפּערט: קלים!
קלים! קלים!...

ביזן וואַקזאַל זענען שוין די גאַסן שוואַרץ געווען. אַ נס, וואָס כ'בין
אין מיליטער-קליידער, און אַ נס, וואָס אין אַ ווילד פּרעמדער שטאַט...
קוים דערלעבט צו דערזען זיך אין דעם פּאַרקראַטעוועטן אַרעסטאַנטן-
וואַגאַן...

און ווידער געפּאַרן...

די ריכטונג — אַ פּאַרקערטע... פון פּאַלעסיע קיין אוקראַינע...
אַ טאַג, אַ נאַכט.

אין דער פינצטער קריכט מען איבערן בערדיטשעווער אייזנבאַן-פּלאַנט.
אין מוח טוט חוּקדיק אַ בליץ: פּירמע „פּייטלזאַן“... גלייך ווי דער אַשמדאי
אַליין וואַלט עס מיר אין די אויערן אַריינגעהילכט: „פּירמע פּייטלזאַן...“
אַ גרויער, רעגנדיקער באַגינען.

די קליינבאַן איז צוגעקראַכן מיט אַ שווערן סאַפען און קרעכצן צום
וואַקזאַל פון דער וואַלינער רעזידענץ. — —
— זשיטאַמיר! — —

אברהם זאק

א נס, וואס ס'איז נאך געווען צו פרי און וואס דער רעגן האט כסדר געגאסן: די גאסן זענען דעריבער טאקע געווען ליידיק, אויסגעשטארבן. אונדזער גאנצע "קאמאנדע" איז לכתחילה געבראכט געווארן אין דער שטאט־תפיסה. דארט האט מען איינגעקווארטירט דעם עולם אַרעסטאנטן און מ'דארף אליין האט מען פון דארט אפגעשיקט צום "וואַינסקיין".

די קאצן-מוזיק אין ראָטע...

זייגער צען אין דער פרי פירט מיך אַ סאַלדאַט אין דער ריכטונג צום
לאַגער — אין פּאַלק אַרײַן...
איך גיי און איך שוידער... בררר... דאָס ערגסטע איז — דער ערשטער
ברוך-הבא...
אַט לאָזן זיך שוין אויס די גאַסן פון שטאָט...
עס ווײַזן זיך פון דער ווײַטנס די רײען פון די פּאַלאַטקעס... אַט דאָרט
אין מיטן איז די נײַנטע ראָטע...
בררר! קאַלט!... עס קלאַפט מיר אַ צאַן אָן אַ צאַן...
מיר קומען צו צו דער ליניע פון דער נײַנטער ראָטע.
— דעזשורני! — רופט אויס מײַן באַגלייטער.
עס לויפט פון דער זײַט אַ יעפּרייטאַר מיט אַ בינטל שליסלען.
דערזעענדיק מיך, בלייבט ער שטיין אַ פאַרחידושטער, טוט אַ פּאַטש
אַ האַנט אָן אַ האַנט און לאַכט זיך ווילד פונאַנדער.
— זדאַראַוו, קראַסאַווטשיק! — שרײַט ער אויס צו מיר לאַכנדיק.
איך ענטפער נישט.
דער דעזשורני פליט אַוועק אַנזאַגן אין ראָטע די „סענסאַציע“...
גראַד, צוליבן רעגן, זענען נישט פאַרגעקומען הײַנט קיין איבונגען און
דער גאַנצער עולם איז געזעסן אין די פּאַלאַטקעס בײַ „סלאַוועסנאַסט“.

פון אלע פאלאטקעס האבן זיך גענומען שיטן סאלדאטן מיך „מקבל־
פנים“ זיין... ס'איז געווארן א געשריי, א ליארעם:

— הורא; הורא! הורא!

— פאָימאָלי!...⁸⁵

— פאָימאָלי!...

— ער איז דאָ, דער העכטל!

— אָט איז ער! אָט איז ער!...

צו מיר קומט צו דער פעלדפעבל, קוקט מיך אָן איראָניש, שווייגט אַ
וויילע און שיסט אויס:

— זדאַראָו!

— זדראַוויאַ זשעלאַיו, גאַספּאַדין פּאַדפּראַפּאַרשטשיק... — ענטפּער
איך מיט אַ שטילן געבראַכענעם קול און פאַר די אויגן זע איך בעת־מעשה
טאַנצנדיקע קיילעכדיקע רעדער, ווי בעת אַ היצקרענק...

— נו? — קוקט ער ווייטער און שמייכלט. — נישט געלונגען, האָ?
איך שטום.

— פאַר וואָס ענטפּערסטו נישט, באַלוואַן?... גאַוואַרי!⁸⁶

— ניקאַק ניעט, גאַספּאַדין פּאַדפּראַפּאַרשטשיק! — רעד איך קוים
אַרויס.

— נו, נו, מיר וועלן זיך איצטער נעמען צו דיר! — טוט ער מיר
אַ לייג זיין פינגער אויף דער סאַמע נאַז. — מיר וועלן דיך שוין אַנלערנען,
מערזאַוועץ!

„אַפּגעגריסט“ זיך מיטן פעלדפעבל, קומט צו צו מיר מיין „וואַוואַדני“,
אויך אַ לאַכנדיקער:

— זדאַראָו, מאַלאַדיעץ!

85 געכאַפּט.

86 רעד.

— זדראוויא זשעלאיו, גאספאדין אונטער־אפיציר!
 — פאר וואס אזוי שטיל? האסט שוין עטלעכע טעג קיין קאשע נישט
 געגעסן? ... גראמטשע!⁸⁷
 שריי איך:

— זדראוויא זשעלאיו! גאספאדין אונטער־אפיציר! ...
 — כ'הער נישט... — וויצלט זיך דער „וויזואדני“ — יעשטשאַ גראַמ־
 טשע!⁸⁸

חזר איך איבער נאך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל און פּאָלג ווי אַ גולם
 אַלץ, וואָס מ'היסט מיך...

נאָך דעם „באָגריסן“ זיך מיט מיר אַלע מיינע לערערס: דער גרוזין,
 דער קאַצאַפּ פון טולאַ און אַלע איבעריקע „עלצטע“ מיינע. יעדער איינער
 טימ זיין „קבלת־פנים“... און פון אַלעמען האָב איך די בעסטע צוואַנג,
 די טייערסטע הבטחות: ווער ס'וועט מיך אַנלערנען ביי דער „מאַרשיראַוו־
 קע“, ווער — ביי „קאַלקאַ טשוטשעלאַ“ און ווער — ביי דער „קאַבילע“,
 ביי די „פאַראַלעל־ברוסייעס“ און ביי די „סאַלטאַ־מאַרטאַלעס“ פון טורניק...
 איך שטיי און דער האַגל חוזקן און וויצן שיטן זיך אויף מיר פון אַלע
 זייטן. דער עולם סאַלדאַטן קייכט פון געלעכטער. יעדער „עלטסטער“
 שטעלט מיר פראַגעס און איך מוז זיי אַלעמען ענטפערן. דאָס פנים פלאַמט
 שוין אויף מיר און אין האַרצן שפיר איך גלייך ווי אַ מחנה שדים וואַלטן
 זיך צעטאַנצט אין מיר און מאַכן דאָרט שוואַרץ־שבת...

87 העכער.

88 נאך העכער!

די שטראף פון מיליאָנען...

דעם זעלבן טאָג נאָך בין איך שוין געזעסן הינטער די קראַטעס פון הויפטוואַכט. אויף דער הייסער מינוט איז דאָס פאַר מיר געווען אַן אמת אַרט פון דערלייזונג...

אין הויפטוואַכט בין איך אָפּגעזעסן זיבן מעת-לעת און ווידער געגעסן קאָפּסטע און די קאַלטע „פאַרציעס“ אויף העלצלעך. פאַר דער צײַט האָב איך געהאַט צוויי באַזוכן פון אָפיצירן דורך דאָס טיר-פענצטערל: איינער אַ פאַרוטשיק איז געקומען אַלס שליח פון דער פּאַלק-קאַנצעלאַריע אויף אַ פאַרהער. כ'האַב אים, פאַרשטייט זיך, געזאָגט די אַלע צוגעגרייטע תירוצים — מײַנע אייגענע און דעם „גרויסמוטיקן“ זשאַנדאַרמס... דער צווייטער אָפיציר איז געווען מײַן „ראַטני“. ער איז סתם געקומען אויסמוסרן און אויסזידלען, גלײַך ווי דאָס וואָלט געווען זײַן הייליקסטער חוב... ער האָט אויסגעשאַטן זײַן גאַנצע פאַרציע זידלווערטער (באַלוואַן, סוקין סיך, מער-זאוועץ, פּראַכוואַסט, סוואַלאַטש און אַ היפש ביסל נישט-צענווראַבלע...). — אויסגעשאַטן און אַוועק...

אויפן זיבעטן טאָג איז געקומען אַ שליח פון מײַן ראַטע מיך אַרויס-צונעמען: די גאַנצע שטראַף, וואָס דער קאַמאַנדיר פון פּאַלק האָט מיר געגעבן, איז — 20 מעת-לעת אונטערן ביקס, דאָס הייסט, אַז אין משך פון 20 טעג דאַרף איך, נאָך די איבונגען, שטיין יעדן טאָג צו צוויי שעה.

מנא, נישט געפערלעך, א חוזק פאר א סאלדאט...
דאס איז אבער געשען אין ערשטן האלבן חודש יולי פון יאר טויזנט
ניין הונדערט פערצן נאך קריסטוסעס געבורט און מיין שטראף
איז געווען א גאנץ אנדערע — —
די דאזיקע שטראף איז, אמת, געווען נישט נאר פאר מיר — ס'איז
געווען די שטראף און די קללה פאר מיליאנען:
מ-א-ב-י-ל-י-ו-א-צ-י-ע-!!!
דער אויסבראך פון דער וועלט-מלחמה!...
און איך בין געווען פון די ערשטע...

ווארשע, הארבסט 1927

ABRAHAM ZAK

**BAJO LAS ALAS
DE LA MUERTE**

FONIE GANEV

ASOCIACION PRO-CULTURA JUDIA

Ayacucho 483 - 85 Buenos Aires